

A MAGYAR

TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ-VÁLLATA.

A

TÁRSADALMI FEJLŐDÉS

KEZDETEL.

ÍRTA:

BEÖTHY LEO,

BUDAPEST,

1882.

A

TÁRSADALMI
FEJLŐDÉS
KEZDETEI.

ÍRTA

BEÖTHY LEÓ,

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST, 1882.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA,
Az Akadémia épületében.

A Magyar Tudományos Akadémia föladata lévén, a tudományok önálló művelése és emelése mellett, azoknak *terjesztésére* is hatni, 1872. január 22-én tartott összes ülésében egy bizottságot alakított oly célból, hogy az részint a külföldi tudományos irodalmak jelesebb termékeinek lefordíttatása, részint a tudományokat mai színvonalukon előadó eredeti magyar művek készíttetése által a tudományos műveltség terjesztése érdekében működjék.

A Magyar Tudományos Akadémia ezen *könyvkiadó bizottsága* föladatának megfelelni kívánván, mindenekelőtt azon hiányokra fordította figyelmét, melyek az egyes tudományszakok körében leginkább érezhetők. Sietett ennél fogva elismert tekintélyű hazai szakférfiakat tudományos kézikönyvek szerkesztésével megbízni; egyúttal gondoskodott, hogy a külföldi tudományos irodalmak számos jelesebb művei hazai nyelvünkön mielőbb közrebocsáttassanak.

Ekkép a bizottság eszközlésére, részint a Magyar Tudományos Akadémia, részint egyes vállalkozó könyvkiadók kiadásában, tudományos eredeti műveknek és fordításoknak sorozata fog megjelenni; hivatva a külföld tudományos munkásságának eredményeit a magyar közönségre nézve megközelíthetőkké tenni.

Megjegyzendő azonban, hogy a bizottság, midőn az eredeti munkák szerzői és a fordítók megválasztása által – az utóbbiaktól, hol szükségesnek vélte, mutatóványt is kívánva – már eleve is gondoskodni igyekezett a munkálat sikere felől, utólagos bírálatát nem terjeszthette ki a beadott munkák soronkénti kijavításáig, s így a szerzőkről vagy fordítókról minden felelősséget a részletekben magára nem vesz.

Budapesten, 1879. február havában.

A.M. T. Akadémia könyvkiadó bizottsága.

ELSŐ FEJEZET.

A főnöki s ezzel a királyi és állami hatalom eredetének kérdése.

Mi a társadalom?

E kérdésre kimerítő feleletet csupán törekvéseim öszszegével reménylek adhatni, nem pedig e munka bevezető fejezetének elején, mely munka befejeztével is, a magam elé tűzött feladatnak csak első része lesz megoldva.

Mindamellettkerülhetlennel látszik, ha foglalkozni akarunk valamely tárgygyal, mely nem tartozik a kézzel-foghatók közé, hogy elsőben körülírjuk fogalmát, oly határozottan, mint elvont természete engedi. E kényszer befolyása alatt ide iktatom a következő meghatározást, az olvasóhoz intézett azon kérelemmel, hogy ne feltételezze, miszerint azt kielégítőnek vélem.

Társadalom alatt, legtágabb értelemben, érthetnők élőlények olyan csoportját, melynek egyedei közt, a mellett, hogy egyénileg külön állók, bizonyos kapocs létezik, mely engedi öszszességüket úgy tekinteni, mint egységet. Ez egységet alkatrészeihez viszonyítva, melyek szintén egységek, felsőbbnek nevezhetjük. Az egyedek különállása szükségkép feltételezteti, hogy a kapocs szellemi, vagyis értelmi, azaz hogy a *kapcsolatot az egyedek belső életének nyivánulásai s*

ezen nyilvánulások kölcsönös tudomásul vétele, továbbá a belső életnek, valamint ebből folyólag a cselekvésnek azon nyilvánulások általi kölcsönös befolyásoltatása tartják fenn. Nem számíthatók tehát ide azon egyéncsoportok, melyeket physikai kötelék tart együtt, melyek tehát tényleg egy testet képeznek s melyeket – a mennyire azokat ismerjük – az értelmi életnek szerfelett alacsony fokánál fogva sem tekinthetünk olyan felsőbb egységeknek.¹⁾ Nem számíthatók ide továbbá azon egyéncsoportok sem, habár közelebb esnek, melyeknél a kapcsot tisztán az egyének külső létének kölcsönös tudomásul vétele képezi, vagyis a szemtől szembe ismerés, az összeszokottság, mely csupán állandó együttmaradását eredményezi az egyéneknek, és mihez legfeljebb a cselekvés általi befolyásoltatás járul még. Ennek alapján azok összeségét még nem lehet egységnek tekinteni, habár az együttmaradás oka nem physikai kötelék, mely egymáshoz, vagy az egymás mellett elfoglalt térhez csatol, hanem az egyedek belső, azaz értelmi tevékenységük eredménye. Még kevesebbé számíthatók ide azon egyéncsoportok, melyek együttmaradása és együttműködése az egyedekkel születő és az egyén, valamint az összeség létének nemzedékről nemzedékre változatlan lefolyását eredményező ösztön kifolyása, a mellett, hogy a felosztás, mely életfeladataikban létesül és tevékenységüket kölcsönösen kiegészítőnek tünteti fel, testalkatuk, életszerveik különböző volta által van rájuk erőszakolva.²⁾

A fennebb szabott feltételeknek, minden előttünk ismeretes lények közül, egyedül az ember felel meg s a társadal-

¹⁾ A jeles biológusnak, Häckelnek, minthogy társadalmi elméletekkel szakszerűleg nem foglalkozik, meg kell bocsátanunk, ha p. o. *hydromedusák államáról* beszél.

²⁾ Hangyák, különösen afrikaiak, és méhek.

makat, melyeket ismerünk, egyedül az ember képezi. Ezért a tudománynak is, mely a társadalommal foglalkozik, tárgya: az *ember*, úgy a kortársak, valamint előd és utód kölcsönös viszonyában tekintve, mert a társadalom nem csupán egykorú, hanem egymáshoz időben is sorakozó részekből álló egész.

Az egyedek belső életének kölcsönös tudomásul vett nyilvánulásai és a belső életnek, valamint ebből folyólag a cselekvésnek azon nyilvánulások általi kölcsönös befolyásoltatása az, mi az embert legkiválóbban különbözteti meg egyéb ismert lényektől s a minnek alapján az ember az egyedüli társadalmi lénynek nevezhető. Ez az, mi minden másnak fölébe emeli, midőn egy harmadik, eredményeiben végtelen termékenységgű tényezővel szaporítja azon kettőt, mely egyéb lények létfolyamának meghatározásában osztozik: úgymint, a velük született egyéni természet összege szerveivel és érzékeivel, érzeteivel, ösztöneivel, hajlamaival és felfogásával, és a külvilág eseményei közvetlen hatásukban az egyénre. A tapasztalatoknak, értelmi mozzanatoknak, indulatok jellegének és cselekvények okainak közlése, az egyénről egyénre gyakorolt ezen értelmi átsugárzás lehetősége, jelentőséggel bíró mértékben, egyedül az emberi nem számára létezik, vagyis, más szóval, az ember az egyetlen, neveltetésre képes lény. E tulajdonánál fogva, mely szerint nevelhető, lesz egyedévé a társadalomnak s az egyed e tulajdona lesz okává a társadalmi fejlődésnek, mely egyirányú hajtásaival és nemkülönben átalakulásaival az egyénről egyénre átruházott benyomások és következtetések sommázódásának, valamint a cselekvési mód egymást felváltó utánzásának és módosításának eredménye. Ez, mi itt az előleges meghatározás szükségénél fogva, bizonyíték és bővebb kifejtés

nélkül felállítatik, a munka folyamában bő igazolást fog nyerni.

A társadalom fogalmára nézve tehát jellemző, hogy egyedeinek cselekvése és magaviselete némely tekintetben olyan egyöntetűséget mutat, mely egyéni szervezetükből s ennek közvetlen szükségéből nem foly, mely sem vérmérsék, sem idegrendszer, sem agyi alkotás által adva nincs, hanem a belső létállapot közléseinek s a közlések általi befolyásoltatásnak eredménye. Csak a képesség ezen befolyásoltatásra, az, mi vele születik az egyénnel, melynek további alakulása a fogadott befolyások nemétől függ. Ennek megfelelőleg, a társadalmak, általánosságukban fogva fel, abban mindnyájan megegyeznek, hogy egyedeiknek cselekvése s magaviselete egyenlőséget mutat azon felül, melyet egyfajúságuk feltételez; míg ellenben az, mi a saját társadalmi körön belül való ezen megegyezés lényegét képezi, különböző társadalmakat tekintve, végtelen különeműség képét tünteti föl. Épen ezen különeműség egyfajú egyéneknél az, mi kizárja annak feltételezését, hogy a társadalmak körén belül mutatkozó egyeneműsége a cselekvésnek úgy tekintessék, mint faji sajátosság, holott állatoknál, melyeknek egy fajhoz tartozó egyéneit szintén jellemzi a magaviseletnek, vagy annak, mit szokásaiknak nevezhetünk, egyenlősége, ép ezért jogosan tekintetjük azokat faji tulajdonnak, vagyis örökölt egyéni alkattuk s ennek egyformasága által elhatározottnak, minthogy a szokások egyenlősége egy-egy faj minden egyénére kiterjed. Nem szükségtelen e helyen előlegesen megemlítenem, hogy a társadalmi jelenségek tanulmányozása azon meggyőződést költi, mely szerint az egyes társadalmak szemléleténél feltűnő, az egyedek közbensőleg egynemű magaviseletéből eredő, a társadalmakra nézve jellemző sajátosságok

különnemúsége lia nem is egész általánosságban, de egy részben épen arra vezethető vissza, mi a társadalmát s annak egyedét, az embert, mint társadalmi lényt jellemzi. A képesség ugyanis, mely szerint a társadalom egyedei egymás belső lényének mozzanatai által, saját lényükben kölcsönösen módosíttatnak, az átalakulás, melyet lényük ez által szenved, eredményezi, hogy a külvilág s a szervi élet benyomásaihoz más állást foglalnak, mint foglalnának azon átalakulás hiányában. Ennélfogva a benyomások is másként hathatnak lényükre, mely ismét másként hat vissza azokra, kik befolyása alá jutnak. Két ellentétes princípium érvényesül az egyénről egyénre gyakorolt alakító befolyás által: a mennyiben a befolyás szükségkép egyenlősítő, a társadalmi típusz állandóságának princípiuma, a mennyiben annak sommájához, mit mástól befogadott, hozzájárul az, mit maga tapasztal az egyén, valamint az egyes nemzedék s a mi módosítja annak sommáját, mit ismét másra átruház, ennyiben fokozatos átalakulás princípiuma; e kettő küzdelmének eredményé az átalakulás gyorsaságában nyilvánul, mely – mint a tapasztalás bizonyítja – igen különböző úgy a társadalmak szerint, valamint ugyanazon társadalomra nézve is különböző korszakokban, a hosszabb időre való megállapodás sein lévén kizárva.

Azon különemúség tehát, melyet a társadalmak összehasonlításánál tapasztalunk, nagy részben onnan ered, hogy mint az átalakulás különböző korszakaiban állókkal, ismerkedünk meg velük. Maga az átalakulás azonban, bizonyos eltérési határok közt, hasonló irányt követ. Mindamellett csalódás volna föltételezni, hogy a különböző társadalmak, a mennyiben fejlődésük egy-egy időpontján veszszük azokat szemügyre, átalakulásuk szaka szerint volnának álta-

lánosan osztályozhatók és, hogy csupán mindegyiknek időrendbeli helyét a sorozatban kellene pontosan meghatározunk, hogy a különböző fejlődési sorozatok fragmentumaiból összeállíthassuk a szabályszerű fejlődés mintáját. A különeműség sokkal mélyebb, semhogy ez lehetséges volna; ered pedig onnan, hogy a különböző társadalmak nem csupán mint egészek viszonyítva egymáshoz térnek el a fejlődés gyorsaságában, mely esetben két társadalomnak összehasonlításánál sohasem lehetne kétség, ha vajjon ugyanazon fokig jutottak-e el vagy sem, s ha nem, hogy melyik ért tovább. A társadalom léte sokoldalú s ezért az átalakulás számos különvált ágban foly tovább s a gyorsaság a fejlődésnek e különböző ágaiban szerfelett nagy eltéréseket mutat; míg egy társadalom a másikat a fejlődés egyik ágában megelőzheti, addig a másiban messze elmaradhat tőle; ez eltérések nem kivételesek, hanem oly gyakoriak, hogy szabályt látszának képezni. S innen ered, hogy a fejlődési fokok sorrendének egészben analóg volta daczára, nem ismerünk két társadalmat, vagy helyesebben két társadalmi korszakot, mely a jelenségeknek a társadalmi állapotok jellemző vonásainak összeségében, egymással valóban analógnak volna mondható. Itt erről csak annyit még, hogy a szolidaritás alapján, mely felfogásunkban minden fejlődéstől elválaszthatlan, a priori föltételezhető ugyan, hogy az állapot, mely a fejlődésnek egy-egy ágában el van érve, határokat szab a másik haladásának, de hogy a tapasztalás tanúsága szerint e határok mindenesetre nagyon tágak. ¹⁾

Egyben azonban lényegileg és időszakilag megegyezik a legkülönbözőbb társadalmak fejlődése s ez a kiindulási

¹⁾ Csupán ilyen megszorításokkal fogadható el a jeles *Comte* Ágost elmélete a »consensus« iránt.

pont. Képzeltetni társadalmat minden egyéb, az egyedeket egységé alakító, megállapodott szokás nélkül, lia megvan a szokás, egyet vagy néhányat megkülönböztetni a befolyás nagysága által, melyet cselekedeteik vagy nyilatkozataik nyernek, szemben másokéval, a kölcsönös befolyásolások közepette. A hol emberek kisebb vagy nagyobb számmal állandóan együtt élnek, bármennyit is különbözzenek az ily csoportok állapotai és erkölcei egyébként, abban megegyeznek, hogy egymás közt különbséget tesznek az engedett befolyás tekintetében. Kisebb csoportoknál rendszeren egy az, a ki a többi magaviseletére kisebb vagy nagyobb hatást gyakorol, de mindig nagyobbat annál, melyet a többi különkülön egymásra. Ez a főnöki hatalom vagy annak kezdete, a melynek alapján a társadalom terjeszkedésével és szervezkedésével kifejlődik a királyi s általában az állami hatalom, mely gyakran minden más társadalmi hatalmat magába olvaszt. Keletkezését, az intézmény általánossága alapján, miben semmi más társadalmi jelenség nem hasonlítható hozzá, úgy tekinthetjük, mint a mi a társadalom megalakulását nyitja meg. És most, miután a kérdésre, melylyel e fejezetet megnyitottuk, a mennyire annak természete engedte, megfeleltünk, most ennek nyomán azon másik kérdés merül fel előttünk, hogy *minek kellessék tulajdonítani, hogy ezen egy tulajdonban a társadalmak összesége találkozik*, állításunk szerint kivétel nélkül, holott ezen kívül nem találunk egyetlen más olyan vonást, mely nem levén sem az emberi faji alkat kifolyása, sem az organizmusok általánosabb föltételeire visszavezethető, mindazáltal is közös jellemvonása lenne az emberi társadalmaknak.

A tények és tapasztalatok, mint később ezek vizsgálatánál látni fogjuk, bő igazolását szolgáltatják azon állítás-

nak, hogy nem létezik az emberiség kebelében olyan köre az egyéneknek, melyben – a mellett, hogy az cselekvényei meghatározásában más körtől független – némely egyén a többivel szemben fölényt ne gyakoroljon. A már fejlettebbnek mondható társadalmakban ezen fölény a megállapított főnöki állásban találja meg szabályos kifejezését; a fejlettség felsőbb fokain pedig, az ismert legmagasabbakat sem véve ki, az állami hatalomnak képviselőiben látjuk azt szemlélyesítve.

A kérdéssel, hogy minek tulajdoníttassék e jellemvonásnak általánossága, nem csupán szorosán összefügg, de valójában azonos a főnöki és kifejlődésében a királyi s állami hatalom eredetének kérdésével, minthogy az erre való feleletnek okvetlenül magában kell foglalnia amannak megfjtését is.

A társadalom felett egyesek által gyakorolt hatalom eredete iránti kérdés már sokszor fel volt vetve. A kényszer e részben csak a szokás hozhatta meg s az emberi természettel – mely saját egyénisége és akarata érvényesítésére vele született ösztön folytán irányul – ellenkezni látszik az önkénytes alárendelés más akarata alá, bármely ágában a létnek. Ezért talányosnak tűnt fel a kérdés. Mindazáltal feleletre talált, mely látszólag történeten, hagyományon alapult, másrészt az értelmiség igényei szempontjából is megfelelt. A tény, hogy minden atya gyermekei felett, senki-által kétségbe nem vont joggal, messze terjedő tekintélyt gyakorol, egybekötve azzal, hogy a rómaiaknál e tekintély valódi, sőt korlátlan hatalommá volt fokozva; valamint a fejedelmet megközelítő tekintély, a függetlenség, melylyel az isteni hatalmon kívül minden mással szemben felruházák Mózes könyvei a patriarchákat, azon következtetésre vezettek, hogy a társadalom feletti fenhatalom eredete az

atyai hatalom volt. Ez utóbbiból a főnököknek s királyinak kifejlését úgy képzelték, hogy valamely atya halálakor ifjabb fiai a helyett, hogy önálló családtyákká lettek volna, átruházták legidősb testvérükre az előbb atyjuk által gyakorolt hatalmat, önkényt hajolva meg előtte. E lépést egyszer elképzelve, a további kifejtés nem ütközött logikai nehézségbe; a ki előtt meghajoltak a fiak, azt az unokáknak önkényt el kellett ismerniök s ha a fiuk atyjuk hatalmának utódául elfogadták legidősb bátyjukat, ez után, a ki már uruk volt, az ivadékok összesége annyival inkább elfogadhatta ilyenül annak első szülöttét. Ekként tova szállt volna a hatalom ízről-ízre a legidősb ágnek legidősb sarján, míg a többi sarjak néppé szaporodtak el.

Maine, kinek bűvárlatait, az őskori intézmények mezején, nem méltányolni különben lehetetlen, e nézet egyik legtekintélyesebb szószólója. – Idézzük erre nézve saját szavait:

»Az összehasonlító jogtudományból származtatott tanúság az emberi faj kezdetleges állapota felől, azon nézetnek ad igazat, a mely a *patriarchális elmélet* néven ismeretes. Kétségtelen természetesen, hogy ezen elmélet eredetileg az első ázsiai zsidó patriarchák szentírási történetén alapul. De ... ez összeköttetés a szentírással inkább teljes elmélet gyanánt való elfogadása ellen harczolt, mint mellette; ... a pusztán jogi természetű bizonyítékok állításunk mellett majdnem kizárólag az arya-néptörzsekhez tartozó társadalmak intézményeiből származnak s nagyobb részüket a rómaiak, indok és skandinávok szolgáltatják, és csakugyan a vizsgálódás jelenlegi szakában a nehézség inkább abban rejlik, tudni azt, hogy hol kelljen megállapodni és az emberek mely fajaira nézve ne engedjük meg azon következ-

tetést, hogy a társadalom, a melyben egyesülvék, eredetileg: patriarchális mintára lett volna szervezve.«¹⁾

Az ily társadalomnak történetileg kiderülő vonásai Maine felfogása szerint, a következők: »a legöregebb férfi ős – a legöregebb felmenő ágbeli – korlátlan úr háznépe körében. Uralma kiterjed életre, halálra; és époly feltétlen gyermekei és ezek családja, mint szolgálai felett; sőt a fiú és a szolga között alig látszik egyéb különbség, mint az, hogy amannak reménye lehet rá, hogy egykor mint vérrokon maga fog a háznépnek fejévé lehetni.«²⁾

A patriarchális családot Maine ősibbnak tartja az államnál s a törzsnél és a mellett nyomait látja a magánjogban jóval azután, hogy a törzs már feledésbe ment. Az utóbbi nem is szenved kétséget. Annak ellenben, hogy a család ősibb volna a törzsnél, nagyon alapos okok nyomán kell ellentmondani.

A patriarchális elmélet, mely a társadalmat a családból, az állami hatalmat az atyaiból fejleszti, nem lehet helyes, mert a társadalmi szervezet kezdetei régiebbek a családnál, legalább annál, mit e név alatt érteni megszoktunk,, régiebbek mindenesetre a patriarchai családnál. Ezt a mai napon habozás nélkül ki lehet mondani azon világosság folytán, mely az emberi faj ős állapotaira derül az utolsó évtizedek bűvárlataiból.

A feledés vagy az ismeretlenség homályából kiaknázott adatok halmaza oly tömeg, a belőlök vont következte-

¹⁾ *A jog őskora.* A m. tud. Akadémia megbízásából ford. Pulszky Ágost. Budapest, 1875. 100. és köv. l.

²⁾ I. m. 101. L. továbbá ugyanazon szerzőtől: *Early History of Institutions.* London, 1875. 117. és köv. The whole process I will describe as the gradual transmutation of the Patriarch into the Chief etc.

tések annyira összevágók, egymást oly bámulatosan igazolják, hogy az eredmény helyessége iránt – hanem is minden részletében, de főbb vonásaiban – kétség nem marad fenn.

A férfiak, kik részint az adatok gyűjtésének s az azokból folyó eszmék kifejtésének érdemében osztoznak, a következők: *Bachofen*, *Morgan H. L.*, *Mac-Lennan*, *Lubbock*, *Giraut-Teulon*, *Spencer-Herhert*. Mellettük nevezhető még *Post A. H.*, ki a jog kezdeteit tárgyaló irataiban azon bűvürlatok álláspontját foglalta el. Ugyanerre állott *Schäffle* is, legújabb munkájában.¹⁾ *Mayr Aurél* az ind örökjogról írt művében szintén magáévá teszi azon nézeteket és igen nagybecsű adalékkal járul igazolásukhoz. A széles olvasottságú *Bastian* is fontos, ide vágó adatokat közöl 1872-ben megjelent munkájában.²⁾

Habár a jeleseknek tekintélyes sorára hivatkozunk, mégis úgy érezzük, hogy ellenszenvvel, talán számosak ellenszenvével szállunk szembe, midőn a megpendített kérdés elfogulatlan tárgyalásába bocsátkozunk. Elég számosan lesznek, a kik úgy gondolkodnak, vagy mondjuk helyesebben, a kik úgy éreznek, mint *Peschel O*, E hires német geo- és ethnographus szavai szerint: »Sir John Lubbock azt *merészelte* állítani, hogy az emberek őskori állapotukban nem gyakoroltak házasság-egüttélést és hogy a nők közös tulajdon voltak egy horda minden férfiának.«³⁾ E dorgáló nyilatko-

¹⁾ *Bau und Leben des socialen Körpers.*

²⁾ Czíme: »Die Rechtsverhältnisse hei verschiedenen Völkern der Erde. Ein Beitrag zur vergleichenden Ethnologie.«

³⁾ *Peschel*, *Völkerkunde*. Lipcse, 1875. 238. lap, hol még utána teszi: »für diesen hässlichen Gedanken hat er auch dass hässliche Wort gefunden, denn er bezeichnet solche Zustände als Hetärismus.« Tudtommal *Bachofen* e szót előbb használta, mint *Lubbock*.

zathoz csatlakozik az, melyet Morgant illetőleg tesz, kinek a különböző népek rokonsági rendszereit illető kutatásait érdekeseznek ismeri el, de »sajnálunk kell, hogy az amerikai tudós a rokonsági fokok azon idegenszerű felfogásában egy házasság nélküli őskor maradványait véli felismerni.«

Az igazság, mely ellentétben áll megszokott és kedvelt eszmékkel, fájhat, de ez nem zárja ki, hogy a bátorság, melyet tanúsít, a ki ilyen igazságot egyik első mond ki, ne tartozzék az erkölcsi bátorságnak legnemesebb fajai közé. A Peschel által Lubbock irányában használt kifejezés tehát nem illő.

Részemről az érintett nézeteket, melyeknek bizonyítékaik meggyőző erővel voltak reám, helyeseknek tartom s ennek alapján a társadalmi köteléket régibbnek látom a patriarchai családnál. Mielőtt a társadalom eredetéről való saját nézetemet előadnám, múlhatlan szükségesnek látszik egész terjedelmükben közölni az okokat, melyek alapján az erre vonatkozó, eddig legáltalánosabb érvényű elmélet tévesnek tűnik fel. Ez az ok, melynél fogva a kérdéses viszonyok a legközelebbi fejezetekben fognak taglaltatni, melyeknek voltaképeni tárgya e szerint kimutatni, hogy miként *nem* keletkezett a társadalom. Előadásomban a fennebb megnevezett merész úttörőket követem, megjegyezvén azonban, hogy ezek a szövevényes tárgynak nem egy olyan kérdését megoldatlanul hagyták, melyre teljes világot reményiek deríthetni. Ilyenek a vérfertőzés kerülését illető társadalmi parancsolatok lélektani eredete az emberi nemnél; továbbá a némely uralkodó családokban fennállott, a fennidézett – alattvalóik körében teljes érvényű – parancsolatokkal ellenkező házasságkötési szabályok okai; valamint az észak-amerikai benszülötteknél és sok más törzsnél fennálló exogamiának eredete, melyre nézve Mac-Lennannak

– más társadalmak szempontjából helyes – elméletét nem tartom alkalmazhatónak. Ilyenek azon észleletek, melyekre a dravida népek rokonelnevezései vezetnek s melyek magának Morgannak, valamint Lubbocknak is elkerülték figyelmét. Ezekon kívül több más társadalmi jelenség magyarázata, mely az őskori közösséggel s illetőleg az abból való kibontakozással áll összefüggésben.

MÁSODIK FEJEZET.

Őskori állapotok hagyományai és maradványai.

Rendszeres sorozatban akarjuk előadni az okokat, melyekből kiviláglik, hogy a művelt népek történeti korszakában létező családi viszonyok a nemi életre vonatkozó, a művelt világban általánosan elfogadott erkölcsi fogalmak *fejlődés eredményei* és, hogy azok lassankint bontakoztak ki olyan állapotok közül, a minőket növényevő emlősöknél tapasztalunk. A bizonyítékok rendszeres sora azon hagyományokon kezdődik, melyeket művelt népek saját őskorukat illetőleg megőriztek, valamint azon följegyzésekben, melyek a görög és római ó-kor íróinál akkori barbár és vad népek állapotait illetőleg találhatók. Ezek magukban az emberek nagy részére talán nem nagy bizonyító hatást gyakorolnának; nem is figyelt rájuk senki, addig, míg egyéb kétségtelen valóságú körülmények nem költötték fel ez irányban a figyelmet. Ugyanazon források egyéb mondákkal a mesékhez soroltattak; de a mit korunkban élő polgárisulatlan népeknél tapasztalunk, az reávezet a gondolatra, hogy a mondák, melyeket néhány nagyon régi polgárisodású nemzetnél saját őskorukat illetve találunk, csakugyan az egykor

valónak történetesen megőrzött emlékei; valamint, hogy a római és görög polgárisodás szélén élő népek sem állottak magasabban, mint azok, melyek saját polgárisodásunk határain túl élnek, habár amannak határai szűkebbek voltak s a Földközi-tenger partországainak körében lehetett feltalálni, a miért most az ellenlábásokig kell menni.

Attika lakosairól Athenaeus, Justinus, Suiclas stb. ugyanazon hagyományt jegyezték fel. Athenaeus, Klearchus egy iratából idézve, következőleg szól: »Athénében először Kerkops (Cecrops) kötött egyes nőt egyes férfihoz, az előtt páros kötelék nem létezvén és közös-nejűség uralkodván.«

A phöniciai mythosban fentartotta magát emléke egy korszaknak, melyben az emberek anyjuk után nevezték magukat, minthogy házasság kötelék s e szerint atya nem volt ismeretes.¹⁾

A chinaiak hagyományai szerint Fohi volt az, ki elrendelte, hogy férfi és nő állandó kötelékkel szövetkezzenek. – Ha Fohi egyénisége nem is kétségtelenül történelmi, de biztos, hogy a chinaiak ezen törvényhozó neve alá foglalják kezdetleges társadalmi haladásuk tényeit.

Az indek, a Mahabharata tanúsága szerint, Szveta. ketut nevezik, mint a ki a nők közösségét megszüntette. A Mahabharata illető helyén, hol a nők egykori kötelezetlensége említettik, hozzáteszi a költő, hogy még az ő korában is léteztek törzsek, melyeknél azon szabadság fentartotta magát és nevezi mint ilyent, az északi kurukat.²⁾

¹⁾ Philo Byblius Sanchniathon nyomán egy ősi korszak nemzedékéről: *ἀγο μητέρων δε φησὶν ἐΧρημάτιζον, των τότε γυναικῶν ἀνέδω μωγομένων οἰα ἸντιΧοιεν.* – (Müller, Pragm. Historiæ Graecomm. III. 566.)

²⁾ Muir Sanscrit Texts id. Mac Lennannál, Studies in Ancient History, comprising a reprint of Primitive Marriage. London. 1876.173.

Lubbock által idézett monda szerint Indiában még Buddha idejében létezett egy nagy város, Vezáli, melyben a házasság tilos volt, a nők mind hetarák viszonyaiban élvén, leiknek előljárónője magas társadalmi állást foglalt el.¹⁾

Ezek a polgárisult népeknek saját őskorukat illető mondái. Hozzájuk csatlakozik, a mit a klasszikus írók korukbeli barbár népekről feljegyeztek. Herodot írja az ausokról, egy äthiop törzsről, hogy nemi közösségben éltek és, hogy semmi állandó kötelék náluk nem létezett férfi és nő közt. Ugyanezt írják Strabo, Solinus, Plinius és Mela a garamantokról, egy más äthiop törzsről, Strabo és Diodorus pedig az afrikai troglodytokról. Hasonlót ír továbbá Herodot a szintén afrikai gindánokról, az Észak-Európában élő agathyrsekről, damascusi Nicolaos pedig a seytha galaktophagokról és a liburnokról. Sextus Empiricus némely indiai törzsekről állítja ugyanezt.²⁾ A skótokról szent Jeromos írja a Chr. u. 4. században: »Scotorum natio uxores proprias non habet, sed ut cuique libitum fuerit pecudum more lasciviunt.³⁾ Ezekhez sorolható, hogy Garcilasso de la Vega szerint a perui törzsek egy részénél az inkák kora előtt, nem volt eset rá, hogy egy férfi maga birt volna egy nőt, mi egyébiránt polyandriát is jelenthet.⁴⁾

Hasonló állapotok, mint Garcilaso szerint Peruban az inkák kora előtt, uralkodtak, Herrera szerint⁵⁾ még Amerika fölfedeztetésének idejében a venezuelai parti tör-

¹⁾ Lubbock, Die Entstehung der Civilisation, Jena, 1875. 105. I.

²⁾ Bachofen, Mutterrecht. Stuttgart, 1861. 10. I.

³⁾ Dr. Sullivan nyomán idézve Laveleye által, Kev. d. deux M-1875. ápril 15. sz. 804. I.

⁴⁾ Lubbocknál, i. m. 72.

⁵⁾ Idézte *Morgannál*: Ancient Society; London, 1877. 431. I.

zseknél mai napig többférjűség tartotta fenn magát, mint Humboldt Sándor¹⁾ szerint az avanók és maypuréknál, Brett szerint²⁾ pedig a warauknál.

Poroszországban a pogányság korszakában a férfiak közösségben éltek a nőekkel, úgy, hogy egy nőnek sem volt külön férje.³⁾

A masszagetáknál és az afrikai nasamonoknál létezett ugyan házasság, de a nélkül, hogy a férj ez által kizárólagos jogokat nyert volna. Az előbbienekről Herodot írja, hogy minden férfi vesz ugyan egy feleséget, de azért ez hozzájárulható marad a többi számára is és pedig korántsem titok leple alatt. Ha t. i. férfi idegen nő kocsijába megy, tegezét a kocsi elején felfüggeszti, hogy mindenki tudhassa, miszerint ott van.⁴⁾ A nasamonokról való jelentése Herodotnak lényegében azonos ezzel; a különbség csak az, hogy itt a férfiak nem egy, hanem sok nőt vesznek.⁵⁾

Az eddig felsoroltak részint mondák, melyeket feljegyzőik hagyományként találtak elő, részben csak régi írók tanúságán alapulnak, kiknek helyes értesülésében, habár kortársaikat illetőleg is, kételkedni lehetne, minthogy valóban meséket is hagytak reánk az akkori polgárisodás határain kívül élő népeket illetőleg. Azonban hasonló állítások újkori utazóknál sem példátlanok, kiknek adataiban kételkedni semmi okunk nincs. Így a Queen Charlotte szigetek

¹⁾ Reise in die Aequinoctial-Gegenden des neuen Continents. Stuttgart, 1874. IV. 65.

²⁾ Idézve *Spencer: Descriptive Sociology* 6., 8.

³⁾ *Post. Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit.* Oldenburg, 1875. 18. 1.

⁴⁾ I. 216. A malaoari nair-kasztznál mai napig hasonló szokás uralkodik; tegez helyett saruk hagyatnak az ajtó előtt.

⁵⁾ I. 172.

(Észak-Amerika nyugati partján) benszülötteiről Poole azt írja, hogy ezen egyszerű, kezdetleges szokású embereknél a házasság teljesen ismeretlen.¹⁾ Alsó-California (a félsziget) lakosaira nézve Bancroftnál ezt találom: »házassági szer-tartásuk nincs, sem nyelvükben szó a házasság kifejezé-sére. Úgy élnek, mint az állatok, párosulva kényük sze-rint.«²⁾ Burnesnél találom, hogy a jagoriknál, a hezerek egy törzsénél (mongol eredetű nép) az idegen, egy hét vagy egy nap tartamára is megnősülhet.³⁾ A Közép-Indiában élő Keriahk nyelvében a házasságra nem létezik szó. A husma-nok nyelvükön hajadont nem tudnak megkülönböztetni fér-jes nőtől.⁴⁾ A keletindiai irulák (vagy erularok), Harkuess szerint, házasságkötést nem ismernek, a két nem közötti viszony egészen köttetlen lévén s leginkább a nőre lévén hagyva a választás, folytatni az együttlétet, vagy válni.⁵⁾

Az Andaman-szigeteken egyes párok egyesülni szok-tak egy gyermek születésének és emlőn maradásának idejére.

A krikeknél míg egyrészt a hajadonok teljesen szaba-don tehettek, a mit akartak, a nélkül, hogy ez nekik bármi tekintetben ártott volna, leggyakoribbak voltak a csupán egy évre kötelező házasságok, mely év letelte után a felek tetszésük szerint együtt maradtak vagy szétmentek. Hogy tartósabb viszony ritka volt köztük, ez abból foly, hogy kevés nőnek volt náluk ugyanegy atyától több mint két gyermeke. Többnejűség szokásban volt s a mellett a feleség gyakori változtatása folytán is a középkorú és idősb férfiaknak egy-

¹⁾ *Poole*, Q. Charlotte Islands, 312. 1. Lubbocknál i. h.

²⁾ *Bancroft*, Native races. I. köt. 565. 1.

³⁾ *Burnes*, Kabul; Aus dem englischen. Leipzig, 1843. 218, 1.

⁴⁾ *Post*, id. m. 19. 1.

⁵⁾ *Spencer*: Descr. Soc. 5. füz.

más után számos feleségük szokott lenni, a kiktől való, a vidéken szerte élő gyermekeiket az ilyenek nem ismerik. Az atyák itt általában nem is gondoltak gyermekeikkel; az általános szokás szerint, az anya neveli fel őket, miben azonban fivérei, valamint (nőági) firokonai s általában nemzetsége segíteni szokták, mivel ezek maguk részéről sem sokat gondolnak a gyermekekkel, melyek tőlük más nemzetségbeli nők által születnek.¹⁾ A Nilgherry-hegységben élő kurumbáknak és indáknak, kik a művelődés legalacsonyabb fokán állanak, King Ross őrnagy szerint fogalmuk sincs házasságról, férfiak és nők promiscuitásban élven együtt.²⁾

E példák elég számosak és ha nem is mindannyian magyarázhatók forma szerinti közösségre, mégis jelentősek és tetemesen szaporíthatók, még ha levonjuk azon, a jelenkort illető és teljesen hiteles adatokat is, midőn két-két egyén közti névleges kötelék mellett tartja fenn magát a nemi közösség valósága, azon föltétlen közönynél fogva, melyet a hűség kérdésében tanúsít az úgynevezett férj. Ez a kérdés lényegére nézve valóban fontosabb annál, ha p. o. az összekelés minden szertartás nélkül történik és tetszés szerint felbontható, vagy ha neve nincs a némileg állandó együttélésnek, de tényleg előfordul másik fél jogainak tisztelete legalább a nőtől megköveteltetik, mint Alsó-California némely törzseinél megtörténik.

A hűség iránti közöny példáiként felemlíthetők a következő népek: A nadimi osztjakok közt a házasság hűség

¹⁾ *Schoolcraft* idézve a *Spencer-féle Descriptive Sociology*-ban. 6. füz. 8., 10., 31. l.

²⁾ Idézve *Wake* által: *The Evolution of Monality*. London, 1878. I. 110.

mindkét nemnél ismeretlen fogalom.¹⁾ A huzarák vagy habarákról, kiknek egyik törzséről fennebb Burnes nyomán közöltünk egy adatot, Elphinstone írja, hogy feleségeiket vendégeiknek kölcsönadják s ezek minden hűtlenségére a legnagyobb kímélettel szemet hunynak.²⁾ Az audhi tihurok nagy hordákban élnek együtt és ha két egyén házsnak tekintetik is, a kötelék névleges.³⁾ Wrangel orosz tenger-nagy írja a felső-californiai törzsekről, hogy a férjek nem gondolnak vele, ha feleségeik ugyanazon törzs egyéb férfiai iránt előzékenyek és, hogy féltékenységük csak akkor ébred fel, ha a szerető valamely szomszéd hordához tartozik. – Davis szerint az ausztráliai törzseknél a nagy tánczünnepek alkalmával a két vagy több feleséggel bíró harcosok feleségeinek – s ilyen harcos minden törzsben sok van – megengedtetik nőtlen ifjakkal való közlekedés.⁴⁾ Az utóbb nevezett népfajt illetőleg szerfelett bőven folynak azon források, melyek nők közös bírását jelentik. így ha megtörténik – a mi nem ritkaság – hogy egyik törzs reá üt a másikra, s elhurczol egy csapat nőt, ezek közös birtokot képeznek eleinte, míg utóbb fokozatosan anektáltatnak a törzs legjobb harcosai által.⁵⁾ – Feleséget Ausztráliában nem könnyű szerezni, mert ingyen nem adják; ha valakinek már felserdült leánya vagy – ha apja már nem él – ugyanilyen nővére van, ki a fivér hatalmában él, ezért be-

¹⁾ *Russische Revue*, VII. évf. 1., 53.

²⁾ *Elphinstone*, An Account of Cabul, id. Lubbocknál.

³⁾ The people of India, by J. Watson and J. W. Kage. II. 85. Lubbocknál i. m. 72. 1.

⁴⁾ *Smyth*, The Aborigines of Victoria. London. 1878. 11. 319. – L. Eyre jelentését, Lubbocknál id. m. Appendix.

⁵⁾ I. m. II. 316.

cseréli magának feleségét; de ezzel nem minden ifjú bír, ki nőszülni vágyik s ilyen esetben nincs egyéb mód, mint valamely szomszéd törzstől lopni a menyasszonyt. Olykor egymaga vállalkozik rá, máskor azonban barátai segítségét veszi igénybe. Így New-South-Walesben és Riverinában többezzel magával indul el valamely idegen törzs területére; itt lesbe fekszenek, többnyire oly helyet választva, a hová vízért járnak a nők; a kiválasztottat elragadják, ha ellentáll, fejbeütik úgy, hogy öntudatlanná lesz s így elhurcolják. – Ily esetekben azután a segítő társak mindegyike megköveteli mint jogát azt, mit e körülmények közt a vőlegénynek nincs hatalmában megtagadni.¹⁾ A narinnyeri törzsnél ha egy ifjú szakála bizonyos hosszúságot ért el, azon korosztályba lép, melyet »narumbá«-nak neveznek; ilyenné azonban fel kell avattnia s a felavatás szertartásai közé tartozik többi közt, hogy szakálát kitépik; az ifjú »narumbá« marad azután addig, míg szakála háromszor megnő két hüvelyknyi hosszúságra; a harmadik kitépés után férfinak nyilvánítatik és feleséget szabad szereznie, mert addig ez halálbüntetés terhe alatt volt tiltva, habár mint narumbának szabad volt a másik nemnek ifjabb tagjaival szabadon érintkeznie.²⁾

Mélyen Dél-Ausztrália belsejében, a Reake folyó mellékén tanyáznak eddig kevéssé ismert törzsek, melyek erkölcsi valóban a nyersség és durvaság végső fokait látszanak képviselni; eddig keveset érintkeztek európaiakkal s talán ez oka, hogy oly erkölcsi vadság képét tüntetik fel, a minőt

¹⁾I. h.

²⁾ But they are allowed the abominable privilege of promiscuous intercourse with the younger portion of the other sex. Taplin jelentése nyomán i. m. I. 66.

a berlini anthropologiai társulat 1879. júl. 12-ki ülésében felolvasott angol jelentés tár fel.

A koniágokról, kik a legmagasabb éjszakot lakják az amerikai kontinens nyugati felén, olvassuk Bancroftnál,¹⁾ hogy apró hordákban élnek együtt egy fedél alatt, 3–4 vagy több család, azaz ennyi nő férjével és gyermekeivel, teljes nemi közösségben. A házassági kötelék oly laza, hogy annak sértése alig költ valahol féltékenységet. A női szeméremnek semmi érték nem tulajdonítatik, kivéven a meny-nyiben a férfiak tulajdoni jogukat tekintik benne.

A csippewéjeknél (atapaszk törzs, melyet nem kell összezavarni az algonkin népcsaláddhoz tartozó csippewé-
kel vagy odzsibwékkal) közönséges szokás egy éjszakára feleséget cserélni; s ebben látják két család legbensőbb barátságának biztosítékát. Némely atapaszk törzseknél egyik fivér a másik felesége irányában szabadságokra van feljogosítva.²⁾

A winebagókról Haraszthy magyar utazó írja, hogy nők »szeméremről« mitsem tudnak; férjeik vendégeiknek küldik nőiket s leányaikat s nem ritkán egymással nőt cserélnek bizonyos időre, vagy szó nélkül is élnek e szabadsággal.³⁾

A haidahknál (Észak-Amerika nyugati részében a Csendes-tenger partján s a parti szigeteken) többnejűség uralkodik, de a férjek itt is, mint Wrangel szerint Californában, leginkább csak idegen törzsbeli férfiatól őrzik nőiket.⁴⁾

¹⁾I. m. i. 8i.

²⁾ *Spencer*, D. S. 6. füz, 29. 1.

³⁾ *Haraszthy*, Utazás Észak-Amerikában. Pest, 1844. I. 177.

⁴⁾ The haidah women cohabit almost promiscuously with their own tribe, but rarely with other tribes. *Poole* id. Bancroftnál. I. 169.

A baidahk szomszédai, a Paget-öböl körül élő törzsek szokásai hasonlóak. Nőiket a túlzott szemérem oly kevésbé bántja, mint férjeiket a féltékenység.¹⁾

Madagaszkárban a házasságtörést nem tartják erkölcsi vétségnek, csak akkor szokás nőt ilyenért büntetni, ha férjének lakhelyétől való távollétében követi el azt.²⁾ Ceylonnak dravida fajú lakosainál, kiknél ezelőtt fivérek mindig közösen bírtak egy nőt, ennek meg volt engedve más férfiakkal is szabadon közlekednie, azon egy kikötés mellett, hogy azoknak nem volt szabad alacsonyabb kaszthoz tartozniuk.³⁾ Teljes szabadságot élveznek a férj és éspedig mindig többférjű nők a keletindiai todáknál is.⁴⁾ A kunnuvanok, egy szndra eredetű kaszt, férfiai többnejűségben élnek, míg a nőknek egyszerre csak egy férjük lehet, de a mindkét fél által mindenkor felbontható házasság daczára, kasztjukbeli férfiakkal szabadon közlekedhetnek.⁵⁾

Sierra-Leonében, Matthews szerint, majd minden feles nőnek van egy jangih-kamih-ja, vagyis cicisbeó-ja.⁶⁾ A bram-négerekről azt írja Bertrand-Bocandé, hogy feleségeiknek különös érdekéért tekintik, ha azoknak sok szeretőjük van.⁷⁾

A Hasszanijé-Araboknál (a felső Nikis vidékén) a nők olyan feltétel alatt köttetnek, hogy a nő bizo-

¹⁾ Bancroft, i. m. I. 218.

²⁾ Waitz Anthropologie der Naturvölker. Leipzig, 1860. II. 438.

³⁾ Percival, Beschreibung der Insel Ceylon und ihrer Bewohner-Aus dem englischen v. Ehrmann. Weimar; 1804. 195. 1.

⁴⁾ Spencer, Descr. Soc. 5., 8.

⁵⁾ Verhandl. d. beid. Gesellsch. f. Anthrop. 1879. 122.

⁶⁾ Bastian, i. m. 174.

⁷⁾ Waitz, Anthropologie. II. k. 113. 1.

nyos számú (többnyire 2-3) napig férjéé, azután pedig egy nap szabadon rendelkezhet személye felett.¹⁾

Látjuk tehát, hogy az emberiség számos társadalmában a két egyén közötti szövetség mellett is a nő szabadsága (a férfieről nem is szólva) tovább is fentartja magát és fel is használtatik, úgy, hogy ha névleg nem is, de tényleg nemi közösség uralkodik. A törzs férfainak féltékenysége csak más törzsbeliek ellen irányú, kik nem osztoznak a közös terhekben, melyeket a létfenntartás a társadalomnak minden egyes tagjára ró, következkép annak vagyoni- és nőközösségében nem is vehetnek részt, a tagok jogainak csorbítása nélkül. Csupán a vendégjog alapján jönnek létre ez iránt is ellenkező nézetek.²⁾

Ebből, valamint egyéb körülményekből kitűnik, hogy az érzet, mely némely, egész alacsony mívelődésű népeknél is férfi jogainak megőrzésére bírja a férfit s a házasságtörésnek olykor véres megbosszulásában nyilatkozik, merőben más, mint a polgárisult társadalmakban, hol a szeremféltés és a becsület fentartásának fogalmaival hozatik összefüggésbe.³⁾ Azon kezdetleges társadalmakban a férj, neje hűtlensége által, tulajdonjogában látja magát sértve; nejét vagy vásárolta, vagy erőszakkal rabolta, de mindenesetre kizárólagos jogot tart reá; a nő személyének ura ő s a felett szabadon rendelkezik, míg a nőnek ez meg van tiltva. Számos olyan népnél, melynél a férj szigorúan megköveteli neje részéről a hűséget, másrészt közönséges dolog, hogy arról bizonyos alkalmaknál önként lemond.

¹⁾ Ausland. 1867. január 114. 1.

²⁾ A haidáhk, kik különben más törzsbeliektől féltik a nőket, vendégeik iránt e részben szerfelett előzékenyek.

³⁾ Így az ausztráliaiakról *Waitz-Gerlandnál*. I. m. VI. 774.

A feleségek és leányok átengedése szokásban van Brazília törzseinél ¹⁾ általában, az észak-amerikai törzsek közül a virginiai törzseknél, a knisztinóknál, az észak-indiánoknál, ozédzsoknál, assziniboinknál, mandanoknál és rikkariknál, ²⁾ a winebágóknál, valamint a szánk és róka egyesült törzseknél, ³⁾ továbbá a szibériai csukcsoknál és korjásoknál, ⁴⁾ a nyugat-afrikai m'pongwéknál. ⁵⁾ Némely afrikai törzseknél (oigob, wakikuyu) a férj olykor átengedi feleségét kor- és bajtársának, ⁶⁾ míg az alentok feleséget szoktak cserélni. ⁷⁾ A mongoloknál, férjes nők és leányok közt mindennapi az erkölestelenség, a házasságtörést nem is titkolják, nem tekintvén azt bűnnek. ⁸⁾ Feleség-csere, ideiglenes vagy állandó, ausztráliai ⁹⁾, brazíliai ¹⁰⁾, guyanai ¹¹⁾ és kaffer ¹²⁾ törzseknél gyakran előfordul.

Egész Polynesiában el volt terjedve a »vérbarátság« szokása, mely abban állott, hogy két férfi nevet cserélt

¹⁾ *Martins*, Von dem Rechtszustande unter den Ureinwohnern Brasiliens. München, 1832.

²⁾ A források *Waitznél*, Anthr. der Naturvölker. III. kötet 111. lap.

³⁾ *Haraszthy* id. h.

⁴⁾ *Erdmann*, Reise um die Erde. *Postnat*, Geschlechtsgenossenschaft. 34. 1.

⁵⁾ *Post*, id. m. 35. 1.

⁶⁾ *Hildebraudt*, Ethnogr. Notizen über Wakamha u. ihre Nachbarn. Zeitschr. f. Ethnol. X. évf. 400. 1.

⁷⁾ *Bancroft*, Native Races.

⁸⁾ *Prejevalski*, Mongolia. London, 1876. (oroszból) I. 70.

⁹⁾ *Smyth*, Aborig I. 77.

¹⁰⁾ *Martins* i. m. 68.

¹¹⁾ *Hartsink*. Beschreibung v. Guyana. Berlin. 1874. *Postnat* Anfänge des Staats- und Rechtslebens. 20.

¹²⁾ *Waitz*: i. m. II. 389.

s azután minden javát, ezek közt feleségeit is közösen bírta. ¹⁾

A régi árja indeknél közönséges dolog volt más férfi által magzatot nemzetni, miről alább többet. A régi németeknél hasonló szokás uralkodott. ²⁾ Ugyancsak a régi indek felfogása szerint, hűtlenség bűnétől a nő megtisztult a havi tisztulás által; ³⁾ csupán ha teherbe jött a hűtlenség folytán, volt elbocsátandó.

Hogy régi német törzseknél is szokás volt a vendégnek átengedni a feleségét, ennek nyomául tekinthető az a mondás, melyet Bastian idéz: »Es ist in dem Niederlandt der Bruch? so der Wyrnt einen lieben Gast hat, dass er im seine Frow zulegt uff guten Glauben.« ⁴⁾

Régi német jog oly szabványokat is állít fel e részben, ⁵⁾ melyek ellenkezni látszanak azzal, mit Tacitus mond a házasságtörés szigorú büntetéséről a germánoknál; azonban e kétségeket eloszlatja azon tapasztalás, hogy ugyanazon kezdetleges erkölcsű népeknél, hol a férj tudtán kívül történő házasságtörést keményen büntetik, ez bizonyos alkalmaknál megengedi, sőt előmozdítja azt p. az ausztráliai törzseknél.

Tasmania őslakóinál a nőt el lehetett adni, de ki is lehetett kölcsönözni.

Csekély értéket tulajdonítanak a nő hűségének azon

¹⁾ Waitz (*Gerland*) i. m. V. 130.

²⁾ Grimm, *Bechtsalterthümer*. Göttingen, 1854. 443. és köv. 1.

³⁾ *Jadzsnavalkja törvénykönyve*, I. 72. Stanzler-féle szanszkrit és német kiadás.

⁴⁾ Bastian, *Der Mensch in der Geschichte*. Leipzig, 1879. III. 304. Murner nyomán.

⁵⁾ Bockumer Landrecht. Grimm i. m. 444. és köv. 1.

afrikai népek is, melyeknél a tetten kapott nő férje javára? annak sértett tulajdoni joga fejében megbírságotlatik; Guineában a nő ily esetben 2-3 uncia aranyat köteles férjének adni.¹⁾

Úgy látszik, hogy Ormában is szokás volt valamikor a nőket kikölesönözni, különben a törvényhozó nehezen éreztelv volna magát hivatva ezt 80 bot terhe alatt megtiltani.²⁾

Az eszkimók azon férfiakat tartják a legjobbaknak, a legnemesb lelkiteknek, kik feleségeiket bánat és vonakodás nélkül barátaiknak kölcsönzik.³⁾ Kohinchinában a férfiek és atyák minden vonakodás nélkül átengedik feleségeiket és leányaikat bárkinek, a ki óhajtja.⁴⁾ Marco Polo írja, hogy Kamuiban szokás volt a feleséget, idegeneknek, tartózkodásuk idejére átengedni. A benszülöttek ugyan Mangu khán kívánatára felhagytak ezzel, de azt találván, hogy azóta földeik megszűntek termékenyek lenni, folyamodtak, hogy ismét engedtessek meg nekik az ősi szokás föllevenítése.⁵⁾ – A kheiberek (Peschawer és Kabul közt, a Kheiber-szorosnál) egy törzse, a Momujej-Afridok ki szokták cserélni nőiket, az értékbeli különbséget pénzben egyenlítőn ki.⁶⁾

E szokásokkal nem azonos ugyan, de mint a nemi közösség föltételezett korszakára talán még inkább emlékeztető csatlakozik hozzá, a házasság rövid időre való megkötésének szabálya, vagy az, mely szerint a felek kényük

¹⁾ *G iraud- Teuton*, Les Origines de la famille. Genève et Paris[^] 1874. 79. 1.

²⁾ Id. m. 80. 1.

³⁾ *Egede*, History of Greenland, 142. Lubbocknál i. m. 103.

⁴⁾ *Post*, i. m. 35.

⁵⁾ Le livre de Marco Polo. Paris, 1865. I. 157. és köv. 1.

⁶⁾ *Bümes*, i. m. 126. 1.

szerint minden perczen felbonthatják a házasságot és rögtön másikat köthetnek. Ez, ha sokszor élnek e joggal, következményeiben nem sokat tér el a közösség állapotától.

Az aleut-szigetek lakóinál minden férfi annyi nőt vesz el, a mennyit eltarthat, vagy helyesebben annyit, a mennyit meg tud szerezni, hogy általuk eltartassa magát; ha a férfi valamelyik feleségét megunja, egyszerűen haza küldi rokonaihoz.¹⁾ A csepewiek (atapaszki-törzs Canadában) szertartás nélkül házasodnak és kényük szerint válnak el, illetőleg a férfi kénye szerint. Az erősebb férfi bármikor elveheti a gyengébbnek feleségét, ha birkózásban s verekezésben legyőzte. A győztes azonban ilyenkor bizonyos számú vadbőrt fizet a legyőzöttnek. Ha az ekként szerzett nőt megunta, megkorbácsolja s elhajtja.²⁾ A mamelútok, a koniágok egy ága, beérik egy nővel, a kit azonban eltesznek maguktól, a mikor eszükbe jut.

A krikeknél a házasságok egy évre köttetnek, noha – teszi utána Bartram – ha gyermek származott belőle, a kötelék tovább is fentartatott. Ugyanezen utazó szerint, az ő korában még Floridában lakó szeminál-törzs leányai s az oda látogató fehér kereskedők közt »temporalis házasságok« napirenden voltak.³⁾ A hurónoknál pár napra (próbául) kötött házasságok fordultak elő; Új-Angliában együtt élő párok csak utólag, ha meg voltak elégedve egymással, lettek a főnök által egybekötve, élethossziglan. Az észak-amerikai törzsek legnagyobb részénél tisztán a férj kényétől függött a válás.

¹⁾ *Bancroft* i. m. I. 92. 1.

²⁾ I. m. I. 117. 1.

³⁾ *Bartram*, Reise durch Nord- und Süd-Carolina, Georgien etc. Wien, 1815. I. 308.

Kelet-India Tulava tartományában, a mely nő férjét megunta, megmenekülhet tőle, ha valamely ottani templomban áldozatot hoz. E percztől kezdve a templom hieroduljai közé tartozik: a papoktól élelmet és ruházatot nyer és személyével szabadon rendelkezhetik. ¹⁾ A polyandrikus todák-nál a házasság bármelyik fél kívánatára mindig felbontható, a férj haza küldheti feleségét szüleihez, a nő pedig más férjhez mehet, a mikor eszébe jut. ²⁾

Abisszíniában a házasságok minden szertartás nélkül köttenek és addig tartanak, míg a feleknek tetszik, azután a hatóság hozzájárulása nélkül minden pillanatban felbont hatók s a felek új házasságot köthetnek. ³⁾

Tasmania benszülöttei előtt új és hagyományaikkal ellenkező dolog volt, nejeiket nem változtatni. ⁴⁾

Tahitiben a házassági kötelék fel volt bontva, mihelyt egyik félnek úgy tetszett. ⁵⁾ A legcsekélyebb ok elegendő volt a válás igazolására, noha a felsőbb osztályokban a kötelék névleg fentartatott olykor, tényleges felbontása után is.

A tonga-szigeteken, hol – mint Tahitiben is – a nők helyzete kedvező volt, a nő addig maradt férjénél, míg ennek válni tetszett, a mi gyakran megtörtént; némely nő 3-5-ször férjesült és vált el életében. ⁶⁾

Az új-seelandi maori magát elválnak tekinti, ha feleségét kilóditotta az ajtón. ⁷⁾

¹⁾ *Buchanan*, Journey from Madras through Mysore, Canara etc London, 1807. III. 65. 1. Idézve Giraud-Teulon által, i. m. 66. 1.

²⁾ *Spencer*, D. 8. 5. füz. 8. 1.

³⁾ *Bruce*, német kiadás III. 305.

⁴⁾ *Bonwick* i. m. 251. 1. *Spencernél*, Descriptive Soc. 3. füz. 8. 1

⁵⁾ *Ellis*, Polynesian Researches. I. 338. 1. *Spencernél* i. h.

⁶⁾ *Mariner* Tonga-Islands. II. 158. 1. *Spencernél* i. h. 9. 1.

⁷⁾ *Thomson* K. Zealand I. 176., 178. 1. *Spencernél* i. h.

A dayakoknál gyakran már pár nap múlva, olykor neliány év után bontatik fel a házasság és sok férfi és nő 7-8-szor is frigyre lép, míg olyan társat talál, kivel hátralevő napjait befejezi. ¹⁾

Sehol a világon nem oly gyakori a válás, mint Jávában, írja Raffles; és legkülönösebb a dologban, hogy ugyanazon egyének, a kik a legcsekélyebb szeszély folytán felbontják a köteléket, addig, míg fennáll, féltékenyen őrködnek szeplőtlenységén. ²⁾

Madagaszkárban az elválás a férfitől függ s tőle függ a válás módja is, mert a fennálló törvény értelmében történhet úgy, hogy a nő már 12 nappal később új frigyre léphet, de úgy is, hogy életében nem mehet többé férjhez. ³⁾

Afrikában többnyire a férj kényétől függ a válás; azonban úgy látszik, hogy nem oly szerfelett gyakran fordul elő, mit megmagyaráz az uralkodó, a főnököknél nagymérvű polygamiával egyetemben azon körülmény, hogy nem a férj táplálja nejét, hanem igen gyakran ő él henyeségben munkájuk után. Dahomeyban a nő is felbonthatja a köteléket, valamint a nyugat-afrikai Barea és Kunáma törzsekénél s a Béni Amereknél. ⁴⁾ Az angol-szászoknál, valamint régente Dániában, az ó-korban a rómaiaknál és görögöknél is nagyon könnyű volt a válás.

A vendégjognak a jelzett irányban való kiterjesztésével, úgy látszik, egyeredetű azon szokás, mely némely társadalmakban készíti az embereket, hogy bizonyos rendszeres

¹⁾ *Post*, Die Anfänge des Staats- und Rechtslebens. Oldenburgs 1878. 20. 1., hol a forrás is közöltetik.

²⁾ *Baffles* idézve Spencernél, i. h.

³⁾ *Ellis*, History of Madagascar. I. 174. 1. *Spencernél* i. h.

⁴⁾ *Post*, Anfänge. 75. 1., hol a források.

időközökben ismétlődő ünnepélyek alkalmával rövid időre lerontsák a korlátokat, melyek közé fejlődő erkölcsiségük a nemi életet utalta. Ez ünnepélyek, Post megjegyzése szerint, nem az elfajulás, az erkölcsi süllyedés jellegét viselik, hanem ősrégi hagyományon látszanak alapulni, mint egy letűnt fejlődési korszak maradványai.

A grönlandiaknak volt egy ünnepélyük, melynél férfiak s nők összegyűltek evésre, ivásra, dalra és tánczra; az ünnepély folyamában egyik férfi a másik után visszavonul más. jelenlevőnek feleségével egy, állatbőrökből készült függöny mögé. Nőtlen férfiak és hajadonok ki voltak zárva a részvétből.¹⁾

Észak-californiai törzsek évenként egy hálaadási vagy kiengesztelési tánczot tartanak, melyet általános kicsapongás követ.²⁾

Az alsó-californiai benszülöttekről ugyancsak Bancroft írja, hogy bár házassági szertartásaik nincsenek s a házasság fogalmára szó sincs nyelvükben, mindamellet a férfiak egyes nőkre tulajdoni jogot arrogálnak maguknak, dolgoztatván őket és más férfival való közlekedésüket kegyetlenül megbosszulva. Mindamellet azon szokás áll fenn köztük, hogy alkalmilag két különböző törzs egyénei összejönnek közös nemi közlekedés céljából.³⁾

Nicaragua benszülöttei valóságos monogamiában éltek s a házasságtörés, mely különben úgy látszik, ritkán fordult elő, mert a nők erényesek voltak, testi fenytéssel és elhajtással büntettetett a nőn. Mindamellet volt itt egy bizonyos

¹⁾ *Egede*, Des alten Grönlands neue Perustration, Kopenhagen, 1742. 90. 1. Postnál, Anfänge 22. 1.

²⁾ *Bancroft* i. m. I. 352. 1.

³⁾ *Bancroft* i. m. I. 566. 1.

ünnepély, melynek tartama alatt, azaz évenként egy éjjel, a nőknek szabadságukban állott, habár ők maguk vagy férjük a felsőbb osztályhoz tartoztak is, találkozni azzal, ki nekik megtetszett, vagy a ki őket megfizette. Azontúl gyanú nem fért hozzájuk.¹⁾

Az inkák birodalmában a házasság még szigorúbban vétetett, mint Nicaraguában; a vétkes nőt halállal büntették; sőt az özvegyek is kötelezve voltak egy évi tiszta életre s ha gyermekük volt, ritkán mentek másodszer férjhez. – Mindamellett bizonyos ünnepélyek alkalmával ideiglenesen általános nemi közösségnek adatott hely, Cieza és Ariaga szerint.²⁾

Az abisszinek bizonyos ünnepeket tartottak, mikor férfiak és nők együtt nyers, véres húst ettek s mikor a két nem közt minden korlát elejtetett, melyet az erkölcsök különben fentartottak; ez és a nyers hús evése együtt arra látszik mutatni, hogy emlékezetük volt fajuknak egy ősi, teljesen míveletlen állapotáról, mely emléket azon ünnepélyen megörökíteni igyekeztek. A tagaloknál lakodalmak alkalmával lettek teljesen félretéve a szemérem szabályai.³⁾

A mi a nőknek házasság előtti életét illeti, erre nézve azt lehet mondani, hogy az az európai ókor polgárisult népeinek (azaz a két klasszikus nemzetnek) a kereszténység és az izlam társadalmainak körén túl, a nemi szabadságnak korlátozása nem példátlan ugyan, de kivételes esetül tűnik fel. Ez állítás igazolására szolgáló áttekintésünkben leginkább azon társadalmakra szorítkozunk, melyekben a férjes nőtől hűség követeltetett, minthogy azon már felsorolt tár-

¹⁾ Oviedo idézve *Descript. Soc.* 2., 4.

²⁾ *Descr. Soc.* i. h.

³⁾ *Le Gentil* után *Postnál* i. m. 23. 1.

sadalmakban, melyekben a férj sem igényel tisztaságot élet-társától, a férjezetlenekre nézve az annyival inkább áll. – Mindamellet ezen utóbbi szabály alól léteznek egyes kivételek.

A népek közt, melyeknél a hajadonok tisztaságának semmi becs nem tulajdonítatik és azok ennél fogva féktelen szabadságban élnek, neveztetnek a koniágok,¹⁾ a csepevik,²⁾ a cseinukok,³⁾ az algonkin faj törzsei és más észak-amerikai törzsek,⁴⁾ a huronok és a többi irokéz-törzs,⁵⁾ Észak-California törzseinél⁶⁾ a brazíliai törzsek legnagyobb része és Cumana lakosai,⁷⁾ Nicaragua benszülöttei,⁸⁾ a délamerikai csibesa-nép⁹⁾ Peru az inkák korában,¹⁾; a négerek ataljában, továbbá Wadai és Darfur lakosai,¹¹⁾ Loangóban,¹²⁾ Guinea népe,¹³⁾ a keletafrikai bareák,¹⁴⁾ a kaffer törzscsaládhoz tartozó baszutók,¹⁵⁾ Kongo népe,¹⁶⁾ a tia-

¹⁾ *Bancroft* i. m. I. 117.

²⁾ U. o.

³⁾ I. m. I. 242.

⁴⁾ Cartier, Champlain, de Laet, Bossu, Lawson, Swan idézve *Waitznél*, *Anthrop.* III. 111.

⁵⁾ *Lalontan*, *Nouveaux Voyages*. Hága, II. 133.

⁶⁾ *Bancroft*, I. 351.

⁷⁾ *Martins*, *Rechtszustand*, 59.

⁸⁾ *Herrer a id. Descr. Soc.* 2. 4.

⁹⁾ *P. Simon id. u. o.* 5. 1.

¹⁰⁾ *Arriaga és Cieza id. u. o.*

¹¹⁾ *Waitz*, *Anthr.* II. 112. és köv.

¹²⁾ *Pechnél-Loesche*, *Zeitschr. f. Ethn.* X. 29.

¹³⁾ *Isert id. Girand-Teutonnál Orig. de la famille* 68. 1.

¹⁴⁾ *Munzinger* szerint.

¹⁵⁾ Grütznér hittérítő jelentése a berlini *Gesellsch. f. Anthrop. Ethnogr. u. Urgesch.* tárgyalásaiban 1877. jan. 21-ki ül.

¹⁶⁾ *Tuckey id. Descr. Soc.* 4. 27.

pik,¹⁾ Madagaszkár népe,²⁾ a kafferek,³⁾ a wanyamwezik,⁴⁾ Kelet-India népei közül a kólok,⁵⁾ a khondok,⁶⁾ gondhok,⁷⁾ az asszami hegyi törzsek, mint a khiungták és szomszédaik,⁸⁾ a gimgarik és perbuttik, himalájai törzsek,⁹⁾ a Mentavej-szigetek¹⁰⁾ és Niasz lakói,¹¹⁾ Borneóban a dajakok,¹²⁾ Ausztrália benszülottei,¹³⁾ Polynesia és Mikronesia összes népei,¹⁴⁾ Számoát talán kivéve, mert a forrásokban itt ellenmondás létezik; a lappok, kiknél a leány, a ki már szült, sokkal könnyebben kap férjet, mint más; továbbá Bhután és Kohin-China,¹⁵⁾ a patago-

¹⁾ *Waitz*. id. h.

²⁾ *Waitz*, II. 438.

³⁾ *Mac Lean* id. *Bastidánál* Rechtsverh. 174.

⁴⁾ *Burton* Centr. Afrt. II. 23. id. D. S.

⁵⁾ *Dalton* után *Bastian* i. m. 175.

⁶⁾ és ⁷⁾ Forrás *Des. Soc.* 5. f. 31. és 32. 1.

⁸⁾ *Lewin*, Hilltracts of Chittagong id. D. S.

⁹⁾ Forrás *Mac Lennannál* id. 141. 1.

¹⁰⁾ *Bosenberg*, Der malay. Archipel. Leipzig, 1878. 199.

¹¹⁾ U. o. 158. 1.

¹²⁾ Forrás *Descr. Soc.*-ban. 3. 34.

¹³⁾ *Waitz* id. m. VI. 774. Eyre Mac Gill és Hasskarl nyomán. *Davis* ekként: utriusque sexibus fit coitvis inita aetate; puellae novem fere aut decern annos natae. *Smythnél* Aborig. o. Vict. II. 319. Ugyan. ez áll az andaman (*Sagor*, Verhandl. d. Berl. Ges. f. Antlir. 1877. jan. 20.) marquesa *Radiguet* Rev. d. d. Mondes, 1859. II. 613.) marschall-, gilberfc-szigetiekre is.

¹⁴⁾ Polynesiaról általában, mint Új-Széland, Tonga, Havaii, Tahiti, Marquesas, Waihu népeiről *Anthrop.* VI. 122–24., a marian-szigetektől *Meinicke* Ins. d. stillen Oceans. Leipzig, 1876. II. 408. a Marschall- és Gilbert-szigetiekről u. o. 341.; előbbeniekről *Bernsheim* is, az *Auslandban*, 1880. 163. 1. A Karolinok Mortlock-csoportjáról I. u. o. 163.1. Kubary nyomán.

¹⁵⁾ *Giraud-Teulon* i. m. 72.

nok.¹⁾ Ide tartoznak a szontalok is (Kelet-India), a kikenél házasság csak egyszer évenként, többnyire januárban kötöttik. Ilyenkor a házasságok hat napig mindnyájan együtt élnek közös konkubinátusban, s ezzel szerzik meg az egyes párok az összekelés jogát,²⁾ a régi thrákoknál csak a férjes nők szabadsága volt lekötve, míg a leányok szabadok voltak.³⁾

Nyugat-Európa elmaradtabb népeinél is tapasztaltak hasonló nyomai az ősi felfogásnak. »Walesben és a skót felföldön még mai nap sem szégyen, írja *Home* a múlt században, ha fiatal leánynak fattyú gyermeke van.⁴⁾

A primitív népeknél tapasztalt feddetlenségével a hajadonok féktelen életének, némely helyen együtt járt a szokás, hogy az ifjak bizonyos adományokkal – például vadászatuk vagy halászatuk eredményeivel – kedveskedtek azon hajadonoknak, kiknek kegyeit élvezték, a mi kötelezettségül tűnt fel. Így Chamisso szerint Micronesiában⁵⁾ a cseinukoknál,⁶⁾ és másutt. Ez oda vezetett, hogy az atyák vagy saját érdekükben prostituálták leányaikat, mint némely szaharai tuaregtörzsnél⁷⁾ s a szintén afrikai maraviknál.⁸⁾

¹⁾ *Lacroix* Patagonie, id. *Postnál*, Geschlechts-genossenschaft 30-31. lap.

²⁾ *Lubbock* i. h. 102. és peser. Soc. 5. 9. Shervill nyomán..

³⁾ Herodot, V. 6.

⁴⁾ *Geschichte der Menschheit*. Angolból. Lipcse, 1774. I. 202. Skótországra nézve igazolja ezt Burtonnak (*Hist. of Scotland*) Maine által idézett helye is, *Early History of Institutions*. London, 1875. pag. 60.

⁵⁾ Idézve *Gerland* által. *Anthrop.* V. b. 105.

⁶⁾ *Bancroft* i. m. I. 242.

⁷⁾ *Duveyrier*, Touaregs du Nord, 340. id. *Giraud-Teulon* i. m. 81-82. 1.

⁸⁾ *Waitz* i. m. II. 419.

– vagy hogy a leányok hozománya volt az, mely ilyen módon szereztetett be, mint Nicaragua benszülötteinél,¹⁾ a régi lydek keyesbbé vagyonos osztályainál,²⁾ az etruszkoknál,³⁾ és a régi egiptomiak alsó kasztjainál,⁴⁾ és mindkét esetben tehették ezt a nélkül, hogy saját társadalmukban valaki megbotránkozott volna rajta és ez természetes, mivel befogadott szokás forgott kérdésben. Japánban még az újabb korban az apáknak meg volt engedve felserdült leányaikat nyilvános (ügynevezett thea-) házakban elhelyezni bér fejében; ezt nekik senki nem veszi rossz néven. E foglalkozás a leányra sem hoz szégyent és a bérleti idő leteltével, melynek megengedett tartamát törvény szabályozza, az ily leány könnyebben kap férjet, mert míg egyrészt múltjuk nem gyalázza meg őket, másrészt mert azon házakban finomabb nevelést, különösen a zenében való kiképeztetést nyertek.⁵⁾ E gyakorlat a polgári osztályra szorítkozik, míg a nemesi és fejedelmi osztályokban a feleségeket, valamint a leányokat látni is csak legközelebbi rokonaiknak volt szabad.

E tények, az előbb felhozottakkal kapcsolatban, magukban is csálhatlanul bizonyítják, hogy az emberi nem nők közösségében élt őskorában; ennek a házasság, a patriarchai család vetett véget, de nem rögtönösen, hanem lassankint nyervén tért és bizonyos feltételekhez kötve – melyek utóbb vizsgálat alá jönnek – és akként, hogy a míg ily kötelék nem fűzte a nőt valakihez, szabadsága vagy közrabsága tar-

¹⁾ *Herrera*, id. *Descr. Soc.*, 2. 4. és *Bancroftnál* II. 676.

²⁾ *Herodot* I. 93.

³⁾ *Bachofen*, *Das Mutterrecht*. Stuttgart, 1861. 92. 1.

⁴⁾ *Sex. Empiricus* alapján *Bachofen* id. h.

⁵⁾ Sir Rutherford *Alcock* tapasztalásai nyomán *Ausland* 1863. évf. 496. I.

tott. A hol minden férjes nőnek ez volt múltja, árnyék nem szállott egyikre sem és a személyes tulajdon kifejlődésével,, mely az erkölcsi fogalmakon nem változtatott, a hozomány eredete sem tűnt fel szégyenletesnek, míg a vagyonra való törekvés és az anyagi művelődés haladásával a munkafelosztás, ezzel a csereforgalom, majd forgalmi eszközök használata létesült, ott a hajadonoknak engedett szabadság, egybekötve a javakra való törekvéssel, természetyszerűleg reávezetett azoknak a férjesülést megelőző általános prostitucziójára. Voltak társadalmak, melyekben az anyagi művelődés aránylag magas fokot ért el, míg az erkölcsök alig bontakoztak ki a legősibb állapotból¹⁾ és megfordítva, léteznek olyanok is, melyeknél az erkölcsök szigorúak, míg az anyagi művelődés a legkezdetlegesebb fokokon áll. A haladásnak a kultúra különböző ágaiban való különböző gyorsasága, mely szerint egyik társaság messze fölülmúlja a másikat egy tekintetben, míg másban mélyen alatta marad annak,, egyike a polgárisodás-történet legfeltűnőbb igazságainak, melyet az állapotok megítélésénél mindig szem előtt kell tartani.

A kezdetleges művelődésű népek roppant többségénél tapasztalható tehát azon jelenség, mely szerint az egy férfi irányában forma szerinti kötelezettséget nem vállalt, vagy személyének eladatása vagy elrablata által egy férfi egyéni birtokába át nem ment nőtől, annak tárgyában, mit erénynek nevezünk, általában semmi nem kívántatik és, hogy a neki engedett szabadságnak teljes mérvű felhasználásáért legkisebb szemrehányás nem illeti. – Ezzel

¹⁾ Mint p. o. épen Lydiában és Etruriában, hol a nőági származásnak oly világos emlékei tartották fenn magukat.

szemben hajlandókká leszünk a görög s római világban, a kereszténységben s mohammedán világban, valamint még néhány erkölcsileg előhaladtabb társadalom körében uralkodóvá lett ellentétes nézeteket úgy tekinteni, mint fejlődés eredményét, mint az erkölcsi haladás lépcsőzetén elért magasabb fokot, melyet szükségkép kellett alsóbb fokoknak megelőzniök. Maga a házasság pedig a társadalmi fejlődés alsóbb fokain tekintve, nem úgy tűnik fel, mint belépése az addig szűziesen élt nőnek a nemi vagy fajfentartási életműveletek gyakorlatába, hanem mint lemondás azoknak addigi szabad gyakorlatáról, mint kilépés a nemi közösségből, mint a nemi életnek korlátok közé szorítása,

A hol az egyesülés nem tisztán névleges kötelék, hanem a nőnek egy férfi általi kizárólagos bíratását jelenti, ott a nő s a horda többi férfi tagja közötti viszony ebben teljesen megváltozik; a nő, ki addig közös neje volt mindegyiknek, az egygyel kötött szövetség által amazokra nézve érinthetlenné lesz. Sőt lehetséges, hogy azon fennebb említett névleges kötelék is tesz e részben különbséget, A leány »szabadsága« ugyanis olykor tényleg nem jelent egyebet, mint hogy jogtalan rabja minden törzsbeli férfi durva kényének, mint ezt az ausztráliai törzseknél tudjuk;¹⁾ hasonló viszonyok bizonyosan fordultak elő másutt is, ha nincs is erről határozott tudomásunk. Azon kérdést, hogy a hajadon szabad-e vagy mindenkinek rabnője, valószínűleg az határozza el, hogy az illető társadalomban a rokonérzet mennyire fejlett ki, hogy annak alapján a gyengébb nem tagjának anyja vagy saját fivérében van-e gyámola, védője vagy sem. A hol

¹⁾ Egyik legkiáltóbb példa a Ztschr. f. Ethn. 1879. a berlini Anthropol. társulat tárgyalásaiban (235. 1.).

nincs, a hol következkép a köz-önkény tárgy, ott feltételezhetőleg felszabadul ez alól, bármily természetű állandó viszonyba jusson is egyes férőhöz. Akár saját kényéről kellessen lemondania, akár mások kénye alól mentessék fel az egyeshez való kapocs által, a többieknek, a horda fitagjainak jogai mindenkép csorbítást szenvedni látszhatnak az uralkodó felfogás értelmében, addig, míg az egykori teljes közösség emléke él; ezek megfosztatnak – az előbb fennálló viszony természete szerint – vagy abbeli szabadságtól, hogy az illető nőnek kedvét szabadon kereshessék, vagy a közös tulajdonban való részüktől. És hogy e jogcsorbítás valóban ellenállást költött, hogy annak gyakran áldozat árán kellett kiengeszteltetnie, sőt hogy olykor legyőzhetlen ellenszenvbe ütközött a társadalom körén belül, valamint hogy ennél fogva a nő magánbirtoklása gyakran csak azon jogtalanság alapján létesülhetett, mely kezdetleges művelődési állapotokban a társadalomközi viszonyokat jellemzi, erről számos emlék tesz tanúságot, emlékei oly intézményeknek, melyek különben megmagyarázhatlanok maradnának. Mint megfejthetlen talányok előtt állanánk előttük, ha nem feltételeznénk, hogy a nők eredetileg közösek voltak és, hogy egyeseknek egyesek általi bíratása ellenszenvbe ütközött. Minthogy e feltételezések képezik egyedüli, erőltetlen magyarázatukat, úgy tekinthetők, mint bizonyítékai azon feltételezések helyességének s ebből merítik legkiválóbb fontosságukat. Ez intézmények két, teljesen különálló csoportot képeznek:

1. A nőrablás szertartása, vagyis azon szertartás, mely a menyasszonynak szülői s rokonai köréből a vőlegény általi erőszakos kiragadtatását utánozza, mely szertartás többnyire, ha nem is mindig, egybe van kötve azon szabálylyal,

hogy a férjnek és feleségnek más-más községből vagy törzs-ből származóknak kell lenniök.

2. Azon szokások, melyeknek lényegét a magántulajdonba átmenő nőnek a köztulajdon alól való megváltása képezi, mely megváltás a közös jog egyszeri tényleges elismerésének alakját ölti.

A két intézmény tehát teljesen különböző eredetű; a tapasztalás valóban azt bizonyítja, hogy egymás mellett, ugyanazon társadalom körében alig fordulnak elő, habár mint szertartás, mindkettő fentarhatta volna magát egymás mellett, minthogy elméletileg nem elképzelhetlen, hogy ugyanazon társadalomban az egyéni tulajdonjognak kifejlődése, nőt illetve, két különböző utat is követhetett. A két intézmény azonban aligha fordul elő egymás mellett s így azt kell feltételezni, hogy vagy egyik, vagy másik volt kizárólagosan a társadalmi fejlődés útja. Az utóbb (2. alatt) megnevezettel, mint a rövidebben tárgyalhatóval, első helyen fogunk foglalkozni.

Néhány alacsony művelődésű népről azon szokást találjuk följegyezve, mely szerint a nász éjjelén a menyasszony mindenkié, mielőtt a vőlegényé lehetne. Az áthiopiai augi-lokról Pomp. Mela írja. ¹⁾ Abaleári szigetek lakóiról Diodorus ír hasonlót. – A Szamoa-szigeteken újabb időben is erőben volt még azon szokás. Hasonló szokás, mint Szamoában, uralkodott Langsdorf szerint Nukahivában is, valamint Garcilaso de la Vega szerint a mantáknál, egy perui törzsnél.

A közös jog megváltása, mely őskori fogalmak szerint szükségnek tartatott, részben az erkölcsök finomulásával,

¹⁾ I. 8.

részben a főnöki vagy papi hatalom erősödésével egyes személyre ruháztatott át, ki a közösséget képviselte s ez olykor a varázsló, gyakrabban a főnök volt.

Így a Kanári-szigeteken, ¹⁾ némely afrikai népeknél.²⁾ A római birodalom területén megosztzott barbároknál is a főnökök vagy vezérek állottak e jog gyakorlásában, mint ez a középkor elején is több európai államban erőben maradt úgynevezett *jus primae noctis*-ből következtethető, mely a földesúrra ruházta azt. Szükségképen a barbár és pogány korszak maradványának kell ezen középkori szokást tulajdonítani, melyről fel nem tehető, hogy a kereszténység korszakában s a római erkölcsök és római jog kezdődő befolyása alatt felejtett volna ki. – A mi fennebb a régi pogány poroszokról említettett, szintén ama feltevés mellett szól, hogy a kereszténység az erkölcsi fejlődésnek nagyon kezdetleges fokán találta ezen népeket és nem rögtön s mindenben volt képes áthidalni az űrt, mely erkölcsiségét azon őskortól elválasztja. ³⁾ Felhozható ezen felfogás mellett, hogy a régi walesi törvény szerint a hajadonok a gazdátlan tárgyak közé számítottak, a melyek királyi jövedelmet képeztek, a miért az atya, midőn leányát férjhez adta, nászpénzt tartozott a királynak fizetni. ⁴⁾

A brazíliai kurinóknál, zsúriknél és passzéknél, vala-

¹⁾ *Bory de St. Vincent* szerint.

²⁾ Baghelében *Barth*, az adyrmachidáknál *Herodot* szerint.

³⁾ Mint épen a *jus primae noctis* bizonyítja, melyhez semmi hasonló a római jogban nem létezett s mely így szükségkép a barbár jogszokások hagyatéka.

⁴⁾ *Philipps*: *Englische Reich- und Rechtsgeschichte* I. 238, *rostrál*, *Geschlechtsgenossenschaft* 37. 1.

mint Cuinana egykori lakosainál a pászé vagyis varázsló volt e joggal felruházva.¹⁾

Kambodzsában a buddha-papok vannak kiszemelve azon functióra. Az év egy bizonyos szakában ugyanis a helység előljárósága kihirdeteti a napot, melyen az illető szertartásnak meg kell tartatnia, mire mindazon családtyák, kiknek menyasszony-leányuk van, kötelesek ezt a hatóságnál bejelenteni. A kitűzött napon a város nagy éjjeli ünnepet ül, mialatt a szertartás az eladó leányokkal bíró házakban a buddha-papok által végrehajtatik.²⁾

Meggyökerezett szokások gyakran fentartják magukat azután is, hogy eredetük feledésbe ment s ekkor talán legmakacsabban, mert vallásos fogalmakkal hozatik összefüggésbe. – A szokás követése valamely istenség parancsának tulajdoníttatik, kinek áldozni vélték azzal. Így Babylonbari Mylitta³⁾ (valódi nevén Bilit-Istar) s ugyanazon író szerint Cyprusban Aphrodite, Phrygiában és Kis-Azsia egyéb részeiben Kybele, Phöniciában és Syriában Astarte, Armeniában Anaitis⁴⁾ kívántak meg e nemű áldozatokat. Indiában pedig, a Ganges vidékén, Lubbock forrásai szerint, a legújabb időig fentartotta magát a szabály, hogy a hajadonok, mielőtt férjhez mennének, kötelesek testüket a Dsagernát templomában prostituálni.⁵⁾ Másutt, mint Korinthusban, Kis-Azsia és Syria némely részeiben hierodulok vállalták magukra állandóan a kötelezettséget, mely előbb a női nem összeségét terhelte. Végső kialakását egyébiránt a

¹⁾ *Martins*, Kechtszustand. 61. 1.

²⁾ *Giraud-Teulon*, i. m. 71. 1., hol a forrás megnevezve.

³⁾ Herodot I. 199.

⁴⁾ *Strabo*, 102.

⁵⁾ Id. m., hol Indiának egyéb vidékei is neveztetnek.

megváltás eszméjének, úgy látszik, a cselekvénynek pusztán symbolismusa előzte meg, melynek maradványaiként volnának tekinthetők az apró, csecsebecseszerű phallusok, melyek vallásos jelentőségű tárgyként szerepeltek a kis-ázsiai, syriai és egiptomi hölgyek szükségletei közt és e vidékeken nagy számmal találtak.

Az eddig felsorolt adatokhoz a következőket tapasztaltuk. Görög írók állítása szerint az ókorban létezett egy egész sora az akkori polgárisult világszélien, habár határain kívül élő népeknek, melyek előtt a házasság ismeretlen, hol a nők, a törzsben vagy csapatban, a hogy nevezni akarjuk a kezdetleges társadalmi egységet, közösek voltak; ugyanilyen állapotot emlegetnek a chinaiak, indok, phönikek és athéneiek őskorukat illető mondái. Számos jelenkori vad és barbár népet illetőleg konstatálva van, hogy egyes párok közötti, többé-kevesebbé állandó jellegű kötelék mellett, tényleg valódi és teljes nemi közösség uralkodik a törzsben, az említett kötelék jelentősége korántsem az lévén, mintha a felek bármelyikét e tekintetben hűségre köteleznék, vagy ez irányban igényeket is feltételezne. Tapasztaltuk továbbá, hogy olyan társadalmakban is, hol a férj magának kizárólagos rendelkezési jogot igényel a nő személye felett, ez nem szükségkép involválja, hogy azon jogot mindig fenn is tartja, hűtlenségnek csak az tekintetvén, mely a férj beleegyezése nélkül követtetik el. Azt mondhatjuk továbbá, hogy azon népeknek csaknem összeségénél, a melyek felsőbb polgárisodás színvonaláig nem jutottak el; azoknál is, melyek a házasságot akként fogják fel, mint az európai művelődés világa – a házasság előtti élet tisztaságának követelménye a női nemet illetőleg, épen annyira hiányzik, mint a finemű ifjúságot illetőleg a polgárisult államokban. Igen nagy részé-

ben a felsőbb művelődésre emelkedett társadalmaknak is tapasztalható nyomai a nők házasság előtti szabadságának s illetőleg prostitucziójának, valamint olyan szertartások, melyek tanúskodnak róla, hogy egy férfi kizárólagos jogainak elismerése nőt illetve, mint ősi erkölcsöket és közös jogokat megszüntető, csak engesztelő cselekvény fejében létesülhet. Mindezeket úgy tekintettük, mint maradványait, következésképp bizonyítékait azon őskori állapotnak, melyre utalnak a fennevezett népek hagyományai.

HARMADIK FEJEZET.

Az őskori állapotokból való kibontakozás kezdetei.

A feltételezett őskori állapotból fejlettnek kell tekintünk s mint ilyent figyelembe vennünk a közösség megszorítását egy szűkebb körre, mely a finem részén többnyire, ha nem is mindig, a legközelebbi vérrokonokat foglalja magában. Ide számítom mindazon eseteket is, melyekben több férfinak van férj joga ugyanegy nőre, mert hihetetlen előttem, hogy hasonló családi állapotokra juthasson egy társadalom, melyben az egy férj kizárólagos jogainak eszméje egyszer meggyökerezett.

A szűkebb körre szorított közösségnek a múltban és jelenben számos jól konstatált esete jegyeztetett fel, s amellett léteznek bizonyos szokások, melyekből foly, hogy hajdan létezett az oly népeknél is, melyek ez állapotnak emlékeztével különben nem bírnak.

Az ó-korból ránk maradt idevágó tudósítások közül első helyen említjük – mint a melyhez kétségnek árnya

sem férhet – a Julius Caesarét, a régi brittekről. A galliai háború leírásában olvassuk, hogy a britanniai celtáknál tíztizenkét férfi közösen bírta feleségeit és pedig többnyire apák fiaikkal és fivérek egymással; a magzatok mindig azon férfi gyermekeinek tekintetvén, ki az illető anyát nőül szerezte.¹⁾

Cyrenei nomádokról Pomponius Méla azt írja, hogy itt az egyes családok különválva, egymás közt összeköttetés nélkül éltek, a családok azonban számos tagból állottak, mivel a feleségek közösek lévén (hihetőleg a fivérek közt) a gyermekek is közöseknek tekintettek.²⁾

Az indiai tottijároknál (földművelő szudra-kaszt Madurában) a nők, férjesülés után, a férj jogait kiterjesztik ennek fivéreire és közeli rokonaira; ha vonakodnának e szokást követni, a papok kényszerítik őket arra.³⁾

Tahitiban azon magas és középrangúak, a kik polygamiát űztek, Ellis szerint, megengedték feleségeiknek, hogy más férjeket is tartsanak.⁴⁾

A Ratak-szigeteken (Micronesia) a mellett, hogy többnejűség uralkodott, különösen jó barátok közösen szokták bírni feleségeiket.⁵⁾

Nukahivában és a többi Marquesa-szigeteken, az ottani örökjog alapján uralkodó fejedelemlők kiváltsága volt a többnejűség.⁶⁾

¹⁾ *Com. d. bel. gal.* V. 14.

²⁾ I. 8.

³⁾ *Dr. Cornisch* (Census Report, Madras, I. 146.) idézve a berlini »Gesellschaft für Anthropologie etc.« tárgyalásaiban. 1878.131.1.

⁴⁾ *Spencer*, *Princ. of Soc.* 673.

⁵⁾ *Chamisso* szerint, id. Gerlandnál, *Aussterben der Naturvölker.* 46. 1.

⁶⁾ *Radiguet* a *Rev. d. d. Mondes-ban.* 1859. II. köt. 613. L.

Lancerotában a guancsoknál azon szokás uralkodott, hogy egy nőnek három férje volt, kik a családfői jog gyakorlatában felváltották egymást. Mindegyik férj a hold egy körfutamának tartamáig volt csak mint ilyen elismerve s aztán más foglalta el helyét, amaz pedig visszalépett a cselelétség sorába.¹⁾ Valószínű, hogy a többi Kanári-szigeteken is létezett hasonló házasság.

Media némely kerületeiben, Strabo szerint, szintén polyandria uralkodott s általában nem tartatott hízeltgőnek egy nőre nézve, ha őtnél kevesebb férje volt.²⁾

Hogy egy nőnek több férje van, az a legéjszakibb Amerika népei között előfordul a *koniágoknál*, hol az egyik főférj, míg a másik helyettes, ki amannak távollétében úgy szerepel, mint a ház gazdája, de amannak visszatértekor nemcsak átengedi e szerepet, hanem szolgálként marad a házban.³⁾ Az aleutoknál vagyonos nők két férjjel szoktak élni.⁴⁾ Ezek délibb szomszédainál, a kolusoknál vagy tlinkiteknél is gyakori egy második, ifjabb férj, ki az elsőnek közel vérrokona.⁵⁾ Dél-Amerikában az orinoco-vidéki avanonok és maypurék közt több fivérnek gyakran csak egy neje van.⁶⁾ A warauknál szintén előfordul, hogy egy nőnek két-három férje van.⁷⁾

¹⁾ *Humboldt*, *Eise in die Aequinoctialgegenden des neuen Continents*. Stuttgart, 1874. I. 35.

²⁾ XL 13., 11.

³⁾ *Bancroft* i. m. I.

⁴⁾ U. o. I. 92. 1.

⁶⁾ *Waitz*, *Anthrop.* III. 328.

⁷⁾ *Humboldt* id. már a 17. lapon.

⁸⁾ *Brett* (Indian Tribes of Guyana) idézve Spencernél *Descr. Soc.* 6. füzet 8. 1.

Általában, hogy fivérek bírják közösen nejüket vagy nőiket, ez a szűkebb körben való közösség legelterjedtebb formájának látszik. – A nevezett amerikai népeken kívül következő esetek közöltetnek: Ceylonban (kivéven a monogamiában élő vad védáknál) fivérek mindig beérték egy közös feleséggel;¹⁾ ugyanazt mondhatni Tibetről²⁾ és Ladákról, valamint az India és China határán lévő Hundesz lakosairól a huniákról, kik polyandriát követnek és kiknek szokásai a Ladákban uralkodókhoz hasonlóknak mondatnak.³⁾

Malabárban a nairok, vagyis a harcosok kasztja, a melyből az ottani fejedelmek is valók, a polyandriának más nemét gyakorolják; a férjek, kiknek száma egész 12-ig emelkedhet, nem fivérek, nem is lagnak együtt úgynevezett feleségeikkel, sem azok gyermekeivel rokonságot nem tartanak. Örököseik mindig nővéreik gyermekei, kikkel szemben az (ismeretlen) atyát helyettesítik. A nair férfinak több olyan felesége is lehet, kihez el szokott látogatni, a nő pedig férjei összesége iránt sincs hűségre kötelezve. Ezen állapotnak voltaképen semmi köze ahhoz, mit házasság alatt értünk, a kötelék sem páros, sem állandó nem lévén, és az együttélés, a közös háztartás is ki lévén zárva; ez valódi és teljes hetárizmus.⁴⁾ – Az ugyancsak Kelet-Indiának ma-

¹⁾ Az angol kormány itt újabb törvény által eltörülte a polyandriát; a lakosság maga kívánta ezt.

²⁾ Turner, Tibet, idézve *Mac-Lennannal* id. m. 154. 1. A feleség megválasztása a legidősb fivér kiváltsága.

³⁾ *Ausland*, 1879. 31., 82. Eyall E. C. nyomán, kinek jelentése megjelent az 1877-78. indiai Census följelentésének pótfüzeteként.

⁴⁾ A nairokat illetőleg az adatokat legteljesebben összeállította *Mac-Lennan: Studies in Ancient Hystory*, 147. és köv. 1. Ugyanott

durai kerületében élő kallanoknál közönséges dolog, hogy egy nőnek 10, 8, 6 vagy 4 férje van, kik együtt, valamint egyenkint az általa szült gyermekek atyáinak tekintetnek; megmagyarázhatlan ez utóbbiaknak azon szokása, hogy a gyermekek magukat soha nem nevezik 10, 8 vagy 6 atya, hanem mindig 8 és 2, 6 és 2 vagy 4 és 2 atya gyermekeinek.¹⁾

Boldog Arábia lakosainál régi időkben, Strabó szerint, szintén általános szokás volt, hogy fivéreknél, bármennyien voltak is, csak egy feleségük volt, a ki nővérük is lehetett,

Több fivérnek egy nőre való szorítkozása olyan állapot, melynek kifejlődését a fivérek közti megszokott közösnejség tette lehetővé, míg előidéző oka gazdasági viszonyokban keresendő; a vagyon ily viszonyok közt rendesen osztatlan marad, a család sohasem, szaporodhatván többre egy anya fiainál, kik p. o. Ceylonban és Tibetben a feleséggel együtt a vagyont is közösen élvezik,²⁾ mely utóbbi így nem porlódik el. De ha gazdasági tekintetek a magánvagyon kifejlődésével ide vezethettek, az eredetibb állapot kétségtelenül a közösség egybekötve a nők többes számával. Ezt feltaláljuk ugyancsak a Dékánban, a Nilgherry-hegy-

(142-145. l.) még a következő népeket sorolja fel, mint a melyeknél több férjűség volt szokásban: a kelet-indiai telugu-draavidák, a meiszori knrgok, a kohhok, kaziák, több kasmiri és Himalaja-beli törzs, a régi piktek, a szaporóg-kozákok.

¹⁾ Verhandlungen der berliner Gesellschaft f. Anthrop. 1878. 132. lap.

²⁾ De legalább Tibetben és Ladákban a legidősb fivér a tulajdonos, kinek házában öcscsei élnek; ha meghal, a második lép helyébe. Boldog Arábia lakosainál is együtt maradt a vagyon egy család birtokában (Strabo i. h.) és itt is az elsőszülött tekintetett a ház valódi urának.

ségben élő toda népnél. Itt a fivérek legidősbike szokott nőt hozni a házhoz, kit aztán öcscseivel közösen bír; e mellett csupán olyat választhat, a ki vagy egyetlen leány, vagy a legidősebb testvérei közt, mert a húgok mind feleségeivé lesznek a legidősb néne közös férjeinek. Egyetlen leányokat kevesbbé vagyonosak szívesebben választanak, mikor aztán a családi viszony teljesen a tibetinek és ceyloninak felel meg. A többférjűséget itt annyira megköveteli a szokás, hogy *egyetlen fiú* nem képes nőre szert tenni, ha csak nem sikerüi magát adoptáltatnia egy más család fivérei közé.¹⁾ Itt tehát elvben és gyakorlatban egy csoport fivér kél szövetségre egy csoport nővérrel; egyik fivér felesége mindig felesége valamennyi fivérnek s egyik nővér férje mindig férje valamennyi nővérnek. Ehhez hasonló szokás uralkodott Polinesianak Havai-féle szigetcsoportján, miről a Morgan által gyűjtött adatok tesznek tanúságot.²⁾ Itt a férj fivérei nem szorítottak másként, mint férjnek, a feleség nővérei nem másként, mint feleségnek. Ausztrália benszülőtemél is a férj fivéreinek jogai csaknem ugyanazok, mint a férjéi s a nő úgy is szólítja azokat, mint férjét,³⁾ Mivel ellenmondásként tűnhetik fel, ha ily viszonyok közt férjről egyesben s annak fivéreiről tétetik említés, röviden megjegyzem itt a következőket: Ausztráliában a férfí, ki a nőt megszerezte, feltétlen ura személyének⁴⁾ s az általa szült gyermekek az övéi; ennyiben állanak különleges jogai. – E mellett azon-

¹⁾ *Short, Harkness és Marschall* id. Descr. Soc. 5., 8.

²⁾ *Systems of Consanguinity*, 457. 1. és ugyanazon szerzőtől Ancient Society 427. és köv. 1.

³⁾ *Waitz-Gerland* i. m. VI. 774., hol ez adat igazolására *Wilhelmi, Eyre, Angas és Lang* idéztetnek.

⁴⁾ Azaz verheti, megölheti, eladhatja, más nőért kicserélheti.

ban minden ausztráliai szerep, ha szerét teheti, egy vagy több feleséget is, s ezért ha polyandria alatt csak azt értjük, midőn több férfinak együtt egy felesége van, nem mondhatni, hogy náluk polyandria uralkodnék.

Egy angol író, kit még többször lesz alkalmunk idézni Mac Lennan, kiindulva a tapasztalásból, mely szerint a polyandria azon neme, midőn fivérek közösen bírnak egy feleséget, több helyen a szabályszerű családi állapotot képezi – fontos következtetésekre jut: A közösnejség ezen neme mellett, hol az régebben fennáll, a fiági vérrokonság elismerésének be kell következni:¹⁾ az atya vére, ha nem is az atya személye, biztos lévén, ha a nő hűséget tartott. Egy példát közöl azután annak megvilágosítására, hogy mi következik be ilyen társadalmi viszonyok közt, ha a polyandria a szokásból kimenni kezd. Ladákban – Moorcroft szerint – a több-férj üség előfordul még, de nem általános, mint Tibetben. Ha itt egy elsőszülött fiú megnősül, a család vagyona kezére jut és szülőit azon túl ő tartja; az ifjabbik fiúból közönségesen lámát csinálnak. Ha azonban több fivér van, ezek olykor megegyeznek azon értelemben, hogy az ifjabbak alsóbbrendű férjeivé lesznek az elsőszülött által választott nőnek; mindamelllett az ezen házasságból eredő gyermekek

¹⁾ A nőági rokonság kizárólagos elismerésének kezdetleges társadalmakban oly igen elterjedt jelenségéről – melyre itt hivatkozás van – alább részletesen szólunk. Itt csak melleleg jegyezzük meg hogy Mac Lennan felfogása részben nem egészen helyes, a mennyiben a nőági leszármazás, mint az egyén családjára, rangjára stb. nézve döntő, fentartotta magát igen sok olyan népnél, hol, monandria kifejlés e folytán, az atyának már nemcsak vére, de személye is bizonyos; fiági leszármazás tehát nem *szükségkép* követi a polyandria azon nemét. A fent előadott okoskodás helyességét azonban ez észrevétel nem helyezi kétségbe.

mind a családfő gyermekeinek tekintetnek; az öcsök semmi tekintélyt nem élveznek, bátyjukat cselédként szolgálják s ez el is távolíthatja őket a háztól, ha kedve tartja. A legidősb fivér halálakor, vagyona, tekintélye és özvegye a másodszülottre szállanak és pedig akár volt ez már annak előtte másodférje az özvegynek, akár nem. A szokásjog értelmében igénye van a vagyonra, valamint az özvegyre, de egyiket a másik nélkül el nem nyerheti. Ráutal ezután a kötelezettségre vagy jogra, mely a bátya halálakor számos népnél háramlik az öcsre, amannak özvegyével szemben. A deuteronomium szerint az öcs kötelessége volt magzatot nemzeni elhalt bátyjának, annak magtalan halála esetében. Eredetileg pedig az özvegy nőül vételének kötelezettsége, a hébereknél, feltétlen volt az öcsre nézve; tényleg felesége volt az, házassági szertartás nélkül.¹⁾ E kötelezettséget, melyhez hasonló a hébereken kívül sok más népnél (lásd alább) létezett, Mac-Lennan nézete szerint lehetetlen összefüggésbe nem hozni a Ladákban uralkodó szokással; az eredmény, melyre jut, az, hogy ahol ezen szokás létezik? mindenütt egykori polyandriával áll összefüggésben. Mac Lennan okoskodásában csak azt nem helyeselhetjük, hogy nagyon is szorosban az örökösödéssel hozza kapcsolatba a fivér özvegyével való összekelést, mely éppen a hébereknél, de másutt is, úgyannyira kötelezettségül, mint jogú tűnik fel.²⁾ Részemről úgy fogom fel a dolgot, hogy az eredeti

¹⁾ Ez állítás igazolásául Mac Lennan *Lewis »Hebrew Republic«*-re (1725. III. köt. 868. 1.) hivatkozik.

²⁾ A mellett tekintetbe veendő, hogy e szokás fennáll oly népeknél is, hol említésre méltó magántulajdon még nem fejlődött ki és a hol a nő örökléséről sem lehet szó, minthogy a házassággal nem jut náluk a férfi tulajdonába: így az irokéz-törzseknél.

közösség, mely az erkölcsök változtával, a fivér életében, gyakorlaton kívül helyzetetett, annak halálával önkényt feléledőnek tekintetik. Mint olyan népeket, melyeknél az özvegy elhalt férje öcscsének feleségévé lesz, a szokásjog folytán, felemlíti Mac Lennan a ladakiakon s a régi hébereken s ezek faj rokonain, a moabiakon kívül, még a régi indeket, régi perzsákat (*Klenker*, *Zendavesta*, III. 226. nyomán), a mongolokat, ¹⁾ az osztjásokokat,²⁾ kirgiz törököket, kaukázusi törzseket s az afrikai makololokat. ³⁾ E felsorolás, mint alább látni fogjuk, tökéletlen; de a levont következtetést egyéb adatok nyomán is helyesnek kell tartanunk. – (Nincs igaza Lubbocknak, midőn Mac Lennan e nézetével szembeszáll hivatkozván, hogy a feleség úgy, mint más egyéni tulajdon, a legközelebbi örökösre száll, tagadja a kérdéses intézménynek összefüggését egy korábbi korszak polyandrikus szokásaival. Hogy az özvegy vagy az özvegyek és ágyasok minden egyébbel a vérszerinti örökösre szállanak, ez ugyan közönséges dolog, s ott hol a fiak a vérszerinti örökösök, csak az örökösök anyja képez kivételt. ⁴⁾

¹⁾ Ezekről *Plan Oarpin* Sz. Lajos francia király követe említi, I. *Peschel* Völkerkunde (Lipcse, 1875.) 24. I. Mac Lennan nem nevezi meg forrását.

²⁾ *Castrén*, Ethnolog. Vorlesungen 119. idézve *Peschelnél*, id. h. (Mac Lennan nem nevezi meg forrását.) Az osztjásoknál, ha az elhaltak fivére nem maradt, a legközelebbi rokont illeti az özvegy. *Russische Revue*, VII évf. I. füz. 54. I.

³⁾ Ezekről és a becsuán-törzsekről általánosságban írja ezt *Livingstone*, *Missionsreisen und Forschungen in Süd-Afrika*. Lipcse. 1858. I. 222.

⁴⁾ így a venezuelai kariboknál (I. *Peschel*, Gumilha után, i. m. 236. 1.) és az araukánoknál a fiak elhalt atyjuk feleségeit közös ágya-

De nem mindenütt, a hol levirátság uralkodik, lehet szó róla, hogy az özvegy a hagyatéék részének tekintnék; ez leginkább csak ottan áll, hol a házasság a nőnek raboltatása vagy vásárlása útján jön létre s a hol ennek folytán valódi tulajdont képez. Ilyen helyen gyakran a fiúk öröklők, anyjukat kivéve, atyjuk nőit. A levirátság szokása azonban előfordul oly népnél is, hol a nők állása befolyásos és tekintélyes, mint sok észak-amerikai törzsnél. A hébereket illetve, a rendelvény alakja – úgy mint az a deuteronomiumban (XXY. 5. és 6.) foglaltatik – magában kizárja Lubbock föltételezését: ha fivérek együtt laktak és egyik elhal magtalanul, úgy az özvegy ne menjen idegen férjhez, hanem sógora vegye nőül s az első fiú, kit a nő szülni fog, neveztessek az elhalt fivér fiának, hogy ennek neve ki ne vesszen Izraelből. Az összeteknél a – mindig vásárolt – nő, férje halálakor csakugyan örökség gyanánt száll amannak öcsésére, de ha annak nem volt fivére, vagy ez már házas, akkor a nő többé nem léphet házasságra; a gyermekek pedig, kiket szül (bárkitől szülje is azokat), úgy tekintetnek, mint elhalt férjének gyermekei, és ha ettől figyermek nem maradt, hanem csupán leány s évekkel a férj halála után az fiat szül, ez öröklő az egész vagyont, mely mindig és kizárólagosan a fiágot illeti; az örökhagyónak hátramaradt leányai pedig nem csupán hogy semmit nem örökölnek, hanem férjhez adatásuknál a vőlegény által értük fizetett összeg is a sok évvel atyja halála után született figyermek vagyont gyara-

sokul szokták bírni; a kelet-afrikai wakamba, wanika és waregua-törzseknél az özvegy a fivérre száll, noha a wakambáknál az ifjabb asszonyokat az idősbektől való fiak szokták feleségül venni. (*Hildebrandt*, Ethnogr. Not. über Wakamba u. s. w. Zeitschrift. Ethnologie.. 1878. 406. 1.)

pítja.¹⁾ Ha ezen, előttünk kétségtelenül roppant ferdének fel-tűnő jogszokás világában tekintjük a sógori jogot, meg kell győződnünk, hogy az oszétéknél is többet jelent az a vásárolt nő pusztá öröklésénél. Hogy mit jelentsen, arra reá fogunk jönni, ha ezúttal megemlékezünk róla, hogy a szűkebb kör-ben való közös-nejűség mellett a gyermek gyakran azon férfiénak tekintetett, ki a nőt megszerezte, bár közös élvezetre, de egyéni tulajdonául, mint a régi britteknél és a mostani ausztráliaiaknál. – Szükségkép azon észrevételre vezet ez, hogy a kezdetleges felfogás szerint, az egyéni atya-ságnak, közelebbi viszonynak férfi és gyermek közt, nem vérségi köteléken alapúit, hanem a jogi viszonyon az anya s azon férfi közt, ki ezzel szorosabb viszonyban állott. Az idősb nemzedék egy fitagja és az ifjabb nemzedék egy tagja közti személyes viszony eszméjének, az anya és gyer-mek közti viszony megfigyelésével kellett felköltetnie és a vágy, ehhez hasonlót hozni létre a finem részére, reáveze-tett egy mesterséges atyaság alapítására, még mielőtt az ez irányban való vérségi kötelék ismérve feltárult volna az ember előtt. Ezen fikció az illető férfi halála után is fen-tartathatott; elejtése valóban új intézkedést föltételezett volna, mely kezdetleges művelődési fokon nem egykönnyen létesül önkényesen.

Nagyon világosan szól továbbá Mac Lennan felfogása mellett az, mit a thlinkitekről olvasunk *Waitznél* s mi a Mac Lennan által felhozott ladaki szokás mellé sorakozik? noha talán ennél is jelentősebb. Itt az özvegy az elhalt fivé-rére vagy kis-öcscsére (nővérenek fiára) száll feleségül; ezek közül a fivér – olykor más közeli rokon is – még a férj

¹⁾ *Haxthausen*, Transkaukasia. Leipzig. 1856. II. 23. és köv. l.

életében vezetetik be a családba, mint annak helyettese és mint másod-férj.¹⁾

A Mac Lennan nyomán fent elősorolt népeken s az imént említett thlinkiteken kívül még a következőknél létezik a kérdéses jogszokás: a közép-afrikai monbuttuknál,²⁾ a wakamba, wanika és wazegua-törzseknél,³⁾ a barea és kunama-törzseknél,⁴⁾ általában Polynesiában⁵⁾, a Fidzsi-szigetieknél,⁶⁾ a Karolin-szigeteken,⁷⁾ Új-Caledonia benszülötteinél,⁸⁾ Ausztrália benszülötteinél,⁹⁾ a brazíliai törzsek mindnyájánál (mundrukú, vainumazsuri, passzé, koerunya stb.)¹⁰⁾, a warauknál,¹¹⁾ a tupiknál,¹²⁾ az arruákoknál,¹³⁾ a régi Peruban,¹⁴⁾ Észak-Amerikában a csippewéknél,¹⁵⁾ az irokézeknél,¹⁶⁾ a huronoknál,¹⁷⁾ az omeháknál¹⁸⁾ és a ballaholláhnál.¹⁹⁾ A Mac Lennan által is említett kau-

¹⁾ Waitz, i. m. III. 328.

²⁾ Schweinfurth, Im Herzen von Afrika, II. 102.

³⁾ Hildebrandt i. h. 406. 1.

⁴⁾ Munzinger, Ostafrika Studien, id. Postnál.

⁵⁾ Turner, Nineteen years in Polynesia, 191. id. Postnál, G-e-schlechtsgen. 24.

⁶⁾ Morgan, Systems of Consanguinity, 574. 1. jegyz. ²⁾ alatt-

⁷⁾ Waitz-Gerland, i. h. V. b. 106.

⁸⁾ Descr. Soc. 3. 8. Peschel Völkerk, 24.

⁹⁾ Gerland, Anthrop. VI. 777.

¹⁰⁾ Martins i. h. Peschel a tupinamba-törzsekről i. h.

¹¹⁾ Schomburg id. Descr. Soc. 6. 8.

¹²⁾ Southey id. D. S. 6. 9.

¹³⁾ Post i. h. 23.

¹⁴⁾ P. Pizarro id. Descr. Soc. 2. 5.

¹⁵⁾ Keating, Exp. tource o. S. Peter's Rivers id. Descr. Soc. 6. 7..

¹⁶⁾ Heriot, Trav. through the Canadas, id. u. o.

¹⁷⁾ Lahontan, Nouv. Voyages. II. 141.

¹⁸⁾ Waitz, i. m. III. 110.

¹⁹⁾ Bancroft, i. m. I. 169. jegyz.

kázusi törzsek az osszét¹⁾ és a szuán vagy szuanet. ²⁾ Yégre a jelenkori európai népek ősei közül a skótok ³⁾, az angol-szászok, ⁴⁾ a werinek vagy thüringek, a frankok, bajorok, valamint szláv törzsek említetnek,⁵⁾ mint a kicznél a fivér özvegyével való összekelés szokásos volt. *Post* megemlíti hasonlókép Zöpfl nyomán, hogy a régi német jogban olykor előfordult, hogy az örökös, kire az örökséggel az özvegy mundiuma is átszállott, különösen ha fivére volt az elhunyt-nak, az özvegyet, mintegy részeként az örökségnek, nőül vette. Ilyen házasságok csak a kereszténység elfogadása után tartattak bünösöknek. ⁶⁾

Mac Lennannak a sógorházasság eredetéről való nézete mellett tanúskodik, felfogásom szerint, azon tapasztalat is, hogy a felsorolt népek egy részénél, kérdéses jogszokás mellett, még tényleges gyakorlatban találjuk a fivérek pólyán driáj át. A thlinkitek vagy kolusok mellett, kiknek idevágó szokásáról fennebb emlékeztünk, előfordul a többférjűség guyanai törzseknél⁷⁾ (Humboldt szerint), a warauknál és az irokézek néhány törzsénél,⁸⁾ az ausztráliai törzseknél pedig a fentidézett források szerint szokás, hogy a férj fiverei már annak életében osztoznak férji jogaiban s a nő is

¹⁾ *Haxthausen*, i. m. 24.

²⁾ *Bodenstedt*, *Völker der Caucasus*. Berlin, 1855. I. 282.

³⁾ *Seiden*, *De jure naturali et gentium*, Lipsiae et Francofurti. 1695. pag. 634.

⁴⁾ *Philipps*, *Versuch einer Darstellung des angelsachs. Rechts*. Göttingen, 1825. 133. I. *Postnál*, Anf. 69.

⁵⁾ *Zöpfl*, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 4. kiad. III. 13., 42. és 43. jegyzet.

⁶⁾ *Geschlechtsgenossenschaft*, 24.

⁷⁾ *Spencer*, *Descr. Soc.* 6. füz. 8. 1.

⁸⁾ *Lubboch* i. m. 116. 1.

akként szólítja őket, mint férjét. Az árja indek ősi mondáiban is megvannak nyomai a fivérek közösnejségének, azt pedig, hogy a férj fivére vagy más fiági rokona által nemzessen magának magzatot, törvénygyűjteményeik is szentesítik, valaminthogy a magtalanul elhalt özvegyét feljogosítják, hogy ugyanezen módon örököst nemzessen annak.¹⁾ Mac Lennan következtetését, mely szerint a fivérek egykori közösségének maradványát látja a levirátusban, helyeselnünk kell is, de másrészt a szorosán úgynevezett polyandria (férjek többsége a nő egysége mellett) ellenkezik a két nem általános számarányainak követelményeivel és ezért mindig rendkívüli körülményekre, hihetőleg többnyire azon számarányok megzavartatására ²⁾ vezetendő vissza. Nem hihetjük ennél fogva, hogy valaha oly kiterjedésű lett volna, mint Mac Lennan föltételezi. Sőt valószínű, hogy ott is, a hol tényleg fivérek közösen bírnak egy nőt, ez állapotot megelőzte ahhoz hasonló, mely a todáknál és Havai lakosainál tapasztaltatott. A szűkebb körben való közösnejségből – elhatározva olyan körülmények által, melyek csak egész általánosságban jelezhetők, mint népjellem, gazdasági s egyéb társadalmi viszonyok – kifejlődhetett egyfelől a többférjűség, másfelől a többnejség és közvetve vagy közvetlenül a monogámia is. Igen tanulságosak e részben az

¹⁾ Hogy tilalmak is fordulnak elő ez irányban, helytelenítő zárfolatai az azt megengedő törvényeknek, csak megerősíti, hogy a szokás valóban fennállott. Ha Manu ide tartozó szabványairól, az mondatik, hogy csak a megelőző három világkorszakokra nézve érvényesek, nem kell elfelejteni, hogy az indek őskorukat s annak történeti mondáit azon elébbeni világkorszakokba helyezik s így az újabb bölcsék tagadása csak igazolja a régebbi korban való fennállását a kérdéses törvénynek.

²⁾ *Waitz i. m. III. 328.*

észak-amerikai népek szokásai. Ezeknek egy jelentékeny részénél, mint láttuk, konstatálva van a hol jog, hol kötelesség alakjában említett szokás, mely szerint az özvegy elhalt férje fivérének feleségévé lesz (a hat irokéz törzsnél, a hurónoknál, odzsibwéknél, omeháknál és ballahbolláknál); hogy másoknál is, hol konstatálva nincs, előfordul, valószínű. – Lubbockkal örökjogot ebben nem láthatunk, mert e népeknél a nő nem vált férje tulajdonává, ki még saját gyermekeivel sem rendelkezhetett, mert ezek felett az anyai nagybátya joga még eleven volt; ¹⁾ az örökjog (ingóságok és főnöki méltóság tekintetében) hasonló irányt követett. Míg tehát egyrészt az említett szokásban maradványát láthatjuk annak, hogy a patriarchai család kifejlődése előtt fivérek közös feleséget bírtak, addig másrészt a nővéreknek férjben való közössége mai napig is létezik. Mert legalább is negyvennél az észak-amerikai törzsek közül (kiválolag a Szikla-hegységtől nyugaton honosakat véve számba) létezik egy jogszokás, melynek értelmében a férfi, ki egy családnak legidősb leányát veszi nőül, jogot nyer ennek alapján annak minden hűgára, kiket egymásután nőül vehet, ha úgy akarja, mihelyt felnőnek. ²⁾ Az amerikai törzsek e részben nem állanak elszigetelten; Micronesia Gilbert-szigetein a legidősb leány jegyesének joga van a többire, kik beleegyezése nélkül nem jegyeztethetnek el³⁾ és Madagaszkárban a férj feleségével

¹⁾ *Morgan*, League of the Iroquois, p. 372. idézve Mac Lennannál i. m. 364. E népről, valamint a huronok, krikek iránt, a gyermekek feletti »*potestas*,«¹⁾ valamint az örökjog tekintetében egyhangúlag így nyilatkoznak a források.

²⁾ *Morgan*, Anc. Society, 432. 1. Lubbocknál is (i. m. 146.) az Archaeologia Americana II. 109. nyomán.

³⁾ *Meinicke*, Die Ins. d. st. Oceans, II. 341. Ide tartozik az, hogy

annak hűgait is megkapta.¹⁾ Az amerikaiak azon részénél,, hol a többnejűség szokás, egy férfinak feleségei csakugyan többnyire nővérek, habár a teher miatt, melyet több nőnek táplálása képez, a férfiak nem mindenütt, a hol e joggal bírnak, élnek is vele. A törzsek fentebbi száma magában foglalja azoknak többségét, melyek a polygamiát megengedik, tehát valószínűleg az odzsibvéket is, kiknél a levirátus konstatált dolog; az omehák, kiknél szintén az, határozottan neveztetnek azok közt, kiknél a nővérek egész csoportját szokás nőül venni.²⁾ Vannak azonban amerikai népek, melyek a többnejűséget megengedő patriarchai családi állapoton fölülemelkedtek s elérték a monogamiát. Ezek az egykori hatalmas irokéz-szövetkezet hat törzse és ezeknek fajrokonai s gyűlölt ellenségei a huronok; mindkettejüket fent említettük a levriátust gyakorló népek sorában. Náluk a többnejűség tilos levén, nem állhat fenn hasonló jog a feleség nővéreire, mint az észak-amerikai népek többségénél. De fennáll e helyett a levriátus a két nem szerepének felcserélésével is; az elhalt feleség hűgát nőül venni szokás a huronoknál, irokézeknél s egyéb olyan népeknél, a melyeknél többnejűség nincs szokásban.³⁾ Az Oregon-vidéki szeliseknél is a feleség elhunytával, ennek hűga foglalja el helyét.⁴⁾ A Karolin-szigetieknél, hol, mint már említve volt, az özvegy sógorával kelt össze, viszont, ha a nő halt meg, a férj köte-

a wajanóknál Guyánában ha egy özvegy férjhez megy másodsor leányai is feleségeivé lesznek anyjuk férjének. Crevaux, i. h. p. 94.

¹⁾ *Waitz*. Anthr. II. 438.

²⁾ *Morgan*, Systems, 478. 1.

³⁾ Hériot. Travels through the Canadas, id. Descr. Soc, 6, fűz. 8. 1. *Lahontan*, Nouveaux Voyages, II. 141.

⁴⁾ *Waitz*, Anthropol. III. 344.

les volt annak hűgát feleségül venni. ¹⁾ – Hogy ezen, most eltérő szokású népek közös ősei melyik szokást követhették, erre könnyen reájöhetünk, ha meggondoljuk, hogy nincs tudomásunk esetről, melyben egy monogamiát követő nép áttért volna a többnejűségre, de igen is van olyanokról, melyek többnejűségből monogamiára tértek. Az irokézeknek és hurónoknak tehát egykor többnejűségben kellett élniök, mint fajrokonaiök élnek most; ugyanaz áll a Karolin-szigetiekre, kik szintén faj rokonai a Gilbert-szigetieknek, a kiknél a férj neje életében joga van annak minden hűgát nőül venni. A tény, hogy a monogamiára áttért népek az elhalt feleség nővérét veszik el, összevetve azzal, hogy még polygamiát követő faj rokonaiök feleségük lányait még annak életében nőül veszik, nem hagy kétséget iránta, hogy az előbbeni szokás az utóbbinak a polygamia megszűnése után fenmaradt módosulata s ennek alapján most már egészen bizonyosnak tűnik fel az is, hogy a nőnek az elhalt férj fivérére való átszállása is módosulata a szokásnak, mely szerint egykor a nő, ki felesége volt egy férfinak, felesége volt azon férfi fivérének is és viszont. A család ezen neme teljességében fennáll még mai nap a todáknál. ²⁾ A sógori kötelem elterjedtségét tekintve, nem lehet kétség, hogy az emberi nem, bár nem összeségénél, de egy igen nagy részénél ez volt a legelső családi állapot, melyet e néven lehet nevezni.

Hogy a nőknek idegen törzsektől való rablása összefüggésben áll a nők egykori közösségével s illetőleg, hogy annak gyakorlata eredményezte az illető társadalmakban a közösségnek megszűnését, ez egyelőre csak föltételezésnek

¹⁾ Gerland, Anthrop. V. b. 106.

²⁾ Lásd fent. 1.

tekinthető, mely azonban, mint látni fogjuk, nagy valószínűséget igényelhet. Elég gyakori esetei mellett a tényleg gyakorolt s ilyenkor az egyedüli jogszerzési eszközt képező erőszaknak, más népeknél kiválólag úgy találjuk a nőablás szokását, mint menyekzői szertartást, mely a menyasszony szülőivel vagy rokonaival kötött előleges megegyezés után a vőlegény és ennek barátai s rokonai által hajtatik végre, többnyire a menyasszony s ennek; rokonsága által tettetett ellenállás mellett. Elképzelhetetlen, hogy olyan menyekzői szertartás, mint a menyasszony erőszakos elhurcolásának játéka és képzelve, mi másból eredhetne, ha nem az egykori lényeg külalakjának megőrzéséből. E lényeg eredete mindenképen nagyon könnyen megmagyarázható: emberrablás vad népeknél maiglan is nagyon mindennapi tény. Rabszolgául, eladásra vagy dolgoztatásra, rabolni, nemcsak nőket, hanem férfiakat is Afrika, továbbá Dél- és Közép-Amerika, valamint a Szikla-hegységtől nyugatra fekvő Észak-Amerika benszülötteinél is ¹⁾ kezdetleges gazdasági rendszerüknek egyik legfontosabb kiegészítő része. Rabnők szerzése előbb meggyökerezhetett; növel könnyebb elbánni, mint férfival. És ez, rabnőket szerezni, kik az egyéni kénynyel szemben teljesen támasznélküliek, kiknek munkája henyélést tesz lehetővé, kiknek gyermekei azután szintén olyan egyéni tulajdont képeznek, mint anyjuk volt, azt hiszem a főfőcél, melyet követtek azon társadalmak egyénei, hol rendszerré képződött ki e szokás. Sőt valószínű, hogy annak általánossá válása és a különböző szomszédok közt, a szűkségkép feltételezendő ellenséges viszony mellett, mégis rendszert mutató kölcsönössége csak az által fejlődhetett ki, hogy a különböző ellenséges törzsek, hallgatag megegyezés-

¹⁾ P. o. a nutkákánál, haidákánál stb.

sel, kölcsönösen szemet hunytak egymásnak ez irányú túlkapásai ellen, a könnyebbségek viszonzása fejében. – A legősibb korból, melynek a beszéd kifejlése korszakát tekintem, a nőnem egyenjogúságot hozhatott át; lealázása szolgaságra és rabságra, mely állapotban az alacsony művelődésű népek igen nagy részénél találjuk, kifejlés ténye.

Az itten a nőrablás eredetét illetőleg megpendített nézet különben nem egyezik azzal, melyet Mac Lennan e jelenség magyarázatául felállít, valaminthogy ez intézménynek a leszármazási rendszer tekintetében gyakorolt hatását illetőleg is teljesen eltér véleményünk az övétől. – Erre később fogunk rájönni. Egyelőre elkerülhetetlen, hogy egy tekintetet vessünk Mac Lennan összeállítására alapján a népek sorára, melyek a kérdéses szokásnak hódolnak.

Mint menyekzői szertartás előfordul a kelet-indiai (Orissza-tartomány) kond népnél; náluk a nász lakomával, tánczczal és énekkel ünnepeztetik a menyasszony szüleinek házánál; hajnal felé a vőlegény egy nagybátyja háta kapja a menyasszonyt s eltűnik vele, mire a vendégsereg két pártra oszlik, a menyasszony barátjai igyekezvén megakasztani a szöktetést, míg a vőlegény barátai elősegítik azt, hosszadalmas, tréfás küzdelmet folytatva. A szertartás olykor más formákat is ölt e népnél, mint mikor a vőlegény szőnyegbe takarva viszi aráját lakása felé, védve barátai által a menyasszony barátnőinek tettetett támadásai ellen.¹⁾ A kalmukoknál, miután a leány vételára iránt atyja s a vőlegény megállapodtak, a menyasszony lóra ül s elvágat, a vőlegény dolga lévén, hogy utólrje. Olykor azonban csak annyiból is áll a szertartás, hogy a menyasszonyt színleg feleröltetik a lóra s így vezetik vőlegénye sátorához. Ehhez

¹⁾ Mac Lennan i. m. 20. és köv. 1.

hasonló szokás tartotta fenn magát mostanáig Észak-Frieslandban.¹⁾ A tungúzok és kamcsadálók házasságot nem tekintenek véglegesen megkötöttnek addig, míg a kérő ellenálló imádotját erőszakosan meg nem fékezte s ruháit meg nem tépte; a leánytól megkívánják, hogy szabadságát köroromszakadtig védelmezze. A beduin araboknál is megkívánztatik, hogy a vőlegény menyasszonyát kényszerítse sátorába való belépésre. A nogájokra és kirgizekre nézve a kalmukokéhoz hasonló szokás fennállását sejtí Mac Lennan bizonyos körülményekből.²⁾ A cserkeszek zajos vigalommal ünneplik a nászt, melynek közepette a vőlegénynek be kell rohannia s néhány merész fiatal ember segélyével el kell hurczolnia aráját. Ez által törvényes feleségévé lesz. Némely nyugatafrikai néger-törzseknél, a házasság előzményeinek befejezése után, a vőlegény éjnek idején fölkerelkedik barátaival s körülveszi a menyasszony házát, mintha erővel akarná őt elvinni, mi közben ara és nő környezete azt színlik, mintha minden lehető elkövetnének a menekvésre, segélyt kiáltozva, a nélkül, hogy valaki megjelenne, Karaguében (Kelet-Afrika) Speke egy éjjel hosszú, zajos proccessiót látott maga mellett elvonulni; élén néhány férfi ment, kik vállaikon egy, bőrökbe burkolt nőt vittek; tudakozódására Speke értesült, hogy menyasszonyt vittek vőlegénye házába. A tűzföldieknél a vőlegény, miután a leány szüldőinek beleegyezését kieszközölte, szintén erővel viszi őt lélekvesztőjébe. Európai polgárisult népek közt ilyesféle szokások, Mac Len-

¹⁾ I. m. 23., 24.1.

²⁾ A kirgizeknél a nőrablás ténye közönséges; *Pallas* (Reise durch, verschied. Prov. d. Russ. Reiches. Petersburg, 1771. I. 392.) azt mondja róluk, hogy annyi nőt vesznek, a mennyit megfizetni vagy rabolni bírnak.

nan adatai szerint, mint már mondatott. Észak-Frieslandban, azután Franciaország némely vidékein és Walesben tartották fenn magukat.

Ez adatok, mint látható, nem épen nagyon számosak és Mac Lennan azon állítás által igyekszik nekik nagyobb súlyt szerezni, mely szerint a nevezett népeknek faj rokonainál, p. o. a mongoloknál hasonló, csak hogy nem oly kifejezett alakú, tehát már kiháló félben levő szertartások tapasztaltatnának; ez a mongolokra nézve áll,¹⁾ de határozottan nem áll E.-Amerika benszülötteire nézve, kiket a szerző szintén nőrablás gyanújába igyekszik hozni. Végűi megemlítendő, hogy Mac Lennan a rómaiakról és görögökről feljegyzett némely tényekben a nőrablás általi házasságnak nyomait helyesen ismeri fel, mire más alkalommal fogunk visszatérni. Egyelőre a nevezett tudós nézeteivel kell e helyen foglalkoznunk, kinek érdemét leginkább abban látjuk, hogy a kérdésben lévő jelenségre felhívta a figyelmet s az ide vonatkozó adatokat összegyűjtötte, míg ellenben annak eredetét s következményeit illető okoskodásai erőltetettek, magyarázatai mesterkéltek s ez által valószínűtlenek.

Leghelyesebbnek látszik a Mac Lennan által először vizsgálat alá vett jelenségek eredete iránt *Lubbock* nézete, hogy t. i. a nőközösség vagy közösnejűség lassankint kiszorított a nőorzáson alapuló házasság által, mely a nőnek kívülről s erőszakkal való megszerzésén alapult. Minthogy a törzsben született leányok, az orzás kölcsönösségénél fogva, tényleg más törzs számára neveltettek, ez okozhatta, *Lubbock* nézete szerint, azt is, hogy csak egy részük neveltetett fel. Magántulajdonul, minthogy szabadok vagy közösek, vol-

¹⁾ Timkowski leírja a mongol szertartást; erről alább.

tak, a törzs fiai által nem lévén megszerezhetők, rendesen idegen kézre jutottak, mi nemzedékek múltával a dolgok természetes menetének nézetett. Eddig Lubbock, – Ennek folytán a leánygyermekek úgy tekintettek, mint a kiknek rendeltetése: életüket azon kortól kezdve, midőn környezetükre nézve hasznosakká válnak, más törzsben tölteni. Ez okozhatta némely esetekben, hogy leánygyermek sűrűbben ölettek meg, mint fiúk, habár kétségtelenül mérséklőleg hatott ez irányban, hogy az anya maga azon törzsek egyikéből való volt, melyben a leánygyermek későbbi életét volt töltendő. E viszonyoknak az idők folytában egyéb következményei is voltak. Habár az orzott nők eredetileg rabnők voltak is, a szónak szoros értelmében, mégis ott, hol a férjes nők összesége állott ilyenekből,¹⁾ hol következésképp minden törzsbeli férfinak anyja ilyen volt, társadalmi állásuk csakhamar tetemesen javult. Bizonyítást nem igénylő; mert általánosan ismert tény, hogy vad és barbár népek nagy részénél a nő állása, a férj mellett, alárendelt és teljesen jogtalan. Mindamellett ezzel kapcsolatosan tapasztalható, hogy a nők, különösen a vén asszonyok, befolyást gyakorolnak a közügyek menetére és valódi tekintélyt élveznek. É látszólagos ellentmondást megmagyarázza a nő kettős állása, mint feleségé és mint anyáé. A kedély vagy szív mindazon sajátságai közt, melyek ember és állat közt majd ugyanannyira határozott választó vonalat húznak, mint az értelmi tehetségek különböző foka, az anyát gyermekéhez s a gyermeket anyjához kapcsoló érzet az, mely legkorábban fejlődik ki. Az emlő-

¹⁾ A hol t. i. nem a benszülött nők köréből került a feleség, míg az orzott csak rabnő vagy ágyas volt, mint ez némely amerikai népeknél tapasztalható; ily esetekben a tőlük születettek nem mindig egyenjogúak a törzs egyéb tagjaival.

söknél és madaraknál a kapocs addig létezik, míg a fiatalok tehetetlenek és el van felejtve mindkét részről, mihelyt ezek önállókká lesznek. Az emberi fajok roppant többségénél, csak néhány törzset a legelmaradottabbak közül véve ki talán, az egész életen át fentartja magát az anya s gyermekek közti bensőség. A legvadabb népeknél is, csak egyes kivételeket engedve meg, az érett korú magzatok is oly szeretettel és tisztelettel vannak anyjuk iránt, mely alig gyengébb a polgárisult társadalmakban tapasztaltnál, míg a férj és feleség közti viszony roppant különbségeket mutat. A nő, kinek felnőtt fiai s ezekben erős támaszai vannak, mindenütt tiszteletreméltó állást foglal el, mely annál kiválóbb, minél inkább bírják azon physikai s erkölcsi tulajdonokat, melyek az illető társadalomban becsültetést biztosítanak. Az orzott, vadságra hurczolt nő helyzete változik azon arányban, a hogy fiai felnőnek; a rabnőből matróna lesz s a törzsnek; a férfikor javát élő, s ezért annak erejét képező fiai felett ott állanak anyáik, a míg élnek.¹⁾ Az anya és fiú közti viszony engesztelő módosító befolyást gyakorol a két nem közötti viszonyra általában, ott is, a hol legridegebb, a hol t. i. a férj és feleség közti viszony állandón nőrablás általjön létre. A szerint, hogy a nők állása javul, hogy befolyást nyernek a férfiak kedélyére, a már meglevő, de még ignorált vérségi kötelék mellett erkölcsi is fejlődik a szomszédos törzsek közt, melyek egymás leányait rabolják. Az ellenségeskedések ritkábbakká lesznek, a nőrablás fentartja magát, de csak

¹⁾ Az Andamán-szigeteken is, hol a nők különben igen durva bánásmódban részesülnek, öreg asszonyok, különösen nagyanyák, nagy tekintélyt élveznek. Befolyásuknak olykor sikerül kiegyenlíteni olyan súrlódásokat is, melyekben már ij és nyil szerepelnek; 1. *Jagor*, a Zeitschrift für Ethnologie-ban. IX. 1877. Jan. 20-ki sz. 63. 1.

mint kölcsönös és mint mindegyik félre nézve nélkülözhetlen intézmény. Elkeseredést annál kevesebbé költ, mivel a törzs megszokta saját, egykor közös leányait úgy tekinteni, mint a kik hivatásukat csak a szomszéd törzs kebelében tölthetik be. A mi egykor, mint a törzsek közti jogtalanság kifolyása, erőszak volt, most szertartássá lesz és kapcsot teremt a folytonos összeházasulás által vérben és erkölcsökben régóta egyenlősített törzsek közt. Lassú lehet e processus és a priori is feltehető, hogy egyes túlkapások által szítva, minőkre az egyéni természet alkalmat mindig talál. – fel-fellobban még a vérrokonok közt a harcznak lángja, valaminthogy példák is tanúsítják ezt. így a kelet-indiai khondoknak egyes törzsei vagy falvai közt; itt, mint már említettük, szigorún követett szabály, hogy feleséget csak más törzsből lehet vásárolni és pedig az orzás szertartásával kapcsolatban. Mindamellet az egyes törzsek közt gyakoriak a villongások. Így Rate szigetének (Melanesia) törzsei ellenségeskedésben állnak egymással, noha össze szoktak házasodni.¹⁾ Ez úgy tekinthető, mint átmeneti állapot; a vérségi kötelék itt még nem teljesíthette kiegyeztető működését. Az ausztráliai benszülöttek, valamint az Észak-Amerika nyugati felső részében lakó tlinkitek vagy kórusok ²⁾ összeházasult törzsei közt is fordulnak elő olykor

¹⁾ *Waitznél* (Erskine nyomán): Die einander feindlichen Stämme der Insel Fate, hatten Connuhium. (I. m. YI. 657.)

²⁾ *Bancroft*, i. m. I. 109. A törzs kifejezés használatában Bancroft példáját követjük fent; voltaképen azonban ez nem helyes; a tlinkitek legfeljebb is kivételesen vesznek olykor más törzsbeli nőt, ha törzsnek nevezzük azon beosztási kategóriát, mely politikai egységet képez. A tlinkitek törzsei mind ugyanazon két nemzetségre (a farkas és hollóéra) oszlanak és házasságok csak különböző nemzetségbeliek, közt kötötnek; róluk alább bővebben.

véres villongások. Ez utóbbiak azonban és valószínűleg a khondokéi is, nem bírnak azon hosszan folytatott, nemzedékről nemzedékre átörökített irtó háborúk jellegével, minőket vad törzsek különben véni szoktak egymással, hanem leginkább vagy talán egyedül azon szokásban gyökereznek, melyek kezdetleges művelődésű népeknél a büntető jogot helyettesítik. A vérbosszú törvénye megkívánja, hogy a megölt vagy testi épségében csonkított törzsrakont törzse bosszúolja meg. A bosszú tárgyára nézve azonban eltérések tapasztalhatók a különböző népeknél, melyek az erkölcsi és értelmi fejlődés különböző fokait jelzik; az előhaladtabbaknál (mint p. o. a Szikla-hegységtől keleten honos észak-amerikai törzseknél) csupán a gyilkosnak vagy csonkítónak személye szavatos; elmaradtabbaknál annak családja vagy egész törzse is. A hol ez utóbbi felfogás uralkodik, ott a sértett törzs minden tagjának legszentebb kötelességéül tekintetik a bűnös törzsének bármely tagját elejteni, a hol szerét teheti. Ez azután ismét visszatorlást eredményez s a villongás addig foly, míg az áldozatok száma – a megtörtént sérelem arányában – mindkét fél részéről elegendőnek véleményeztetik. A fennevezett népek vérrokon törzsei közti villongások ilyen egyéni túlkapasok eredményei s azért, bár gyakran ismétlődnek, de nem tartósak; ha a vérbosszú követelményeinek elég tétetett, a régi viszony ismét helyreáll, nem zavarva a közbejött események emléke által, melyek e vadak jogi fogalmai szerint normálisak. Előhaladtabb társadalmakban, hol a vérbosszú csak a tettesen tölthető, kiért aztán visszatorlás nem történik, annak hasonló következményei nincsenek; így p. o. az irokéz nemzetek is több összeházasult törzs által képeztetnek külön-külön; e törzsek vagy nemzetségek gyakorolják tagjaikért a vérbosszú jogát,

de csupán a tettes irányában s ezért az egyes irokéz nemzetek kebelében, azok nemzetségei közt, béke megzavartatása hallatlan. A bűnös megöletésével be van fejezve az ügy.

Megvilágosítani igyekeztünk némileg a tényezőket, melyek összeházasult törzseknek egybeolvadását társadalmi egységgé, a béke mulékony megzavarásai által hátráltatják s az okokat, melyek azt eshetőleg előmozdítják, két irányban valamivel messzebb kellett mennünk, mint különben szándékunk lett volna. Meg kellett érintenünk a vérbosszú intézményét és neveztünk kapcsolatban nőorzást követő nemzetekkel, olyanokat, melyek tagadhatlanul összeházasulás által, különböző törzsekből olvadtak ugyan egybe, de melyeknél alább indokolandó meggyőződésünk szerint, ez nem nőorzás útján következett be, habár Mac Lennan saját elméletét ezekre is kiterjeszti.

Hogy nemzedékről nemzedékre folytatott összeházasodás következtében eredetileg ellenséges törzsek egy nemzeti egységgé olvadhatnak egybe és hogy ez eset tényleg és elég gyakran előfordult, ez kétségbe alig vonható s a hol a nőrablás szertartása előfordul, ott feltehetőleg ennek valójából eredt. Ezt megengedve, nem fog túlmerésnek feltűnni azon kombináció, mely a szabin nők eloroztatását, a nők kiegyeztető, békítő szerepét a rómaiak s a szabinok közt s végre ezen két nemzet egybeolvadását elbeszélő mondában felismerni véli egy ilyen processusnak allegorikus tömörítésben, de mindamelllett történetileg megőrzött emlékét. Mint menyekzői szertartás, erőszakos kézrekerítésének játéka Rómában egész a császárság koráig fentartotta magát. E formának a görögöknél és rómaiaknál való megjelenéséről bővebben lesz szó e munka II. kötetében.

E fejezet folyamában megismerkedtünk azon közfokok-

kai, melyek a nőknek a törzsben, a vérrokon hordában eredetileg uralkodó közösségből átvezetnek a fogalmaink szerinti család állapotára. E közfokok közül a legfontosabb, mert legáltalánosabban elterjedt, midőn fivérek közösen bírják nőiket, a kik egymásnak szintén nővérei. E állapotból fejlődik ki egyrészt azon neme a családnak, a mikor egy nőnek több férje van, kik anyáról testvérek és kik azon nő gyermekeit közös gyermekeiknek tekintik. Másrészt kifejlődik abból a többnejűségnek azon neme, melynél a férfi, ki egy anya legidősb leányát elnyeri, jogszerinti férje hűgának is. A népek nagy részénél, melyek utóbb monogamiára tértek át, ennek idejében is sokáig fentartotta magát az a szokás, hogy a férj halálával, ennek fivére és özvegye kölcsönös jogigényt tarthatnak egymás személyére, valamint szintén az is, a mely szerint a feleség halálával az özvegy férj és az elhunytnak húga vannak egymásra utalva. E kölcsönös jogosultságnak egykori roppant elterjedése kétségtelenül bizonyítja, hogy két testvér-csoport összeházasulása a jelen létező népek nagy részének őseinél, így polgárisult európai népekinél, germánoknál, szlávoknál is általános volt.

Az különben, hogy az elhunyt férj fivérének joga van annak feleségére vagy feleségeire, nem mindig az imént említett okból származik, mert előfordul oly népeknél is, kiknél nőrablás útján lett egyéni tulajdonná a nő, mi a férj és feleség törzse közti, eredetileg ellenséges viszonynál fogva kizárja a testvércsoportok összeházasulásának föltételezését. Itt a rabolt nőnek egyéni tulajdonná válta indokolja, hogy egyéb ilyen vagyonnal száll a legközelebbi örökösre.

Idegen törzsek nőinek egyéni tulajdonulejtése szintén hozzászámítható azon módozatokhoz, melyek által a patri-

arcliai család létrejött és pedig közvetlenebbül, mert az erkölcsök fokozatos fínomulását nem föltételezi, mint a másik irány, hanem csupán az egyéni tulajdonra való vágy korábbi ébredését. Ennek politikai jelentőségét röviden említettem, mivel az előadás folyamának némileg elébe vágtam. Bővebbi tárgyalása e kérdésnek későbbre marad, a mikor lehetséges lesz reá utalni azon hasonló hatásra, melyet törzsek békés összeházasulása is eredményezhet.

NEGYEDIK EEJEZET.

A nőági rend kiterjedése és jelentősége.

A nőablás tényének fontossága iránt biztosabban fogunk véleményt alakíthatni, ha szemügyre vettünk egy más, nagyon fontos jelenséget, mely egyszersmind egyik legerősebb bizonyíték arra, hogy az őskori nemi viszonyok valóban olyanok voltak, minőknek azokat a megelőzőkben föltételeztük.

Azon társadalmakban, melyeket legjobban ismerünk,, a mennyiben nálok családnevek vannak használatban, a gyermekek ugyanazt viselik, a melyet atyjok s közülök a fiúk ismét gyermekeikre hagyják azt, míg a leányoknál a névátruházás megszakad, ezek gyermekei más nevet, szintén atyjokét viselvén. Ezt tapasztaljuk a jelen és a középkori Európa minden társadalmában s ezeknek gyarmataiban; ezt a régi rómaiaknál is. A régi görögöknél az előkelő családoknak voltak valamely valódi vagy képzeleti őstől származásukat jelző neveik – ha nem is tétettek a mindennapi

használatban az egyesnek egyéni neve mellé – melyek szintén fiágon kísérték a nemzedékek sorát, mint a mieink s a rómaiakéi; e mellett általános szokás volt, hogy valamely egyént nevezvén, ha kilétét szorosabban jelezni akarták, saját neve után megmondták atyjáét is, és mindig csupán atyjáét, ha csak anyja kilétének jelzésére valami különös ok nem forgott fenn. Az atya nevének megemlítése a mohamedán világban is nagyon elterjedt; ugyanitt az uralkodók fiai s a kik ezektől fiágon származnak, képezik az uralkodó családot, míg az uralkodó család leányainak gyermekei magánosok, ha atyáik azok. Hasonlóképen az európai és a jelenkori, valamint az ismertebb régi ázsiai uralkodó családokban ¹⁾ a trónkövetés általánosan fiági, a leányágnak csak a fiág kihalta vagy néhánynál az egyenes vonalban hiányzó fiutódok esetében lévén másodrendű joga. Hasonló irányt jelölt ki eredetileg mindezen társadalmak magán-örökjoga is. A régi görögöknél úgy, mint a hébereknél, leányok vagy ezek gyermekei csak azon esetben örököltek atyjok, illetőleg nagyatyjok földéből, ha ennek fia nem volt; ugyanígy volt ez a régi római jogban is, és csak Justinianus törvénye által lettek a leányok, örökjog tekintetében, a fiakkal egyenlősítve. A mit a rómaiban Justinianus intézkedései, azt az európai új nemzetek jogában csak az utolsó század hozta meg és még nem tökéletesen. A francia forradalomig Európában – egyes később jelzendő kivételekkel – a birtok vagy első sorban vagy kizárólagosan fiágot illetett, hol elsőszülöttségi joggal (vagy jogerőt megközelítő szokással) mint Francia- és Angolországban, hol a nélkül, mint Német- és Magyar-

³⁾ Noha ezek egy részére nézve az értesülés nem egészen helyesnek látszik, mint alább egy helyen bebizonyítani igyekszünk.

országban, mely utóbbiban csak az 1850-dik év hozta meg az örökjogi egyenlőséget a két nem között. Habár az örökjog tekintetében megszoktuk is egy idő óta a régít, mely a leányokat kizárta, úgy tekinteni, mint igazságtalant, ellenben az, hogy a gyermekek az atya nevét viselik s nem az anyáét, oly természetesnek tűnik fel azok előtt, kik csupán a fejlettebb társadalmakat, valamint a világtörténet előterében szereplő népeket tartják szem előtt, mintha másképp nem is lehetne. És valóban, hogy a gyermek atyja nevét viseli, és hogy oly társadalmakban, melyek örökös címeket és rangosztályokat ismernek el, az atyának osztályához is tartozik, ez azon túlnyomó befolyásnál fogva, melyet az atya mint családfő és család-fentartó magzatainak életviszonyaira gyakorol, valóban észszerűnek s indokoltnak is tekinthető. – Azonban, ha kitekintünk a körből, melynek társadalmi jelenségei figyelmünket közönségesen lekötve tartják, minthogy bennök élünk, tapasztaljuk, hogy azon rend nem általános, hogy az eltérések oly számosak, miszerint kivételeseknek sem mondhatók. Nagyon nagy részénél a kezdetleges mívelődési fokon álló népeknek tapasztalunk olyan jelenségeket, melyek idevágó fogalmainkkal ellentétesek. Ide sorozhatók azon esetek, midőn a gyermekek anyjok és nem atyjok rangját viselik; midőn családokba, nemzetségekbe vagy törzsekbe beosztott népeknél anyjok fajtájához soroltatnak; ide azok, melyekben a vagyon kizárólagosan nőágon szállt tovább, történjék ez bár úgy, hogy az tényleg a női nem rendelkezése alatt áll, akár pedig úgy, hogy a birtokjog a finemet illesse s a nőág csupán az összekötő közeget képezze az egymást követő birtokosok közt; az előbbeni sokkal ritkább eset az, mikor a vagyon kizárólag anyáról leányra száll; ennél sokkal gyakoribb az, mikor a férfi által bírt vagyon,

saját gyermekei kizárásával, nővére gyermekeire száll;¹⁾ ide tartoznak azok is, mikor a fejedelmi vagy főnöki méltóság hasonló irányban örökítették át, mint melyet a vagyonra nézve jeleztünk.

A kezdetleges fejlettségi fokon álló társadalmak körében hasonló jelenségeket, melyeket a nőági leszármazás elnevezése alatt foglalhatunk egybe, oly sűrűn találunk, hogy legalább is kétségesnek mondható, ezt követi-e a többség, vagy a fiágit. A mellett olyan társadalmakban, melyek ez utóbbit követik, találunk olykor mondákat, melyek szerint hajdan a másikat követték;²⁾ sőt biztos tudomásunk is van esetekről, melyekben egyes népek áttértek a nőágiról a fiágirra. Az ellenkezőre azonban nincs eset. E körülmény úgy tünteti fel a nőági leszármazás rendszerét, mint kiválólag kezdetlegest. Azok után, melyek kezdetleges művelődésű népek erkölceit illetőleg, a két nem közötti viszony tekintetében már elmondattak a megelőzőkben, nem habozunk nyíltan csatlakozni azoknak nézetéhez, kik a nőági leszármazás kezdetleges fokokon oly általános intézményének eredetét abban ismerik fel, hogy az ősemberek erkölceinél fogva, csupán az anya kivoltát lehetett megállapítani, az atyáét pedig sem jogilag, sem physiologiailag. E feltevés jogosultságának fejtegetésébe azonban nem bocsátkozhatunk, mielőtt a kérdéses intézmény terjedtségéről, megjelenési alakjáról s a népekről, melyeknél az fennáll, tudomást nem vettünk. Ez tehát most legelső teendőnk, melyet a következőkben teljesítünk.

¹⁾ De csupán La egy anyától való fivér nincs már életben.

²⁾ Kelet-Afrika népei mellett az ókori művelődés köréhez tartozó nép.

Az irokézek szövetségét képező hat nemzet mindegyike több törzsre vagy nemzetségre ¹⁾ oszlik, melyek különböző állatok (medve, farkas, hód stb.), az úgynevezett *totem* ²⁾ után neveztetnek, mely iránt a vallásos tisztelet egy nemét mutatják. Szigorún követett szabály szerint ugyanazon nemzetséghöz tartozó egyének nem léphetnek házasságra egymással; a házaspárok mindig különböző nemzetségekből valók s a gyermekek anyjuk nemzetségét követik, nem atyjokét. Az egyes nemzetségek, valamint a hat törzs élén is, főnökök állanak, kiknek méltósága örökös, ³⁾ akkép, hogy a főnököt egy anyától való fivére, a fivérek után pedig a legidősb nővér fia követi.

A nemzetségekre való eloszlás, valamint az ugyanegy nemzetséghöz tartozó egyének közti házasság tilalma, közös csaknem mindazon nemzeteknél és törzseknél, melyek a fölfedeztetéskor a Hudson-öböl és e mexicói öböl, a Sziklahegység és az Atlanti-tenger közt laktak. Konstatált kivételek a dakoták és knisztinók, melyeknél amerikai ethnographusok véleménye szerint, elvesztek, feledésbe mentek azon szokások, mi különösen az utóbb nevezettekre nézve valószínű, minthogy ezeknek legközelebbi, számos faj- és nyelvrokonainál fennállanak. A jelzett terület többi őslakói közül

¹⁾ Az utóbbi kifejezés helyesebbnek látszik ott, hol mint az észak-amerikai indiánok legnagyobb részénél, egy ethnographiai és politikai egység alosztályairól van szó, melyek tagjai közös területen, közös falvakban, összevegyülve élnek, míg a törzs szót helyesebbnek látszik a (legkezdetlegesebb) politikai egység jelölésévé fentartani.

²⁾ E szó valódi értelmére nézve egy későbbi fejezetre utalunk.

³⁾ Mellékesen megjegyzendő, hogy föltételesen örökös, azaz hogy a vérszerinti örökös megválasztatik utódul, ha egyénisége, képességei által hivatott; ha nem az, akkor megválasztatik az, ki hozzá vérszerint legközelebb áll, ismét csak feltételesen s így tovább.

a huronok, delavárok, munzik, mohikánok, pekvodok, narra-ganszettek, menominik, csirokik, csokták, csikkezák, krikek és szeminólok, naceszek, otók, misszúrik, mandanok, minniterik és varjú-indiánok törzseinél teljesen ugyanazon szabályok uralkodnak, mint az irokézeknél. Ellentétben ezekkel a csipevék vagy odzsibvék, otavék, potavettemik, miamik, ¹⁾ savanók, ¹⁾ szauk- és róka-indiánok ¹⁾ abenakik, feketelábak,, punkák, omehákjovék, kák és winebágók törzseinél a leszár-mazás fiágot követ, vagyis a gyermekek az atya nemzetsé-géhez tartoznak, s a fönököt, a hol méltósága örökös, fia követi. Megjegyzendő azonban, hogy ezen utóbb nevezett népek közül is néhányra nézve nyomai vannak, hogy csak az utóbbi időben tértek át a fiági leszár-mazás rendére, előbb azt követvén, melyet fennevezett faj rokonaik. ²⁾ A tudós francia jezsuita, Lafitau, ki élete nagyobb részét az ame-rikai benszülöttek közt, hittérítési törekvésekkel töltötte, a múlt század elején következőket írja az irokézekről: »A házasságok akkép köttetnek, hogy a férj és a feleség nem hagyják ott családjukat, hogy külön családot alkossanak, külön házban. Mindegyik fél otthon marad s a gyermekek, melyek e házasságokból születnek, az anyánál maradnak,, a nő családjához és házához számíttatnak, nem pedig a

¹⁾ E három törzsnél, úgy látszik, olykor önkény döntötte el, hogy a gyermekek az atya vagy anya nemzetségéhez számíttas-sanak-e?

²⁾ Fölöslegesnek tartottam e törzsekre nézve külön-külön meg-jegyezni a forrásokat, melyekből a rajok vonatkozó értesítés származik; a régibb források már összegyűjtettek Schoolcraft, utóbb pedig Waitz által. Legújabb és legbiztosabb vezérfonal a Szikla-hegységen inneni népek leszár-mazási nemét, valamint törzsbeosztásukat illetőleg *Morgan*, Ancient Society. London, 1877.

férjéhez. – A férj javai nem származnak át felesége házára;¹⁾ és a nő házában a leányok örökölnek, nem a fiúk, kik ott csak élelmet nyernek.²⁾ ... A férfiak elszigetelve és saját magokra utalva vannak; gyermekeik számukra idegenek; velök minden elvész. Egyedül a nő tartja fenn a házat; de ha csupán férfiak vannak egy házban, bármily számosan legyenek is és bármennyi gyermekök legyen, családjuk mégis kihal.³⁾

Az észak-amerikai kontinens csendes-tengeri felén lakó népeknél, melyek nem ugyan anyagi, de erkölcsi fejlettség tekintetében általában alacsonyabban állanak, mint a Szikla-hegységtől keletre lakók; a leszármazási rendet kizárólag nőáginak találjuk, ha előbb az északibb, durvább törzseket külön tekintjük, míg Mexico és Új-Mexico miveltebb népeinél gyakrabban találkozunk a fiággival. A haidáhk-ról, kik úgy látszik, nincsenek nemzetségekre beosztva, azt írja Bancroft, hogy nálok a rang névlegesen (mert a valódit leginkább gazdagság és harczképesség szerzik meg) örökös

¹⁾ Az irokézek, hosszú, számos tűzhelylyel bíró házakban laknak s úgy látszik, hogy Lafitau idejében egy-egy házban csak ugyanazon nemzetségbeliek laktak; nagyanyák, fivérek, nővérek és a nővérek gyermekei, nem pedig férjek feleségeikkel. így a kriek s mások is.

²⁾ Minthogy az élelmi szerek legfontosabb részét a vadászat szolgáltatta, tehát a férfiak szerezték be; azt is lehetne mondani, hogy a férfiak által beszerzett élelem nem feleségeiknek és gyermekeiknek, hanem nővéreiknek s ezek gyermekeinek jutott, míg amazokat szintén saját fivérek, illetőleg nagybátyáik látták el, míg a nők által termelt növényi tápban viszont fivérek osztoztak. Midőn a fehérekkel való érintkezés hatása alatt ezen közösség megszűnt, az egyes családok – házaspárok gyermekeikkel – külön háztartásokat is alapítottak.

³⁾ *Lafitau*, *Moeurs des sauvages américains*. Paris, 1721. I. 69. I. idézve *Giraud-Teu'ónnál*, i. in. 38. és köv. 1.

a női ágon. ¹⁾ E kifejezés – azon értelemben, mint közönségesen használtatik – annyit fejez ki, hogy a főnöki méltóság egy anya fiai közt megy sorba, kor szerint s az utolsó elhaltával a legidősb leány, illetőleg nővér fiára száll. Bancroft azonban utána teszi, hogy gyakran nők bírják a főnökség jogát, mi valószínűleg úgy értelmezendő, hogy a nővér, ki egyedül tartja fenn a leszármazás fonalát, már fivérei életében s ezek mellőzésével átviszi a rangot férjére s utóbb leányának férjére.

A cook-szigeti kenaiknál a férfi vagyona nem saját,, hanem nővére gyermekeire száll. ²⁾

A kucsin nép számos apró törzse mind ugyanazon három »család«-nevet viselő vagy három nemzetségbeli egyéneket foglal magában. A gyermekek anyjok nemzetségéhez tartoznak s ezért atya és gyermekek sohasem viselik ugyanazon nevet, minthogy egy nemzetségbeliek közt, habár különböző törzsekhez tartoznának is, házasságok nem köttetnek, apa és anya tehát mindig különböző nevet viselnek. ³⁾ A kolusok vagy thlinkitek két nagy osztályból állnak, melyek mindegyike ismét öt alosztályt foglal magában; házasság különböző alosztályok tagjai közt sincs megengedve, ha ezek ugyanazon főosztály részei. A gyermekek itt is az anya osztályához tartoznak. A nutkák szintén nemzetségekre oszlanak, a gyermek anyját követvén.

A régi Mexico, valamint Közép-Amerika nemzeteinél

¹⁾ I. m. I. 167.

²⁾ *Lubbock*, i. m. 125.

³⁾ *Bancroft* jelentése a kucsink beosztásáról (i. m. I. 132.) némileg téves felfogáson alapszik. E népről úgy, mint a kórusokról vagy thlinkitekről is, egy későbbi, a népek törzsi és nemzetségi beosztását tárgyzó fejezetben bővebben szólunk.

A rang, valamint a vagyon atyáról fiúra szállott. Ellenben Dél-Amerikának nyugati oldalán a csibesa népnél (a mai Új-Granada területén), melynek művelődése az azték művelődésnél csak kevéssel, a közép-amerikainál pedig semmivel sem állt alább, nőágon származik tovább a rang, habár a vagyonban a gyermekek osztoznak. Így a bogota halálakor, koronáját nővérenek fia örökölte, személyes vagyonát fiai;¹⁾ ugyanez állott a zita címet viselő fejedelem; s a tunjai király, valamint a kisebb kaczikák örökösödését illetőleg is. Peruról Gomara írja, hogy az inkák (királyi) családját kivéve, a nővér fiai, nem a saját gyermekek örökölték férfiak után.²⁾ Mások ugyan ellenkezőt írnak, de Gomara tudósítása azért valószínűbb, mivel olyan szokásról tesz tanúságot, mely az akkori spanyolok előtt különben ismeretlen volt, mely tapasztalásaikkal ellentétben állott, melyre ennél fogva gyanítgatás által reájönni nem lehetett, annál kevésbbé, mivel az uralkodó család örökösödési rendje az egyenes fiági vonalat mutatta. Az Andokon inneni Dél-Amerika népei közt az arowakok említhetők, mint a kikenél a leszármazás nőági.³⁾ Hogy a régi tupinambasszéknál is ez volt az eredeti, következtethető az anyai nagybátya hatalmából, ki nővére leányai felett atyjok életében is rendelkezett, férjhez adhatta azokat, a kinek akarta, vagy magának is megtarthatta.⁴⁾ – Az antillok őslakóinak apró fejedelmei az uralmat mindig legidősb nővérek elsőszülött fiára hagyták, ha ennek nem volt fia, a második nővére és így tovább; saját

¹⁾ Piedraliita, Herrera és Simon P. idézve Spencernél Descr. Soc. 2. 6.; a zitára nézve Bastian. Kechtsverhältnisse.

²⁾ Spencernél i. h.

³⁾ Post, Geschlechtsgenossenschaft, 97.

⁴⁾ Martius, i. m. 65. 1.

számos feleségeik gyermekeit nem tekintették törvényeseknek. ¹⁾

Nyugat-Afrikában, valamint Dél-Afrika nyugati partjain a nőági leszármazás, mondhatni, általános. Így Asantiában a királyi méltóság nem száll firól fira, hanem fivérről fivérré; a nő nem foglalhatja el a trónt, de az utolsó fivérnek halála után a nővérnek fia következik. ²⁾ Guineában gazdag emberek vagyona, fegyvereiket kivéve, a nővér fiára száll, minthogy ez szükségkép vérrokona az elhunytnak. ³⁾ Akraban és Adampiban, Sierra Leone vidékén és az arany parton általában csak a nőági rokonság számít, a gyermekek anyjok családjához tartoznak s a férfiak vagyona az egy anyától való fivérekre száll, ezek után pedig a nővér fiára, nem pedig saját gyermekeikre. ⁴⁾ Loangoban a fejedelmi rang, Payart szerint, egyedül a nők által ruháztatott át az új nemzedékre, úgy, hogy egy hercegnő gyermekei mind berezegek és hercegeasszonyok, habár polgári atyától valók is, míg ellenben a hercegek gyermekei, sőt még a királyéi sem nemesek, hacsak atyjok hercegnőt nem vett volt feleségül, a mi úgyszólván sohasem történik, mivel a hercegnők kiváltsága, hogy férjök nem bírhat rajtuk kívül több nőt, a király és a hercegek pedig rendesen szívesebben vesznek el polgárnőket, kikkel csak polgári rangú gyermekeket nemzenek, semhogy a többnejűségről lemondanának. ⁵⁾

¹⁾ *Humboldt*nál, i. m. IV. köt. 214. 1. idézve *Anghiera*, Decas, III. lib. 9. után.

²⁾ *Becham*, *Ashantee and the Gold Coast*, idézve *Spencernél*, *Descr. Soc.* 4., 5.

³⁾ *Smith*, *Voyage to Sziraea*. 143. 1. id. *Lubbock*nál i. m. 122. 1.

⁴⁾ A források *Spencernél* i. h. 7. 1.

⁵⁾ *L. Bastiannal* i. m. 150.1.

A fantiknál, írja Waitz, az elhunynak javai s ezekkel együtt a hátrahagyott családról való gondoskodás feladata, a négerék közönséges örökösödési rende szerint, a nővér fiára szállanak.¹⁾ Iddahban a trón nőágon örökös, a nővér legidősb fia lévén a rendes trónkövető.²⁾ A szerereknél, az egy anyától való fivér s ez után a nővér fia az örökös.³⁾ A Yolo-f oknál, Kajorban, a fivérek követik egymást a trónon, utánok pedig fiaik sorban, mi ha helyesen van írva, a nőági örökösödéstől a fiágira való átmenetnek tekinthető.⁴⁾ Walloban, Bambarrában, Nagy-Basszamban a legidősb nővér elsőszülött fia az örökös. Közép-Afrikáról Caillié írja, hogy az uralom mindig örökös ugyanegy családban, de nem atyáról fiúra, hanem a nővér fiára száll.⁵⁾ A mandingóknál a gyermek a fejedelmi, nemesi, szabad vagy rab-szolga-osztályhoz tartozik, a szerint, hogy anyja melyikhez tartozik, míg atyja állása e részben semmi befolyással nincs; a fejedelmi méltóság itt is nőágon száll tova, valamint 11-ik századbéli arab írók szerint Ganah és Walatah, azóta elpusztult, államokban is.⁶⁾ Így Ibu Batutah szerint a négerекnél általában, Makrizi szerint Bedjában⁷⁾ Grhatban a fiúk csak

¹⁾ Waitz, i. m. II. 114. 1.

²⁾ Spencer, i. h. 8. 1.

³⁾ *Faidherbe*, a Bulletin. Soc. Giogr.-ban I. 36. *Waitz-nél* II. 132. Az idézett helyen Muttersbruder áll, a mi az anya fivérére jelenen, de ez bizonyára hiba s anyától való fivér helyett áll.

⁴⁾ Waitz i. h.

⁵⁾ *Lubbocknál* i. h.

⁶⁾ Waitz i. h. 131. 1.

⁷⁾ U. o. A szudáni és núbiai dinasztiák örökösödési rendére nézve, a mint a korábbi középkorban, az izlam elterjedése előtt, valamint utána az első századokban tartatott. L. *Bachofen* i. m. 107. és következő lapokat.

anyjok után örökölnek, főörökösök azonban a leányok. A dél-afrikai bangaiáknál, a Kasszange-völgyben az anyai nagybátya korlátlan hatalmat gyakorol nővére gyermekei felett, el is adhatván őket rabszolgaságba. ¹⁾ A baniaik szivezebben választják meg az elhunyt főnök helyébe nővére fiát, mint az övét. Kongóban a férfi halálakor ennek vagyona fivéreire vagy anyai nagybátyjaira száll; a királyi és főnöki méltóság szintén; Loangoban a gyermekek atyjoktól nem, hanem csupán anyjoktól örökölnek; a férfi vagyona egy anyától való fivérére száll, ha az nincs életben, úgy nővére fiára s utolsó sorban legközelebbi anyai nőrokona legidősb fiára. ²⁾ Ugyanitt az anyai nagybátya atyai (afrikai) hatalmat gyakorol s nővére fiait eladhatja rabságba, míg az atyának se rendelkezése, se hatalma gyermekei felett. ³⁾ A damarák nemzetségekre oszolnak, melyek tagjai csak saját nemzetségükön kívül házasodhatnak; a gyermekek mindig anyjok nemzetségéhez tartoznak. ⁴⁾

Kelet-Afrika néhány népeinél is hasonló rend tapasztaltott. A nőközösségben élő garamantokról Solinus megjegyzi, hogy a gyermekek csak anyáikat ismerték el ily énekkül s az atya név semmi tiszteletben nem tartatott, mert ki ismerné atyját oly viszonyok közt. ⁵⁾ Ibn Batuta feljegyzései szerint az ő idejében – a 8-dik században – még fentartotta volt magát az anyai nagybátyáról unokaöcsre való örökösödés Szudánban, olyan népeknél is, melyek az izlamra tértek volt át, noha ennek szellemével ellenkezik

³⁾ *Livingstone* Lubbocknál i. m. 123. 1.

²⁾ *Spencer* i. h.

⁴⁾ *Bastian*, Deutsche Expedition. 166. I.

⁴⁾ *Spencer*, D. S. i. h.

⁵⁾ *Bachofennál* i. m. 11. 1.

az. ¹⁾ Shendyben (Kelet-Szudán), midőn Burckhardt ott járt, a király csak anyja után tartozott a dinasztiaához, míg atyja idegen törzsbeli arabs vala; Bruce idejében nő ült a trónon ugyanott. Az ethiopok, kik a római császárok idejében Meroében egy erős államot alkottak, egy feljegyzés szerint királyaiknak atyáit nem mutatták ki, a nap fiainak nevezvén őket; a király anyjának czíme Kandaké volt.²⁾ Erről egyébiránt régibb és eredetibb tudósítás is létezik; egy äthiopiai dinasztianak, mely úgy látszik, Egyptom felett is uralkodott, még a perzsa hódítás előtti korszakban, a napatai templom romjai közt megtalált hieroglyphikus felirata a király leszármazását tartalmazza nyolcz nemzedéken át, anyáról anyára, ekkép: » *Anyja, a királyi nővér, a királyi anya, a nap leánya (Név kivakarva). Kinek anyja a stb. a királyi nővér*« s így tovább hétszer, a nyolcz előforduló királynév mind szorgalmasan ki van vakarva, a mi tanúsítja, hogy a dinasztia bukása után, annak emlékét is, mint idegenét és bitorlóét kivakarták. Az athiopokról Stobaeus is feljegyezte damascusi Nicolaos nyomán, hogy a királyi méltóság a király nővére fiára száll. Kelet-Afrika mostani népei közt a bareáknál és bázoknál mai napig fentartotta magát a vagyonnak nőágon (a nővér fiaira) való átörökítése,³⁾ továbbá a vuamrimáknál és basszutóknál. — Ezeket kivéve, Afrika keleti, parti részében a leszármazás fiági, míg fordítva a kontinens nyugati felén Dahomey, Timbuktu s a rabszolgapart képeznek kivételt az ott különben általános szokással szemben. Hozzájok csatlakoznak e rész-

¹⁾ *Bachofen*, Mutterre cht. 108. 1.

²⁾ A feljegyzés *Biontól* ered, 1. *Müller*, *Fragm hist, graec.* IV. 252. lap.

³⁾ *Munzinger* i. m. 477. 1. *Postnál*.

ben Afrika déli csúcán a hottentották is. Egyébiránt Kelet-Afrika népeinél, Giraud-Teulon szerint, nagyon általánosan fentartotta magát annak emlékezete, hogy itt egykor az ellenkező rendszer uralkodott. ¹⁾ Habár az illető konkrét mondanak – mely az átváltozás előidéző okát illetve említettik-legkisebb történeti jelentősége nincs is, az maga, hogy ily monda létezik, elegendő bizonyítéka a korábbi állapotnak.

Afrikának nem csupán fekete törzseinél tartotta fenn magát e szokás. A tuaregeknél is a berberék és kabilok déli rokonainál, anyja vére a gyermek; rabszolga atyának és nemes nőnek fia nemes; nemes férfinak és rabnőnek fia rabszolga. Némely törzseik azonban, mióta áttértek az izlamra s kivételképen az atyai leszármazást fogadták el, így nevezik magokat: Ebna Szid (atyjok fiai), megkülönböztetésül azoktól, kik, hívek a régi családjoghoz, anyjok gyermekeinek (beni ummia) mondatnak. E népnél létezik egy közmondás vagy népies szójárás, mely erélyesen fejezi ki a polgári jogukban irányadó felfogást: »a hastól kapja a gyermek színét.« Ugyanezen szójárás Madagaszkárban is ismeretes, Afrika másik végén. ²⁾

Itt, Madagaszkárban, fentartotta magát – habár szintén nem általánosan – a kezdetleges leszármazási rendszer s a gyermekek azon törzshöz, valamint azon osztályhoz tartoznak, a melyből anyjok való. A király legközelebbi nőrokonának fia trónörökös; a főnökök s nemesek leszármazási fái nőágiak. ³⁾ E rendszert itt habozás nélkül azzal indokolják, hogy »az ember anyai ágon való leszármazását

¹⁾ *Giraud-Teuton*, i. m. 268. 1.

²⁾ I. m. 28. 1.

³⁾ *Waïtz* i. m. II. 432. és köv. 1., továbbá *Ellis*, *Hist. of Madagaskar*, idézve *Spencernél*, *Descr. Soc.*

mindig kimutathatja, míg ellenben az atyának biztos kijelölése gyakran lehetetlen.«

Ez utóbbi tétel szabálykép áll a keletindiai nairekre nézve. Ezek közt, kik az uralkodó kasztot képezik a malabári parton, senki sem ismeri atyját s egy férfi sem ismeri gyermekeit, minthogy minden nőnek több férje van; számuk egész tizenkettőig emelkedhetik; ennél többet az erkölcsök tiltanak. A nők anyjok családjában élnek, fivéreikkel közös háztartásban, vagy ha szétválík a család, egy fi- és egy nővér mégis együtt maradnak. A férfiak itt nővéreik gyermekei iránt, kik rendes örökösök, teljesen atyai vonzalommal viseltetnek, míg azon nőknek gyermekeit, kikhez mint más férfiakkal közösen bírt feleségeikhez ellátogatnak, teljesen idegeneknek tekintik. – Indiában ezen kívül a kaziáknál, bodóknál, kohhoknál, a tulavai bántároknál, garóknál is nőágon szállt tovább név és vagyon. Az első helyen nevezetknél a nővér fia örökli a rangot, valamint a vagyont.¹⁾ Ezeknél a férfi, mikor nősül, otthagyja szülői házát és faluját és feleségéhez költözik. A kohhoknál szintén a férj véte-tik fel neje családjába, kire vagyonát, ha van, a házasság kötésekör átruházza; a nő halálakor leányai örökölnek.²⁾ Egész Malabárban, beértve Travankórt s a bantaroknál Tulavában a nővérek gyermekeire száll a vagyon, noha ezeknél jelenleg a többférjűség nem uralkodik, hanem, legalább a tehetőseknél, többnejűség. Malauár uralkodó családaiiban, melyek mind nair-kasztúak, így Kalikutban, Travankórbán, Kocsinban, stb., a trónörökösödés kivétel nélkül nőági; a fitagok gyermekei nem tartoznak az uralkodó családhoz, csupán nő-

¹⁾ *Hooker*, Himalayau Journals. London, 1854. II. 275. 1. *Spencer-nél*, D. S. 5. f. 11. 1.

²⁾ *Lattham*, Descriptive Ethnology után *Mac Lennan*.

tagokéi, a kik közül Kalikutban mindig a legidősebb fitag viseli a koronát s a tarmri-rádzsa címet, ¹⁾ Travankorban a maharádzsa koronája a szokott nőági örökösödést követi bátyáról öcsre és ha több fivér nincs, a nővéri kis-öcsre szállván; újabb időben ez uralkodóház kihaláshoz volt közei, annak folytán, hogy a herczegasszonyoknak csak fiaik voltak, mire az uralkodó és fivérei – noha nekik gyermekeik voltak – a mavelikkarrai rádzsa két leányát adoptáltak nővéreikül.²⁾ A travankori herczegasszonyok (ránik) férjei mindig ugyanegy családból választatnak, mely magát ksatrija eredetűnek állítja s melynek tagjai koil-tambaran, azaz templom-úr címet viselnek. ³⁾ Úgy látszik, hogy a travankari és talán más nair fejedelemlházakban is régebb időben nemcsak nőágot, de nőt is illetett a korona. – Egy régebb utazó ugyanis azt írja, hogy »Komorin-fok⁴⁾ vidékén, az ország törvényei szerint, mindig nő az, a ki kormányoz; ennek nem lehet férjhez mennie; de nehogy véréből való örököse hiányozzék, saját választása szerint s oly számmal, mint neki tetszik, részesíthet férfiakat kegyében ... gyermekei a nemességben foglalnak el rangot és egyedül nőgyermekeinek van örökjoguk a trónhoz.⁵⁾ Hogy hasonló felfogás uralkodott a nőági trónkövetést illetőleg egykor Kalikutban is, erre mutat, hogy itt, ha a fejedelmi ház legöregebb herczegasszonya öregebb, mint a (uralkodó) legidősb fitag, hát

¹⁾ Verhandlungen d. berl. Ges. f. Anthrop. 1878. 130.

²⁾ I. h.

³⁾ I. in. 125. Noha nairok e herczegasszonyok is, csupán egy férjjel kelnek össze.

⁴⁾ India legdélibb csúcsa Travankor területén.

⁵⁾ *Grosei*. m. 351. 1. *Pauthier* által idézve: „*Le livre de Marco Tolo*” jegyzeteiben.

rangban felette áll ennek.¹⁾ Ez arra magyarázható, hogy előbb nemi különbség nélkül volt a trón örökös kor szerint, a hogy most örökös a fitagok közt: midőn a tényleges uralomra való jogtól megfosztatott a nőnem, legalább a magasabb rang hagyatott meg forma szerint azon nőtagnak, kit a hagyomány értelmében a trón illetett volna.²⁾ Az ilyen trónjog, mint a cantabriai közönséges birtoki örökjog, mely szerint nem a nővér fia örököl nagybátyjától, hanem az uralom vagy birtok leányról leányra száll, mindig az őskori nőági jog félremagyarázatából ered.

Szumatrában a redzsangok népénél, a szokásos három házassági forma egyikében az ambelanak házasságban tartotta fenn magát azon rend, mely forma különösen fiatal atyák leányainál jön alkalmazásba, midőn t. i. a vőlegény házasodik be a családba. A dajakoknál (Borneo szigetén) nőági a leszármazás.

A maoriknál a főnöki méltóság szintén főről fira száll; mindamellet rabnőnek fia mégis rabszolga.³⁾ A Tongaszigeteken, a fölfedezettetés utáni korszakban, a főnöki s nemesi rang, valamint vagyon öröklése a nőágot követte;⁴⁾ később áttértek a tongaiak a fiági leszármazásra. Havaiban minden rang nőágon volt örökös.⁵⁾ Ellenben Tahitiban úgy a királyi s főnöki méltóságok, valamint minden vagyon az;

¹⁾ Verh. d. berl. Ges. f. Anthr. 130.

²⁾ Ugyanez a jelentősége annak is, hogy Tongában, hol a Tny-Tonga méltósága legidősb fiára ment, ennek idősb nővére, vagy atyja idősb nővére, ha élt és szintúgy ezeknek leányai előkelőbbeknek és szentebbeknek tartattak, mint maga a Tuy Tonga. *Waitz-Gerlaud* VI. 176. és köv.

³⁾ *Spencer*, Descr. Soc. 3. f. 10. 1.

⁴⁾ A források *Spencernél* i. h.

⁵⁾ *Gerland Waitz* id. munkájában. VI. 432.

atyáról átment az elsőszülöttre, rögtön ennek születésekor s az atya azontúl csak kezelő gondnoknak tekintette magát; e szokást a főméltóságokra nézve magok a benszülttek azzal magyarázták, hogy a fiúnak egygyel több őse van, mint az atyának s ezért mint nemesebb vérűt, őt illeti a magasabb rang; e magyarázat erőltetett, az alsóbb osztályoknál is szokásos vagyónátruházást megfejteni nem is kísérli meg s így alkalmasint a valódi ok nem értése (mert felejtése) folytán költetett. Nézetem szerint azon szokást nem magyarázhatja meg egyéb, mint a törekvés – az atya életében való átruházás útján – biztosítani az örökséget a fiúnak, mely módozat egy fennálló, korábbi örökösödési rendnek ellentétes intézkedései miatt lehetett kezdetben szükséges. így némely középkori társadalmakban, melyekben az állam méltósága nem örökös, látjuk annak biztosítását a fiú részére, annak atyja életében társ-uralkodóvá felavattatása által. Azon tahitii szokásban tehát közvetett bizonyítékát ismerhetjük fel a nőági örökösödés egykori fennállásának.

A maláj-törzsek nagy részénél, így Menankabaóban, továbbá Mikronesiában túlnyomólag a nőág az, melyen név, rang és vagyon nemzedékről nemzedékről tova száll. A Karolin- és Marschall-csoport minden szigetén – egyedül Yap szigetét kivéve – a társadalmi intézmények alapja ugyanaz: a női (anyai) vérnek egységétől föltételezett törzs. Yapban az anya nem jön tekintetbe és a fiú itt atyját követi, habár az ősből nőági törzs-szervezetnek nyomai itt félreismerhetlenek.¹⁾ Annak elismerésében, hogy a törzs gyarapodása, nőág mellett, tisztán a nők számától függ,

¹⁾ L. Ausland, 1880. év 525. 1. Kubary jelentése nyomán.

míg a férfiak gyermekei más törzshöz tartoznak, a Karolin-szigetcsoporton a nőnemnek kiváltságos állás engedtetett; irányukban a férfiak mindenkor tiszteletet tanúsítanak, az útból kitérnek előttök, mint a főnökök előtt s a törzs legöregebb nője társadalmi főül tekintetik s ugyanazon címet viseli, mint a törzsfőnök. A Palau-szigeteken a törzs női feje mellett egy nőkből álló tanács létezik, mely a nők ügyeiben határoz és tetemes befolyást gyakorol a társadalomra, Hasonlólag Ponapiban is. ¹⁾ Nawodoban is 7–8 férfi törzsfő fölött egy nő áll, mint a legfőbb hatalom gyakorlója.²⁾ A Marshal-szigeteken az irod (király) és a leadagedag (földesúr) méltósága nem fiaira, hanem nővére fiára száll; – ugyanitt ha felső osztálybeli hajadon a köznépből való férjhez megy, nemcsak gyermekei öröklik rangját, de férjét is megneemesíti.³⁾ A Mariánokon, úgy látszik, vegyes volt a rendszer, mert míg a szigetfőnök (magalahi) méltósága itt anyai ágon volt örökös, addig a mattiáké – a kik patríciusok állását foglalták itt el – az elsőszülött fiúra ment át.⁴⁾

¹⁾ I. h. és *Meinicke*, Die Inseln des stillen Oceans. Leipzig. 1876. II. 380. 1.

²⁾ *Waitz-Gerlaud* i. m. V. b. 123.

³⁾ *Ausland* 1880. óvf. 16 2. 1.

⁴⁾ Ez következtethető a *Waitz-Gerlaudnál* (i. m. V. 1. 113.) Gulick után közölt adatból, mely szerint a II. osztály, az acaotok rangvesztett matuákból, részben pedig és túlnyomólag a matuák fiaiból állott, a mennyiben ezek atyjok állását nem örökölték; a becsületvesztés folytán acaotok degradált matua gyermekei, lia ez valamely kitérő tett által előbbi rangját vissza nem szerezte, atyjok halála után is acaotok maradtak (i. m. 114. 1.) Úgy látszik, hogy mattiaknak a nemes születésűek közül azok neveztettek, kiknek saját háztartásuk, földjük s ezt művelő jobbágyaik (a mangacsangok) voltak.

Ausztráliában, hol ugyanazon nemzetséghez tartozó egyének nem léphetnek házasságra, a gyermekek, kivéve néhány törzsnél, mindig az anya nemzetségéhez számíttatnak, noha a vagyon (földbirtok) itt atyáról fiúra szállott s illetőleg az atya által már életében kiosztatott fiai közt; a leányok ki vannak zárva az örökösödésből. ¹⁾

Miután szemlénkel a földtekét megkerültük, a régi Európa népeiről említhetünk meg itt egy-két adatot; előbb azonban még a lykokról akarunk megemlékezni, mely kis-ázsiai népnél a nőági leszarmazás a görög kultúra fénykoráig épségben tartotta fenn magát. Lykia lakosairól Herodot követzőket írja: »Szokásaikban részben a krétaiakkal egyeznek, részben a károkkal; de van egy sajátosságuk, melyben a világnak egy népével sem egyeznek; anyjok után nevezik magokat, nem atyjok után; ha valakitől megkérdik, hogy ki légyen, a kérdezett megmondja, hogy mely anyától való és felsorolja anyjának nőági női őseit; ha pedig szabad polgárnő rabszolgához megy nőül, gyermekei anyjok rangjában osztoznak; ellenben ha polgár, lenne bár a legelőkelőbbek közül való, idegen nőt vagy rabnőt venne el, gyermekei polgárjog nélküliek lennének.« ²⁾

Herodot értesítését megerősíti damascusi Nicolaos, ki még hozzáteszi, hogy az örökség nálok a leányokat illeti, nem a fiúkat. ³⁾ Több más görög írótól is maradtak meg-

¹⁾ *Eyre*, Central-Australia, II. 297. 1. idézve *Spencernél*.

²⁾ Herodot. I. könyv 173. feje.

³⁾ A lykokon kívül Kis-Azsia népei közt még más kettőnél, a károknál és a lydoknál, valamint Felső-Azsiában a módoknál és perzsáknál is maradtak fenn nyomai a nőági örökösödésnek, mely nézetem kifejtését későbbi alkalomra hagyom.

egyező adatok ez iránt, melyeket Bachofen idéz.¹⁾ A görögök ez előttök érthetetlen szokásban a női nemnek különös megtiszteltetését látták s eredetének magyarázatára egy mondát is tudtak mesélni, mely szerint a hős Bellerophon egykor valamely csapástól szabadította meg Lykiát s midőn a kialkudott jutalmat a szószegő lakosok tőle megtagadták, Poseidonhoz imádkozott bosszúért, ki tengervízzel öntötte el a földet, mi addig tartott, míg a lykiai nők könyörgése ki nem engesztelte Bellerophont; hálából a férfiak azután nekik engedték az elsőséget társadalmukban. És mégis élt a görög törzseknél is hagyomány, mely arra mutatott, hogy valamikor náluk hasonló rend uralkodott ahhoz, melyet lykiai faj rokonaiknál csodálkozva tapasztaltak. A monda, mely Kekrops idejébe helyezi a házassági kötelék keletkezését, beszéli azt is, hogy annak koráig a nőknek szavazatuk volt a nép gyülekezetében és hogy addig az emberek anyjok, nem mint aztán atyjok után nevezték magokat. Ez utóbbi monda, úgy mint Varró azt megőrizte,²⁾ nem áll összefüggésben amazzal, valamint a lykiai mondában az anyaság felülemelkedése, úgy itt az atyaságé, valamint ott a nőnem nagyobb tiszteltetése, úgy itt állásvesztésök hozatik kapcsolatba egy istenség haragjával. Az athéneieknek – úgy mondatik – választaniuk kellett Neptunus és Minerva, mint városuk védistenei közt; a férfiak az istenre, a nők az istennőre szavaztak, s minthogy ez utóbbiak többen voltak, az istennő győzött. Erre a tenger elöntötte az athéneiek földet s a böszült isten, csak az által volt kiengesztelhető, hogy a nők hármas büntetéssel sújtattak: elvesztették sza-

¹⁾ *Bachofen* i. m. 1. 1.

²⁾ L. idézve *Bachofennál* (i. m. 41. 1.) *Augustinus* nyomán: *De civitate Dei* 18. 9.

vazatjogukat, a magzatok anyjok nevét többé nem viselték,, s a nők magok többé nem neveztettek az istennő tiszteletére atheneáknak.

E monda idézését Bachofen azon megjegyzéssel kíséri, hogy Aristophánesnek tehát nincs igaza, midőn az Ekklesiázusákban azt mondatja, hogy nőjog az egyetlen, minek Athénében még helye nem volt. Nekünk a mívelt vígjátékíró megjegyzésében az legérdekesebb, hogy kitűnik belőle, mennyire ismeretlen, mennyire feledésbe ment, következésképp mennyire régi volt akkor e hagyomány; oly tudákos ódonág-kutatónak kellett lenni az embernek, minő Varro volt, hogy reá akadhasson.

Görögországnak északi, hegyes részében, a hellén mívelődés gyúpontjától félreeső és elmaradt Locrisban, élénkebb emléke a női leszármazás egykori érvényének tartotta fenn magát a történeti korszakig. A lokrok népében száz család vált ki a tömegeből, mint előkelő, s a kik e családok leányainak véréből származtak, azok tartattak nemeseknek; a származás fénye s dicsősége nálok egyedül a nőktől eredeztetett. ¹⁾ Ezzel jól egyezik – a nőági leszármazásnak az őskori nemi viszonyokkal való kapcsolatának szempontjából – hogy a lokroknál egykor gyakorolt vallásos prostitúciónak hagyományai tartották fenn magokat.²⁾

Etruszk feliratokban (síriratokban), melyek már a római időből származnak s olykor az etruszk mellett latin nyelven is tartalmazzák a szöveget, gyakori eset, hogy az elhunyt anyának neve említetik első helyen, olykor pedig egyedül ez, az atyáé egészen kihagyatván; máskor az anya

¹⁾ Polybius adatai másokkal összevetve, Bachofen *i. m.* 309., 310., 311. és 316. l.

²⁾ *Buchofen* i. h.

neve teljesen ki van írva, míg az atyáénak csak kezdő betűje. Vagy az etruszk feliratban csupán az anya neve fordul elő, míg a latinban az atyáé is ki van téve. – Máskor ismét az elhunyt sem neveztetik meg, hanem csupán mint anyja fia említetik (p. o. Perrica gnatus, Perrica szülöttje).³⁾ Ez nagyon valószínűvé teszi, hogy az etruszkok is, legalább a régiebb időben, a nőági leszármazási rendet tartották. Ezeknél is őskori hetärismus nyomaival találkozik össze a nőági leszármazás, ha az anya feltűnő kiemelésében ezt lehet felismerni. Metronymicumok használatának vannak nyomai a sabellusoknál is.

A germánoknál a gyermekek atyjoktól örökölték; de ha Tacitusnál olvassuk,²⁾ hogy az anyai nagybátya ugyanannyi szeretettel viseltetett a gyermekek iránt, mint maga az atya, sőt hogy némelyek a vérrokonság e kötelékét még szentebbnek tartják és kezesekül szívesebben választják a férfi nővérenek gyermekeit, mint az övét – lehetetlen föl nem tételeznünk, hogy a germánok is eredetileg egyedül csak nőági rokonságot ismertek; az anyai nagybátya s a nővér gyermekei közti szoros viszony különben csak nőági leszármazást követő társadalmakat jellemez s hogy a germánoknál teljes épségben tartotta fenn magát, ez arra mutat, hogy a fiági leszármazás aránylag rövid idő óta váltotta fel aln azt, és hogy az átalakulás még nem is volt teljesen végrehajtva. Ez, mi Tacitus idézett helyéből következtethető, fontos megerősítést talál épen azon germán törvénykönyvben, melyre kiválólag szokás hivatkozni a földbirtokot, territoriális uralmat, trónkövetést illető kizárólagos fiági

¹⁾ Giraud-Teulon. i. m. 19. és köv. L

²⁾ De moribus germanorum, 22.

örökjog eseteiben. A salicus frankok törvénye (a régi textus) szerint fia halálánál az atya nem volt az örökösök közt; ha fiakat nem hagyott az elhunyt és anyja élt, ez volt örököse; ha ez nem élt, akkor ennek gyermekei, saját testvérei; ha ezek sem voltak, akkor az anya nővére; csak későbbi textusokban állítatik az atya nővére is az anyáé mellé; az anya és anya fivérééről ezekben sincs szó.¹⁾ A nőág egykori egyesítő kötelékének maradványa a törvény azon határozata is,²⁾ mely szerint emberölés esetében, ha a gyilkos vagyónából ki nem telik a »compensatio,« valamint anyja és fivéréiből sem, akkor első sorban az anya nővére és ennek fiai említetnek, mint vagyonukkal szavatosak. A rokonok itt ugyanazon sorrendben követik egymást, mint az örökjog tekintetében: anya, testvérek, anya nővére.³⁾ Még feltűnőbb, mert más ős-szokású népeknél tett tapasztalatokkal ellentétben, az előjog, mely özvegynek férjesülésénél a második férj által fizetendő vételárra nézve tulajdonítatik a nő saját nőági rokonainak, kik közt első helyen nővérének (élő) legidősebb fia neveztetik, aztán a nővértől való kishúg legidősb fia, ha ilyen sincsen, akkor a nőági női unokatestvér fia (consobrinae filius, qui ex materno genere venit), és ha ez sem létezik, akkor a nő anyai nagybátyja (tautológiával: avunculus fráter matris) kapja a 3 solidust és 1 dénárt. Csupán ha ilyen nagybátya sincs életben, ébred joga e pénzre a nő első férje fivérének, de csak úgy, ha nem ő volt az elhaltnak örököse; ha ilyen fivér nem él, meghatározott sorrendben annak egyéb rokonai a 6-ik ízig nyerneket jogot,

¹⁾ *Waitz Gy.* Das alte. Recht der Salischen Franken. Kiel, 1846., 109. lap.

²⁾ *Lex Salica* LVIII. De clirene cruda. *Waitznél* i. m. 265. L

³⁾ *Waitz* i. li.

mind azon feltétel alatt, hogy nem örökösei az első férjnek. E meghatározásokban feltűnő első helyen az özvegy, a nő (nőági) rokonainak előjoga, minthogy az első házasság okvetlenül nő vásárlás alapján jött létre, a mi más ősjogú népeknél, az elhalt férj rokonainak ad tulajdonjogot, melyet a második férjnek meg kell váltania. A Lex Salica e meghatározásai, nézetem szerint, nem engednek egyéb magyarázatot annál, hogy azokban igen hangsúlyozott negatívója foglaltatik a nő iránt a férj családjában való örökjognak, a mi ilyennek korábbi fennállását föltételezi, épen a negatio erejénél fogva. Erre utal a nő rokonainak elsősege, ha összevetjük azzal, hogy a férj rokonai közül csak olyan részeseülhet, a ki minthogy a Vagyont nem örökölte, a nő öröklőjének sem tekinthető. A Lex Salicában a nőági rokonságnak tulajdonított előnyök összefüggését Tacitus közlésével Waitz György szintén fel- és elismerte. ¹⁾

Cantabria régi lakosairól Strabo írja, hogy itt a leányokat illetve az örökség, míg a fiúk hozományt nyertek, nővéreik által úgyszólván kiházásítottak.²⁾ Felesleges reá emlékeztetni, hogy e jogszokás mennyire megegyezik az indiai káziak és kohlok házassági szabályaival, valamint a szumatrai ambelanak és a ceyloni bina-házassággal. Mind a négy esetben a nő a család fentartója – fivéreivel szemben, kik más családba lépnek be s ő a ház és telek ura férjével szemben, kit házába felvesz mint vagyontalant vagy legfeljebb némi ingó hozomány birtokosát. Ez a nőági örökösödési rendnek túlhajtása, mely szerzőinek szemében a következetesség színét viselhette, de tényleg azon rend elvé-

¹⁾ I. m. 111. 1.

²⁾ *Strabo*, 165.

nek helytelen értelmezéséből származott. Következetlennek tűnhetett fel talán, hogy a vagyon nem azon nemnek kezében legyen, melynek ágán tovább száll s ne egyenes vonalban szálljon át, hanem minden nemzedéknél egy szegletet írva le és csak aztán térve vissza az eredeti irányba; e látszólagos következetlenség ki lett igazítva, de e kiigazítás az eredeti jogfogalomnak meghamisítását tartalmazza; mert az első birtokos nem nő volt, kiről a vagyon bármely nembeli gyermekére szállott volna; a birtokbavétel, a foglalás mindig a férfi ténye volt s a férfi által szerzett birtok szállott arra, ki vérben hozzá legközelebbi s neménél fogva a birtokjog fentartására legalkalmasabb. Az ettől eltérő felfogás, melynek eseteit fenn megneveztük s melyekhez Nikolaos állítása szerint, még a lykok járulnak s még néhány hasonló – mindig kivételesnek is tűnik fel. Strabo följegyzésének valóság – a cantabriai örökjogot illetőleg – teljesen biztosítva van a baszk tartományokban a legújabb korig követett örökösödési rendszer által, mely csak módosítása az ősök által követettnek. – Az ottani törvények szerint ugyanis a múlt század közepéig az elsőszülöttet, tekintet nélkül annak nemére, illetve a család összes javainak öröksége. Ha leány volt is, az lett a családfő; férjhez menvén, saját házában maradt s férje költözött hozzá, fölvéve nejének nevét is; a gyermekek szintén az anya nevét viselték; ez esetben tehát név és vagyon nőágon szállott tovább, ellenben ha az elsőszülött férfi, akkor fiágon s így itt nemzedékről nemzedékre váltogathatta egymást fi- és nőági leszármazás. ¹⁾ E szokás oly erősen meg volt gyökerezve, hogy

¹⁾ Ehhez hasonló szokás Japánban is uralkodik; a legidősb leány, ha házasságra lép is, atyja házában marad s férje, ki hozzá köl-

jelenleg, miután a forradalmak eltörölték azon lokális törvényeket, önként fentartatik akkép, hogy a szülők mindent, a mivel rendelkezhetnek, első szülöttüknek hagyományoznak. Minthogy mindkét nembeli elsőszülöttnek nem csupán meg kell tartania nevét, hanem házastársának is fel kell azt vennie, ez által az elsőszülött párok házassága, a törvény értelmében, ki volt zárva; elsőszülött férfi csak utószülött leányt vehetett nőül, elsőszülött leány csak utószülött férjhez mehetett. ¹⁾ A módosítás, melyet a régi iber-rendhez képest tapasztalunk, a két nemnek egyenjogúsítása, a kereszténység eszméivel, valamint általában a környező társadalmak erkölcsi növekedő befolyásával függhet össze. Hozzá tehetjük egyébiránt 'magunk részéről, hogy a régi ibérek által a római birodalom, korszakában lakott összes területen, azaz Spanyolországban és Portugálban, a jelen század elejéig olyan örökjogi rendszer tartotta fenn magát, mely a baszkokkal szemben jelentékeny módosítást mutat ugyan, de ezt mint közbeeső láncszemet tekintve, mégis hozzákapcsolható ahhoz, mit Strabo az ibérek egy ágáról jegyzett fel, de a mi valószínűleg e faj összeségénél volt közös.²⁾ Spanyol-

tözik, veszi fel az ő család-nevét, melyet gyermekei is viselnek. Mint a baszkoknál, úgy Japánban sem köttettek házasságok legidősb fiú és legidősb leány közt, a kik a családi név fentartói. (*Morgan, Systems, 428. lap.*)

¹⁾ *Cordier*, »Le droit de famille aux Pyrénées,« a *Revue historique du droit français et étranger*-ben, 1859. foly. idézve Bachofennál (i. m. 415.) és Giraud-Teulonnál (i. m. 172. és köv. 1.)

²⁾ Mint már említettük, a Kanári-szigeteken a középkorban történt fölfedeztetésökig olyan szokás tartotta fenn magát, melyben a cantabriainak legődonabb, legősibb formáját lehet, nézetem szerint, felismerni. Azon szigetek őslakói az afrikai berberekkel és tuaregekkel ugyanegy fajhoz tartoztak, nyelvmaradványaik tanúsága szerint.

országban (úgy Portugálban is) a nemesi birtok az elsőszülöttség alapján öröklődik; de ugyanazon vérségi fokban a hímnemnek előnye van; az ifjabb fivér örököl, az idősb nővér kizárásával; ellenben ha fiú nincs, a legidősb leány örököl a fiági rokonnak (az atya fivérének s utóbbi fiának is) kizárásával. A birtokkal együtt a címek (hercegi, grófi stb.) s a grandi méltóság, melyek szintén csak az elsőszülöttet illetik, a hol vannak ilyenek, átmennek a leány férjére; de a kisebb nemesi birtokot öröklő nőnek férje is felveszi annak nevét; a gyermekek anyjok nevét viselik ilyen esetben, de többnyire atyjokét is megtartják a mellett. – Innen a vezetéknevek ismeretes nagy száma, melylyel némely spanyol dicsekszik; valamint a birtokoktól vett címek sokasága a nagy családok mayorazgoinál, mivel itt elsőszülöttek összeházasodása ellen nem létezett ellenszenv, mint a baszkoknál; sőt ellenkezőleg, az öröklő leányokat rendszeren öröklő fiak nyerték el, midőn két név került össze,¹⁾ Minthogy e

Hogy a berberék az iberekkel egyfajúak, hogy délnyugati Európának és északnyugati Afrikának csak egy keskeny tengerszoros által elválasztott őslakossága ugyanaz volt; ez ugyan eddig még csak feltételezés, de nagyon általánosan hitt és nagy valószínűségű. A Kanári-szigetek őslakói tehát úgy volnának tekinthetők, mint azon fajnak legelszigeteltebb, leginkább félreeső külbefolyásoktól óva maradt ága. A szokást, mely náluk fennállott, nézhetjük hát úgy, mint Ősi formáját a többi ibereknél találtaknak.

²⁾ Hogy a spanyol örökjog a cantabriai jogszokásból fejlődött baszk joggal összefügg, ez annyival valószínűbb, hogy a középkori keresztény Spanyolországnak a régi Cantabriában voltak kezdetei. A cantabriai és asturiai hegység természetes erődében tartotta fenn magát, függetlenül néhány apró társadalom, daczolva az arab hatalommal s utóbb hanyatlásával, növekedve annak rovására. A későbbi spanyol államok úgy tekinthetők, mint azon csirákból kifejlett sudarak. Természetes, hogy a félszigetet a kereszténységnek lassankint

mellett nem épen nagy ritkaság, hogy valakinek csupán leányai szülessenek, vagy, hogy a fiak idő előtt elhaljanak, elég gyakran leányágra kerül a vagyon és név. Eugenia, a francziák császárnője, fi ágon a Portocarrero család ivadéka volt, de ugyanannyi joggal viselte a mellett a Guzman, Fernandez de Cordova, La Cerda, Leiva, Rojas, Luna stb. fényes neveket, mely családok öröklő leányait nőági ősei közé számította. Ugyanazon jog szerint öröklődtek a legrégibb idők óta a pirénei félsziget kisebb-nagyobb koronái s annak erejénél fogva lettek egyesítve Spanyolország koronái egy fejen, fejedelemségei egy állammá: az urgeli grófok örököse elnyerte a barcelonai grófok örökösáját, ez által Catalonia grófságait egy kézben egyesítve; unokája elnyerte az arragóni királyok örökösáját; ennek unokája az arragóni katólikus Ferdinánd elnyerte a castiliai katólikus Izabellát, kiknek leánya (Juana la lóca) hozta a spanyol koronát az ausztriai házba. Ugyanezen jog az, melynél fogva valóban jog szerint Bourbon Fülöpöt illette meg a spanyol trón, nem pedig Y. Károly fiági ivadékainak másik ágát,¹⁾ habár a tényleges birtoklást inkább Berwick és Vendome győzel-

visszahódító azon vitéz fejedelmek és lovagok a meghódított területeket is honi jogszokásaik szerint bírták és hagyományozták; Castília nevét azon kastélyoktól nyerte, melyeket a cantabriai hegyekből lejtő foglalók itt magoknak építettek s melyekből a mór hatalommal dacoltak. Hogy a gót uralom alatt, épen a hegyes északi tartományokban, az ősi szokások fentartották magokat, ezt a baszk jog kétségtelené teszi.

¹⁾ VI. Károly császár ugyan nőágon is csatlakozott a spanyol királyi házhoz, de egy *ifjabb* nővér után, míg a Bourbonok az idősbiknek útján. II. Károly spanyol király végrendelete nélkül is, spanyol jog szerint, IV. Fülöp legidősb leányának ivadékai voltak hivatva a trónra.

m ei szerezték is meg; és ugyanezen jog az, melynek alapján a spanyol korona, spanyol jog szerint, valóban II. Izabellát illette, Don Carlos kizárásával.

A spanyol örökjognak, mely az újkori Európában legteljesebb ellentéte a salicus jognak, azon fokig, hogy Európa államainak jogrendszerében teljesen elszigetelt, sajátosság jelenségkép jelentkezik; gyökerét a régi ibérek szokásaiban találjuk meg s e szerint képesek vagyunk hozzácsatolni azt az emberiség őskori, kezdetleges, egykor általános leszármazási rendszeréhez, melynek maradványai így következmény teljesen benyúlnak a jelenkor politikai történetébe.

Skótország felvidékének kelta őslakosai, a piktek, szintén nőági leszármazást követtek; ezt bizonyítja királyaiknak 731-ig Kr. után terjedő lajstroma. Ebből ugyanis, M. Lennan szerint, ki az ide vonatkozó adatokat Skenetől, a skót régiségek bűvárlójától nyerte, kitűnik, hogy fivérek mindig követték egymást, hogy a fiúk egyetlen egy esetben sem követték atyjokat, hogy a fivérek egymást követő uralkodásai után más család – azaz nem e fivérek valamelyikének fiai – következnek, tehát föltételezhetőleg amazok nővérének fiai.¹⁾

A megelőzőkben felsorolt példák közt van egynehány, mely előbb nőági leszármazást követő népeknek a fiágira való áttérését jelzi; ilyen az athéneieket illető monda, valamint Tacitusnak a germánokat illető értesülése, mely a történetíró idejében atyai ágat tartó népnek korábban nőági rendét, mint ennek maradványa, bizonyítja. Ezekhez pótlólag még néhány olyant kell megemlítenem, mely biztossá teszi, hogy

¹⁾Mac Lennan i. m., 102. és köv. 1.

az illető népek egykor anyajogúak voltak. Ilyen a Fidzsi-szigetek lakosságánál a vazunak, azaz a nővéri unokaöcsnek viszonya nagybátyjához, mely jogosítja az előbbit, hogy ennek életében javaival éljen, kíméletlenül is, noha az örökösödésből ki van zárva.¹⁾ – Ez óceániai jogszokásnak valóban meglepő analogonját találjuk elő Észak-Ázsiának egy nomád népénél: a kalmukoknál azon szokás uralkodik, hogy anyja fivérétől szabad mindenkinek lopnia; ezért a notórius tolvajt az élezés kalmukok úgynevezik: »egész, világ nővéri kis-öcscse.«²⁾ Ebből kitűnik, hogy a kalmukoknál a nővér fia neve által meg van különböztetve a fivér fiától (mint p. o. görögben is) Eidzsiben férfi fivérének fiát fiának szólítja; a vazú joga Eidzsiben is nyilvános lopás útján érvényesül, melyet, a jogszokás iránti tiszteletből, nem mer tiltani senki. A Számoa- és a Tonga-szigetsoportok lakosainál hasonló jogai voltak a nővéri kisöcsnek, mint Eidzsiben.⁸⁾ – Egy régi arab utazó, ki a kalifátus korában élt és nagy utazásokat tett, El-Tundzsi, írja, hogy Darfurban, midőn egy hajadonnak keble domborodni kezd, külön kunyhóban helyezik el, a hol egyedül hál; a ki hajlamot érez irányában, meglátogatja ott és vele tölti az éjét. Ha a leány teherbe esik, ez sem becsületvesztést, sem szégyent nem hoz rá, még akkor sem, ha vérfertőzés forog fenn. A gyermekek, melyek e viszony folytán születnek, anyai nagybátyjukat illetik, ha leány a gyermek, nagybátyja

¹⁾ *Fison* jelentése *Morgannál*, *Systems of Consanguinity*.

²⁾ *Aller Welt Mutterbruder Neffe*, *Bergmann* szerint, kinek ez. adatot köszönjük. *Nomadische Streifereien unter den Kalmukken* Biga, 1804. II. 345.

³⁾ *Meinecke*, *Die Inseln des stillen Ocean's*. Leipzig. 1876. II, 121.lap.

utóbb férjhez adja, zsebre téve a vőlegény által fizetett vételárt.«¹⁾

Ha a fidzsi-féle és a kalmük szokásban a nővér fiának részben való kárpótlását láthatjuk az eredetileg őt illető nagybátyai örökségnek elvesztéseért, mely a fiúé lett, a Darfurban egykor létezett szokás viszont a felek másikának, a nagybátyának szolgáltató némi kártérítést a nővér gyermekeire való jogának, a férjesülés és az atyajog érvényesülése általi elvesztéseért. Hogy Afrikában a nagybátya az, ki kárpótlásban részesül és nem mint amott az örökséget vesztő kisöcs, ez megfoghatóvá lesz, ha meggondoljuk, hogy Afrikában még jelenben is léteznek népek, melyek jogszokásai szerint a nagybátya feltétlen ura nővérei gyermekeinek s e jogát kímélet nélkül szokta érvényesíteni azoknak rabszolgaságba való eladása által; ismét másoknál az atya, noha feleségét is vásárolta, gyermekeit külön tartozik az anyai családtól (felesége nagybátyjától vagy nagyatyjától) megvenni, különben annak birtokába jutnak; Darfurban tehát a fivér, mielőtt lemondott volna a férj javára, nővére gyermekeiről, házasságon kívül született magának általa gyermeket, melyre való joga fenmaradt, valamint, hogy a házasságkötések szokásba jövedele előtt övéi voltak a nővére által szült gyermekek általában. Az a körülmény, hogy a hajadon közösülhetett oly férfiúval is, kivel való összekelése, rokonság miatt, tilos lett volna, arra mutat, hogy a házasság exogamiával kapcsolatosan jött létre és hogy az ezt megelőző korban törzs- és vérrokonok közt semminemű korlát nem létezett.

E jelenségek, ide számítva azt is, melyről Tacitus a germánokat illetve értesít, legfőbb fontosságukat abból

¹⁾ Idézve *Bastiannál*, Rechtsverhältnisse. LIX. lap.

nyerik, hogy annak, a mit bizonyítanak, ellenkezőjére, a fiágról nőágra való áttérésre, egyetlen példa sem létezik; ez tehát mindenütt úgy tűnik fel, mint az ősi, az eredeti, mely a másikat megelőzte és ezért meg lehetünk győződve, hogy egykor az emberiség minden ágának közös volt.

A társadalmak közt, melyek mint láttuk, a gyermeket úgy tekintik, mint anyja törzsének gyümölcsét, az anyát mint azon törzsnek termékeny ágát, a férfit pedig mint száraz meddő galyt, mely hajtásokkal nem gyarapítja a terebélyt, honnan kinőtt; e társadalmak közt létezik olyan, melyben az atyaságnak fogalma sincs bevéve a család rendszerébe (a naireké); létezik számos olyan, melyekben az uralkodó szokásoknál fogva, az atyaság szükségkép bizonytalan; ilyenek azok, melyekben a férjzett nő nemi tekintetben megtartja szabadságát és gyakorolja a nélkül, hogy azért szemrehányás illetné, valamint azok, melyekben a férj ugyan kizárólagos jogot igényel, de jogát másokra átruházni szokta, p. o. barátaira, vendégeire s általában azokra, kiknek kedvében akar járni.¹⁾ A nők kicserélése, a nők közös birtoka barátok vagy testvérek közt, mely ama népek egy részénél szokásban van, szintén ide tartozik. A népek, melyeknél egy vagy más intézmény miatt – a nő vétsége nélkül is – az atyaság, bizonytalan, a következők: Malabár és Ceylon lakosága, különböző Himalája-beli törzsek, Micronesia lakosai (testvérek és vérbarátok közti közösség miatt), a Sandwich-szigetek lakossága (fivérek közti közösség miatt), különböző

¹⁾ Ez állítás nem foglalja magában azt a másikat, hogy hasonló erkölcsök ne fordulnának elő oly társadalmakban is, hol a leszarmazás fiágra vált. A jogi atyaság fogalma (a »pater est quem nuptiae demonstrant« elve) mint később látni fogjuk, olykor megelőzi kifejtésében a vér szerinti atyaságét.

columbiai népek (a nők szabadsága miatt), nagyon számos észak-amerikai törzs (a nők átengedésének szokása miatt), a Kanári-szigetek berber eredetű őslakosai (polyandria), számos, jelenleg Afrikában élő törzs (ugyanaz oknál fogva mint az észak-amerikaiak egy része); régi afrikai törzsek, görög írók tanúsága szerint. Ezekre nézve tehát alig lehet kétség, hogy a két dolog okozatilag összefügg. Ezeken kívül azonban számos oly népnél is találjuk a nőági rendszert, melyeknél a férfiak szigorúan tartanak kizárólagosságra, hol a nő hűtlensége szigorúan büntetettik, vagy hol ezek erényessége minden kétségen felül áll. Ilyenek közül megemlíthetjük p. o. a hurónokat, a mely nép férjes nőinek Lahontan fényes erénybizonyítékot állít ki; ¹⁾ továbbá a régi Peru lakosságát, hol házasságtörésre, ha nő követte el, halálbüntetés állott, de ez eset alig fordult elő. Ugyanezen népeknél azonban a hajadonok élete féktelen volt; ez ugyan nem befolyásolja a későbbi házasság életet s a házasságban született gyermekek fiági származását nem teszi kétségessé. Azonban már ennek előtte is okunk volt feltételezni, hogy amaz állapot, midőn a nők szigorú erénye mellett a hajadonoktól ilyen még nem kívántatik, egy felsőbb fejlődési fokot képez azzal szemben, midőn az erény, a női visszatartás fogalma általában ismeretlen, s a melynek számos példájáról van tudomásunk. Hogy nőági leszármazást találunk e társadalmakban, melyekben az atyaság biztos, ez még inkább meggyőzhet róla, hogy ez állapotot megelőzte ama másik, melyet más (nőági leszármazást követő) társadalmakban mint még fennállót előtaláltunk, és mely egyedül ilyen leszármazási

¹⁾ I. m. 132., 137. és 140. Bár a házasság kötelek e népnél, bármelyik fél kívánatára, mindenkor felbontható, azért elég gyakran megtörténik, hogy egész életen át is tart.

rendszer engedett meg. Hogy az intézmények túléltek a viszonyokat, melyeknek eredetüket köszönik, ez kezdetleges fejlődési fokokon – sőt nem is egyedül ezeken – mindennapi dolog.

De azért tanúságai maradnak olyan állapot korábbi fennállásának, melyben azok természetes kifejlődésüekül tűnnek fel. Mivel tehát minden arra utal, hogy az anyai ág, mint kizárólagos köteléke a rokonságnak, egykor általánosan el volt terjedve az emberiségben, szükségkép egy újabb bizonyítványát kell ebben látnunk annak, hogy ama viszonyok is jellemezték az emberiség közös őskorát, a melyek az atyaság fogalmát kifejlődni nem engedik.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Törzsidegen nők rablása szokásának fontossága a korai fejlődés tekintetében.

Az a jelenség, melynek tárgyalására a következőkben áttérünk, szoros összefüggésben áll az atyaság jogi fogalmának kiképződésével, úgy is, a mennyiben az a viszony élettani jelentőségének öntudatra jutását megelőzheti. Idegen törzsbeli nőknek egyéni tulajdonul való ejtésében, vagy szorosabban véve a hajlamokban, melyek e cselekvényre vezetnek s másrészt az állapotokban, melyek abból fejlődnek, látjuk a módozatot, mely a különben legkezdetlegesebb társadalmi és erkölcsi viszonyok közt, s a tények ereje által elhatározva, előleges erkölcsi fejlődés nélkül és a más esetekben átmenetet közvetítő fokoknak átugrásával, sőt még az ide vágó élettani igazság felismerésének hiányában is reávezethetett az atyai jognak és hatalomnak megállapításá-

sara, oly teljességben, a minőben a régi római jog állapítja meg azt.

Nézetem szerint a nőablásnak szükségkép önként és rögtön reá kell vezetnie a fiági leszármazás rendére, mindenütt, a hol gyakorlata általános. Az okok, melyeknél fogva ez a *priori* következtethető, úgy hiszem, annyira szembeszökők – *Mac Lennan* ellenkező nézetének daczára, – hogy egyelőre jobbnak látom az olvasó saját természetes felfogására bízni azok kifejtését, és megelőzőleg kimutatni, hogy a tények mily erős alapot szolgáltatnak felfogásunknak. A nőági leszármazás rendének roppant elterjedtsége, kezdetleges társadalmakban, eléggé el van ismerve. E terjedtséggel szemben nagyon sokat mondó tapasztalat, hogy a nőablás tényleges gyakorlatát, valamint az annak formáját házassági szertartáskép utánzó népeket, lehet mondani, csaknem kivétel nélkül, a fiági rendet követők sorában találjuk, noha vannak köztük – és pedig tetemes hányadot képezve, – melyek különben semmi tekintetben sem látszanak előhaladtabbaknak azok átlagánál, melyeknek vérségi rendszere kizárólagosan nőági. Lehet mondani kivétel nélkül szóltunk s e feltételes forma alkalmazásánál kiválólag az ausztráliaiakat tartottuk szem előtt; ezeknél a gyermekek anyjok nemzetségéhez számítanak s a mellett idegen hordák nőit és leányait erőszakosan kézrekeríteni nagyon kedvelt szokás nálók; a feltételes forma mindamelllett is igazolva van; mert ha egyrészt anyjok nemzetségéhez is számítatnak a gyermekek, de másrészt az örökösödés, mely nálók fontos, minthogy magán-földbirtokuk van,¹⁾ egyenes fiági, holott láttuk, hogy a nőági leszar-

¹⁾ A mi, fejlettségük fokát egyéb viszonyokban tekintve, szinte anomália.

mázasnak, a hol erőben van, legjellemzőbb része az, mely szerint a férfi vagyona és méltósága vagy hivatala, hol ilyen van, saját fiai kizárásával nővére fiára száll. A leszármazási rend legfontosabb következménye tekintetében, tehát az ausztrálieiak áttértek a fiágira. Másrészt a nők orzása kedvelt cselekedet ugyan nálok, de sem kizárólagos, sem általános módja a feleség szerzésének; a feleségnek megvásárlása vagy egy nővérért való becserélése nálok a nőszerezés rendes módja; az orzás eszközehez közönségesen akkor folyamodnak, ha nincs mit adniok; egyébiránt nők tekintetében felfogásuk ugyanaz, mint egyéb tulajdonra nézve: megszerezni ingyen, a mit így meg lehet. A különböző törzseknél különböző szokások is uralkodnak itt. Lesz alkalmunk később, azokat különvéve szemügyre véve, teljesen megfejteni e látszólagos anomáliát.

A többi nemzetek, melyeket Mac Lennan többször idézett munkája IV. fejezete nyomán fennebb felsoroltunk: a khondok, tungúzek, nogájok, kirgizek, cserkeszek, beduin arabok, Karague lakosai (Kelet-Afrika), továbbá a régi görögök és rómaiak s néhány európai keresztény nép, melyeknél a nőrablás formája mint házassági szertartás létezett; továbbá brazíliai törzsek és a kamcsadálok, a kicznél a szertartás mellett a tényleges gyakorlat is meg van még. A kelet-indiai gondokra és kólókra nézve Mac Lennan csak gyanítja, hogy mint a khondok fajrokonainál, szintén gyakorlatban lesz nálok azon szertartás. Azonban a Spencer által szerkesztett leíró társadalomtanban a khondokra nézve részletes adatokkal s a források megnevezésével találjuk igazolva M. L. nézetét,¹⁾ míg a kólókat illetőleg Lub-

¹⁾ »Descr. Sociology« 5. füz. 9. 1. Mint néhány más, e szer-

bock ¹⁾ közöl hasonló adatot. Mindezen népeknél a leszármazási rend s az örökösödés fiági. A *klundoknál* földbirtok és mezőgazdasági, felszerelési tárgyak kizárólag fiágon örökíttetnek át s nő nem bírhat földet; ha valakinek nem marad fia, úgy fivéreire, ha az sincs, atyja fivéreire száll a birtok (mint a *salicus* törvény szerint, teszi utána a forrás). Leányok csak ingóságokban osztoznak s a házasságig kizárólag fivéreik által. Ha fiörökös épen nincs, akkor a birtok, a leányok kizárásával, a falu tulajdonává lesz, melynek tagjai osztoznak rajta. A főnöki vagy patriarchai²⁾ méltóság szintén firól fira száll, az elsőszülöttségi jog szerint, a mennyiben a rendes követő a megkívánt képességek hiányában nem szenved.³⁾ A gondoknál az atya halála után a fiak osztoznak vagyonán; a leányok nem kapnak részt.⁴⁾ A fenn nevezett éjszak-ázsiai népeket, a cserkeszeket és arabokat, valamint a rómaiakat és görögöket illetőleg ismeretesebb a tényállás, semhogy adatokra hivatkozni szükséges volna. Karague népére nézve szintén biztosan kitűnik a Speke által közöltekből, hogy, úgy, mint Afrika azon részében általánosan, a fiági leszármazási rend az uralkodó. A brazíliai törzseknél – melyek között a guaicurúk, mundrucuk, miranhák és tecunák nagyban űzték a

tartást gyakorló népnél, úgy a gondoknál is van reá eset, hogy a kéréstényleges orzás által szerzi meg a leányt, kit atyja tőle megtagadott. ») I. m. 89. 1.

²⁾ Patriarchainak mondatik, mivel' az illető cím (abbaja vagy apaja) az apát jelentő abba vagy appa szóból van eredeztetve.

³⁾ *Macpherson*, Report upon the Khonds, Calcutta 1842, idézve *Spencer*, »Descr. Soc.«-ban.

⁴⁾ *Spencer* i. h. 5. füz. 10. 1.

nőrablást¹⁾ – és a melyeknél *Wallace* szerint²⁾ a leánynak szöktetése vagy erőszakos elhurczolása az egyedül gyakorolt házassági szertartás, mely a szülők s a leánynak teljes beleegyezése mellett sem maradhat el, a brazíliai törzseknél semmi nyoma a nőági rendnek,³⁾ mint erről meggyőződik, a ki *Martius*nak e törzsek jogviszonyairól irt jeles munkáját elolvassa. Nemzetségeik nincsenek, de a gyermekek, bár idegen törzsekből rabolt nők szülőttei is, mindig az atya törzséhez tartoznak; a nő, nemcsak ha rablás, hanem akkor is, ha vétel által szereztetik, teljesen a férj hatalma alatt áll, annyira, hogy rabnőül tűnik fel,⁴⁾ úgyszintén a gyermekek az atyáé alatt, kinek elhunytakor tulajdonán a fiak osztoznak. A karibok minden nőorzó népek közt a legismertesebbek; nem is virágzott sehol annyira a többnejűség, mint e szomszédaik által rettegett harcosoknál;⁵⁾ e szokásnak azon következménye volt náluk, hogy a nőknek (mint legalább egyidőben kizárólagosan idegen eredetűeknek) a férfiakétól egészen eltérő nyelvök képződött. Ha nőági leszármazást akartak volna követni, csakhamar nem léteztek volna karibok, minthogy okvetlenül a nagyobb számnak anyja volt idegen. Ezt azonban nem így tartották.

¹⁾ *Martius* i. m. 55.

²⁾ *L. Lubbocknál* i. m. 92. 1. Az uanpéknál a menyasszonyrablás szertartásán kívül az is fentartotta magát, hogy nem szeretnek rokont vagy szomszédot nőül venni, hanem nagyobb távolból vagy idegen törzsből is vesznek feleséget (*Spencer D. S.* 6. füz. 9. 1.). Egyike az exogamia gyér nyomainak brazíliai törzseknél.

³⁾ Ha a régi tupinambazékat kiveszszük, kiknél az anyai nagybátyja jogaiban gyenge nyoma tartotta fenn magát a nőági rendszernek, hogy ezek nőorzók voltak-e, nem tudjuk.

⁴⁾ *L. Martius* i. m. különösen 51. 1.

⁵⁾ *Humboldt* i. m. IV. 65.

A főnöki méltóság atyáról fiúra szállott a haytibeli kariboknál, mint Charlevoix írja, az elsőszülöttségi jog szerint, tekintet nélkül arra, hogy a főnöknek melyik felesége szülte a fiút. Azonban bizonyítékaul annak, hogy előbbi időben (kétségtelenül, mielőtt szokásba jött legyőzött idegen törzsek nőit feleségeikül s ágyasokul tartani) itt is nőági rendszer uralkodott, fentartotta magát a régiből azon szokás, mely szerint, ha a főnök fiútód nélkül halt el, méltósága vele egy atyától való nővérenek fiára szállott, és csak ha ilyen sem volt, szállott fivéreinek fiára.¹⁾ A dél-amerikai szárazföldön élő kariboknál a főnöki méltóság szintén atyáról fiúra és *nem a nővér gyermekeire szállott*, Humboldt szavai szerint.²⁾ Az Orinoco-vidék némely más népeinél is szokás volt szomszéd-törzsek hajadonait elrabolni,³⁾ s e vidéken a főnöki méltóság atyáról fiúra szállott,⁴⁾ úgyszintén a braziliai guarániknál is.⁵⁾

A Mac Lennan által, munkája első kiadásában említett népeken kívül, Lubbock által gyűjtött adatok szerint, még következő népeknél szokásos a nőorzás általi házasság. A mongoloknál, mikor a házasság feltételei már megvannak kötve, a leány rokonaihoz menekszik s nálok elbúvik; a kérőnek aztán őt megkeresnie és tettetett erőszakkal haza vinnie kell.⁶⁾ Egy orosz utazó eltérőleg beszéli el azt, mi a mongoloknál a nőrablás emlékét képviseli. A nász

¹⁾ *Badiannál*, Rechtszustände 182. 1.

²⁾ I. m. IV. 214. 1.

³⁾ U. o. IV. 65.

⁴⁾ *Post*, Geschlechtsgenossenschaft, 105. 1. A fiági rokonság az Orinoko-melléki népeknél az egyedül elismert. *Bastian* i. ni. 173. 1.

⁵⁾ *Post* i. m. 105. 1.

⁶⁾ *Lubbock*, i. m. 91. 1.

napján a menyasszony barátnői összegyűlnek a jurtában és az ajtó közelében körben szorosán körülülik a menyasszonyt. A vőfélyek azután kénytelenek azokat nagy ügygyel-bajjal egyenként kitaszítani a jurtából, addig, míg a menyasszonyt kiadják; ekkor felemelik öt vállaikra, elviszik, lóra ültetik, köpenynyel burkolják be és háromszor körüllovagolják vele az áldozati tüzet. A menyasszony elvezettetése nagy ellentállást talál, na számos felnőtt barátnője van jelen, főleg a régi időben, midőn szokás volt, hogy egy zsinórral fonták át magokat, melyet a ruhák ujján húztak át és a jurtához kötöttek.¹⁾ A mongolok nem ismernek el más rokonságot, mint fiágit.²⁾

A mongolokat illető tudósítása után Lubbock hozzáteszi: »tényleg a nőorzás általi házasság egész Szibériában uralkodik.«³⁾ És mi részünkről hozzá tehetjük: a leszármazási rend egész Szibériában a fiági; ez annyira megy, hogy az osztjások, kiknek vérfertőzet tárgyában igen szigorú szabályaik vannak, nőági rokonságot épen nem ismernek el és minden nőági rokonnal megengedettnek tartják az összekelést. Ellenben nagy bűnnek tartják a fiági rokonok közül általában a saját törzsből venni nőt, míg ellenben, ha egy leány más törzsbeli férfihoz ment nőül és leányt szült, ezt atyja fivére elveheti; szóval törvényes minden házasság, ha csupán a vőlegény és menyasszony atyái különböző törzsbeliek.⁴⁾

¹⁾ *Tirakowshi* Reise nach China durch die Mongoley in den Jahren 1820. und 1821. Aus den Russischen. Leipzig, 1826. III. 303. 304.

²⁾ *HyaJcinth* után *Bastiannál* i. m. 173.

³⁾ *Gastrin* (Ethnologische Vorlesungen 10) említi azt az osztjások és szamojédek szokásakép.

⁴⁾ *Pallas*, Reise durch verschiedene Provinzen des russ. Reichs. St. Petersburg, 1771. IV. 51. *Lubbock* más kiadást idéz.

A york-foki eszkimók nem ismernek egyéb házassági szertartást annál, hogy a vőlegénynek aráját erőszakkal kell hazavinnie s ez utóbbtól megkívánja az illem, hogy hangos sikoltozás közt kézzel-lábbal védje magát, mindaddig, míg jövendő urának kunyhójában nincs. A grönlandi eszkimóknál a kérő, ha kedvező választ nyert, felkér néhány vénasszonyt, hogy hozzák el neki jegyesét, ezek aztán erőszakkal előhurcolják; ha erős legény a kérő, maga teljesíti ezt.¹⁾ Az eszkimóknál a legidősebb fiú öröklí atyja javait.²⁾

A kaffereknél is kell rabolni a jegyest, megküzdve a rokonokkal.³⁾ A kaffereknél a főnöki méltóság örökös, ha népi is szükségkép az elsőszülött fiú a követő. Az atyai vagyon az első feleségtől való fiú öröklí.⁴⁾

Az új-zélandi maorikról Earle nyomán (Residence in New-Zeeland, 244.1.) beszélí Lubbock, hogy a vőlegény, miután leendő ipjával megegyezett, a szabadban váratlanul megragadja és erőszakkal hurcolja el a leányt, ki teljes erejéből védi magát, úgy, hogy olykor – a maori leányok közönségesen erősek lévén – kemény, órákig tartó küzdelem foly; a házasság csak úgy érvényes, ha a vőlegénynek sikerül a cselekedet; ha a leány atyja házába tud menekülni, a kérőnek minden kilátása oda van; tudósító feltételezi azonban, hogy a leányok – ha az illető kérő ínyökre van – mérséklí ellenállásukat.⁵⁾ A maoriknál a főnöki rang fíról-fíra száll az elsőszülöttség alapján; hasonlóképen a magánföldbirtok is.⁶⁾

¹⁾ *Lubbock u. o. és köv.*

²⁾ *Post i. h.*

³⁾ *Luhbocki. m. 95. Továbbá Waitz i. m. II. 388.*

⁴⁾ *Spencer D. S. XXII. tábla.*

⁵⁾ *Lubbock i. m. 93.*

⁶⁾ *Waitz-Gerland i. m. VI. 211. és 229. 1. – Spencer, Descr.*

Lubbock továbbá említi, hogy nőrablás, vagy a mi arra emlékeztet, előfordult még a régi walesieknél, Poroszország régi lakóinál s a miriditeknél (ezek a törzsön kívül szedik feleségeiket) a koreaiaknál és japániaknál, Mac Lennan pedig a munkája 2-ik kiadásához csatolt függelékben, mint a régi íreknél előfordulót, említi azon szokást. Mindezen népeknél a rokonsági rendszer, mióta erkölcsaik ismeretesek, fiági.

A Yiti szigetek lakóit Lubbock említi azon népek közt,, melyek a menyasszony-rablás szokását követik; és helyesen. Waitz-Gerlandnál ¹⁾ is ki van ez emelve, mint kiválólag az ottani míveletlenebb törzseknél túlnyomó, s ezért az ősibbnek, eredetibbnek látszó házasság-kötési módozat. Ez alkalomból reá kell utalnunk egy, az ethnographiai kérdésekkel foglalkozó írók közt igen általánosan elterjedt tévedésre, mely szerint a Yiti szigetiek nőági verség és örökjog rendszerét követnék. A vitibeliak erkölcsait illető minden egyéb forrásoknál többet nyomnak előttem azon világos és határozott feleletek, melyeket Fison Lorimer, a Yiti szigetek lakó és működő angol hittérítő, adott a Morgan körlevelében felállított kérdésekre.²⁾ Ezeknek idevágó foglalata a következő: a gyermekek az atya törzséhez tartoznak; a főnök halálakor utódává lesz: 1. sorban testvérbátyja, 2-ban testvérocsce, 3-ban legidősebb fia, 4-ben bátyjának fia, 5-ben öcscsének fia; tehát a fiak előtt ugyan a fivérek, de mindig a fiág.. A nővér fia *sohasem* követi nagybátyját, kivéven ha a nővér a királyi ház valamely tagjánál van férjnél, ekkor fia, mint anyai nagybátyja törzséhez fiágon tartozó, követheti ezt. A birtok, elmélet szerint, az özvegyre és a gyermekekre száll;

¹⁾ I. m. 632.. 633.1.

²⁾ *Morgan*, Systems of Consanguinity and Affinity of Human Family. Washington. 1871. p. 582, 583.

de a gyakorlatban az elhunyt rokonai, főleg fivérei, magokhoz ragadnak mindent, a mit csak lehet. A nő halálakor sajátja a férjnél marad, *kivéven ha földet kapott volt hozományul, mely most visszazáll törzsére.*¹⁾

A fiági rendet határozottabban konstatálni, mint e közlésekben történik, lehetetlen volna. A tévedés, mely szerint a fidzsiék nőágit követnének, magyarázatát az ismeretes vazú-jog félreértésében találja. Erről megemlékezik Fison is, Morgannál közölt adataiban; vazú vagy vatuva, úgy mond, inkább hivatalos, mint rokon elnevezés, mert a kis-öcsnek nagyon különös jogai vannak nagybátyja irányában, a mennyiben annak sajátját elveheti; volt reá eset, hogy háborúban lévén, nagybátyjával (vagyis a nagybátya és kisöcs törzsei egymással) elment annak házához s ellátta magát annak lóporából, a nélkül, hogy valaki gátolni merte volna.²⁾

Megjegyzendő, vagy vazú-nak egyedül *nővér fiát* nevezik, a fivér fiát fiának mondja a férfi.

A dolog tisztán áll; a nővéri unokaöcs sohasem örökölhet nagybátyjától, de viszont annak életében jogai vannak ingóságaira; ez nem egyéb, mint maradványa a régibb jogi rendnek, mely a nőrablás, a patriarchai család s a fiági leszármazás létrejötte előtti korszakban uralkodott, s az örök-jogot vesztett unokaöcsnek mintegy kárpótlásául maradt fenn.³⁾

¹⁾ A leány tehát bírhat földet, de a nőági ivadékok ki vannak zárva.

²⁾ Megtörténik néha, hogy valamely fejedelmi hölgy más királyi házba megy férjhez; ennek fiai aztán »vazui« a királyságnak, melyből anyjok való és kiváltságaikkal rútol vissza szoktak élni (*Morgannál* i. m. 581. 1.)

³⁾ És melynek teljes analogonját találtuk a kalmukoknál.

Néhány, a nőrablás gyakorlatába tartozó tény azonban mind Lubbock, mind Mac Lennan figyelmét elkerülte. Ezek közül különösen fontosnak tartom az *araukánokra* vonatkozót. Waitznek már gyakran idézett munkájában e híres nemzetről a következőket olvassuk: »A nőt atyjától mindig ajándékokkal szokás megvásárolni; saját akarata alig jön tekintetbe. Mikor az alku meg van kötve, a vőlegény elrabolja a menyasszonyt; három nap múlva a fiatal pár visszatér s lakoma következik. Csak a menyasszony anyja tettet haragot s hátat fordít vejének – ez becsületbeli ügy – s olykor éveken át nem szól hozzá egy szót sem. Megtörténik az is, hogy a leányt elébb rabolják el s az atya beleegyezését utólagosan nyerik meg ajándékok által.« Tehát a szertartás mellett a lényeg is, mint néhány régi európai és éjszakázsiai népnél. E mellett a leszármazási rend határozottan fiági nálak; így a főnökök méltóságát mindig az elsőszülött fiú örökölte.¹⁾ A vagyont szintén kizárólag a fiak örökölték, még az atya özvegyét is (a mennyiben az nem anyjok, mi a szokásos többnejűség mellett gyakori) és az özvegy, mint ingó vagyon, közös ágyasukká lesz.²⁾

Továbbá előfordul még a nőrablás, mint társasági szertartás a zanzibári part és az Ukereve tó közti vidékeken élő wakanibáknál. Krapf szerint a vőlegény itt bizonyos számú tehenet ad a leány szüleinek, aztán erőszak vagy csel útján el kell őt ragadnia, a rokonok nem engedvén át a menyasszonyt ellenállás nélkül.³⁾ Egy újabb utazó pedig azt

¹⁾ *Waitz*. III. 513.

²⁾ *Smith*, *The Aracians*. New-York. 1855; 218. 1. id. *Descr. Soc.* 6, 9.

³⁾ *Krapf*, *Travels, researches and missionary labours in East-Africa*. London, 1860, 354. 1. *Spencernél* D 8. 4. füz. 6. 1.

írja, hogy a wakambák mindig más faluból vesznek feleséget, annyit, a mennyit megszerezhetnek (szarvasmarháért) és eltarthatnak, és hozzá teszi, hogy régibb időben véres viadalokkal kapcsolatos menyasszonyrablás volt gyakorlatban e törzseknél, minek emléke máig is megmaradt azon szokásban, mely szerint a menyekző napján a vőlegénynek egy fivére vagy barátja, a menyasszonyt, midőn a szülői háztól a folyóhoz megy vizet meríteni, megragadja, arczát és vállait vajjal bekeni és őt tettetett ellenállás daczára választottjához vezeti. ¹⁾ Hogy a wakambáknál, úgy mint Afrika azon részében átaljában, tisztán fiági a leszármazási rend, eléggé kiviláglík azon szokásból, hogy az atya nevét, mintegy családnévül a magokéhoz csatolják, mint Katummo wa Milu, azaz Katummo a Milu-féle (Milu fia).²⁾ Végre megemlíthető még, hogy a menyasszonynak a küszöbön áttemelése, melyben a rómaiak a sabin nők rablásának emlékét látták, szokásban van a maiglan is exogamia törvényét követő chinai népnél is, ³⁾ melynél a leszármazási rend, mint eléggé tudva van, fiági.

A népek közül tehát, melyeknél a menyasszony rablásának szokásával találkozunk, fiági leszármazást követnek, mióta erkölcsüket ismerjük, az arab beduinok, a kelet-indiai khondok, gondhok és kólók, továbbá a chinaiak, japániak és koreaiak, a mongolok és tunguzok, kamsadálók, kirgizek, cserkeszek, nogájok, régi lengyelek, litvánok, oroszok, lief- és frieslandiak, a régi poroszok s a régi walesiek, a régi

¹⁾ *Hildebrandt*, Ethnograph.. Notizen über Wakamba u. i. Nachbarn. Zeitschr. f. Ethnologie, 1878. 401. 1.

²⁾ *Hildebrandt* i. h. 397. 1.

³⁾ *Dennys*, The Folk-Lore of China. London and Hongkong. 1876. p. 18.

görögök és rómaiak, azután az afrikai wakambák, a kafferek, Karague népe, az eszkimók, a karibok s az Orinoko-vidéki törzsek, az Amazon-folyam völgyében lakó s a többi brazíliai törzsek, az araukánok és a maorik. Ezekkel szemközt mint nőági rokonságúak, csupán az ausztráliai törzsek állanak. De ezeknél a nőági rend nem tiszta, mert a gyermekek, bár anyjuk vezetéke-nevét viselik, de atyjuktól és nem anyai nagybátyjuktól örökölnék és atyjuk *törzséhez* is tartoznak. Ez tehát, szemben az ellenkező esetek bosszú sorával, nem tebeti kétséssé azon állítást, hogy a nőrablás fiági rendszerre vezet. Sőt utóbb még teljes felvilágosítást is fogunk nyerni ezen *látszólagos* rendellenesség eredete iránt. Egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy azon időben, midőn e népnél a teljes közösnejség megszűnt, idegen törzsek nőinek rablása által, akkor azon nőági nemzetségek már semmi politikai jelentőséggel nem bírtak és különböző törzsekben ugyanazok voltak. Előbb azonban el akarjuk mondani, hogy miért kell a tényleges nőorzásnak fiági rendszerre vezetnie. Az összefüggés oly szembeötlő, hogy valóban meglephet, midőn sem Spencer, sem Lubbock nem mondták azt ki, a Mac Lennan nézeteivel szemben gyakorolt kritikájuk alkalmával.

A nevezett bárom íróval együtt feltételezzük mi is, hogy nők eredetileg csak ellenséges törzsekből raboltattak; bármely tárgynak erőszakos elvétele magában is ellenséges cselekvény, és ha nem már ellenséggel szemben gyakoroltattott, okvetlenül ellenséget költött; így a brazíliai törzsek, melyek gyakorolják s azok, melyeken gyakorolják, halálos ellenségek; a mundrucúk a parentintinek nőit szokták elrablani s egyszersmind legszentebb kötelességöknek tekintik, minden parentintin-férfit, ki kezökbe kerül, irgalom

nélkül megölni, fejét diadaljelül véve el.¹⁾ A karibok női egy időben többnyire olyan törzsekből valók voltak, melyek him felét azok kiirtották.

A nőági leszármazás fentartása s ellenséges idegen törzsből való rabnőknek tartása mellett, ezek gyermekeiben minden törzs ellenségeket nevelne magának, ha azokat anyjok törzséhez engedné számítani; vagy az volna feltételezendő, hogy a gyermekek névlegesen anyjok törzséhez számíttassanak, de tényleg annak gyűlöletében neveltesse nek. Ennek addig, a míg saját törzsbeli nőktől is születnek gyermekek a törzsben, az lenne következménye, hogy a két törzs átalakulna két ellenséges hordává, melynek mindegyike foglal magában mindkét törzsbeli egyénet, a mi képtelenség.

A rablás *ténye* egyébiránt, a mint most tapasztaltatik, az ausztráliaiaknál, mindig csak különböző *lokális* törzsek egyénei közt fordul elő; azaz nem elég, hogy a nő (anya után) más nemzetséghez tartozik (habár ahhoz is kell tartoznia, minthogy a saját nemzetségén belül tilos a házasság) mint a férfi, hanem más csapathoz, vagy -- mivel minden csapatnak meg vannak a maga területi határai -- más kerülethez is kell tartoznia. Mert az egy csapathoz tartozó, egy kerületben együtt élő egyének, bár különböző nemzetségbeliek, békében élvén egymással, tisztelik egymás tulajdonját s a közöttük létrejövő házasságok nem orzás útján köttetnek.

A nőorzás általi házasság ugyanis, nem az egyedüli, mely ausztráliai törzseknél előfordul; házassági szertartásaik különfélék, mi szorosán összefügg azzal, hogy egy-egy kerületben különböző nemzetségbeliek élnek, kik között -- szokásaik értelmében -- békés házasságnak, eljegyzés vagy

¹⁾ Martius i. m.

nővásár útján helye van. Azonban, ha a nőablás nem is az egyedüli módozat, mely által a házasság nálok létre jön, és ha nem is bizonyos, hogy ez-e az eredeti, mégis nagy elterjedtsége iránt az adatok nem hagynak kétséget. Így Barrington írja, hogy ha valaki feleséget keres, első lépése, hogy valamely idegen törzsben, mely a magáéhoz ellenséges viszonyban áll, kiszemel magának egy nőt, meglesi a kedvező alkalmat, a mely eljövén, a semmit nem gyanító nőt fejbeütés által megfosztja eszméletétől, elhurcolja saját törzséhez, melybe az felvétetik, mint rablójának felesége. A nő törzse e sérelmet visszatörölj a. ¹⁾ Ebből kitűnik nézetem szerint, hogy a sértett törzs alatt nem valamely nemzetség értetik, melynek neve nőágon öröklődik, s mely nemzetségek tagjai földeiken békésen s tarkán összevegyülve élnek együtt, hanem a valódi újabb alakulású törzs, mely területileg is el van választva más törzsektől. Amannak nem is lenne oka egy nőtagja elvesztését annyira zokon venni, minthogy a nemzetségeken belül tiltva van a házasság, s így a nemzetség leányainak mindenesetre azonkívül kell férjhez menniök.

Ha egyrészt nem vonható kétségbe, hogy a nőablásnak a különböző lokális tribusok közt van egyedül helye, másrészt az is bizonyos, hogy az egyéneknek ezen tribusokhoz való tartozandósága tekintetében a leszármazás fiági, azaz a fiak mindig atyjok törzséhez tartoznak, kinek földét öröklik, tekintet nélkül arra, hogy anyjok miféle nem-

¹⁾ In obtaining a female partner, the first step the take is to fix on some female of a Tribe at cumith with their own (stealing the unsuspecting woman and stupefying her with blows). The woman dragged away becomes the wife of the ravisher and is admitted in her husband's Tribe. (Barrington idézve Bastiannál, i. m.)

zetségbeli volt, a mellett, hogy anyjok vezetéknevét viselik, melyben a többnejűségnél fogva ugyanazon atya gyermekei is gyakran különböznek egymástól. A nőrablás szokása tehát itt is megtette szükséges hatását a leszármazási rend tekintetében. Hogy e mellett a nőági is fentarhatta magát, ez arra mutat, hogy a nemzetségi tartozékosságnak, az eredeti hordáknak korábbi összevegyülése miatt, politikai jelentősége már nem volt, következésképp ezzel összeütközésbe nem is jött, s általa így meg nem semmisített. Valóban a név és címér adása, meg a nemzetségen kívül való házasság kötelezettsége ilyen jelentőséggel nem bírnak. A vérbosszúról azonban ugyanezt nem mondhatni; az ebbeli hagyomány, mint igen SZÍVÓS természetű fogalmakkal összefüggő, az újabb renddel való ellentéte mellett is, daczolva azzal, erőben maradt.¹⁾ A fiági leszármazás létrejöttének lényegén azonban ez nem változtat.

A házasságok, a mennyiben nem nőorzás, hanem a törzsön belül békés eljegyzés által jönnek létre, a férfi és nő közt általok létrejövő viszony szempontjából teljesen egyenlők. Jelentőségek mindig az, hogy a nő teljes magántulajdonává lesz valamely férfinak; a birtokos kénye szerint eldobhatja, elajándékozhatja, kikölcsönözheti és össze is törheti tulajdonát; azaz birtokjoga oly korlátlan, minő polgárisult társadalmakban csak élettelen tárgyakat illetőleg létezik. Ez a viszony erőszakon alapuló eredetének tanúsága. S ezzel összhangban némely törzsek nyelvén a »férj« fogalmának megfelelő elnevezés, szóserint annyit jelent, mint

¹⁾ Érvényesül akkép, hogy p. o. emberölés esetében a megölt nemzetségebéliek kötelezve érzik magokat bosszúra, ha más törzsben élnek is, mint a megölt.

*asszony tulajdonosa.*¹⁾ Ezért valószínű, hogy a nőorzásban kell a házasság eredetét felismerni. E nézetek előadásában az olvasó valószínűleg egy hézagot tapasztal: feltételeztem ugyanis, hogy az eredeti törzsek, melyek neveit a mostani nemzetségek viselik, békés úton vegyültek volt össze, a későbbi fiági leszármazású törzsek képződése előtt, melyek most területileg el vannak különítve egymástól. Feltételeztem a fennálló viszonyok szemlélete által költött gondolat alapján, mint valószínűséget, a nélkül, hogy igazoltam volna a feltevést, a módozatok és okok kifejtése által, melyek közt és melyek által azon összevegyülést létesültnek vélem. Ez így történt, mivel kifejtések messzebb elvezetett volna jelen tárgyunktól (a leszármazás fiágira vált a nőorzás folytán) mint kívánatos, valamint azért, mert azon okok általánosabb fontosságúak és nem csupán az ausztráliaiknál tapasztalt jelenségekre vonatkoznak s előadatásuk célszerűbben történhetik különböző, még számba nem vett tények tudomásulvétele után.

Hogy azon számos nemzet, mely ellentétben hasonló fejlődési fokon álló, nőági leszármazású és nőablás formáját nem gyakorló népekkel, fiágit követ és nőket tényleg vagy színlelve rabol – valóban ez utóbbi szokás által vezetett át a fiági rendszerre, ez nézetünk szerint már eléggé hihetővé lesz azon ténynek spontán következményei, valamint az által, hogy a nőági leszármazás további fentartása csak furfangos és e mellett felesleges különböztetés mellett lehető. Ehhez hozzájárul még a valószínűtlenség, hogy éppen mindazon négy világrészben elszórt népnél, mely nőorzást gyakorolt volna, a nélkül, hogy ez által átvezette-

¹⁾ Eyre i. in. II. 319, idézve Waitz-Gerlandnál VI. 775.

tett volna a fiági rendszerre, egyenlően akadt volna később valamely más, a nőorzással összefüggésben nem álló ok, mely reávezette volna őket a fiági rendre, ezáltal ellentétbe helyezve e népeket számos más, náluk különben nem fejletlenebb társadalommal. Van azonban még egy ok, mely feltételezésünket megerősíti. Idegen. törzsekkel való összeházasodásnak, akár nőrablás által, akár pedig békés viszonyok közt történjen az, nőági leszármazás mellett elkerülhetlen következménye, hogy a törzsek helyileg elvegyülnek. ¹⁾ A határban vagy telepben, melyet eredetileg csak egy törzsbeliéktől laktak, a csapatban (hordában), mely eredetileg homogén állományú volt, azonnal megjelennek egymás mellett mindazon törzsek nevei, melyekkel az illető törzs, növétele által összevegyült; ezt tapasztaljuk valóban az ausztráliaiknál melyeknek csapatai mindig különböző nemzetségekhez tartozó egyéneket foglalnak magokba. Az éjszak-amerikai indiánok igen nagy része hódol a szabálynak, mely szerint a feleséget mindig más nemzetségből kell venni;²⁾ ennek természetes következménye, hogy egy-egy csapatban, egy faluban, mindig több nemzetségbeli lakik egymás mellett, a gyermekek mindig más nemzetségbeliéktől lévén, mint az atya (t. i. a nőági leszármazást követő törzseknél). Ennek folytán az oneida, a delavár vagy krik harcos nőül veheti a tőzsomszéd leányát, a nélkül, hogy nemzeti szokása ellen vétessen. Ha ilyen nemzet utólag áttér is a fiági rendszerre,

¹⁾ Mást csak úgy képzelhetnénk, ha férfi költözik feleségéhez, a helyett, hogy azt magához haza vinné, mire ugyan van eset, de a mely a nőrablással természetesen kizárja egymást.

²⁾ A nélkül azonban, hogy az orzás tényének vagy formájának s ezzel az eredeti ellenséges viszonyoknak legkisebb nyoma volna köztük.

ez nem viszi vissza eredeti lakhelyeire a különböző nemzetségek tagjait, s ezek azontúl is vegyülten fognak tanulmányozni egy csapatban, egy faluban más nemzetségbeliekkel, míg saját nemzetségek tagjai elszórva maradnak különböző falvakban vagy csapatokban.¹⁾ Hogy ez elvegyülés elő ne álljon, a leszármazási rendnek rögtön fiágivá kellene válnia, midőn a nőknek kívülről való behozása megkezdődik. Midőn tehát úgy tapasztaljuk, hogy a kelet-indiai nőorzó ős lakóknál egy-egy faluban vagy kerületben csak egy törzsbeliek laknak, s minden törzs külön néhány szomszéd falut képez, hogy továbbá és szükségkép menyasszonyát itt mindig más faluból hozza a vőlegény, jogosítva vagyunk egész határozottan állítani, hogy e nép fiági leszármazást követ, azon idő óta, mikor a szomszédoktól való nőrablás megkezdődött.

Így a khondoknál, kikről a Macpherson írja, hogy a törzsbe való házasodás nálok főbenjáró bűn, minden törzs külön területtel bír, a törzsnek több ága van, s az egyes ágak mindig több falu által képeztetnek.²⁾ A kólóknál 5-22 falu képez együtt egy kilih-t, vagyis törzset s az egyugyanazon kilih-hez tartozóknak nem szabad összekelniök.³⁾ A gondok más faluból vesznek feleséget, mi nincs ellenkezésben azzal, hogy szívesen látják, ha az ifjak anyjok fivérének leányát veszik nőül.

¹⁾ Így a csippevéknél és más algonkin-törzsekénél, melyek újabb időben áttértek a fiági rendszerre, épen mint azoknál, melyek a régi rokon rendszer tartották meg, különböző nemzetségbeliekből állanak a bordák és a falvak.

²⁾ Macpherson's Report 27. 1. idézve Spencernél Descr. Soc. 5. f. 13. 1.

³⁾ Bastian, Rechtsverhältnisse 283. 1.

A kamcsadáloknál is azonos a falu a törzsszel vagy nemzetséggel, s a férfiak feleségeiket más faluból kötelesek szerezni. A kalmukoknál nem hallunk nemzetségekről, melyek tagjai együtt tanyáznának; minden törzs, minden horda külön tanyáz, s a házasodni kívánónak lóra kell ülnie s mértföldekre nyargalnia, hogy oly leány közelébe jusson, kit el szabad vennie; a cserkeszek fraternitásai is együtt élnek, külön kerületeket képezve, a nogájok, Haxthausen szerint, szeretik feleségeiket távol falvakból szedni és tisztos dolognak tartják, ha a vőlegény menyasszonyát egész az egybekelés napjáig nem ismerte. A wakambák, Hildebrandt szerint mindig más faluból vesznek feleséget, s a mit a többi fiági leszármazású, éjszak-ázsiai és európai népről hallunk, melyeknél a nőorzás tapasztaltatott, mind arra mutat, hogy a menyasszonyok távolból vétetnek. Találunk ugyan olyakat is, melyeknél nincs nyoma (hihetőleg mert elenyészett), hogy a menyasszony megválasztásában egy bizonyos körön kívül utasíthatnék a házasodni kívánó (mint p. o. a beduinoknál), de nincs rá eset a fiági leszármazást követőknél, kik nőorzás szokását tartják, hogy ily tilalom fennállása mellett azok, kik mint különböző törzs-vagy nemzetségbeliek, házasságra léphetnek egymással, a házasság előtt egy helyben együtt laktaknak.¹⁾ Szembeállítva tehát a nőági leszármazást és az exogamia ²⁾ szabályát követő népeknél tapasztalható

¹⁾ Kiveendők oly kultúrnemzetek, mint a hinduk és chinaiak, melyeknek egykoron bizonyosan autonóm törzsei tökéletes egységű társadalmakká olvadtak össze és lielyileg elvegyültek. Chinában ugyan most is van számos falu, melyeknek egész lakossága egy »szing«-hez tartozik, ellenben másutt, főleg városokban, sokféle törzs lakik vegyesen.

²⁾ E görög szó-összetételt használja Mac Lennan a szabály

helyi elvegyülését a nemzetségeknek, az ugyancsak exogám és a nőrablás emlékét szertartásaikban megörökítő, de fiági leszármazás rendszerével bíró népek törzseinek szigorú helyi elkülönöttségével, nem maradhat kétség, hogy ez a rendszer azonnal a nőorzás tényének meggyökerezésével jött nálok létre.

A befolyásokra nézve, melyek által létre jött, a következők jegyzendők meg: Egészen ritkábbak lehettek az esetek, midőn az addig teljes nőközösségben élő népnél, a nőnek tulajdonú ejtése által az atyaság rögtön biztossá lett, s midőn ez élettani igazság felismerése is hozzá járult az atya és gyermek közötti egyéni kötelék megalapításához. Mert igaz ugyan, a rabolt nők vagy rabnők, ellentétben a nemzet »szabad leányaival«, többnyire szigorú birtokos hatalmába kerültek, a ki személyöknek feltétlen ura volt. De számos példából tudjuk, hogy olyan vad és barbár népeknél is, hol a férj egyéni tulajdonkép rendelkezik a nő felett és hol ez a viszony csakugyan a nőorzás útján jött létre, ez korántsem szükségkép eredményezi, hogy a férj magának nemi tekintetben kizárólagos jogokat tartson fenn; gyakori, hogy e részben fivéreit, vagy torz s-rokonait általában, sőt idegeneket is, a kiket mint vendégeket tisztelni akar, osztolni engedi azokban, és pedig az előbbieneket kölcsönösség fejében; ha a gyermekeket mindazáltal a magáéinak vallja, magát azok atyjának nevezve, ez odamutat, hogy az »atya« fogalom e fokon nem azonos azzal, mely a polgárisult társadalmak körében felel meg e szónak, nem a vérségi viszonyt jelzi, hanem kiválólág azt, mely az egyéni

jelzésére, melynek alapján a nő- vagy fiágon közös származást tartók, saját körükben házasságot nem kötnek.

tulajdonú birt nő gyermekének felnevelésén, a felette gyakorolt hatalom és tulajdoni jogon, a tőle megkövetelt engedelmességen és hűségen alapulva, mint kiválólág jogi és erkölcsi kapocs jelentkezik. Hogy e felfogás létezett és hogy az gyakran megelőzhette az élettani kapocs sejtelmét, ez a jelen, valamint egy későbbi fejezet folyamában mind világosabban ki fog tűnni, az erre mutató jelenségeknek logikai sorrendben való tárgyalásánál. Ezért, habár múlhatatlannak látszott e helyen is reá utalni, csak röviden említjük meg, hogy a helyettes általi magzat-költés (az illető férjnek még élteben vagy halála után), mely előfordult a régi árja indeknél, a régi görögöknél,¹⁾ a régi németeknél, a hébereknél, az osszétéknél stb. szintén azon felfogáson alapszik és egykori terjedtségének tanúsága. – Mindazáltal a kivételeket nem tagadva, túlnyomólag a vérrokonoknak, hol tágabb, hol szűkebb körére²⁾ volt szorítva az egyéni tulajdont képző nők közössége, a miből következtethető, hogy az eszme, mely szerint a gyermekeknek vér szerint is a törzshöz, melyben neveltetnek, kell tartozniuk: előbb felmerült azon követelménynél, hogy az egyes egyéni atya véreből valók legyenek. Ez utóbbinak viszonya a gyermekekhez, mint mondtuk, túlnyomólag jogi s erkölcsi fogalmon alapult.

Az anya tulajdona lévén a férjnek, így a gyermekek sem az anyáéi, hanem az atyáéi voltak. A nőorzás ténye által szükségkép megszűnt az anyai nagy bátya »potestasa,« a hol ez kifejtett volt már a társadalom teljes communis-

¹⁾ A jónoknál, Athénében, ha örökösnek tehetetlen férje volt, az utóbbi fiági rokona helyettesítette Plutarch. Solon. 20. A dórokra nézve (Spartában) l. *Plutarch*, Lykurg, XV.

²⁾ A törzsbeliek összességét is befoglalhatta ez. míg más törzsbeliek iránt féltékenység tapasztalható.

ralísának rovására. A gyermekeknek anyjok vérségéhez való számítása involválta volna, hogy az ellenséges törzs számára neveltetnek, s ez a gyermekek megölésére vezetett volna, ¹⁾ a mivel a törzs ismét valóságos öngyilkosságot követett volna el. Mert arra számítani, hogy azon nemzedék, melyet az ellenséges törzs nevel fel, az elsőből rabolt nők szülőiteiből, képezendi a törzs jövőjének erejét, szintén képtelen feltevés, minthogy ezek felnevelése ily célra, amazoktól lett volna képtelenség. A nemző egyénisége, ha nem is biztos, de hogy törzsbeli, ez – a törzs körében élő rabolt nő teljesen el lévén zárva minden más törzsbelivel való közlekedéstől – egész kétségtelen lévén, eredményezte, hogy a gyermekek a törzshöz számíttassanak, bár más törzsbeli nőtől eredtek.

Mac Lennannak természetesen lehetetlen volt észre nem vennie a tényt, hogy a nőrablás házassági szertartásával bíró nép mind fiági rendszerű. A tény tiszta voltának meg nem felelő, kelletlen elismerése annak, fel is található e szavaiban: »a nőrablás formája most leghatározottabban kifejezettebb épen ama népeknél, melyek fiági rokonságnak.« ²⁾ Hogy e mellett mégis fel nem ismerte az igazságot, csak az által lesz magyarázhatóvá, mivel további következtetései a mellett tarthatatlanokká válnak.

Egyrészt ugyanis nagyobb kiterjedést kivan adni a nőrablás tényének a valódinál; szerinte az exogamia szokása mindenütt, a hol előfordul, onnan eredne, hogy a férfiak, a törzsbeli nők csekély száma miatt, (melyet ismét a leánygyermekes gyakori megöletésével magyaráz) szomszéd

¹⁾ Kivévé, ha subtilis különböztetéssel az anyai törzshöz való tartozás közel névlegességre nem redukáltatik.

²⁾ I. m. 201. 1.

törzsek nőit kezdték rabolni. A nőrablás szokásának ilyen eredeztetését illetőleg már fennebb elmondtuk nézetünket. Ha feltételeznők, hogy az exogamia eredetileg mindenütt nőknek idegen törzsektől való orzásával állott összefüggésben, akkor valóban igen nagy volna ama népek száma, melyeknél, az orzás ténye daczára, fentartotta magát a nőági rend. Nyugat-Afrika népeinek egy részéhez sorakoznának egy-két kivétellel amaz észak-amerikai törzsek is, melyek a mexicói öböl és Hudson-öböl közt egyrésztől s más résztől az Atlanti-tenger és a sziklahegyek közt laknak, továbbá a sziklahegységől nyugatra, valamint az Amerika legfelső részében honos népek jó része is. Azonban semmi ok nem létezik, mely e föltevést igazolná. Az exogamia szabálya magában erre nem elég. Ama temérdek rézbőrű törzsnél, melyek a mostani Egyesült-Államok területén Amerika fölfedeztetésekor laktak és melyek (egy-két kivétellel) az exogamia szabályát szigorún követték, a nőrablás szertartásának nincsen nyoma egyetlen egynél sem. Ha exogamiájok, eme, körükben oly általános érvényű és vallásos szigorral követett szabály, valóban nőorzás tényén alapszik, mikép lehetséges, hogy annak formája, mint szertartás, ama népeknek csak egyikénél sem tartotta fenn magát? Honnan e nyomtalan eltűnés, ama következetes elfelejtése egy formának, mely más, sokkal előhaladtabb népeknél fentartotta magát, megérve itt-ott még a polgárisodás hajnalát is? Hogy e népeknél, kik még barbároknak sem mondhatók, mert valódi vadak voltak, a társadalmi fejlődésnek részben legkezdtelegesebb fokain, oly általánosan, oly kivétel nélkül feledésbe ment volna a lényeg,¹⁾ mint a forma, ez föltételezhetetlen.

¹⁾ Nőrablás formája a kérdéses törzsek egyikénél sem fordul elő, és csupán a dakotákról említetik, hogy egyéb hordáktól, olykor

Kezdetleges művelődésű népek szerfelett szívósak a formák megőrzésében, akkor is, ha a viszonyok változtával azok minden aktualitása elveszett. A beduinoknál, valamint a turkomanoknál fentartotta magát a szertartás, noha a vallásváltozás processusán is átmentek, mely régi szokásokat leginkább képes kiirtani. Az indiánok múltjában semmi olyan kultur-forradalomnak nem lehetett helye, mely képes lett volna az ősoktól örökölt, nemzedékről nemzedékre ismételt szokást elvágni; elejtése annál valószínűtlenebb, mivel az exogamiának, mely híven fentartatott, mintegy függelékét képezte volna ez esetben. Valószínűtlenebb az által is, hogy némely nemzeteknél házasságkötési szertartások léteznek; ezek, mint p. o. a krikeké,¹⁾ a hét félnek önkénytes egyesülésére mutatnak.

Jellemző formák, mint a nőrablás, nem ejtetnek el azért, hogy olyan kevésbé jellemzőkkel helyettesíttessenek, mint a krikek házassági szertartása. A mellett az indiánoknál a nő nem volt rabnője férjének, habár sok munka nehezedett is reá. A rabbá ejtés egész életre szól; az amerikai törzseknél a házasságok időre kötettek, így a krikekénél; szabály szerint egy évre, melynek letelte után meg voltak újíthatók, ha mindkét félnek tetszett; a hurónoknál a házasság tartama, annak kötésekor, a felek kölcsönös megegyezésével állapítottatott meg; több nemzetnél szokás volt az előleges próba-házasság; mindnyáj oknál felbontható volt a házassá-

szoktak nőket orzani; azonban épen ez a nép nincs nemzetségekre oszolva s itt tehát az exogamia hiányzik. Különben a nőrablás is csak szórványosan fordul elő, nem lévén más jelentősége, mint egyébrablásnak.

¹⁾ Az összekelők egy-egy csemetét ültettek egymás mellé. Bartram szerint.

ság a nő kívánatára is; az örökjog többnyire nőági s az atyai hatalom sem érvényesült a túlnyomó nagybátyaival szemben. Mindez ellenkezik az erőszakos eredet, a rabságba hurczoltatás föltételezésével; a nőorzó társadalmakban a rablás tényének a pusztá formá általi felváltatása után is rabnővé lesz a férjhez adott leány; előbb rabolt, majd vásárolt rabnő, ki egyéb tulajdonnal együtt átmegy az örökösök személyes birtokába. ¹⁾ – Az irokézeknél, Lafitau szerint, régibb időben férj és nő nem laktak együtt; a nő anyjánál maradt, a házban, hol született, hol fivéreivel lakott együtt, a férj szintén anyja házában lakván együtt nővéreivel. A hurónoknál is csak az első gyermek születése után költözött a nő férje házába, addig szüleinél maradt. ²⁾ Ugyané népénél a házasság bármely fél kívánatára, ellenmondás nélkül, bármikor fel volt bontható; gyermekeiken ilyenkor egyenlőn megosztottak s mindkét fél új házasságra léphetett. Ezek oly tények, melyek homlokegyenest ellenkezik a föltevés-sel, hogy e házasságok eredete rablás és rabság, és melyek megerősítik a rablás szertartásának teljes hiányzásában is már elegendő alapot találó meggyőződésünket, mely szerint e törzseknél a nőrablásnak soha sem volt helye, s hogy következőkép a különböző törzsek vérségi összevegyülése más eredetű volt, ha ugyan a mostani törzsek nemzetségekre való megosztása s ezek exogamiája, eredeti törzsek összevegyülésén alapszik. Ugyanez áll ama nyugat-afrikai népet, p. o. az asantikát illetőleg, kikenél exogamiát nőági

³⁾ Egész más eredete van az észak-amerikai törzseknél általános ama szokásnak, hogy az özvegyeségre jutó nő sógora nejevé lesz e szabály itt hasonló jelleggel bír, mint a hébereknél, hol nem csupán Jog, de kötelességkép is háramlik ama szokás az elhunyt fivérére.

²⁾ *Lahontan*, i. m. II. 136.

leszármazással egyesítve, de a rablás szertartása nélkül találunk.

Valóban csodálatos, ha mindamaz okokkal szemben, melyek felfogásom szerint kétségtelenné teszik, hogy normális esetekben a fiági leszármazás nyomban követte a rablás általi nőszerezést, Mac Lennan oly állításokat tud kockáztatni, mint az, hogy: a nőági rokonságnak mindenütt túlnyomónak kellett lennie, a hol exogamia és »következés-kép« nőrablás szokása uralkodott; »mert, úgy mond. az atyaság biztossága lehetetlen, a hol anyák eloroztatnak első uraiktól és könnyen visszaoroztathatnak gyermekek születése előtt.« Itt tehát föltételezi, hogy a nők gyakran visszaoroztattak; de ez esetben a nőrablás szokásából nem fejlődhetett volna ki az, mely szerint csak idegen törzsbelivel, lehet házasságra lépni. A mellett ama visszaorzások – ha előfordultak volna is – vad népek egyéb szokásaihoz képest, csak kevésbé helyeznék kétségbe az atya biztosságát. Mint fért továbbá össze a nőági leszármazás fentartásával, a mit Mac Lennan munkája 49-ik lapján mond: »ha nők rendszeresen oroztatnak, ez ama szándékból történik, hogy gyermekek neveltessenek;« hogy lehet ily nézettel föltenni, hogy a gyermekek anyjok törzséhez fognak számíttatni? miért nevelnének az emberek ellenségök számára gyermekeket?

Még további következtetések alapjául is szolgál eme felfogása; valódi rendszert állapít reá. Minthogy a nőrablás a nők csekély száma által idéztetett elő, ez ok másik hatásakép mindig együtt kellett azzal járnia a polyandriának; mivel pedig másrészt az exogamia, Mac Lennan szerint, mindig nőrablás szokásának általánossá váltából ered, ebből mulhatlanul folya, hogy minden exogam népnek eredetileg

polyandriában kellett élnie! Minthogy azután polyandria mellett az atyaság ismeretlen, ez által ismét megerősítve látja magát ama nézetében, hogy exogam fajoknál nőági rendszernek kellett uralkodnia.

Mac Lennan felfogásával szemben kiemelte Spencer H., hogy nőrablás és többférjűség nyomai közönségesen nem ugyanazon nemzeteknél tapasztaltatnak.¹⁾ Hangsúlyozza, hogy a tapasztalás nem igazolja Mac Lennan e nézetét és nem hajlandó föltenni, hogy a rablás életveszélyes cselekedete meg ne alapította volna az orzónak kizárólagos jogát. Spencer nézete sem fogadható el egész kiterjedésében; nem lehet állítani, hogy a nőorzás folytán rögtön létrejöttek a házasság iránt ama fogalmak, melyek a polgárisodás világát jellemzik; ausztráliai törzseknel, melyeket a nőorzó fajok közé kell számítanunk, tapasztaltatott, hogy a férj fivéreinek hasonló jogai vannak a nőre, mint magának a férjnek s ugyanez másutt is előfordult.²⁾ Brazíliai őslakók vendégszeretetéhez tartozik feleségeik felajánlása. Ez csak annyit bizonyít, hogy kizárólagosság iránt, ama fokán az erkölcsi fejlődésnek, a fogalmak különböznek a mieinktől. A nőknek a törzsben való teljes közössége után nagy lépésnek tűnhetett fel a közösségnek egy anya fiaira való korlátozása; a szorosan vett egyéni tulajdon fogalmának nem kellett szükségkép és mindenütt átmenet nélkül létrejönnie. A földbirtokban való egyéni tulajdon is nem egy helyen a fivérek közös birtokának, vagyis az osztatlan családnak közvetítő foka után éretett el az ősi birtokközösségből ki-

¹⁾ Principles of Sociology. I. . 1.

²⁾ A régi hinduknak királyi vagy harcosi osztályánál nyomai vannak, hogy fivérek közösen bírtak egy feleséget, noha alig vonható kétségbe, hogy a házasság náluk kiválólag nőrablás által köttetett.

bontakozó társadalmak által.¹⁾ A feleségnek átengedését szíves barátság jeléül feltalálni olyan társadalmakban is, melyekben a hűtlenség bűne (azaz a férj parancsa nélkül? vagy akarata ellenére elkövetett hűtlenség) kegyetlen szigorral büntetetik; azon önkényes átengedést nem tiltották a kezdetleges férj erkölcsiségi igényei, melyek eredetileg úgy látszik, csak birtokjoga elismertetésére és sértetlen fenntartására szorítottak.

Bizonyos, hogy a nő szabadsága, melyet a férj és feleség közötti névleges kötelék mellett előtalálunk alaszkaik és columbiai népeknél, több afrikai törzsnél, az audi tihuroknál, valamint a todáknál és ceyloniaknál, a régi massagetáknál és gindánoknál, többnyire megszűnik a rablás ténye által; a bol ennek emléke a szertartásban tovább él, a nő nem a magáé többé, hanem férje jószágá. Kivétel azonban e szabály alól is létezik, és pedig olyan fontos társadalomban, a minő a régi árja indeké, a kinknél, nézetem szerint szintén nőorzás volt a házasság kezdete. Itt ugyan utóbb fordultak elő a házasságkötés egyéb nemei is (mint tiszta eljegyeztetés a szülők által és szabad választás a leány részéről), de a legősibb mindenestre az orzás volt, melyet e szerint itt túlélt volna a nők szabad élete, minthogy ennek későbbi feléléde, ha az orzás annak véget vetett volna, föltételezhetlen. — A nők vásárlása is rendszeren ugyanazon jogokat adja a férjnek, melyeket a rablás által szokott magáévá tenni, és épen a vásárolt nők is, Strabo tanúsága szerint, kinek állításai a Mahabharata fennidézett adataival

¹⁾ Ceylonban a kandyknál még pár év előtt együtt lehetett, találni a fivérek birtokbeli osztatlanságát egy feleségnek közös birtokával (L. *Giraud-Teulon*, i. m. 60. l.), mint Tibetben és Polybius csatlaltan tanúsága szerint Spartában.

egyeznek – bírták ama szabadságot. Nem lehet tehát egyebet föltételezni annál, hogy az indek erkölcsi fejlődésök ama fokán közönyösesek voltak a nők hűsége kérdésében és egyéni tulajdonúi a nőt, csak a szintén egyéni tulajdonná váló gyermekek kedvéért szerezték meg. – A nőrablásnak hatása volt tehát mindig és mindenütt – ott is, hol az egyéni tulajdonúi ejtett nőtől házas hűséget nem igényelt a férj, hol következésképp a vér szerinti rokonság nem volt biztosítva – a fiági rendnek elfogadtatása.

HATODIK FEJEZET.

Rokonsági fokok felfogása összokású népeknél s annak jelentősége.

E kérdés végleges eldöntésével eljutottunk odáig, hol Morgan Henrik Lajos működése eredményeiről kell szólnunk. A nevezett amerikai tudós, kitől 1854-ben egy az irokéz nemzetek szövetségét tárgyaló munka jelent meg, ethnographiai adatok gyűjtése céljából az amerikai őslakók törzsei közt időzván, melyek egy részének nyelvét is bírja, észrevette, hogy náluk a rokonsági fokok jelzésének módja teljesen eltér attól, mit e részben a polgárisuk társadalmak szokásai mutatnak. A rézbőrűek rokonsági elnevezéseiben, a mennyiben itt azt akarjuk röviden jelezni, miben különböző törzseik megegyeznek egymás közt – legfeltűnőbbek a következők: atyának nevezik az atyán kívül 1. ennek fivéreit, 2. az atyai nagy atya fivéreinek fiait, 3. az atyai nagy- atya atya fivéreinek fiaiktól való fiúnokáit; szintúgy anyának az anya nővéreit, az anyai nagyanya nővéreinek leányait, az anyai nagyanya anyja nővéreinek leányaiktól való nő-

unokáit. Viszont mindazok, kik atyának, anyának szólítatnak, az illetőket fiuknak, leányuknak szólítják. Talán hajlandók lesznek némelyek ebből azt következtetni, hogy ez indiánok minden idősb férfit vagy legalább minden idősb vérrokont atyának, s minden idősb nőt anyának neveznek, a nélkül, hogy ezzel rokonsági fokot akarnának jelezni, hanem mintegy udvariasságból, a kor iránti tiszteletből, úgy mint európai népek alsóbb osztályaiban is megtörténik ez bizalmas beszélgetésben, mikor az atya szónak utána teszik az illetőnek hol kereszt-, hol vezetéknévét. Hogy ez nem így van, kétségtelenné válik, ha tudjuk, hogy ugyanaz amerikai törzseknek vannak külön szavaik, melyek nagybátyával és nagynénével fordíthatók le, és melyekkel az anya. fivérei, illetőleg az atya nővérei jelöltetnek; ezek sohasem neveztetnek atyának, anyának, valaminthogy az atya fivérei (s ezek fiági finemű unokavérei) s az anya nővérei (s ezek nőági nőnemű unokavérei) sohasem mondatnak nagybátyának vagy nagynénének. Kétségtelen tehát, hogy rendszer van a dologban. Mindazoknak, a kik atyának neveztetnek, fiai következetesen fivérnek s leányaik nővérnek és ez úgynevezett fivérek fiai, ha a beszélő férfiú, a rendszer szellemében fiaknak, s ismét ezek fiai unokáknak mondatnak.¹⁾ Úgyszintén az atyának szólítottak atyái nagyatyáknak neveztetnek. Ellenben valamint az anya fivére nem atyának, úgy annak fia sem fivérnek mondatik a *nagy többség által*, mert a fokra nézve az egyformaság megszűnik; a törzsek egy részének külön szava van e fok jelzésére, mely unokavérrel fordítható le; néhány következetlenül fivérnek mondja

¹⁾ Ha nő beszél, akkor valamint a fivérnek fia, úgy az atya fivére fiának (ki szintén fivérnek szólítatik) fia sem mondatik filiusrak.

azt, kinek atyját atyául el nem ismeri, mások kiknek szintén nincs szavuk rá, de kik úgy látszik, érezték a következetlenséget, mely a fivérnek szorításban volna, más ama fok jelzésére épen nem illő elnevezésekkel élnek e részben.

Morgan, miután meggyőződött, hogy a neki közvetve vagy közvetlenül hozzájárulható észak-amerikai nemzetek mindnyájánál, főbb vonásaiban, hasonló rendszer van használatban, a tünemény érdekes volta által indítatva, nagyobb mérvű adatgyűjtésbe fogott, mire nézve sikerűit a washingtoni Smithsonian Institution támogatását megnyernie; az előhaladtabb államok tudományos testületeihez, a civilizálatlan népek körében vagy közelében székelő amerikai ügynökökhöz, továbbá misszionáriusokhoz bárczák küldettek, ama rokonsági fokok lajstromával, melyeknek az illető nyelveken való megnevezése kívántatott. E gyűjtés eredménye le van téve egy, ugyancsak a Smithsonian Institution által kiadott terjedelmes munkában.¹⁾ A nyelvek közt, melyek elnevezései e munkában közölve vannak, a szémiak (számra 4), az uráliak (számra 5) s az árja nyelvek közül a celta, germán, román, görög és szláv nyelvek, továbbá a szanszkrit és a perzsa (új) semmi különös jelenséggel nem ismertetnek meg. A rokonsági fokok, a mennyiben külön név jelzésökre nem létezik, a közbeeső ízek megnevezése által írthatnak körül csak s az atya, anya, fi- és nővér, fiú és leány elnevezések csupán a legközelebbi vérrokonoknak, nem pedig a távolabbiak, nemzedékek szerint osztályozott csoportjainak jelölésére szolgálnak itt. Ellenben a mintegy 75 amerikai nyelvhez és dialektushoz, melyről adatok nye-

¹⁾ Systems of Consanguinity and affinity of the human family, by Lewis H. Morgan. Washington, 1871. Folio.

rettek, többé-kevesebbé közléről csatlakoznak, a követett rendszer dolgában, a következők: India nyelvei közül a szókinés tekintetében szanszkrit származású hindi, bengali, maratni és gudzszeráti, s a dravida nyelvcsaládhoz tartozó tamil, tekigu és kanárai; azután a chinai, japáni, birmai és karén; a Csendes-tenger szigetei közt Havai, Új-Zéland, Tonga, Fidzsi, Kuzái, Grilbert-szigetek és Rotuma ¹⁾ nyelve, végre az afrikaiak közül az egyedüli, mely beszereztetett, a zulu. Több nem szereztetett be; nagyon gyengén van tehát képviselve Észak-Ázsia és még gyengébben Afrika; hiányzanak Ausztrália nyelvei s néhány a fontosabb csendes-tengeri nyelvek közül, u. m. Tahiti, Szamoa és a Szunda-szigetek maláj nyelvei. Ép oly gyengén, mint Afrika, van képviselve Dél-Amerika is (egygyel: a chibcha); a mi egyéb közölve van Amerikáról, az északi kontinens népeiről szól. E hiányok, bár utólagos pótlásuknak csak örülni lehetne, mindamelllett a közölt anyag becsét nem helyezik kérdésbe s az abból vonható következtetéseknek nem helyessége, hanem csupán alkalmazásuk határai iránt hagynak fenn kétséget.

Ha a Morgan által úgynevezett *osztályozó rokonsági rendszerrel* bíró nyelveket külön-külön tekintjük, lehetetlen ama gondolatra nem jutni, hogy azok a megfelelő sorrendbe helyezve, egy fejlődési sorozatot képviselnek. A Havai-féle rendszer tényleg a legkezdetlegesebb, legősakoribb nemi állapotokra utal világosan, a melyeket csak föltételezhetünk.

A vérrokonok összesége öt csoportba osztatik be; nagyszülők, szülők, testvérek, gyermekek és unokák, Nagyszülőknek neveztetnek a valódi nagyszülőkön kívül ezek

¹⁾ Ez utólagosan közöltetett *Morgan* újabb munkájában: *Ancient Society*. London, 1877.

minden testvérei, szülőknek az úgynevezett nagyszülők minden gyermekei, testvéreknek a szülőknek nevezett minden rokonok gyermekei, ez utóbbiak gyermekei fiaknak és leányoknak és végre ezekéi unokáknak. A mellett férjnek nevezi a nő, a valódi férjén kívül, ennek fivéreit és pedig nem csupán a mi fogalmaink szerinti fivéreket, hanem azokat is, kik az ottani szokás szerint, fivéreknak tekintetnek; ezeken kívül férjeinek nevezi még nővéreinek férjeit is; egészen ehhez hasonló módon alkalmazza a férfi a feleség nevet, kiterjesztve azt felesége minden rendű nővéreire, úgymint fivérei feleségeire. Hogy ez elnevezéseknek, a kereszténység elterjedéséig, a tényleges viszonyok valóban megfeleltek, ezt olyan férfiak bizonyítják, a kik nem futólagosan, mint utazók, látogatták meg e szigetcsoportot, Andrews Lorin, a ki mint bíró élt Honoluluban, Bishop Artemus hittérítő, Bingham és dr. Bartlett, a kiknek állandó lakhelye volt e szigetcsoport. ¹⁾ Míg ebben az elnevezések a ténylegesen fennálló viszonyt fejezték ki, hasonlót nem lehet mondani azokról, melyek szerint a fivér nővére gyermekét és viszont, gyermekének nevezte, ellentétben a dravidákkal, fidszibeliek, tongaiakkal és az amerikai rézbőrűek többségével, hol a fivér más nevet adott nővére fiának, míg kivéve fiát fiának nevezte. A vérfertőzést Havai erkölcsi is tiltották; kivételt e részben csupán a fejedelmi családok képeztek, melyek körében a testvérek, úgy mint az unokatestvérek közti házasság is rendszeresítve volt. Mindamellett kellett léteznie egy korszaknak, a melyben ez utóbbi megnevezések is megfeleltek a tényleges viszonyoknak és a mely korszaknak azt túlélő maradványaikép tűnnek fel.

²⁾ Az adatok *Morgan*-nál, *Ancient Society*, 427-28.

A havai-féle rendszer e szerint a nemi és vérségi viszonyok egyik legkezdetlegesebb fejlődési fokát tárja fel előttünk; azt, a midőn a nemzedékek szerinti elkülönítésnél, egyéb közbenső határvonalakat, vérségi tekintetben, nem ismert a társadalom; az egykorúak mind testvérei, és midőn felnőttek mind férjei és feleségei egymásnak; az idősb nemzedék tagjai mind szülőik, az ifjabbéi mind gyermekeik! Ez állapot, mely a polgárisult társadalom emberének annyira viszsztatetszik, ugyanaz, melyet Plato eszményképűi állított fel eszményi államában. Morgan ¹⁾ figyelmeztet egy, a Timaeusban előforduló helyre: az eszményi köztársaságban élő minden polgárok öt csoportra oszlnak a kor szerint, mely csoportokon belől a nők a férfiakkal, a született gyermekek a szülőknél közösek; az egykorúak egymást testvéreknek, az idősbeket szülőiknek s a még idősbeket nagyszülőiknek tekintik stb. Morgan ama nézetet fejezi ki, hogy Platót a hellén és pelasz őskornak ránk nézve elveszett hagyományai vezették ez eszmékre. Ez nem lehetetlen, miután a mint láttuk, p. o. az athéneiek őskori nemi viszonyait illetőleg valóban létezett hagyomány, mely az egyéni házasság keletkezését Kekrops korába helyezte. Valószínűbb azonban, hogy Platót vele egykorú vad népek állapotainak ismerete inspirálta. Ilyenekről a görögöknek volt tudomásuk; így *Nicolaos* a tejjel élő skythák igazságos voltát dicsérvén, azt írja, hogy javaik és feleségeik közösek; ezért az idősbeket mind atyáknak, az ifjabbakat mind fiaknak, a kortársakat testvéreknek nevezik.²⁾ Ugyanazt írja róluk, a lófejőkről (hippomolgoi) Strabo is, megérintvén ez alkalommal Plató tanát, mint

¹⁾ Ancient Society, 417. 1.

²⁾ Fragm. graeca.

melynek értelmében élnek. A görög bölcselek, úgy mint a költők, szerették polgártársaik előtt a vad népek erkölcsseit, mint különösen dicséreteseket feltüntetni s azokkal szemben saját társadalmi állapotaitat elfajulással bélyegezni.

A következőkben megkíséreljük a különböző rokon elnevezési rendszereket, melyeket Morgan az osztályozókhoz számít, azon sorrendben venni szemügyre, melyben azok az alapformának tekinthető Havái-féltől mind erősebben eltérnek, a nélkül, hogy szerkezetöknek legalább egyik vagy másik reformálatlanabb részében attól való eredeteket el ne árulnák.

A vérrokonoknak egyedül nemzedékek szerinti megkülönböztetése, egyetemben a férj és feleség nevének hasonló kiterjesztésével, mint Havaiban, másutt sehol sem fordul elő. A maoriról ugyan nem állítható egész biztosan, hogy eltér attól, mert nem közöltetik, hogy a férfi nálok fivére feleségét és felesége nővérét, továbbá a nő férje fivérét és nővére férjét mint szólítja; a vérrokonsági fokokra nézve pedig teljesen megegyezik vele. A zulu csak abban tér el a havái-féltől, hogy a feleség nővére nem feleségnek s a nővér férje nő által nem férjnek szólíttatik; ellenben a férj fivére itt még férj, a fivér felesége még feleség; de azért mindkét nembeli testvér egymás gyermekeit különbség nélkül gyermekeinek szólítja. A tett különbségből az volna következtethető, hogy itt a szokás, mely szerint a férfi, ki a legidősb nővért elveszi, jogot nyer annak hűgaira is, előbb megszűnt annál, hogy fivérek feleségüket vagy feleségeiket közösen birják. Az amerikai népek közül e tekintetben a *pánik* teljesen egyeznek Havaival, ¹⁾ és részben a miniterik, varjak,

¹⁾ Nőm nővére és fivérem neje nőim, férjem fivére és nővérem férje férjeim a pániknál.

rikkarik, mandanok és sejennek; ¹⁾ ezek azonban az amerikaiak nagy többségével együtt eltérnek tőle abban, hogy a másnemű testvér gyermekeit nem mondják gyermekeiknek. A közölt micronesiani rendszerek pedig, valamint két atapaszki-törzs (nyúl és vereskés) éppen ez utóbbiban egyeznek vele,²⁾ míg a házastársak testvérei nálok sógoroknak és sógornőeknek neveztetnek. – A legközelebb állók tehát két csoportra oszlanak, mely csoportok két pont egyikében térnek el az eredetitől, míg a másikban állók megegyeznek vele. Az ezután legközelebb állók azok, a melyek e pontok mindkettőjében eltérnek; egyébben megegyeznek vele: a sógorokat és sógornőket férjnek és feleségnek nem nevezik, valamint a másnemű testvér gyermekeit az ugyanegyneműétől és a magukétól megkülönböztetik, egyébben pedig egyeznek vele: ezek az amerikai szeneka, tuszkaróra, hurón, dakota, assziniboin, punká, omehá, jóvá, otoa, ká, ozédzs, winnebago, krik, csiroki, továbbá az odzsibwé és még tizenöt algonkin nemzet, a három dravida nemzet, Fidzsi és Tonga rendszerei. – Ugyanezekben az anyai nagybátya sem tartozik az atyák, az atyai nagynéne sem az anyák közé, a mi szükséges konzekvenciáj előbbi lépésnek. Még abban is eltérnek a kezdetleges formától, hogy fivér és nővér gyermekei, a kik a havai-féle szokás szerint egymással testvérek, itt meg vannak különböztetve; de a bármily ágbeli *unokatestvér* gyermekei az amerikaiak nagy részénél máismét fiaknak és leányoknak mondatnak, mint Havaiban. Az atyai nagyatyá fiaági dédunokáját is, az amerikaiak, csak

¹⁾ Talán még: a krikek is ide számíthatók; a férj fivérének elnevezését, mely nálok szokás, Morgan ezzel adja vissza: »my present occupant,« a mi fürcsa.

²⁾ Úgy mint a maori is.

mintegy felénél különbözteti meg a nő ¹⁾ mint unokaöcsöt vagy húgot, míg a többinél filius és filia a neve, mint Ha-vaiban; a dravidák amazokkal egyeznek.

A többi, osztályozó rokoni rendszerű nyelv, bár egyé-
ben eltér is a már felsoroltaktól, úgy mint egymás közt is,
a következőkben megegyezik: az eszkimóknál, hindiben,
bengaliben, maráthiben, gudzsaratiben, japániban, birmai-
ban és kárenben mindkét nagyatya és mindkét nagyanya
testvérei nagy atyának és nagyanyának, s ennek megfelelően
mindkét nembeli testvérek unokái unokáknak neveztetnek;
ez a kárenben úgy tekinthető, mint végső nyoma az osztá-
lyozó rendszernek, míg a közelebbi fokok itt mind meg van-
nak különböztetve, mint a mostani európai nyelvekben; az
imént felsorolt osztályozó elnevezések helyettesítése által a
karén teljesen átmenne a leíró rokonsági rendszerű nyelvek
sorába, így azonban bennük még megőrizte emlékét az ere-
deti rendszernek. Az eszkimóban valamivel, de nem sokkal
több marad meg abból, a mennyiben mindkét nembeli test-
vérek gyermekei meg vannak különböztetve mint kis-öcs és
kis-húg, ellenben ezek házastársai még menynek és vőnek
azaz akkép, mint a saját gyermekek házastársai nevezetnél
míg a kárenben a kis-öcs felesége kis-húg, a kis-húg férje kis-
öcs. A japáni, birmais a négy gaura nyelv közelebbi fokokra
nézve is megegyezik a kezdetleges rendszerűekkel; sőt a
birmai némely tekintetben nagyon közlelől, míg épen egye-
bekben, melyekben magasabb fejlődésűek egyeznek amazok-
kal, eltér tőlük. Ez alapon, mint külön fejlődési irányú, kivá-
lasztandó a többiek által képezett sorozatból. Ez különben
kisebb mértékben a japánira s a gaura nyelvekre nézve is

¹⁾ S így a férfi is anyai nagyanyja nőági unokáját.

áll, a mennyiben a rokonok megnevezésében nem tétetik különbség a szerint, hogy azok fi- vagy nőági rokonok-e s ennyiben közelebb állnak a havái-féle rendszerhez, mint p. o. a dravidák, míg ellenben a fokok megkülönböztetését illetve, előbbre haladtak. így a fivér fia férfira nézve a dravida nyelvekben még *filius* a nővér leánya pedig nőre nézve *filia*, míg a japániban s a gaura nyelvekben (valamint a birmaiban) a testvérek gyermekei, tekintet nélkül az illető testvérek nemére, kis-öcsnek és húgnak neveztetnek. Ellenben a szülők testvéreinek gyermekei ez utóbbi nyelvekben különbség nélkül testvéreknek mondatnak, míg a dravidáknál (s az észak-amerikaiak egy részénél, Tongaiban és Fidzsiben is) sem az atya nővérének, sem pedig az anya fivérének gyermekei nem mondatnak testvéreknek. A gaura,¹⁾ japáni és birmai rendszer e részben nem tesz különbséget; ellenben a gaura nyelvekben az elnevezés sohasem viszonyos már: a szülők testvérei nem jeleztetnek atya és anya névvel; a japániban ezekre nézve a leíró jelzések mellett (mint nagybátya vagy atyám fivére s nagynéne) fentartották magokat az osztályozók is, ekkép: kis-anya, kis-anya, második kis-anya.²⁾ Birmaiban csak az atya nővére van mint nagynéne megkülönböztetve, az anya fivére épen úgy, mint az atyáé, nagy- vagy kis-atyának, az anya nővére nagy- vagy kisanyának mondatik a szerint, hogy idősb vagy ifjabb-e az illető szülőnél. E három rendszer voltaképpen külön láncolatot képez, melynek a havai-féle rendszerhez legközelebb

¹⁾ Hindiben, bengáliban és maráthiban az atya fivérének fia vagy egyszerűn fivérnek vagy »atyai nagybátya után való fivérnek« is neveztetik; gudzszerátiban csak egyszerűn fivérnek; az atya nővérének fia gudzszerátiban, valamint maráthiban is egyszerűn fivér.

²⁾ Így az anya fivére, míg az atyáé egyszerűn kis-anya,

álló tagja, a birmai, csak az atya nővére s testvérek gyermekeinek elnevezésére nézve tér el attól;¹⁾ a japáni a szülők testvérei számára már külön nevekkal bír, míg a gaura nyelvekben ezeket illetőleg csak ilyen külön nevek használatnak.

Megjegyzendő úgy a birmaira, mint a japánira s a gaurákra nézve, hogy a valódi testvérek gyermekeivel együtt a testvéreknek szólított unokavérek gyermekei is, mint kisöcs és kis-húg vannak megkülönböztetve; mindezek gyermekei azonban még unokáknak szólíttatnak mind e nyelvekben. A gaura nyelvek rokonsági rendszere tehát, mely e sorozatban legközelebb áll a leiró rendszerekhez (ha t. i. a karent és az eszkimót e sorozathoz nem számítjuk) meg-egyezik a havái-félével a következőkben: a szülők testvéreinek gyermekei testvéreknek, a valódi és az úgynevezett testvérek unokái unokáknak, mindkét ágbeli nagyszülők testvérei különbség nélkül nagyatyáknak és nagyanyáknak, a testvérek gyermekeinek házastársai menynek, és vőnek szólíttatnak,²⁾ úgy, mint ha a testvérek gyermekei még fiaknak és leányoknak neveztetnének. A birmai és japáni azzal állnak közelebb a havái-féléhez, hogy a szülők testvérei is atyának, anyának neveztetnek; a birmai tehát lényegben csak az által különbözik a rotúmai vagy kuzái-félétől, hogy a test-

¹⁾ Megjegyzendő úgy a birmaira, mint a japánira s a gaurákra nézve, hogy a valódi testvérek gyermekeivel együtt a testvéreknek szólított unokavérek gyermekei is mint kis-öcs és kis-húg vannak megkülönböztetve; mindezek gyermekei azonban még unokák mind e nyelvekben.

²⁾ De csak a bengáliban és maráthiban különböztetés nélkül, míg a hindiben és gudzszerátiban unokaöcs-menyem és unokahúg-vőmféle kifejezések használatnak.

vérek gyermekei nem gyermekek benne, mi következetlenségül tűnik fel: az unokaöcs nagybátyját atyjának, a nagybátya unokaöcscsét nem fiának szólítván.

Hátra van még a chinairól szólni, mely bár határozottan osztályozó, de a mellett egész különleges; az atya és anya, fi- és nővér, sőt a *filius* és *filia*, továbbá az unoka kifejezések itt is alkalmaztatnak a nemzedékek sorrendé szerint távolibb rokonok jelölésére, de *mindig* oly hozzá-tétellel, mely kétséget a rokonság valódi foka iránt nem hagy fenn. így az atya testvérbátyja »idősb atya,« öcsce »ifjabb atya,« szintúgy az anya nővérei »nagy, külső mama« és »kis, külső mama«; tovább az atyai nagyatya nővérenek unokája »peaon osztálybeli« fivér vagy nővér; atyai nagybátyám leányának leánya »tang-osztálybeli wae-sung leányom« és atyai nagybátyám dédunokája »tang-csih-osztálybeli unokám« stb. E példák, azt hiszem, elegendők a chinai rendszer tüzetes voltának megítélésére, de annak bebizonyítására is, hogy alapját a havái-féle vagy ahhoz hasonló képezte; a különböztetés szükségével itt nem új nevek keletkeztek a rokoni viszony jelzésére, hanem a nemzedékek szerinti, mintegy vízirányos osztályozás, mely csak a nemzedéket jelzi, megtartatván, azzal keresztben függőleges vanalakként vannak megnevezve a különböző ágak.¹⁾

A különböző rendszereket a kezdetlegeshez való állásuk és egymás közti filiatíójok könnyebb áttekintésére, a szerint, mint ezek az előadottakból kitűnnek, leszármazási tábla alakjában rendeztem:

¹⁾ Megjegyzendő egyébiránt, hogy a nagybátya és nagynéne, kis-öcs és kis-húg kifejezéseknek megfelelőek léteznek a chinaiban, de nem általánosan helyettesítik az atyát, anyát, fiút és leányt, hanem csupán bizonyos ágakban, mi későbbi keletkezésükről tanúskodik.

H A V Á I

a) Zulu	b) I. Páni	c) 1. Micronesia	d) China
b) 2. Négy irokéz mandan és varjú		c) 2. Birma	c) (Japán)
h) 3. Többi észak- amerikai, dravi- dák, Fidzsi, Tonga		c) 3. Hindi, bengali, maráthi, gudzsze- ráthi	
b) 4. Eszkimó		c) 4. Eszkimó	
b) 5. Káren		c) 5. Káren.	

A zulu-rendszert, mivel egyrészt a páni-féléhez (pawnee), másrészt a micronesiaiboz áll közelebb, valamint már említett alapon a chinait külön ágakúl vettem. A két fő-ág *b)* és *ej* elseje amaz eltérési sorozatot mutatja, mely a testvérek stb. ivadékaik közt a testvérek neme szerint különböztet, másodika (*c*) azt, mely e különböztetés mellőzésével fejlődik ki; *b)* első két ízében a különböztetés csak részben való ¹⁾, *b)* 3-ikban pedig teljesen keresztülvitt. Az eszkimó s utána a káren mindkét főág 4. és 5-ik izekép azért vannak felsorolva, mivel úgy *b)*, mint *c)* sorozat szerint is fej-

¹⁾ E mellett az első íz (b 1) a fivérek közösneijűségének s a nővérek közösférjűségének teljes emléke által (a sógornak elnevezésében) különbözik a másodiktól, melyben annak nyomai már csupán közvetettek.

lódhatnak, a mennyiben ama fokokra nézve, melyekben rendszerök osztályozó, a *b*) sorozatú, rendszereknél sincs keresztülvíve a nem szerinti különböztetés.

Mint jellemzőbb tényeket, melyek az eddigi előadás keretében helyet nem találhattak, megemlítjük pótlólag még a következőket: Az amerikai nemzetek közül a knisztinó, odzsibvé, ottavé, potavettemi, piekan, kéna, mohigán és delavár (mind az algonkin fajhoz tartozók) a testvér gyermekeit a saját gyermeköktől megkülönböztetik mint mostohát; azaz hogy férfiú fivére gyermekét úgy szólítja, mint feleségének előbbeni férjtől való gyermekét; nő pedig nővére gyermekét úgy, mint férjének más feleségtől való gyermekét. Ez a szokás eredetét illetőleg talán még többet mond, mint a hol ily különbség nem tétetik; a jelentőség világosan ez: fivérem gyermeke mostoha gyermekem, mivel feleségeim egyike szülte neki, – és nővérem gyermeke mostoha gyermekem, mivel férjeim egyike nemzette.

A csoktá, csikkezá és krik népeknél férfiú fivéreit *többes számban* nem jelölheti máskép, mint olyanoktól, kik együtt szoptak; valószínűleg azonban e jelölés csak akkor válik szükségessé, ha az együttesen jelölendők egyike idősb, másika ifjabb a szólónál; más esetben a »bátya« és »öcs« többes száma jöhet alkalmazásba. Az amerikai népek nagy részének összetett szava (minőt a magyar alkotott magának) sincs a fivér, valamint a nővér jelölésére, csak bátyát, öcsöt, nénét, húgot ismernek.

Nővére fiát férfi az amerikai rendszerek nagy többsége szerint megkülönbözteti saját vagy fivére fiától mint kis-öcset; de ugyanazon törzsek nagy része, melyek e különböztetést teszik, a kis-öcs feleségét már nem különböztetik meg, hanem menynek nevezik, a miből következtethető,

hogy eredetileg ezeknél is, úgy mint Havaiban, sőt magoknak az amerikaiaknak egy részénél még jelenben, a nővér fia is filius volt, és hogy midőn e megkülönböztetés beállott a nővéri unokaöcsre nézve, feleségéé, mint távolabbi foké nem követte mindenütt, mint teljes következetesség mellett kellett volna, A következetes keresztüvitelnek a szavak hiányában volt erős akadálya, mint kiviláglik ama néhány esetből, melyben egyes népek csakugyan megkísérelték a nővértől való kis-öcs feleségét megkülönböztetni a menyőtől; ezeknél mondatik az sógornőnek, húgnak, kis-húgnak, unokának (!), sőt egynél feleségnek. Ez tehát nyilván zavarnak, a rendszer következetes reformjára való képtelenségnek jele, mely teljesen megmagyarázza, hogy az osztályozó rendszer általában fentartotta magát a családi viszonyok teljes átalakulása után. A többi rendszer is következetlenség és egymás közt eltérés példáját mutatja eme fokot illetőleg, és pedig már ama kezdetlegésekben is, melyekben nővére fiát férfi még fiúnak nevezi, mert nagyobb részökben ugyan következetesen menynek mondatik, ellenben kuzaiban »filia«; ugyanígy nevezték a fejlettebb rendszerek közül tamilban és teleguban; a japáni egyezik amaz amerikai nyelvekkel, melyekben a nővér fia már unokaöcs, míg ennek felesége még meny férfira nézve. A birmai ellenben, mely a japáninál s annyival inkább a gaura rendszereknél egyéb tekintetben közelebb áll a havái-féléhez, e részben erősebben eltér tőle míg az utóbbiakban »meny« és »unokaöcs-meny« járnak, a birmai unokahúgnak és unokaöcsnek szólítja testvérei gyermekeinek házastársait különbség nélkül, azaz úgy, mint őket magokat, miben a kárennel egyezik s az európai szokásokkal.

A dravida-rendszer különösen s ebből járó következtetések.

Az előző fejezet elején, miután a Morgan által úgynevezett osztályozó rokonsági elnevezések legjellemzőbb vonásait ismertettük, azt mondtuk, hogy külön-külön tekintve és a megfelelő sorrendbe helyezve ama rendszereket, lehetetlen föl nem ismerni, hogy fejlődési sorozatot alkotnak. Ez állítás ott némi igazolást talált abban, hogy a különböző rendszerek, a hasonlóságok és eltérések alapján, mikép sorakoznak. Az eltérések, ellenmondások magyarázata is megkíséreltetett. Lubbock többször idézett munkájában szintén foglalkozott e tárggyal. Lubbock felismerte, hogy a komplikáltabb rendszerek különböztetései és egyszersmind következetlenségei és tévedései csak akkép lesznek megmagyarázhatókká, ha úgy tekintetnek, mint az egyszerűbb, kezdetlegesebb rendszerekből, a különböztetés szükségének növekedő érzetével fejlődöttek. Lubbock gondolatmenete röviden előadva ez: Ama rendszerekben, melyeket fejlettebbeknek tekintünk, találkozunk a rokoni elnevezések olyan alkalmazásaival, főleg a távolabbi fokokat illetőleg, a melyek magával az illető rendszerrel ellenmondásban állanak, de a kezdetleges rendszerekben, hol ugyanazon alkalmazásban találjuk azokat, teljes összhangot mutatnak a rendszerrel, így a rézbőrű törzsek nagy többségénél, úgy, mint a dravidáknál, a férfi fivérének fiát fiának, nővére fiát ellenben külön szóval kis-öcsnek nevezi, mint ez viszont amazt nem atyjának, hanem más szavakkal nagybátyjának; ellenben a nővér fiának fiát már épen úgy unokának szó-

lítja, mint fivére fiának fiát és saját unokáját is. Miért nevezi tehát unokának azon vérrokon fiát, a kit magát fiának el nem ismer, úgy mint fivére fiát? E kérdésre megfelelnek a kezdetlegesebb rendszerek, a melyekben a férfi gyermekeinek nevezi nővére gyermekeit és épen úgy a nővér fivére gyermekeit. Azt kell tehát föltételezni, hogy az észak-amerikai és a dravida népek körében korábbi időben különemű testvérek is gyermekeknek nevezték egymás gyermekeit, a mivel teljesen megegyezik, hogy ezek gyermekei unokáknak nevezettek s viszont ezek nagyszülőknek nevezték azokat is. Az amerikaiak és a dravidák tehát, midőn külön elnevezés jött náluk alkalmazásba a másnemű testvér gyermekei jelölésére, elmulasztották egyszersmind ez utóbbiak gyermekei számára is új szót alkalmazni és tovább is unokáknak nevezték azokat. A mulasztás akkép magyarázható, hogy az újítás nem előleges terv szerint, horderejének egész tudatában, hanem egy érzett szükség folytán történt, mely szükségérzet a közelebbi s ezért fontosabb rokonsági fokot illetve élénkebb lehetett, mint a távolabbira nézve.

Ez kétségtelenül gondolkodó főnek okoskodása és eredetileg teljesen osztoztam e véleményben. De utóbb, bizonyos megfigyelések folytán, melyeket a dravida-rendszerekben tettem és melyeket nyomozva, azoknak minden részleteiben, más meggyőződésre jutottam; és pedig arra, hogy ama fejlődési korszakban, melyben a dravida, észak-amerikai fidsziféle és tongai rendszerek keletkeztek, eme rendszerek teljes összhangban voltak e népek akkori valódi állapotaival és hogy noha a másnemű testvér gyermekét nem nevezhették gyermekeknek, ez utóbbiaknak gyermekeit szükségképen unokáiknak kellett nevezniök, mert az illető rendszerek belső összhangjában azok voltak.

Legelőbb a testvérek gyermekei házastársainak amaz elnevezései költötték fel figyelmemet, melyeket a három dravida-rendszerben találtam; ezek, mint mondatott, azok közé tartoznak, melyek a testvérek neme szerint különböztetnek a megszólításban azok gyermekei közt; fivérek egymás gyermekeit akkép nevezik, mint a magokéit, szintúgy a nővérek; ellenben fivér és nővér egymás gyermekét más névvel illetik, a melyet unokaöccsel vagy kis-öccsel, úgyszintén kis-húggal kell fordítanunk. Ez megegyezik igen sok más rendszerrel, melyek fenn említve voltak. Meglepő azonban, hogy a másnemű testvér gyermekének, tehát a rendszer értelmében való kis-húgnak és kis-öcsnek házastársa filiushnak vagy filiának neveztetik. Ez annál feltűnőbb, hogy a saját fiú vagy a fivér fiának felesége nem szintén filiának neveztetik, noha közelebb állónak látszik, főleg a saját fiú felesége. A szó, melylyel a meny jelöltetik (en marumakal), ugyanaz, melylyel férfi nővére leányát szólítja. ¹⁾ Ugyancsak tamilban a vő marumakannak neveztetik, mi a kis-öcsnek is rendes neve. Teluguban pedig a meny »kodalu,« a kis-húg (nővér leánya) »mena kodalu.« Mind a három nyelvben »ip« és »nap« nagybátyával (anya fivére) és nagynénével (atya nővére) azonos elnevezésűek. Canaraiban a vő és kis-öcs szintén közös elnevezést, viselnek. Mind a háromban a nővér férje, a feleség fivére, a férj fivére és a nővér férje unoka-testvérnek ²⁾ neveztetnek, Teluguban és Canaraiban a férj

¹⁾ Morgan, Syst, 529. 1. 39. tábla.

²⁾ Morgan az ide vonatkozó helyeken rendszeren »unokavér és sógor«-ral fordítja az illető dravida szókat; ha azonban összehasonlítjuk ezeket az atya nővére s az anya fivére gyermekeit, vagyis két különnemű testvér gyermekeit kölcsönös viszonyukban illető kifejezésekkel, meggyőződünk, hogy ez utóbbiakkal teljesen egyeznek az

nővérenek férje »fivér«¹⁾, a férj fivérének felesége Oanariban »nővér« (néne vagy hűg), a feleség fivérének felesége pedig mind a bárom dravida nyelven: néne vagy bűg. Végre pedig a rendszer értelmében úgynevezett unokatestvéreknek (különnemű testvérek gyermekei) házastársai mind a három nyelven fi- s illetőleg nővéreknek mondatnak. Tehát a testvérem házastársa unokavérem, az unokavéremé pedig testvérem. Mind e viszonyok tökéletesen és rögtön megmagyarázottaknak tűnnek fel, mihelyt felismerjük, hogy férj és feleség mindig unokavérei egymásnak, t. i. unokavérek a dravida felfogás szerint, azaz gyermekei két különemű (valódi vagy kollaterális) testvérnek, mert ugyanegy nemű testvérek gyermekei itt szintén testvérek. – Ha unokavéremet veszem nőül, akkor sógorom szükségkép unokavérem is, ipám nagybátyám, napám nagynéném, mert ekkép cizimezem atyám nő- és anyám fivéreit (a valódiakat, mint a kollaterálisokat), a kiknek gyermekei az unokavéreim; ha továbbá fiam (akár valódi, akár kollaterális) unokavéréét veszi nőül, akkor menyem szükségkép kis-hűgom is, s ugyanakkor kis-hűgom férjét a legteljesebb jogon nevezhetem fiamnak; szintűgy ha leányom (valódi vagy kollat.) unokavéréhez megy, kis-öcsém felesége leányom lesz stb.

Az elnevezések eredete, melyek által a dravida-rendszerek elűtnek a velők különben csaknem teljesen megegyező

eredetiben a sógorsági viszony jelzésére használtak. Ha tehát Morgan vagy forrásai »sógor« s illetőleg »sógornő«-vel is adják vissza az illető kifejezéseket, ezt csupán a kérdéses viszony természetére való tekintettel tehetik, sógornak is fordítván a szót, melylyel a sógor jelölve van.

¹⁾ Itt megjegyzem, hogy a dravida nyelvekben fi- és nővér csak a viszonylagos korra való tekintettel fejezhetők ki, tehát úgy, mint bátya, öcs, néne, hűg.

szeneké-rendszertől, ennyiben világos. Csodálni lehet, hogy Morgan, ki az adatokat oly fáradhatlan kitűnő buzgalommal begyűjtötte s összeállította, valamint hogy Lubbock, ki szintén tüzetesen foglalkozik e viszonyokkal, reá nem jöttek amaz elnevezések okára, melyeken, mint a rendszernek ön-maga elleni következetlenségein, mindketten megütköznek, így Morgan midőn fölemlíti a táblázatait kísérő szövegben, ¹⁾ hogy Tamilban férfi finemű unokavérének (azaz atyja nővére vagy anyja fivére fiának) gyermekeit kis-öcsnek és kis-húgnak nevezi,²⁾ nőnemű unokavérének gyermekeit pedig fiainak s leányainak; míg a nő megfordítva, a finemű unokavér gyermekeit szólítja gyermekeinek, a nőnemű unokavéréit pedig kis-öcsnek és kis-húgnak és végre mindkét nemű unokavér unokáit unokáinak. »Kissé különös, írja az érdemdús amerikai, hogy férfi létemre finemű unokavérem gyermekei, kis-öcsém és húgaim a helyett, hogy fiaim és leányaim volnának, és hogy nőnemű unokavérem gyermekei gyermekeim a helyett, hogy kis-öcs és kis-húg lennének hozzám, mint a rendszer analógiái megkívánnák. Ez az egyedüli részlet, melyben (a tamil) eltér a szeneké-irokéz rendszertől³⁾ és erre nézve a szeneké felfogás logikailag inkább

¹⁾ Syst. of consang. and aff. 391. 1.

²⁾ Azaz ugyanúgy, mint a másik nemhez tartozó testvér gyermekeit, mert unoka véremnek házastársa, e rendszerek értelmében mindig testvérem, ha tehát unokavérem másnemű, mint én, akkor házastársa szükségkép egynemű velem s testvérem is lévén, gyermekei az én gyermekeim is; ha ellenkezőleg, unokavérem velem egynemű, akkor házastársa másnemű testvérem, kinek gyermekei kis-öcsém és kis-húgaim nevezem.

³⁾ Ezt csak atyafisági fokra való kizárólagos tekintet mellett mondhatja Morgan, mert a sógorságiakét illetve teljesen eltér a tamil amattól.

egyeznek a tamil-rendszer elveivel. Ez eltérésre nehéz magyarázatot találni.« Pedig e magyarázat megvan abban, mit Morgan a következő lapon főlemlít, hogy a kis-öcs- és kis-húg kifejezések vő és meny jelzésére is használtatnak. (Helyesebben: e kifejezések azonosak.)

Lubbock is megemlékezik ugyanez esetekről s abban, hogy a férfi a finemű, nő a nőnemű unokavér gyermekeit kis-húgnak és kis-öcsnek nevezi tamilban, haladást lát (természetesen a leíró, vagyis a polgárisult társadalmakban szokásos rokonsági rendszer felé); az ellenkező esetről csak annyit mond, hogy ezt nehezebb megérteni.

Mindkettőt igen könnyű megérteni, ha el nem kerüli figyelmünket, hogy nem csupán a tamilt, hanem mindhárom, egymással egyébiránt csaknem teljesen megegyező dravidarendszert egész kiterjedésében az a föltételezés jellemzi, mely szerint férj és feleség mindig unokavérek, vagy tüzetesebben kifejezve, hogy a házasságok mindig két csoport tagjai közt köttetnek, mely csoportok tagjai, a mennyiben egyik ágon, például (valószínűleg tényleg is) nőágon ugyanegy nemzedékhez tartoznak, egymást mind testvéreknek, a másik csoport tagjait pedig, a mennyiben azokkal (az atyák által) szintén egy nemzedékhez tartoznak, unokavéreiknek tekintik.¹⁾

A Morgannak és Lubbocknak feltűnt látszólagos szabálytalanságnak Morgan táblázataiból kitűnő magyarázatát, a következőkben, részletesen adjuk.

Négy dolgot kell megmagyarázni, u. m.:

1. Miért nevezem anyám fivére fiának gyermekeit-

¹⁾ Föltételesen mondva, mert az elnevezésekből nem tűnik és természetöknél fogva sem tűnhet ki, hogy a gyermekek atyjok vagy anyjok csoportjához tartoztak-e.

férfi létemre, kis-öcsémnek és kis-húgomnak, nő létemre pedig gyermekeimnek?

Azért, mert nagybátyám ¹⁾ fiának felesége mindig nővérem (1. Morgan, Systems af. cons, and off. 542. 1. 119. és 120. tábla); nővérem gyermekei pedig férfi létemre kis-öcsém és kis-húgaim, míg nő létemre ugyanazok gyermekeim.

2. Miért nevezem anyám fivére leányának gyermekeit, férfi létemre, gyermekeimnek, nő létemre pedig kis-öcsémnek és kis-húgaimnak?

Azért, mert nagybátyám leányának férje mindig fivérem (1. Systems of. cons. a. äff. 543. 1. 125. és 126. tábla); fivérem gyermekei pedig férfi létemre gyermekeim, nő létemre kis-öcsém és kis-húgaim.

3. Miért nevezem atyám nővére fiának gyermekeit férfi létemre kis-öcsémnek és kis-húgaimnak, nő létemre pedig gyermekeimnek?

Azért, mert nagynéném fiának felesége mindig nővérem (1. Systems 538. 1. 93. és 94. tábla); nővérem gyermekei pedig férfi létemre kis-öcsém és kis-húgaim, míg nő létemre gyermekeim azok.

4. Miért nevezem atyám nővére leányának gyermekeit férfi létemre gyermekeimnek, nő létemre kis-öcsémnek és kis-húgaimnak?

Azért, mert nagynéném leányának férje fivérem (1. Systems 539. 1. 99. és 100. tábla); fivérem gyermekei pedig férfi létemre gyermekeim, míg nő létemre kis-öcsém és kis-húgaim azok és pedig nem csupán a dravida-rendszernek,

¹⁾ Nem felejtendő el, hogy csak anyám fivére nagybátyám, míg atyámé atyám, és hogy csak nagybátyám gyermekei unokavérem, míg atyáméi (bármily távoli atyám legyen is az illető) testvéreim.

hanem a szeneké és mindama rokonsági rendszerek értelmében, melyek a havái-félétől abban különbözöttek meg, hogy bennök a másnemű testvér gyermekeit másképp szólítja az ember, mint a magáét és a vele egynemű testvérét.

Ez elnevezések tehát teljesen összhangban vannak a rendszerrel azon, minden rokonsági rendszerekben érvényes elv értelmében, mely szerint kettős rokonság mellett a közelebről való számít első sorban. Mert ott is, a hol ötödik vagy még távolabbi ízben való rokonok egymást testvérnek szólítják, a mennyiben testvérek közti házasság tilos, a testvér mindig közelebbi rokonnak tekintetik, mint azok, a kik búr tényleg közelebből rokonok, de a kik közt a házasság meg van engedve.

Mint jellemzőt és a rendszerből folyó következtetéseket megerősítőket kell még megemlíteni, hogy az atya fivérének felesége tamilban egyszerűn anyának, teluguban és kanaraiban nagy- vagy kis-anyának (a szerint, hogy nénye vagy húga-e a valódi anyának), az anya nővérének férje nagy- vagy kis-atyának neveztetnek,¹⁾ azaz úgy, mint az

¹⁾ Félreértés elkerülése végett megjegyzem, hogy a nagyatyát és nagyanyát jelentő szavak, melyekkel az atya testvérbátyja és az anya nénye jeleztetnek, nem ugyanazok, melyek a nagyatya (avus) és a nagyanya (avia) jelzésére szolgálnak, hanem teljesen különbözők, így (Morgan helyesírása szerint):

	<i>Avus</i>	<i>Pater</i>	<i>Pater major</i>
	paddan	takkappan	periya takkappan
Teluguban	tata	tandri	pettändri
Kanaraiban	tätäna	tande	doddäppä
	<i>Avia</i>	<i>Mater</i>	<i>Mater major</i>
	paddi	täy	perigä täy
Teluguban	avvá	tälli	pëttalli
Kanaraiban	äwvä	täi	doddamma

atya fivérei s az anya nővérei. Az anya nővérenek férje tehát mindig fivére az atyának, az atya fivérének felesége mindig nővére az anyának. Ez is félreérthetlenül arra mutat, hogy mindazok, a kik egymást fivéreknek tekintik, kivétel nélkül olyan leányokkal kelnek házasságra, a kik egymással (az osztályozó rendszer szellemében) nővérek és hogy e nővérek fivérei viszont sógoraik nővéreire vannak korlátozva választásukban. Ebből folyólag pedig a gyermekek, kik egy-egy csoportban születnek, úgy anyáról (mint nővérek gyermekei) mint atyáról (mint fivérek gyermekei) testvérei egymásnak, valaminthogy szintén atyáról anyáról unokatestvérei a másik csoportban (apáik nővéreitől s anyáik fivéreitől) születő gyermekeknek.

A dravida népek rokonsági rendszeréből kitűnik, hogy őseik a rendszer keletkezésének idejében a házasságkötések tekintetében, körülményesen szabályozó erkölcsök uralma alatt állottak.¹⁾ E szabályokat a következő 4 pontban foglaljuk össze.

1. A kik egyenes fiágon vagy egyenes nőágon származnak valamely közös őstől, nem léphetnek házasságra egymással.

Az utóbbi (doddamma) helyett az 533. lapon hibásan áll dod-dappa, a mi páter majort jelent (1. fenn); az 546. lapon helyesen van nyomtatva. A kis-anya és kis-anya kifejezésére *takkappan*, *tanári* stb. elé más jelzők tételnek, mint *seriya* stb.

¹⁾ Erre, valamint a következő pontokra nézve megjegyzem, hogy a »közös őse« csupán föltételezett és hogy e képzelmet a kifejezés könnyebbsége miatt használjuk; voltaképen csak két nővértől egyenes nő- vagy két fivértől egyenes fiágon való leszármazás van föltételezve, mely, a mi fogalmaink szerint, de nem a klasszifikáló rendszer értelmében is, involvál közös őst.

2. A kik, habár vegyes ágon is, de nem ugyanazon ízben származnak valamely közös őstől, nem léphetnek házasságra egymással.

3. Olyannal, ki a vérrokonok körén (mely itt valószínűleg az egész társadalmat, a törzset befoglalja) kívül áll, nem fordul elő házasságkötés.

4. Csupán azok léphetnek tehát egymással házasságra, a kik valamely közös őstől vegyes ágon ugyanazon ízben származnak. Ezek azok, a kik a rendszer értelmében egymást unokatestvéreknek nevezik. Minden más a vérrokonság körén belől létező egyénnel, vagyis azokkal, kik atyáknak, anyáknak, nagyatyáknak, nagyanyáknak, nagybátyáknak, nagynénéknek, testvéreknek, gyermekeknek, kis-öcsnek és kishúgnak és unokáknak nevezetnek, házasságra lépni nem lehet.!)

Ezek világosan kitűnnek Morgan táblázataiból amaz elnevezések alapján, melyeket a megelőzőkben felsoroltunk. Mindezekben a három dravida-rendszer egymással teljes összhangot s mindegyik maga magához teljes következetes-

¹⁾ E tilalmak egy része mai napig fennáll India dravida eredetű lakosságánál. *Ouboy* abbé (Moeurs, Institutions et cérémonies des peuples de l'Inde, id. *Girault-Teuton* által, i. m. 109.) írja, hogy a hinduknál sem két fivér, sem két nővér gyermekei nem kelhetnek össze, habár fi- és nővér gyermekei igen; a fiág, valamint a nőág ivadékai nemzedékről nemzedékre folytonosan fi- és nővéreknek nevezik egymást. A házassági tilalom természetesen a kollaterális fi- és nővérekre is kiterjed. Teljesen hasonló szabályokat követnek a hovák, Madagaszkár uralkodó népe. (*Ellis Hist. Madag. I. 164. id. Descr. Soc. 3. 9.*) Hogy Dubois adata a dravida indekre vonatkozik, az bizonyos, mivel az árjáknak törvénykönyvei az anyáról való rokonnal csak az 5-ik ízig bezárólag tiltják a házasságot. (Jadzsnavalkja törvénykönyve I. 53. 1.)

séget mutat, kivéven a rögtön említendő eseteket, melyek ellenmondásban állnak azzal, de biztosan az adatgyűjtés alkalmával elkövetett tévedésre vezethetők vissza. *A háromnak egyike, a telugu, egyébiránt minden ellenmondástól tiszta.* Ellenben a tamil a felsorolt 268 rokonsági és sógorsági fok közül kilenczben oly elnevezést mutat, mely úgy *eme fokokra* nézve a teluguval és kanáiraival, mint a tamil-rendszerrel magával *általánosságban* ellenmondásban áll. Ugyanazon száma közt a fokoknak (268) a kanárai 6 nem egyező elnevezést mutat fel. Összesen 804 tétel közt tehát csak 15, mely a rendszernek ellentmond, egy adatgyűjtésben, mely szerfelett sok nehézséggel járhatott. Megjegyzendő még, hogy tamil és kanárai sohasem egy s ugyanazon tételben ellenkeznek a teluguval, hanem a tizenöt eset mindegyikében egyik közülök ellentétben áll a másikkal és a teluguval, melyek egymás közt és a rendszerrel megegyeznek. Tizenkettőnél pedig a tizenöt eset közül kérdőjel van az elnevezés után téve. Ezeket egyszerűn mellőzhetjük, a többi három a következő:

A nővér fiának felesége férfi részéről Kanáiraiban kishúgnak neveztetnék, holott, felfogásunk szerint, minden ember unokaöcscsének felesége az illetőnek leánya, a hogy tamilban és teluguban neveztetik, s a mivel összhangban van kanaraiban is, a nővér leányának férje (mi világosan ugyanazon viszony) fiúnak (filiusnak) mondatik.)

A nővér leányának férje nő részéről tamilban filiusnak neveztetnék, holott az úgynevezett filia férje csak unokaöcscse lehet az illetőnek, a hogy kanaraiban neveztetik, míg teluguban csak mint vő jeleztetik.¹⁾ Ha a tamil elnevezés

¹⁾ A házasság kötéséből eredő sógorsági viszony a címzésben olykor teljesen kiszorítja az atyafiúit; gyakrabban ez áll egyedül, leg-

itt nem volna téves, a nővér fiának neje is leánynak volna nevezendő, míg ellenkezőleg ez épen tamilban »meny és kis-húgnak,« a másik kettőben egyedül menynek neveztetik.

A *férj nővérenek férje* tamilban sógornak és unokavérnek, míg a másik kettőben fivérnek mondatik. Ez utóbbi kétségtelenül a helyes, mit az is bizonyít, hogy a feleség fivérének felesége mind a háromban megegyezőleg nővérek neveztetik.

Kétségtelennek tartom, hogy a tamil és kanarai rendszerekben közölt, aránylag csekély számú rendszerellenes elnevezések tévedésen alapúinak; 268 bonyolult kérdés mellett 7-8 téves felelet »*benszülöttek*« részéről, kiknek figyelme hamar kifárad, nem is sok. De bármint gondolkodjék is valaki ezek iránt, annyi bizonyos, hogy a teluguban, melynek kérdőívét Scudder, Velloréban (Dél-Indiában) lakó amerikai misszionárius töltötte be Morgan számára, a megegyezés tökéletes. A ki tehát a másik kettőnek jelzett ellenmondásai miatt – jogosulatlan – kételyeket táplálna is az azokból folyó következtetések iránt, a telugura való tekintettel azt nem teheti. Ennek alapján amazok bizonyon kijavíthatók.

E helyen teljesíteni fogom, a mit fennebb (149. 1.) bebizonyítani ígértem. A szokás, mely szerint a másnemű testvér unokája (habár annak gyermeke nem gyermeknek, hanem kis-öcsnek vagy kis-húgnak szólíttatott) unokának, viszont

többnyire pedig a kettő együtt, u. m. menyem és kis-húgom, unokavérem és sógorom vagy sógornőm; a hol a kollaterális vő vagy meny finek vagy leánynak szólíttatik, ez elnevezés mindig egyedül áll. mint a határozottan közelebbi viszonyt jelző, míg meny és kis-húg, vő és kis-öcs közt e részben habozni lehetett, miért a kettő rendszeren együtt használtatik.

a nagyatyja nővére nagyanyának, a nagyanya fivére nagyatyának szólíttatik, noha a szülők ezeket nem szólítják atyának, anyának, szintén megtalálja magyarázatát a nélkül is, hogy ezt a havai-féle rendszer maradványának tekintsük, megtalálja magyarázatát ama viszonyokban, melyeken a dravida szervezet alapszik: mert a harmadik nemzedékben úgy felmenő, mint lemenő ágban, minden rokon belejön a polgárisult népeknél ascendenseket és descendenseket befoglaló kategóriába. A házasságkötési szabály alapján az atyai nagyatyának nővére kollaterális nagyanya, mivel szükségkép kollaterális nővére az anyai nagyanyának, a kit az anya szintén anyjának nevezett; ugyané joggal nevezi természetesen az atyai nagyatyja nővére ennek unokáját unokájának; szintúgy atyám anyjának fivére nem lehetett más, mint anyai nagyatyám egyik fivére/kit anyám szintén atyjának nevezett és viszont. Ezekből önkényt foly, hogy a másnemű testvér unokája is mindig unoka, habár nem a testvér gyermekének, hanem e gyermek házastársának ágán.

Miután a dravida-rendszerek formai következetességéről meggyőződünk és kimutattuk a föltételezéseket, melyeken alapulnak más rendszerekéitől eltérő elnevezéseik, szükségképen fölmerül előttünk a kérdés: Milyenek lehetnek valóságukban a viszonyok, melyeknek a három dravida nép egymással minden lényeges pontban megegyező rendszere eredetét köszöni? Kezdetből kizártnak látszik ama föltételezés, hogy itt bármely időben mindenki egyedül valódi atyja valódi nővérének, vagy pedig anyja valódi fivérének valódi gyermekével léphetett volna csak házasságra.¹⁾

¹⁾ Teljesen ki van zárva e föltételezés ama körülmény által, hogy a sógor és sógornő házastársa általánosan testvéreknek szólíttatik,

A sógoroknak, vőknek, ipáknak s az unokatestvérek s a kis-öcs és kis-húg házastársainak elnevezéseiben nincs okunk szorosabb értelemben vett nagybátyákat, testvéreket, fiakat és leányokat keresni azoknál, kikre az osztályozó rendszerek és nevezetesen a dravidáké, ez elnevezéseket általában kiterjesztik. E keret pedig roppant tág. így épen a tamilról következőket írja Morgan: Az osztályozás elve, mely az első kollaterális ágban érvényesül, a második, harmadik és minden következő kollaterális ágra is kiterjesztetik, a *meny-nyire csak visszavezethető a vérrokonai összefüggés* · azaz a vonalak bármelyikéhez tartozó és számszerű, fokok szerint bármily távoli testvérnek gyermekei vagy ivadéakai ugyan-csak ama rokonsági viszonyban állanak az emberhez, mint valódi testvéreinek gyermekei és ivadéakai. ¹⁾

Más szavakkal: a kik egy ismert közös, bármily távoli őstől egyenes fi- vagy nőágon ugyanazon ízben leszármaznak, azok mind testvérei egymásnak; a kik amaz őshöz egy ízzel közelebb állanak, atyái, a kik egy ízzel távolabbiak, gyermekei amazoknak.

Láttuk fennebb, hogy ama társadalmi állapotok közt, melyek a havái-féle rokoni rendszer keletkezésére alkalmat adtak és melyeket Plato államában létesíteni kívánt, a melyeket továbbá a havái-féle rokoni rendszerrel egyetemben a régi lófej ó szkítáknál találunk fel görög írók nyomán, – láttuk, hogy ilyen állapotok közt, a törzsnek vagy vérségi

a kis-öcs és kis-húg házastársa pedig filia és filiusnak. Valódi unokavérek közti házasságok köttethetnek 3-4 és több testvér gyermekei közt, minélfogva itt p. o. valaki kis-öcscsének felesége nem lesz, szükségkép leánya az illetőnek, mivel testvéreinek leánya is lehetne. á.maz elnevezések csupán két csoportját a testvéreknek föltételezik.
¹⁾ Morgan, Systems. 390. 1.

csoportnak, szóval a társadalmi embriónak mindama tagjai, kik az élet ugyanazon szakában állanak, vagy a kik számításuk szerint egy nemzedékhez tartoznak, mint közös gyermekei az idősebb nemzedéknek, testvérek, mint közös szülői az ifjabbiknak, házastársak. Ez a nők közösségének emelt első korlátot föltételez, a közösség egy-egy nemzedék tagjaira lévén korlátozva, minék fentartása által a szülők és gyermekek közötti vérfertőzést lehetősége ki van zárva;¹⁾ ki van zárva azok közt kik a polgárisodás nomenclaturája szerint nagybátya és kis-húg, nagynéne és kis-öcs. A rokoni fokok jelzése ily viszonyok közt, mint mondtuk, a havái-féle rendszerben talál kifejezést. Képzeljünk már most két ily csoportot egybeforrva akkép, hogy a kettőnek egy-egy nemzedéke közt közösnejség létezik, vagyis hogy A. csoport ama férfiai, kik egymást fivéreknek nevezik, közösen bírják felelőségeikül a B. csoport ama nőit, a kik egymást nővéreknek nevezik, és viszont; az egyes csoporton belül ellenben ugyanegy nemzedék tagjai közt is visszatartás keletkezik, mint előbb a különböző nemzedékek közt. Ha ez átalakulásnak megfelelően alakú át az előbb a havái-féléhez hasonló rokonsági rendszer is, a létrejövő semmiben sem fog különbözni a telugu-félettől. A fivérek többé nem lesznek közös apái azok gyermekeinek, kiket nővéreiknek neveznek; ellenben közös apái lesznek a másik csoportban egymást nővéreknek tekintő nők gyermekeinek, és viszont. A vérségi fokokat addig jelző elnevezések többé nem lesznek elegendők; az anyák fivereit szükség lesz megkülönböztetni az atyáktól, az atyák nővé-

¹⁾ Tudva van, hogy az erkölcsi haladásnak e fokát sem minden nemzet érte el ama ponton, hol állapotairól először tudomást vesz a polgárisodás története.

reit az anyáktól, kik addig azonosak voltak egymással, úgyszintén a nővérek gyermekeit azoktól, kiket a fivérek gyermekeiknek tekintenek; az elnevezések, melyek e részben használatni fognak, azok, melyeket nagybátyával, nagy-nénével, kis-öccsel és kis-húggal fordítunk le. A születő gyermekek, habár mindnyájan a két csoport vegyült véreből, de kétféle atyáktól s kétféle anyáktól valók lesznek. Míg azok, kiknek anyái nővéreknek nevezik egymást, azontúl is testvéreknek fognak mondatni, a fivérek feleségeinek gyermekeitől, kikre azontúl nemi választásukban kizárólagosan utalva lesznek, meg keilend különböztetni a testvéreket, kik közt nemi tekintetben korlát emelkedik. Ellenben a nővér unokáját férfi is, a fivérét nő is ugyanannyi joggal fogja unokájának nevezhetni, mint addig, mert a nővérek gyermekeinek apái csak azok lehetnek, kiket a fivérek fiaiknak neveznek és viszont. – A másnemű testvér unokáinak unokául való tekintése tehát – dravida-rendszerben – nem úgy áll, mint egy megelőző korszak maradványa, melyben a másnemű testvér gyermeke is gyermeknek neveztetett, hanem összhangban van a fennálló rendszer egyéb részeivel. Ha ezen és a különböző nemzedékek közötti korlátok fenntartása mellett ilyen társadalomban létrejön egyes párok állandó egyesülése s ezzel az ip, nap, vő, meny, sógor és sógornő fogalmak, s e mellett a vérrokoni fokok mindamellett akkép jeleztetnek, mint addig, akkor a dravida-rendszer egész kiterjedésében ki lesz képezve, az ip mindig nagybátya, a vő mindig kis-öcs, a sógor mindig unokavér, a nővér veje férfira nézve mindig fi lesz stb.

A föltételezés tehát, melyre a dravida-rendszer juttat, az, hogy e népek ős-törzse, vagy azok mindegyikének ős-törzse két exogám nemzetségből állott, melyek közbensőleg

nemzedéki rétegekre osztottak, házasságkötések tekintetében pedig egymásra voltak utalva, akkép, hogy házasság csupán a másik nemzetségnek és csupán ugyanama nemzedéknek ¹⁾ tagjával köttethetett; és hogy ezt megelőzőleg az egyik nemzetség fitagjai a másíknak velök ugyanazon nemzedékhez tartozó nő tagjait (unokatestvéreiket) közösen bírták nőkül és viszont, mi az atya és anya neveknek szerfelett tág alkalmazásából következtethető.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Rendszerek, melyek hasonló eredetűek, mint a, dravidáké.

Mielőtt következtetéseinkben tovább mennénk, reá kell utalnunk, hogy az osztályozó rendszerek egy tetemes részében, ha a dravida rokon elnevezések jelentőségét már ismerjük, képesek vagyunk felismerni, hogy egykor, ép eredetiségök idejében, hasonló alappal kellett bírnioik, vagyis hogy a telugu-rendszerrel azonosak voltak.

A Fidzsi-féle rendszer, mondhatni, sokban egyezik a dravida-félével; alapvonásaiban azonos vele úgy, mint a tongai és észak-amerikai törzsekéivel. Különösen jellemzők s a dravida-rendszerekkel szoros összhangot alkotók a következők:

¹⁾ Ugyanama nemzedékhez tartozik, a mennyiben ugyanegy ízben és vegyes ágon származik közös őstől, vagy legalább ilyentől származónak tekintetik.

A férfi, atyja nővérének, valamint anyja fivérének fiát úgy nevezi »tavale,« a mi Fison szerint (ki ez adatokat Fidzsiben Morgan számára gyűjtötte) annyit tenne, mint sógor, mivel – úgy mond – a feleség fivére, valamint férfi részéről nővérének férje is így neveztetik. Hasonlóképp a nő, atyja nővérének és anyja fivérének leányát úgy nevezi »raiva,« mely elnevezéssel jelöli a nő azonkívül férje nővérét és fivére feleségét (sógornőit) is. E felfogás szerint tehát egy fi- és egy nővér gyermekei, a mennyiben ugyanegy nemhez tartoznak, sógoroknak és sógornőknek neveznek egymást.

Így fogja fel Morgan, midőn megjegyzi, hogy e kettős használatú kifejezések eredeti jelentősége a sógori volt és, hogy valószínűleg az unokatestvéri fok, mint megkülönböztetőleg körüírt atyafisági viszony, a fidzsiek előtt ismeretlen volt. Ennek azonban ellentmond, hogy fivér és nővér gyermekei kölcsönös viszonyának kifejezésére, amennyiben ezek nem ugyanazon nemhez tartoznak, létezik külön szó (davola), mely sem sógorsági viszonyt, sem a jelzetten kívül egyebet nem fejez ki. – A fennebbi értelemben való unokatestvér (tavaié és raiva) gyermekei kis-öcsöknek és kis-húgoknak neveztetnek ugyanazon szóval, mely a másnemű testvér gyermekeinek jelzésére szolgál; ellenben a másnemű unokatestvér (davola) gyermekei úgy neveztetnek, mint a saját gyermekek. Ennek nem kell egyéb magyarázatát keresni annál, hogy unokatestvérem házastársa mindig testvérem s így unokatestvéremnek, ki saját nememhez tartozik, gyermeke egyszersmind gyermeke a nem saját nememhez tartozó testvéremnek és mint ilyen: kis-öcsém, kis-húgom; olyan unokatestvéremnek, ki a másik nemhez tartozik, gyermeke, mindig gyermeke valamelyik saját nememhez tartozó testvéremnek

s mint ilyent, gyermekemnek nevezem az osztályozó rokonsági rendszerek legáltalánosabb szabálya szerint.

A nő és meny, úgyszintén a kollaterális gyermekek házastársai ugyanazon kifejezéssel jelöltetnek, mely kis-öcsöt és kis-húgot jelent, ellenben a kis-öcsöknek és kis-núgoknak (p. o. férfira nézve nővére és nőre nézve fivére gyermekeinek) házastársai úgy neveztetnek, mint a saját gyermekek és kollaterálisok,¹⁾ a mi onnan ered, hogy amazok házastársai nem lehetnek mások, mint ilyenek. Az ip és nap ugyanazon kifejezésekkel jelöltetnek, mint a nagybátya és nagynéne, a mi ismét természetes, mivel senki nem léphet házasságra mással, mint úgynevezett unoka-véréivel,, a kiknek anyái szükségkép (kollaterális) nővérei voltak az ember atyjának, míg azok apái ugyanolyan fivérei az illető anyjának. A sógort és sógornőt s egyszersmind unokatestvért jelentő szavaknak sem amaz első volt tehát az eredeti jelentősége, mint ezt Morgan véli, mert ezek régibbek, mint a magánházasságot (vagy páros viszonyt) föltételező sógori viszony, hanem valóban a rendszer értelmében való unokatestvérek viszonyát jelzik, a mennyiben azok ugyanazon nemhez tartoznak, míg a davola elnevezés a különmemű unokatestvéreket jelenti, a kik eredetileg nemi közösségben éltek egymással s a kik közül később a házastársak választottak.

A *tongaiak* rendszere nem ily tökéletesen egyezik a dravida-félékkel, de abban is van olyan jellemző vonás, mely – egyéb analógiákat is tekintetbe véve – nem hagy fenn kétséget, hogy az eltérések akkor jöttek létre, midőn az elnevezések már nem feleltek meg a tényleges állapotoknak s

¹⁾ Azaz az én nememhez tartozó testvérem gyermekei.

kritika és okoskodások tárgyává lettek, míg amazoknál szívósabban fentartották magokat. Legfontosabb egyezési pont a tongai közt egyrészt a dravidák és fidszi közt más részről, hogy testvér és unokatestvér elnevezések egyenlő és más rendszerekkel is egyező használata mellett, két unokatestvér gyermekei, vagyis egy fi- és egy nővér unokái mindig testvéreknek nevezik egymást. Ennek semmi értelme nem volna, ha nem föltételezhetnők, hogy ez elnevezés eredetileg csupán az atyai nagyatya nővére leányainak gyermekeire, (mint a kik atyja szükségkép testvére a saját atyának, úgy mint anyjok a saját anyának) és természetesen megfordítva is (t. i. az anyai nagyanya fivére fiainak gyermekeire) alkalmaztatott. Az atyai nagyatya nővére fiának gyermekeire (és viszont), kik a dravida-rendszer értelmében unokatestvérek (minthogy szükségkép fi- és nővér gyermekei az illetők), azután terjesztetett ki, mikor férj és feleség – a régi két nemzetség és nemzedékek szerinti házasságkötési rendszer felbomlása után – megszűntek volt unokatestvérek lenni, a mikor logikátlanak tűnhetett fel, hogy a szülők unokatestvérei egy részének gyermekei máskép szorítottassanak, mint a másik részé. E mellett szól az is, hogy a kisöcsnek és kis-húgnak (másnemű testvér gyermekeinek) házastársai gyermekeknek szoríttatnak. Egészben azonban sok ellenmondás mutatkozik a tongai elnevezésekben s olyanok, melyek nem magyarázhatók meg máskép, mint reformálásra való esetlen törekvések által, midőn az elnevezések a tényleges állapotoknak már meg nem feleltek. Egy tekintetben azonban itt avultabb, őskoribb állapot emlékei tartották fenn magokat, mint a dravidában és a fidsziben. Ezek a sógorsági elnevezések. A férfi fivéreinek (és pedig a kollaterálisoknak is, 1. Morgan i. m. 571. 1.) feleségeit, valamint

felesége nővéreit¹⁾ feleségnek, a nő nővéreinek (szintén a kollaterálisoknak is) férjeit és férje fivéreit¹⁾ férjeinek nevezi, melyek a fivér és nővér elnevezések tág használata mellett befoglalják a házastárssal közös őstől vagy egy-nemű testvérektől egyenes ágon és ugyanegy ízben leszármazó, vele egynemű atyafiak összegét. Még világosabban szól azonban felfogásunk mellett, hogy a férj neje nővéreinek férjét így nevezi: »fivéreim egyike« és hasonlóképp a feleség férje fivérének feleségét: »nővéreim egyike.« Tehát nem csupán egy csoport fivér bírt közösen egy csoport nővért, hanem eme közös feleségek fivérei mindig közös férjei voltak a saját nővéreiknek, a mi nem lehetséges másképp? mint ha csupán két családi csoport megfelelő nemzedékei házasodtak rendszeresen össze, mint a dravida elnevezésekből kiindulva föltételeztük, noha ezekben a közösnejség ily közvetlen emlékei nem lettek megőrizve. Hasonlónak elég világos nyomát a fidsziknél is találjuk, habár különös módon leplezve. A férj fivérének elnevezéséül ugyan itt is férj áll de a nő valódi és kollaterális nővéreinek férje, továbbá a feleség nővére, a férfi valódi és kollaterális fivérének felesége mind ugyanegy kifejezéssel jeleztetnek (noqu daqu), mely annyit jelent, mint »hátam.« Ez, Morgan kétségtelenül helyes nézete szerint, úgy értelmezendő, mint hangsúlyozott negatíója vagy tagadása a házastársi viszonyoknak. Hogy ilyen szükségesnek tartassék, előbb ellentétes elnevezésnek

¹⁾ Hogy a feleség nővérei és a férj fivérei is a feleségek és férjek közé számíttatnak, ez külön nincs kimondva (minthogy Morgan gyűjtő lapjaiba ezek nem voltak fölvéve), de a viszony kölcsönösségénél fogva ez önként értetődik: ha a feleség felesége egyszermind a férj minden (kollat. és valódi) fivérének (mint i. m. 571. 1. olvasható), akkor szükségképp a férj fivérei mind férjeknek tekintetnek és viszont.

kellott szokásban állnia, mely a tényleges viszonyoknak többé meg nem felelvén és botránkozást költvén, ellentétessel cseréltetett fel; e mellett tanúskodik az is, hogy néhány, a Fison amerikai hittérítő által ez irányban megkérdezett benszülöttek közül »hátam« helyett »férjem-« és »feleségem«-mel fejezték ki a kérdéses viszonyt; a reform tehát még nem is terjedt el általánosan.

Több amerikai törzs rokon elnevezéseit illetőleg kell még itt egy észrevételt tennünk, mely, nézetünk szerint, egyebekkel is összevetve, bizonyossággá emelheti a fenn kifejezett sejtelmet, hogy az észak-amerikai törzsek rendszerei habár erősebben elütöttek is már, de eredetökben egyeznek amazokkal. Láttuk, hogy Fidzsiben különmemű testvérek gyermekei egymással unokatestvérek; ellenben unokatestvérek gyermekei itt nevezik egymást bizonyos esetekben testvéreknek; Így p. o. atyai nagyatyám nővére leányának gyermekeit testvéreimnek nevezem (1. Morgan, Syst. 575. 1. 166. és 187. f. sz.), összhangban azzal, hogy azok anyját, atyai nagyatyám fivérének leányát anyámnak szólítom; ez utóbbi elnevezés okát tudjuk; a nevezett unokavére (davolája) atyámnak s ha nem tényleg felesége volt neki, mindenesetre nővére volt feleségének, nővére anyámnak, tehát kollaterális anyám kinek gyermekei testvéreim; önként foly ebből, hogy megfordított ágon a viszony ugyanaz s anyai nagyanyám fivéreinek fiai is atyáim, fiági unokái pedig testvéreim. Ha már most azt tapasztaljuk (1. Morgan, i. m. 351. 1.), hogy öt irokéz törzsnél (cayuga, onandaga, oneida, mohawk és two mountain iroquois) az atyai nagyatyá nővérének leányát szintén anyának, mohikánban mostoha anyának,¹⁾ delawar-

¹⁾ Mohikánban az atya fivérei is mostoha atyáknak, delavárban és munziban kis-atyáknak szólítatnak.

ban és munziban kis-anyának (így nevezik e két nyelven? megkülönböztetésül a valódi anyától az anya nővéreit is)? kucsinban mostoha anyának nevezik; felismerhetjük ebben egy kivételesen megőrzött emléket ama kornak, melyben az anya szükségkép az atya unokavérei közül való s e szerint az atya minden unokavére testvére volt az anyának. Ugyan-ama korszak emlékét ismerhetjük fel továbbá az észak-amerikai népek egy részénél, a szülők testvérei házastársainak elnevezésében. Tudjuk, hogy ama jogszokás értelmében? melynek a dravida stb. rendszerek létüket köszönik, a szülők mindig unokatestvérei voltak egymásnak s az anya nővére csupán az atyák fivéreivel, és viszont, kelhettek össze. Ezért a szülők testvéreinek házastársai szükségkép testvérei voltak a szülők másikának, a szülők testvérei pedig, mint tudjuk, ha az illető szülő neméhez tartoztak, atyának, anyának, ha pedig a másik nemhez tartoztak, nagybátyának és nagynénének szólítottak. Ennek megfelelően, az atya fivérének felesége tamilban anyának, teluguban és kanaraiban pedig, ha idősb az anyánál, nagy-, ha ifjabb annál, kis-anyának mondatik, épen mint az anya nővérei; hasonlóképp az anyám nővérének férje mind a három dravida nyelvben a szerint? hogy atyámnál ifjabb vagy idősebb-e, nagy-vagy kis-atyának neveztetik, úgy mint az atyának valódi és kollaterális fivérei. Atyám nővérének férje ellenben tamilban és teluguban nagybátyám, mint anyámnak valódi vagy kollaterális fivérei, és anyám fivérének felesége mind a három dravida nyelvben nagynéném, mint atyám nővérei.¹⁾ Ezek tehát teljesen megegyeznek egymás közt és a rendszerrel, csupán a kana-

¹⁾ L. e négy fokra nézve Morgan III. táblázatában 62. 88. 114. 140. számokat.

rai ellenkezik az atya nővére férjének megnevezésére nézve a másik két nyelvvel és saját rendszerével, a mennyiben az nagy- vagy kis-atyának neveztetnék; tekintve az ellenmondást, melybe ekkép önmagával jut, a kanarainak ez eltérése a másik két dravida nyelvtől, melyekkel a többire nézve teljesen egyez, semmi esetre sem származhat egyébből, mint vagy onnan, hogy ama nép, miután az elnevezések megszűntek a tényleges viszonyoknak megfelelni, fölcserélte az eredeti elnevezést mással, a mi a többiben mutatott következetesség mellett valószínűtlen, vagy pedig, hogy az adatok gyűjtése alkalmával követtetett el tévedés, a mi egyedül valószínű.

Az amerikai népek közül az atya fivérének feleségét a kajuga-, oneida- és mohák-irokézek, a dakota-törzsek (8 megnevezve), az assziniboinek, punkák, omehák, jovák, otoék, kák, ozédzsok, mandanok, minnetarrik, varjak, csokták, ah-ah-nelinek és egy pueblo-törzs *anyának*, a szeneké, onondága és tuszkaróra irokézek, a winnebagók, csirokik, pánik, rikkarik, knisztinók, odzsibvék, ottavák, pottovette-mik, fekete lábak, mohikánok s egy atapaszk nép *mostoha anyának*, a csikkezák és krikek, az ecseminek, delawarok és munzik *kis-anyának* nevezik. Ugyané népek az anya nővérét anyának, részben mostoha és részben kis-anyának nevezik.

Anyja nővéreinek férjét a hat irokéz törzs, a winnebagók, knisztinók, odzsibvék, ottavák, pottavette-mik, fekete lábak, ecseminek, mohikánok, munzik, a rabszolga-tó és veres-kés indiánok (két atapaszk törzs) s a kutenék *mostoha atyának*, továbbá a two-muntain irokézek, dakota törzsek, az assziniboinek, punkák, omehák, jovák, otoék, kák, ozédzsok, mandanok, minnetarrik, varjak, csokták, peoriák, pian-

keszák, menominik, sej ennek, kikapúk, sawnik, ah-ah-nelinek s a nyúl indiánok (atapaszk nép) *atyának*, a csikkezák és krikek *kis-atyának*, a *aelavfarokkis-mostolia-atijanak*, *Yégre* a csirokik, pánik és rikkarik *mostoha szülőnek* nevezik. Az atya fivérét ugyan e népek atyának nevezik, kivéve a krieket, delawarokat és munzikat, a kik *kis-atyának*, valamint a knisztinókat, odzsibvéket, ottavákat, pottovettemiket, fekete lábakat, ecsemineket, mohikánokat, rabszolga-tó és veres-kés indiánokat, eszkimókat és kutenéket, a kik *mostoha atyának* mondják.

E törzsek többségénél tehát az atya fivérének és az anya nővére férjének elnevezése teljesen egyezik,¹⁾ s az utóbbi a valódi atyától is csak ott különbözik, hol ettől annak fivére meg lesz különböztetve, mint *mostoha* vagy *kis-anya*. A hol pedig a fenn elősoroltak közt az egyezés az atya fivérének s az anya nővére férjének neve közt nem teljes, ott is az utóbbi olyan, mely az atya kollaterális fivérének elnevezésére szolgál, ha nem is ugyanazon törzsnél, hanem faj rokonoknál, mint a hol p. o. az atya fivére ugyanazon szóval atyának, míg az anya sógora *mostoha atyának* szólítatik, mely megszólítás másoknál az atya fivéreit is illeti. Ellentétet a rendszerrel, e tekintetben, csupán a hurónok, miamik, kaszkaszkiák, wiaw-k s a szauk és róka-nép mutatnak, melyeknél az anya nővérének férje nagybátyának, azaz ugyanúgy szólítatik, mint az anya fivére, mely rendhagyó

¹⁾ A megfelelő adatok 75 tételben (azaz ugyanennyi nyelvben, dialektusban, vagy különálló hordában való elnevezés) vannak közölve s ezek közül 48-nál az atya fivérének s az anya nővére férjének elnevezése eredetiben teljesen egyez; a kifejezések angol fordításaiban a teljesen egyező tétel nincs ennyi; a fordítás tehát nem mindenütt tökéletes.

esetek kétségtelenül a későbbi korból származnak, midőn a társadalmi viszonyok átalakultak volt, s az emberek okoskodni kezdtek az azoknak meg nem felelő kifejezések felett és helyettesíteni kezdték ezeket olyanokkal, melyek kevesbbé visszásaknak tűntek fel.

Az anya fivére feleségének elnevezése 43 esetben (a közölt 68 közül) egyezik az atya nővérének nevével; e 43 eset mind olyan, melyben az atya nővére számára külön elnevezés létezik, mely nagynénével fordítható le. Az atya nővérének nevére nézve ugyanis az amerikai népek egy része megmaradt a havái-féle rendszer állapotán; tizenkét esetben ugyanis, és e közt öt, mely irokéz törzseket illet, az atya nővére anyának (részben mostoha és kis-anyának) mondatik, holott pedig az anya fivére sohasem mondatik atyának. Ezen kívül nagy-anyának is neveztetik az atya nővére, mi teljes zavarról tanúskodik. Természetes, hogy ez esetekben, hol az atya nővérének nincs a rendszernek megfelelő neve, ott az anya fivére feleségének nevével sem mutathatja a rendszeres összhangot; annál nagyobb többségül tűnik fel az említett 43 eset, melyben az összhang megvan.

Az anya fivére az észak-amerikai nyelvekben, mint mondtuk, mindig külön szóval, nagybátyának neveztetik, csupán két népet véve ki, melynél neve ugyanaz, mint a testvér bátyáé. A közölt 68 eset közül az atya nővérének férje 40-ben neveztetik szintén nagybátyának ugyanazon szóval, mint az atya fivére.

Ezekből végeredményül levonható, hogy az észak-amerikai népek többségénél és pedig kivált azoknál, melyek rendszere következetességet mutat, a szülők másnemű testvéreinek házastársai úgy neveztetnek, mint a szülők testvérei. Ha csupán az anya nővérének férje mondatnék atyának,

s az atya fivérének felesége anyának, ez megmagyarázható volna az által is, a mit bebizonyítani igyekeztünk, hogy t. i. e népeknél a jelen fejlődési korszak előtt azon neme a családképzésnek volt általános, melyet mai nap a keletindiai todáknál találunk elő.

Itt azonban csak egy család fiai bírják nőül egy más család leányait és nem viszont, ha csak nem kivételesen, ez utóbbiaknak fivérei is amazok nővéreit; ez általános szabálykép csak ott képzelhető, hol két társadalmi csoport, melyek tagjai egymást a csoporton belül testvéreknek tekintik, nemi tekintetben kizárólagosan van egymásra utalva; csak itt lesz az atya nővérenek férje mindig fivére az anyának s az anya fivérének felesége mindig nővére az atyának.

Szórványosan még egyéb elnevezések is fordulnak elő az amerikai törzseknél, melyek a dravida szerkezetre utalnak vissza; így néhány törzsnél az ip megnevezése ugyanaz, mint az anya fivéréé s a napáé ugyanaz, mely az atya nővéréé, míg másoknál a házastárs testvérenek házastársa testvérenek mondatik.

Végre meg kell itt említenünk, hogy az észak-amerikai, fidzsi-szigeti és tongai rendszerekben a testvéreknek, nemkülönbség nélkül, unokái unokáknak s a nagyszülőknek testvérei, nemkülönbség nélkül, nagyszülőknek neveztetnek, a mi, mint láttuk, összhangban áll a nemzedékek szerint összeházasult két csoport állapotaival.

E következtetések nem fognak túlmerészeknek feltűnni, ha figyelembe vesszük, hogy létezik egy egész népfaj, melynek házassági szabályai a jelenben tökéletesen azonosak a dravidák őseiről itt föltételezettekkel. A törzs, melyről elsőben szólni fogunk, átmenő állapotban van, a mennyiben egyes párok közt állandó kötelékek köttetnek, de a nélkül,

hogy a korrespondeáló nemzedékek tagjai közti nemi közösség ez által mindenütt valóban meg lenne szüntetve, mivel azon kötelék nemi hűséget nem involvál. Számos, már előadott példából tudjuk, hogy alacsony fejlődésű társadalmakban az ilyen szövetség a közönségesebb tünemények közé tartozik s azért többé nem fogunk rajta csodálkozni.

Morgan adatai alapján e fejezet egyik előbbeni cikkében említettük már, hogy a kamilaroi nyelvet beszélő ausztráliaiak nemzetségekre és osztályokra oszlanak s hogy egy osztály fitagjai egy másiknak nőtagjait, kik közül állandó feleségeiket is választják, a mellett összeségökben és úgy tekintik, mint közös nőiket, kikre jogaik vannak. Lássuk most közelebről ama nemzetségeket és osztályokat s a házasságkötést illetőleg fennálló korlátokat.

A kamilaroik most hat nemzetségből állanak;¹⁾ ezek azonban két eredeti nemzetségnek három-három felé való megoszlásából eredtek. E két eredeti nemzetség mindegyikének körén belül, még azután is, hogy azok három-három ágra oszoltak – a házasság tilos volt. A leszármazás nőági lévén, anyja nemzetségéből, melyhez tartozott, senki nem vehetett házastársat, hanem csupán atyjáéből. Ez azonban nem az egyedüli korlátozás volt. A nemzetségeken belül

¹⁾ A kamilaroikat nevezzük, mivel a kumbo, ippai stb. elnevezések e törzsnél fordulnak elő; ugyanis, hogy a rendszer megérthető legyen, a különböző nemzedékek neveinek használata elkerülhetetlen. Hasonló házasságkötési szabályok, mint a kamilaroiknál, léteznek Ausztráliának minden benszültött törzsenél; minden törzs eloszlik két főcsoportra, melyek csak keresztbe házasodnak és a nemzedékek szerinti tilalom is általános, mely szerint senki nem kelhet össze szülei nemzedékéhez tartozóval, sem – természetesen – megfordítva. A nemzedékek nevei a különböző törzseknél különbözők.

bizonyos elnevezések vannak szokásban, melyek származásuk szerint illetik az egyéneket, így az első nemzetséghez tartozó férfiak *murri* és *kubbi* elnevezésekkel vannak megkülönböztetve, az ugyanahhoz tartozó nők pedig *mata* és *kapota*, a másik nemzetség férfiai *kumbo* és *ippai*, női *buta* és *ippata* elnevezésekkel. Az ippata nőnek, ki csupán kubbi férjhez mehet, fiai mindig kumbók, leányai mindig buták; a buta nőnek, ki csak murri férjhez mehet, fiai mindig ippaik, leányai, úgy mint anyja, ippaták. Úgy az első nemzetségben is a mata nő csak kumbo férjhez mehet és fiai kubbik, leányai kapoták; a kapota nő csak ippai férjhez mehet és fiai murrik, leányai, úgy mint anyja, maták. A két nemzetség állandó leszármazási és házassági rendje tehát a következő:

1. nemzetség.

I. nemzedék.

Mata

(férje Kumbo)

II. »

Kapota

Kubbi

(férje Ippai)

(felesége Ippata)

III. » Mata

Murri

(férje Kumbo) (fel. Buta)

2. nemzetség.

I. nemzedék.

Buta

(férje Murri)

II. »

Ippata

Ippai

(férje Kubbi)

felesége Kadota)

III. » Buta Kumbo

(férje Murri) (fel. Mata)

A két nemzetségben tehát az egymást követő nemzedékek két-két elnevezés által vannak megkülönböztetve; külön a férfiak s külön a nők. A nyolcz elnevezés helyett kettővel, mely a két nemzetségben közösen használtatik, két egymást követő nemzedék megkülönböztetésére, ugyanazon szabály volna kifejezhető, ha megmondatnék, hogy házasság csupán két különböző nemzetségbeli, de ugyanazon nemzedék nevét viselő egyének közt köttethetik. Az eredmény az, hogy szülők és gyermekek egymással, testvérek egymással, nagybátyák és kis-húgok, valamint nagynénék és kis-öcsök egymással nem léphetnek házasságra s illetőleg házasságon kívül sem követhetnek el vérfertőzést. Ellenben unokatest-Térek egymással léphetnek házasságra, és ha az osztályozó rokonsági rendszer szellemében s az illető osztályokban tapasztalt közösség alapján azt mondjuk, hogy minden kumbo férje lévén minden matának, ezek közös apái és anyái minden kubbinak és kapotának s ezek mind testvérei lévén egymásnak, egyszersmind unokatestvérei (mint apáik nővérei s anyáik fivérei által nemzetteknek) minden ippainak és ippatának, ezzel el van mondva az is, hogy férj és feleség mindig unokatestvérek, a minék következtében a dravida-rendszer minden konzequenciáival egyetemben alkalmazhatóvá lesz.

Ha a kamilaori rendszer eredetét fürkészszük, arra a gondolatra vezetettünk, hogy alapításában törekvés nyilvánul a legközelebbi vérrokonok közötti incest meggátolására mi a közösnejtűség mellett a tilos fok kijelölésével elérhető nem volna, mivel sem apa és leánya, sem apáról való testvérek, mint ilyenek, nem ismerik egymást. A kitűzött cél ha ugyan céltudatosoknak képzeljük az illető őstársadalmak intézkedéseit, elérhető csupán a *nemzedékek számlálása*

és nőági leszármazási fáknek nyilvántartása által volt. Ezt a kettőt a dravida rokonsági rendszer föltételezi és feltaláljuk Madagaszkár benszülotteinél is, kikről biztosan föltehetjük, hogy osztályozó rokonsági rendszerrel bírnak, noha Morgan táblázataiban nem fordulnak elő.¹⁾ Madagaszkárban a leszármazás nőági s a kik ez értelemben egyszármazásúak, azok közt tilos a házasság; míg különmemű testvéreknek unokái, sőt bizonyos (dispensatio jellegével bíró) szertartás teljesítése után, már azoknak gyermekei is összekelhetnek, addig két (anyáról való) nővérnek egyenes nőági utódai, ha az ötödik ízben származnak is a közös östől, nem léphetnek házasságra.²⁾ Az idézett forrás egyébiránt eldöntetlenül hagyja, hogy a további ízekben meg van-e engedve a házasság; mert általában mondja, hogy két nővér utódai közt tilos az és felsorolja azután az ivadékokat a két nővér unokája dédunokájáig. Más nemzeteknél vannak jogi intézmények (mint házassági tilalom, vérbosszúra való kötelezettség és a megváltási díjban való osztozás joga), melyek a leszármazásnak a 7., sőt 9. ízig való nyilvántartását föltételezik. Az írás használata mellett hosszú családfák megőrzése igen könnyű volna; mindamellet polgárisult államokban

¹⁾ Sibreenek (Madagaskar and its people 192.) Lubbock által (i. m. 136. 1.) idézett észrevételei az íránt nem hagynak fenn kétséget. »Madagaszkár benszülottei, úgy mond, első vonalbeli unokatestvéreiket rendszeren testvéreiknek nevezik s ennek megfelelőleg nagybátyát és nagynénét: apának, anyának és csupán az által, ha határozottan megkérdezi az ember tőlük, hogy »egy atyától« vagy »egy anyától« származnak-e, ismerhető fel a rokonság valódi foka. Úgy látszik, hogy a másodfokú atyák és anyák íránt olykor nem csekélyebb vonzalommal viseltetnek, mint a valódiak íránt.«

²⁾ Ellis, Hist. of. Madag. I. 164. lap. *Spencer*, Descr. Soc. 3. füzet 9. lap.

nem találkozunk azon szokással (kivéven kiváltságos osztályoknál, melyeknél szintén különleges jogi viszonyokkal függ az össze), míg vad és barbár népeknél, hol egyedül az emlékezetre van bízva, mindennapi dolog, hogy az emberek minden dédatyjokat és dédanyjukat, sőt régibb fokú őseiket is meg tudják nevezni, azoknak minden élő ivadékaival s a közfokokkal egyetemben.¹⁾ A jogviszonyok természete magyarázza meg ott az elhanyagolást, itt a gondos megőrzést; mi az emlékezetnek megterhelését illeti, gondoljuk meg, hogy az, mit kezdetleges társadalmakban az embernek emlékezetben kell tartania, a viszonyok egyszerűsége, az eszmék és ismeretek szűk köre s a nyelv szegény volta mellett, még kevés ahhoz képest is, mit előhaladtabb társadalmakban még az alsóbb osztályok tagjának is meg kell tanulnia, ha másképp nem, a gyakorlat, az élet leczkéi folytán. A tér, melyet komplikáltabb viszonyok közt különmemű eszmék és ismeretek sokasága foglal el, a kezdetleges embernél rendelkezhető marad és betöltetik még a gyermekkorban, az állandón egy körben élők atyafisági viszonyaival, melyek a családok körében a mindennapi beszélgetések egyik tárgyát képezhetik; közönséges dolog a polgárisult világban is, hogy szűk körben élő s a külvilággal keveset érintkező egyének naponkint megbeszélnek ugyanazon dolgokat változás nélkül. Alig szükséges továbbá arra hivatkozni, hogy írást, és különösen liangírást nem tudó társadalmakban az emlékező tehetség erejének s illetőleg ez erő kizsákmányolásának oly tényeivel talál-

¹⁾ Így az észak-amerikai indiánokról Schoolcraft írja: »It is noticeable that they trace bloodkmdred and consanguinities to the remotest ties.« A kafferekről Waitznél (i. m. II. 391.) olvassuk, hogy genealógiáikat nagy becsben tartják; Natalban olykor a 10. vagy 12. izedig is felviszik azokat.

kozunk, melyeket el nem hinnénk, lia bebizonyítva nem volnának. ¹⁾

A családfáknak, a leszármazási és atyafisági viszonyok részleteinek épségben és nyilvántartása tehát kezdetleges fokokon lehetséges és gyakran is előfordul. Mindamellet bizonyos fejlettségi fokát az értelmiségnek ez is föltételezi; úgy látszik, hogy a kamilaroi törzs eme fokot, legalább rendszerre keletkezésének idejében, még nem érte volt el. A nemzedékek számlálása s ez által nyilvántartása annak, hogy az egyes egyének hányadik ízben származnak valamely közös ősanjától, felülmúlta képességeiket. Ezt annál könnyebben elhithetjük, mivel az ausztráliaiak a számlálás mesterségét illetve, a legelmaradtabb emberek közé tartoznak; így épen a kamilaroik csupán hatig számlálnak, számneveik pedig épen csak háromig vannak, míg 4, 5, 6 az első három számnév összetételei által fejeztetnek ki, ekkép: bularr-bularr = kettő-kettő = 4, bularr-guliba = kettő-három = 5, három-három = guliba-guliba = 6. Mindamellet a kamilaroik még magasabban állanak e tekintetben a queenslandi törzsek-nél, ²⁾ melyeknek csak egyre és kettőre vannak számneveik, míg hármat és négyet összetétel által, mint amazok fejezik

¹⁾ Hogy mást ne említsek, a régibb egész roppant szanszkrit irodalomnak századokon át élő szóval közvetített, emlékezet útján való megörökítése az írás alkalmazásáig, mely e célra a branmánoknak a régihez való ragaszkodása folytán (átkok szóratnak arra, ki a védák verseit könyvből tanulná vagy leírná) későbbi az írás elterjedésénél egyéb czélokra, noha ez is sokkal későbbi ama megíratlan irodalom keletkezésénél.

²⁾ Queenslandban, Maranoa kerületben is létezik egy törzs a kamilaroitól különböző urghinak nevezett dialektussal, mely hasonló beosztással és elnevezésekkel és házasságkötési szabályokkal bír, mint a kamilaroi-féle (Morgan, Ancient Soc. 375. l.)

ki s a mi négyen túl van, az egyformán »több mint négy, sok, nagy.« Egy más ausztráliai törzs (a watchandiek) a két első számnév összetételének eszméjéig sem emelkedett, két tőn túl csak »sok« és »nagyon sok«-at különböztetvén. ¹⁾ Talán ez utóbbinak fejlettségi fokán állhatott a kamilaroi törzs, midőn a nemzedékeket megkülönböztetni kezdte, két egymást felváltó névkategoriát alkalmazván e célra. — Rendszerek komplikált voltát (komplikált ²⁾ a cél egyszerűségéhez hasonlítva), így megmagyarázza értelmiségők egyszerű, az absztrakcióra való képesség szerfelett csekély volta. Elégtelen észszel kezdeményezve a rendszer, különböztetésével és tilalmaival nagyon elégtelenül is felelt meg a kitűzött célnak; legalább is három nemzedéket kellett volna külön elnevezéssel megkülönböztetni, mielőtt a sorozat elseje ismét alkalmazásba jut, hogy ascendensek és általában a különböző nemzedékekhez tartozók egymástól, nemi érintkezés tekintetében, tényleg eltiltva legyenek az intézmény által. Úgy, a hogy áll, ascendensek közötti vérfertőzetnek általán nincs eleje véve általa, hanem csupán első fokú ascendensekének; az unoka-leány már ismét nagyanyja osztálynevét viseli s a finemzedék, melynek tagjait úgy tekintheti, mint férjeit, ugyanazon nevet, melyet nagyatyja nemzedéke, ki eshetőleg még ereje javában van. Ha a névsor elseje egy nemzedékkel később térne csak vissza, akkor dédszülő és dédunoka viselnék ugyanazt s a fogalmaink sze-

¹⁾ L. az ide vágó tények érdekes és nagy olvasottságon alapuló ismertetését Tylornál, *Primitive Culture*, London, 1871.1. 220. és köv. az ausztráliakról, valamint általában a »Számlálás mestersége« című fejezetben.

²⁾ Mily felesleges p. o. két különböző név alkalmazása a két nem tagjainál ugyanazon nemzedékben!

rinti incestusnak biztosan eleje volna véve, habár a kamilaroi rendszer által föltételezett czél, t. i. azoknak kizárólagos egymásra utalása, kik ugyanazon ízben származnak a közös őstől, így sem volna elérve, mert egy-két század folytában az elsőszülöttek elsőszülöttének s a legifjabb ág legifjabb ivadékának születése közt, ugyanazon ízben, már száz év is lehet, valaminthogy másrészt ugyanazon évben szülehetnek, a kik különböző ágakon négy vagy több íznyi különbséggel származnak valamely közös őstől. Olyanok egykorúsága, kik ugyanazon nemzedék nevét viselik, bár különböző ízben származnak le, négyes vagy ötös, vagy bármily névsorozat mellett is hogy bekövetkezzék, csak idő kérdése. A nemzedékek ízek szerinti állandó megkülönböztetése csupán rendszeres családfák nyilvántartása mellett lehető. A háromig számláló kamilaroik idáig nem tudtak gondolni és rendszerök érintett sajátsága bizonyosan nem onnan ered, mintha p. o. nagytya és unoka közti vérfertőzet iránt közönyösek lettek volna, hanem csak eszök rövidségéről tanúskodik.

A mi rendszerök keletkezési módozatát illeti, eleve ki van zárva a föltételezés, hogy kezdetben is azok, kik egy nemzedékbe soroztattak, valóban ugyanazon ízben származtak volna le közös őspanyáktól. Ez a kezdetlegesebb korszakban olyan számontartást föltételezne, minővel később sem bírtak. E tekintetben alig képzelhetni mást annál, hogy egy időben a csapat korosztályok alapján emelt korlátot a nemi közösségnek, mi akkor ascendensek közötti vérfertőzetnek valóban elejét vette. – Azok gyermekei, kik ama korlátot emelték, képezhették a második nemzedéket s így tovább a nemzedékek a mint egymást követték, felváltva kétféle nevek által különböztetvén meg egymást, melyek azonban unokáknak és nagyszülőknek közösek voltak.

A rokonsági elnevezések, melyeket Kelet-Indiának három legnagyobb dravida nemzeténél találtunk és melyek mint láttuk, előfordulnak másutt is, azoktól helyben és fájban különálló nemzetnél, föltételeztetik, hogy a new-south-ivalesi kamilaroiknál és a queenslandi urghiknál fennálló társadalmi beosztás egykor általánosabb jelenség volt az emberi faj különböző ágainál, – amaz időben t. i., mikor e faj ágainak többsége fejlődésében nem állott magasabban mint amaz ausztráliai törzsek, melyeknek értelmi elmaraadásáról számrendszerök elegendő fogalmat ad. Mert ha az értelmiség fejlődésével egyszersmind világossá lett amaz osztályrendszer tökéletlensége és meg is voltak adva az eszközök annak – irányzatainak megfelelő – tökélyesbítésére, – ez a tökéletesítés nem állhatott egyébben, mint a nemzedékek rendes számlálásában, a leszármazásnak, vagyis családfának – természetesen nőágon való – nyilvántartásában, egybekötve a nemzedék-nevek elejtésével, de fentartásával ama törvényeknek, melyek nemi érintkezést ugyanazon nemzetségnek, valamint két különböző nemzedéknek tagjai közt tiltanak. Az egy bizonyos időponton élő nők lettek a későbbi nemzedékek elismert ősanýáivá, a nemzedék-számlálás kiindulási pontjaivá. A gyermekszülés korát máielért és még túl nem haladott nők, kik ugyanazon osztálynevet viselték, úgy tekintethettek, mint nővérek, míg az ugyanazon nemzetségben a másik osztálynevet viselők tényleg csak anyái vagy leányai lehettek azoknak. A férfi egyének állása a nemzedék-rendben anyáik íze által volt meghatározva, fivérek lévén mindazok, kiknek anyái nővéreknek tekintettek s ez anyák leányai nővérei lévén azon fivéreknek. A férfiak és nők, kik két nemzetségben a régi osztályozás és majdan a nemzedékek azon alapuló számlálása alap-

ján nemi tekintetben egymásra és kizárólag egymásra voltak utalva, egymáshoz való vérségi viszonyukban külön elnevezés által jeleztettek, melyet unokavérrel fordítunk azért, mivel magában foglalja azokat, kik két különmű testvér gyermekei, a nélkül, hogy azonos volna a testvér elnevezéssel, mint a mely egynemű testvérek gyermekeit jelöli. Mindazon példányaiban az osztályozó rokonsági rendszernek, melyek nem élték e részben változás nélkül túl a tiltott descendensi fokok elismerését, mint túlélték a havái-féle, a mikronesiaiak, a maori, zulu s a gaura-félék, – hanem módosítottak azon tilalmak által, u. m. a dravidáké mellett az amerikai népekéi kevés kivétellel, továbbá a tongai és a fidzsi-féle, – azon kitétel, melyet Morgan és adatgyűjtő munkatársai példájára unokatestvérrel adunk vissza, olyan törzs- és vérrokont jelez, kivel, a mennyiben a másik nemhez tartozik, házasságra lépni szabad, testvér pedig mindig olyat, kivel nem szabad. A dravida-rendszerek tanúsága szerint, e népek őseinél általában senki mással nem lehetett házasságra lépni, mint unokatestvérnek nevezett törzsrokonnal, a mit akkép magyarázunk, hogy a törzsön (mely a társadalmat képezte) kívül általában nem volt szokás házasodni, hogy a törzsbeliek mind vérrokonoknak tekintették egymást^ hogy e rokonság foka, felfogásuk szerint, minden egyénre nézve, minden egyén irányában meg volt határozható, hogy továbbá azok közt, kik egyenes fiágon, vagy egyenes nőágon valamely közös őstől származtak, a házasság tilos volt, hogy a törzs csupán két olyan nemzetségből állott, melynek tagjai egyenes ágon való közös származást tartottak (minek folytán az egyenes fiági leszármazás mindig együtt járt az egyenes nőágival) és hogy végre azok is, kik bár csak vegyes ágon származtak közös őstől, tehát nem ugyanazon nem-

zetséghez tartoztak, csak úgy léphettek házasságra egymással, ha közös őseiktől ugyanazon ízben származtak le. A dravidák rokon rendszerében lényegében hasonló és tehát ugyanazon ős-társadalmi állapotokra vezethető vissza a Fidzsi- és Tonga-szigetek és Észak-Amerika benszülötteinek rokonsági rendszere, míg az ausztráliai törzseknél ugyanazon szabályoknak legősibb formáját gyakorlatban találjuk fel.

A jelen munka kéziratban való befejezte után jutott kezemhez egy, a victorai kormány megbízása folytán szerkesztett munka,¹⁾ mely az ausztráliai benszülöttekkel foglalkozik s a többi közt ezek szokásai iránt igen érdekes, újabb tudósításokat hoz, melyek közül a következőket itt utólagosan fölveszem. A kamilarói rendszer Ausztrália benszülötteinél sokkal általánosabb elterjedési!, mint eddig föltételeztük. így Queensland összes törzsei hasonló rendszerrel bírnak, habár az osztály-elnevezések részben különböznek is a kamilaroi-féléktől,²⁾ a különböző törzsekben eltérő névvel jelölt osztályok (nemzedékek) azonossága nyilván tartatik, akkép p. o., ha egy saját törzsetől elszakadt benszülött más törzsből vesz nőt, tekintettel van reá, hogy olyan osztályból valót vegyen, mely bár más nevet visel is, mint saját törzsében, de mely megfelel saját törzse azon osztályának, melyből feleséget lenne szabad ott vennie. ³⁾ Mackay táján Queenslandban, a különböző törzsek

¹⁾ *Smyth*, The Aborigines of Victoria. London, 1878.

²⁾ *Smyth*, Aborig I. 91.

³⁾ Egy benszülöttről mondatik p. o.: he got one (wife) belonging to the class that corresponds with that from which he would have got a wife in his own country, though here the class is called Woongoan (in the female) and in his tribe by another name.

vannak egyformán következő beosztással: mindenütt két nemzetség létezik, jungaru és wutaru névvel s mindenki anyja nemzetségéhez tartozik; a két nemzetség tagjai, nemzedékek szerint, két különböző nevet viselnek; e nevek a jungarú nemzetségben gurgela és bembia, a wutaru nemzetségben pedig kubaru és wungo; (ez utóbbi kettőnek külön formája van a nőnem számára: kubarun és wungun); gurgela anyának gyermeke mindig bembia s bembia anyáé mindig gurgela; épen úgy a másik nemzetségben kubarun anyáé mindig Avungo és wungun, wungun anyáé pedig mindig kubarú és kubarun. Glurgela férfi vagy nő csak kubaruval vagy kubarunnal köt házasságot, bembia férfi vagy nő csak wungoval vagy wungunnál. E rendszer a kamilaroitól csak anynyiban különbözik, hogy itt 8 osztálynév helyett csak 4 van, mert ugyanazon nemzetség és nemzedék tagjai nemi különbség nélkül ugyanazon nevet viselik (kivéven, hogy az egyik nemzetségben a végszótag különbözik nem szerint), mi a czélnak csakúgy megfelel. Itt a gyermekei osztálynevét viselőket mind gyermekeinek s a szülői osztálynevét viselőket mind szülőinek nevezi az ember, valamint a maga osztálynevét viselőket testvéreinek, úgy mint azok, a kiket szülőinek és a kiket gyermekeinek nevez, mind testvérei egymásnak. ^{a)} Ez megfelel az osztályozó rokonsági rendszer szellemének s kétségtelenül a kamilaroiknál is így van, mi által a dravida-rendszerekkel való egyezés formailag is tökéletes. Bidleynek egy újabb munkájában²⁾ szintén azt olvaszuk, hogy a kámilaroi-féle osztálynevek, a velők kapcsolatos klasszifikációval és törvénynyel egyetemben a kamilaroi

¹⁾ Ez szükséges konzekvenciája a 91. lap utolsó három sorában mondottaknak.

²⁾ Kamilaroi and other Austr. languages. New South Wales, 1875.

törzseken messze túlterjednek.¹⁾ – A waihvun-törzsek egy része 16 alosztályra oszlik, négygyel minden osztályban, a következő négy totemmel: murawi (kenguru), ngúri (emu), tdhürü (barna kígyó) és kuraki (opossum). Itt tehát négy nemzetség létezik, melyek mindegyikében külön névvel jelöl-
tetik az egymást felváltó két nemzedékben a két nem, úgy mint a kamilaroik két főcsoportjában, hol ezek mindegyike három-három totem-nemzetséget foglal magában, melyek osztálynevei azonban (a főcsoportban) közösek. Ridley nem közli, hogy a waihvun törzsek nemzetségeiből lehet-e házasodni a többi háromba akkép, hogy csak egy-egy nemzetségben belül tilos a házasság, vagy pedig hogy kettő-kettő van-e kizárólagosan egymásra utalva.

A hol a kamilaroiknál szokásos osztálynevek – írja tovább Ridley – ismeretlenek is, mégis ugyanazon rendszer

¹⁾ (They) extend far beyond the Kamilaroi tribes; pag. 162 Azok közé, melyek ugyanazon osztályneveket használják, tartoznak a pikumbul nyelvű törzsek is (163. l.), kiknek nyelve a kamilaroitól tetemesen eltér. *Smyth*, (id. m. IL 286.) mint a Kamilaroikkal azonos osztályneveket nevezzi a Pikumbulokon kívül, a Wolaroi, Wiradhuri és Waihvun nyelvű törzsekét. Ez utóbb nevezettek egy része azonban üidley szerint, más osztálynevekkel él.

²⁾ Az e névben s a többiben előforduló »ng« hang kifejezésére, Eidley külön betűjegyet használ, mely szerinte (pag. 4.) úgy ejtendő! mint *ng* az angol *sing* szóban; ez nem különbözik e betűk kiejtésétő magyarban (p. o. *engem* szóban) és más európai nyelvekben, a hol az »-n« mindig kissé eltérőleg (orron át), mintha más betű előtt áll, ejtetik ki a g-vel szoros összefüggése folytán. A magyarban ez ejtése az *xig*-nek általános; németben összetett szókban nem érvényesül, így »Ungar«-ban másképp ejtetik ki az »n,« mint ungar-ban (nem teljesen megfőtt). A jelzett hang-összetét ausztráliai, valamint amerikai és afrikai nyelvekben a szó elején is fordul elő (a mire európai nyelvben nincs eset) s itt valószínűleg megfelel a héber »ajin«-nak.

uralkodik. Így Queensland egy nagy részében, Moreton-öböl és Wide-öböl közt, következő nevek szolgálnak hasonló czélra: bárang²⁾ és barágun; bundär és bundárun, bandür és bandúrun; derwain és derwaing-gun; az -mi vagy -gun utóraggal összetett szók a megelőzőnek nőnemét jelzik. ¹⁾ A *kógai* törzs osztálynevei:

ippai és ippata helyett	urgilla és urgillagun,
murri és mata	» wung-go és wung-gögun,
kubbi és kapota ²⁾	» obur és oburugun,
kumbo és buta	» unburri és unburrigun.

Moreton-öböl körül derwaingun nem testvére derwainnak, hanem felesége³⁾ s így hihetőleg a többi fenn, mint moreton-öböli elősorolt névnél is, a női forma a másik nemzetségbelinek ugyanazon nemzedékbelijét jelzi, ki nőül vehető, nem mint ippai és ippata kamilaroiban vagy urgilla vagy urgillagun kógaiban; a hasonhangzásúak itt testvéreket jeleznek, amott pedig a kijelölt párokat.

Két nemzetségre oszolnak a Murray-vidéki feketék is; totemjeik mak-kvarra, a sas és kilparra a varjú; a gyermekek itt is az anya nemzetségéhez tartoznak, tehát soha nincsenek atyjokkal egy néven, minthogy ez mindig más nemzetségbeli, mint anyjok; a férfiak a saját nemzetségbeli nőket nővéreknek nevezik;⁴⁾ hogy a nemzedékek itt meg vannak-e különböztetve, ez nem mondatik, de az analógiák folytán nagyon valószínű; így a Port-Lincoln környéki törzsek szintén két, Matteri és Karraru, nőági exogám nem-

¹⁾ I. h. 163.

²⁾ *Ridley* kubbotát ír,

³⁾ I. h.

⁴⁾ *Smyth* i. m. I. 86.

zetségre oszlnak; azonkívül hogy a saját nemzetségbelivel nem köttetik, még egyéb tilos fokok is léteznek a másik nemzetség tagjaival szemben, melyeket közelebb le nem ír a forrás, ¹⁾ de bizony meg lehetünk győződve, hogy ezek ugyanazok, melyek a dravida-rendszer értelmében nagybátya és kis-öcs, nagynéne és kis-húg nevekkkel jelöltetnek. Hasonló viszonyokra látszik utalni egy nyugat- ausztráliai törzseket illető megjegyzés is, mely szerint nőszemélyek már nagyon fiatalon eljegyeztetnek a családok egy bizonyos ágába, vagy egy azon ágbeli biztos egyénnek, és hogy általában elhatározottnak tekintetik, miszerint e vonalon kívül nem mehetnek férjhez. ²⁾

A brabrolong-törzs (Észak-Gippslandban) rokon elnevezéseiből is kitűnik, hogy két nemzetségből áll, melyeknek megfelelő nemzedékei összeházasodnak; ugyanis a feleség és ennek nővére *férfi* részéről, fivérnek felesége *férfi* valamint *nő* részéről és a férj nővére nő részéről wrúkutnak neveztetnek; hasonlóképp a feleség fivérét *férfi*, a nővér férjét *férfi* és *nő*, a férjet, valamint férje fivérét *nő* brának nevezi. ³⁾ Megjegyzendő, hogy fivér- és nővérnek itt is minden közös őstől egyenes (nő) ágon ugyanazon ízben származó, vagy ilyennek tartott rokon neveztetik.⁴⁾ Míg tehát a saját nemzetségben egy ízben levők mind fivérnek-nővérnek, addig a másik nemzetségbeli egy ízben (vegyes ágon) levők brának és wrúkutnak nevezik egymást kölcsönösen; brar és wrúkut tehát ama rokonok elnevezései, melyeknek a

¹⁾ »In addition tho this general rule there are certain degrees of relationship whithin whicftntermarrying is prohibited.« I. h. 87. 1.

²⁾ I. h. 87. 1.

³⁾ *Howitt* jelentése szerint a Smyth által kiadott munkában.

⁴⁾ L. *Howitt* diagramját Smythnél II. 328.

dravida stb. nyelvekben való elnevezését Morgan unokatestvérrel adja vissza; a brabrolong-törzsnél is tehát a feleség és a férj unokatestvérnek neveztetnek azért, mivel csak unokatestvérrel (valódival vagy kollaterálissal, de mindig csak vegyes ágival) lehet összekelni; a testvérek is csak ugyanazon csoport egyéneivel kelhetnek össze és ezért a valódi és kollaterális testvérek házastársai mind brának és wrukutnak mondatnak, mint a saját házastárs.

A Peake folyó és a Charlotte vizek környékén lakó s ezek után nevezett két törzs, a forrás kifejezése szerint *négy osztályba* van beosztva, melyek tagjai nemkülönbség nélkül a következő neveket viselik: Parulá, Puningá, Pultará és Kumará. Parulá és Puningá csak egymással kelhetnek össze, úgyszintén Pultará és Kumará is; a Parulá nő gyermekei Pultarák s a Pultará nőkéi ismét Parulák; a Puningá nőkéi Kumarák és a Kumará nőkéi Puningák; egyik nemzetségben tehát Parulá és Pultará, másokban Puningá és Kumará neveket felváltva viselik az egymást követő nemzedékek. ¹⁾

A Port-Essingtoni körül élő benszülöttek három osztályt képeznek; az elsőnek neve Maudrojilly, a másodiké Mamburgy, a harmadiké Maudrouilly; ez osztályok közt nem köttetnek házasságok, hanem mindegyiknek tagjai csak saját osztályukbeliekkel kelnek össze. ²⁾ Ezek tehát nem nőágon örökös nemzetségek, melyek mindig exogámok és nem is nemzetségek általában, hanem kétségtelenül nemzedékeket jeleznek, úgy mint p. o. a kamilaroiknál ippai, ippata, kubbi és kapota képeznek ugyanegy nemzedéket, a Mackay-tör-

¹⁾ Forrás a berlini anthropologiai társulat tárgyalásairól szóló jelentésén. Zeitschr. f. Ethnol. 1879. 236. 1.

²⁾ I. h. 89. 1.

zseknél pedig bembia és kubarú; a különbség egyrészt abban áll a kamilaroikkal szemben, hogy ezeknél ugyanazon nemzedék fi- és nőtagjai a két nemzetségben külön neveket viselnek, ¹⁾ úgy, hogy egy nemzedék tagjai 4 név közt oszolnak el; a Mackay-törzsekkel szemben pedig abban, hogy itt ugyanazon nemzedék tagjai (fi- és nőtagok egyformán) mindegyik nemzetségben más nevet viselnek s így a nemzedék 2 név közt oszlik meg. A kérdéses port-lincolni benszülöttekről tehát vagy azt kell föltételezni, hogy az ugyanazon nemzedékhez tartozók, az osztálynéven kívül még legalább két totem szerint is vannak megkülönböztetve, a mikor a két nemzetség össze való nemzedékei ugyanazon nevet viselnek, számon tartva a mellett a nemzetséget, a mi egyszerűsítése volna az elnevezések tekintetében a Mackay-rendszernek, úgy, mint ez maga ugyanazon tekintetben egyszerűsítése a Kamilaroi-félének. Mert ama másik föltételezés, hogy exogám nemzetség épen ne létezzék s a lakosság az egyes nemzedékek körén belül teljesen endogám legyen, a mely esetben rokonsági rendszere a havái-félével lenne azonos, nézetem szerint, egészen ki van zárva az által, hogy mindazon ausztráliai népeknél, melyek törzsi szervezetéről és házassági szabályairól részletesebb tudósításaink vannak, a két exogám-nemzetségre való beosztást mutatják. Nagyon jelentékenyen a port-lincolni szokás még abban különbözik nemcsak a kamilaroi, de a többi itt tárgyalt rendszertől is, hogy míg ezeknél csak két endogám nemzedék váltja fel egymást, amazoknál három; mert föltételezem, hogy a maudrouillyk gyermekei a mamburgyknak, ezek a maudrojillyknek s az utóbbiak ismét maudrouillyknek. E szerint e rendszer által a

¹⁾ Ezét közül is azonban ippai-ippata és kubbokubbota (kapota) közös gyökre mennek vissza.

nagyatya és unoka közti házasságkötés is ki van zárva, a mit p. o. a kamilaroi-rendszer nem szükségkép involvál (1. fenn). Azon állapotot, midőn bár endogámia mellett egy-egy nemzedék nemi tekintetben kizárólag magára van utalva s úgy az idősebbikkel, mint az ifjabbikkal való közlekedés ki van zárva, másutt is előtálálható. A régi lófej ő skythák szokásai, melyekhez hasonlókat Plato óhajtott volna eszményi államában meghonosítani, továbbá a havái-féle és a hozzá hasonló rokonsági rendszerek, melyek értelmében a társadalom nemzedéki, egymáshoz összeségökben szülői s gyermeki viszonyban álló rétegekre oszlik, föltételezik, hogy nemi érintkezés csak ugyanazon nemzedék tagjai közt lehet megengedve. Azt, hogy egyenes ágon közös őstől származó egyénnel nem lehet házasságra lépni, feltaláljuk a madagászariaknál és mindazon temérdek társadalomban, melyben az úgynevezett exogamia szokása uralkodik, a melynek értelmében törzs- vagy nemzetségbeli egyénnel nem lehet házasságra lépni; a nőrablás szertartásával élő népeken kívül, ide tartozik nagyon sok más, mely ama szertartást nem ismeri, s melyről a nála erőben lévő nőági leszármazás folytán föl sem tehető, hogy az említett szertartás által jelképzett szokást valamikor gyakorolta volna.¹⁾ Ezek közt említendő az észak-amerikai őslakók számos törzse. A Misz-

¹⁾ A rokon elnevezések azt látszanak bizonyítani, hogy ezeknek ama rendszerei, melyekben a testvérek gyermekei közt a testvér neme szerint különbség tétetik, tehát a dravida stb.-hez hasonló rendszerek nem állottak elő ott, a hol az ilyen viszonyok közt eleinte szükségkép ellenséges törzsek vérvegyülete nők rablásán alapúit, hanem csupán ott, a hol két horda teljesen egybeolvadt. Ez nem zárja ki, hogy utóbb e kettőből egybeforrt csapat elágazott több felé, külön törzseket képezve, melyek közt aztán nőrablás is folyhatott, de a midőn a rokon rendszer megtartotta egyszer felvett alakját.

sziszippin innen, a mexikói és a Hudson-öböl közt a fehérek bevándorlása előtt honos törzsek, melyek nagyobb részben nő-, kisebb részben fiági leszármazást követnek, mindannyian olyan alosztályokra, vagyis nemzetségekre oszlanak, melyeknek tagjai közt házasság nincs megengedve és a mellett olyan rokonsági rendszerekkel bírnak, melyek a dravidákéhoz többé-kevesebbé, némely részöknél pedig feltűnőleg hasonlítanak. Így a szeneka irokézeké csak azon pontokban tér el amazokétól, melyek sajátosságát a dravidáknál ama körülmény magyarázza meg, hogy a házasságok mindig úgy nevezett unokavérek közt köttetnek. Rokonsági rendszerekben nincs nyoma, hogy a házastársak szükségkép vérrokonok lennének; arról sincs tudomásom, hogy szokásaik tiltják-e a nagybátyának és nagynénének, kis-öcsnek és húgnak nevezett vérrokonokkal való házasságot, melyek itt is többnyire ama vegyes ágbeli vérrokonokat jelzik, kik nem ugyanazon ízben csatlakoznak a közös őshöz; az egyenes fi- vagy nőágon való rokonokkal azonban, kik szülőknek és nagyszülőknek, testvéreknek, gyermekeknek és unokáknak szólítatnak, és kik a nemzetséget képezik, itt is tilos a házasság. Mielőtt tovább mennénk, még egyszer emlékezetbe hozzuk a képzelmet (fictiót), melynek alapján a nemzetségek minden tagja egyenes (fi- vagy nő-) ágon közös származásúaknak tekintetnek és egymáshoz – külön minden egyént illetve – íz szerint meghatározható atyafisági viszonyban állanak, a minnek valósága egy közös ősatyát vagy ősanyát föltételezne. És a képzelemhez valóban – a mennyire megítélhetjük – sok népnél hozzá is járul annak ezen kiegészítése. ¹⁾ Az eponymusok azonban – a hol törzsek és nem-

¹⁾ Emlékeztetünk a szémi népek ősatyáira, úgy mint a Genesis leszármazási táblája sorolja fel azokat, a görögök mondájára Hellén-

zetségek őseről van szó – mindig költött személyek. A vérségi fokok szerint szervezett törzs vagy nemzetség kezdete a teljes közösségben élő horda vagy csapat volt, melynek megfelelő életkorban lévő tagjai, azon időpontban, midőn a nemesebb, emberibb ösztönök első fejlődésének a nemzedékek közt nemi korlát emeltetett, – mondhatnám: kúltak egy nemzedékké, mely körén belül közösséget tartott, de a tagjai által nemzett, az egész nemzedéknek közös gyermekek irányában a nemi érintkezés tekintetében, szigorú korlátot emelt. ¹⁾ Az addigi állapot föltételezi, hogy a gyermekek csak koruk által s addig, míg annak zsengesége tartott, voltak ilyenek; a korkülönbségeken kívül semmi tagozás nem létezett a törzsben, s a gyermekek, a mint felnőttek, társai voltak az idősbeknek. Azontúl ellenben a társadalom nemzedéki rétegenként újult meg s egy nemzedék nőinek gyermekei közös gyermekei voltak azon nemzedék férfaiinak,

ről s ennek fiai, illetőleg unokái Dor, Jon, Aeolos és és Achaeosról, az indek Mamijára stb. A kamilaroik két nemzetsége is két ősanától származtatta magát.

¹⁾ Legvalóbbszíniően akkép képzelhető el e megalakulás, hogy mindazon nők, kik már elérték volt a pubertás korát és kizárásával azoknak, kiknek e kort elért gyermekeik voltak (ezek mint idősb nemzedék zárattak ki), de beszámítva minden serdülő nőgyermeket is, ki nem általok, hanem még azon idősb nemzedékbeliek által született, alakultak meg egy testvériséggé, melynek jelentősége volt, hogy tagjai a körükben született fiak irányában nemi visszatartást gyakoroltak. Az anyaság nemesebb (mert az állatokkal nem közös), ébredő, még homályos, egészen meg nem értett érzeteinek kiterjesztése volt ez, a közös férjek fiaira. Az első kezdeményt e részben tehát a nőiségnek, az anyaságnak s ezek társadalmi befolyásának tulajdonítom, mit azonban remélhetőleg senki nem fog akkép felfogni, mintha *Bachofen*-nek. Mutterrechtjében kifejtett elméleteit követve, olyan korszakot vennék fel az őskorban, melyben valódi nőuralom (gynekokratia) létezett volna.

testvérek ez értelemben s közös apái a következő nemzedéknek. Két különböző nemzedék tagjai közt más vérségi viszony, mint a szülő és gyermek közötti, nem volt lehetséges, míg annak előtte szülő és gyermek egyszermind testvérek is lehettek, és bizonyosan gyakran is voltak. Megjegyzem, hogy ha itt múltban beszélek, ez nem úgy értelmezendő, mintha a jelenben nem léteznének népek a haladás e legalsóbb fokain. A Charlotte-királyné szigetek lakói, a csepe-riek s az úgynevezett északi indiánok (north-indians) nem jutottak el idáig, daczára azon állandóbb természetű köteleknek, mely egyes férfi és egyes nő közt létezik és melynek a nemi élet tekintetében jelentősége nincs, mivel e részben egyik fél nem ruhazza fel a másikat oly jogokkal, minőkkel mások is ne bírának.

Az egymást követő nemzedékeknek az ivadékok által ismert legrégibbe lesz az alapvonal, melyhez a családfák hozzáköttenek. Ama nemzedék tagjai testvérek voltak ¹⁾ és közös szülői a következő nemzedéknek, valamint mindegyik a következőnek; a kik tehát ugyanazon ízben származnak tőlök, azok szintén testvérek egymással.

Mind ez idáig befoglalja ama föltételezést, hogy egy-egy nemzedék tagjai, az úgynevezett testvérek vagy nemi közösségben élnek, vagy föltéve, hogy páros élet éretett volna el, saját körükben házasodnak, vagyis hogy a férfiak kollaterális vagy valódi nővérek közül vesznek feleséget. – Mint azonban már a kamilaroi rendszer, továbbá a dravida népek rokonsági rendszere és számtalan az exogamia szokását követő törzs, valamint a madagaszkariak, több észak-ame-

¹⁾ E testvérek elé, később, midőn testvér alatt többé nem. érté- nek mást, mint ugyanazon egyén gyermekeit, szükségkép oda kell képzelni a közös atyát, a törzs eponymusát, a patriarchát.

rikai nép stb. szokásai bizonyítják, létezik, és pedig nagyon általánosan, egy fejlődési fokozat, a melyen a saját nemzedéken kívül való bázasság tilalmához hozzájárul az, melynek alapján tilossá lesz a házasság azok körében, kik az osztályozó rokoni rendszer értelmében testvéreknek mondatnak, vagyis azok közt, kik egyenes (fi- vagy nő-) ágon közös őstől származnak. Ezek száma azonban a törzsbeliek egész összegét foglalja magában, kivéven az úgynevezett szülőket, nagyszülőket, gyermekeket és unokákat, kikkel már addig is tiltva volt a nemi elvegyülés. Az itt felsoroltakon kívül ez idő szerint egyéb rokonsági elnevezés nem is létezik. Az unokatestvér elnevezés a kezdetlegesebb rokonsági rendszerek közül ¹⁾ általában csak azokban fordul elő, melyekben a másnemű testvér gyermeke már nem szólíttatik gyermeknek, hanem férfitra nézve csak a fivérek, nőkre nézve csak a nővérek gyermekei közösek. Az egyenes ág itt külön választatik a vegyes ágtól; a kik vegyes ágon származnak valamely őstől, azok többé nem szülőim, testvéreim vagy gyermekeim, hanem ha egy ízzel közelebb állanak a közös őshöz, nagybátyáim és nagynénéim, magammal egy ízben unokatestvéreim, egy ízzel távolabb attól kis-öcsém és kishúgaim; a távolabbi ízek tekintetében azonban a vegyes ágbeli kollaterálisok nincsenek, itt sem megkülönböztetve az egyenes ágbeliektől, hanem egyenlőn nagyszülők és unokák. Morgan, valamint Lubbock ezt úgy fogják fel, mint maradványát – mely a rendszer reformjában kifejtetett – az ősi, úgynevezett havái-féle rendszernek, melyben ugyanazon elnevezések terjesztetnek ki a kollaterálisok minden ízére,

¹⁾ Kezdetlegesekek alatt érve itt azokat, melyekben a közelebbi ízek elnevezései, mint szülő, testvér, gyermek is mind kiterjesztetnek a kollaterálisokra; a gaura-rendszerek tehát már nem ide tartoznak.

tekintet nélkül arra, hogy az ág, mely két részről a közös őshöz csatlakozik, tiszta nő- illetve fiág, avagy pedig vegyes ág-e. Es valóban a kezdetleges rendszerekben ilyen ellenmondások, melyek csak úgy magyarázhatók, mint az átalakításnál kimaradt pontok, kétségtelenül gyakoriak. – Mindamellett azon csodálatos következetesség, melylyel az osztályozó rendszerek *összeségében* a két nemzedékkel előbb vagy hátrább álló kollaterálisok egyenlősítetnek, ugyanazon nemzedékek valódi ascendenseivel – ha egybevetjük ezzel, hogy másrészt a kifejtett és magokhoz mindenben következő dravida-rendszerekben a nagyszülő és unoka elnevezések azon kiterjesztése minden kollaterális vonalakra teljesen indokolva van (a klasszifikáló rendszer értelmében) az által, hogy a harmadik nemzedék minden tagja szükségkép visszakerül az egyenes ágba szülőinek egyike által – hajlandóvá tehet a föltételezésre, mely szerint az nem úgy, mint a legkezdetlegesebb rendnek maradványa tartotta fenn magát, hanem mint egy későbbi, mely a dravidákéval egyenlő volt. E szokás hosszú élete okvetlenül könnyebben megfoghatóvá lesz, ha egy későbbi stadiummal még összhangban képzelhetjük, és nem vagyunk kénytelenek azt úgy tekinteni, mint a legkezdetlegesebbnek maradványát, mely ez esetben több rendbeli átalakulás által hagyatott volna érintetlenül.

A dravida-rendszerek s a velők eredetében megegyező fidzsi-féle és tongai – mint láttuk – múlhatlanul ama föltételezésre vezetnek, hogy e népek ős-törzsei két-két nemzet-ségből állottak, melyek mindegyikének tagjai, a mennyiben egy nemzedékhez tartoznak, testvéreknek tekintik egymást. Minthogy eredetileg valószínűség szerint nőági leszármazást követtek, vagy más szóval, a gyermekek anyjok nemzetségé-

bez tartoztak, úgy mondhatni, hogy a saját nemzetség idősb-nemzedékének nőtagjai nevezettek anyáknak, fitagjai ellenben nagybátyáknak, míg a szükségkép a másik nemzetségből való atya fivérei, tehát azon nemzedék minden fitagjai atyáknak, nőtagjai ellenben nagynénéknek, ez utóbbiak gyermekei pedig, kik egyszersmind gyermekei voltak a saját nemzetség idősb nemzedéke fitagjainak, a saját nagybátyáknak, – úgy nevezettek unokatestvérek. A két nemzetség azon tagjai (s illetőleg az egész nemzedék), kik *vegyes ágon ugyanegy ízben* származtak valamely közös őstől s illetőleg egynemű testvérektől, neveztek egymást unokatestvéreknek. Ezek házasságkötés dolgában kizárólag egymásra voltak utalva, míg a saját nemzetségen belül, de ezen kívül a másik nemzetség azon nemzedékével is, melyhez az egyén atyja (úgy szintén a melyhez nagy- és dédatyja stb.) tartozott, tiltva volt a házasság. – E társadalmi állapotot, melyre a dravidák és fidszibeliék rokonsági elnevezései utalnak, mint tényleg fennállót találtuk fel azután ausztráliai törzseknél; itt is két-két nemzetség, itt is házassági tilalom nemzetségbeliék közt és a másíknak azon nemzedéke irányában, melyhez az egyén atyjának szükségkép tartoznia kellett, és tehát szorítókozás ama nemzedékre, mely az atya nővéreinek gyermekeit foglalja magában.

Az észak-amerikai ősnemzetek közül a hat irokéz nemzet s a velők rokon hurón, továbbá az odzsibvék, ottavák, savanók, delavárok, mohikánok és több más algonkin nemzet, úgyszintén a csirokik, csokták, csikkezák, a krikek és többen a Missziszippitől nyugaton honos népek közül is, nemzetségekre oszolnak, melyek tagjai egyenes (fi- vagy nő-) ágon való közös származást tartanak, s egymást, a mennyiben közös nagy- vagy dédsziilőktől *egy ízben* származnak le,

testvéreknek szólítják, míg az idősb s az ifjabb nemzedék tagjait ugyanazon elnevezésekkel jelölik, mint a dravidák. E nemzetségek tagjai közt házasság nem köttetik. Eltérnek a dravidák ősállapotától azonban abban, hogy az egy törzsbeli nemzetségek száma 3-8, sőt több is, – és így a házassuló törzsének nem csupán egyik felére, hanem eshetőleg annak 7.-8. vagy még nagyobb részére van utalva; a házastárs tehát nem szükségkép unokatestvér is (azaz nem szükségkép a kollaterális apák nővéreinek, vagy a kollaterális anyák fivéreinek gyermeke) és mint egyelőre föltételezzük, nem is szükségkép osztályozó rokonsági elnevezés alá eső vérrokon; arról sincs említés sehol, hogy kollaterális vérrokonokkal, az unokatestvéreken kívül, tilos lenne a házasság.

Mi azonban a nemzetségek számát illeti, erről a törzsek egy részét illetőleg bizonyos, hogy az két eredeti nemzetség megoszlása által szaporodott fel. ¹⁾ Egy nemzetség megoszlása két felé, vagyis két nemzetség alakulása egyből, eredményezi, hogy a házasságok kiterjesztetnek a saját nemzetség külön váló felére s ezzel a törzs feléről annak három negyedére, további megoszlással pedig még nagyobb részére.²⁾ Itt nincs helye vizsgálni, hogy e megoszlások mi által idéz-

¹⁾ Ez állítás igazolására nézve 1. *Morgan, Ancient Society* 88-101. lap, valamint a jelen munka egy későbbi fejezetét, hol a nemzetségek viszonyait tárgyalom.

²⁾ Megjegyzendő egyébiránt, hogy a megoszlás nem mindig rögtön, hanem néha csak idő múltával, a közös eredet emlékek elhalványulásával eredményezi a házassági tilalom megszorítását az egy nemzetségi név alatt egyesítve maradt részre. A csokták 8 nemzetsége négyével, a tlinkitek (vagy kolusok) tíz nemzetsége ötével, két-két csoportot képez, mely csoportokon belül még mindig tilos a házasság; másoknál az eredetileg egy nemzetséget képezők csak egyéb czélokra (p.

tétnek elő, a tény azonban kétségtelen s az amerikai törzsek egy jó részét ennél fogva úgy tekinthetjük, mint a mely eredetileg csupán két nemzetségből állott, mint egykor a dravidák törzsei, valamint a legújabb időben kettőből szintén hat nemzetségre megoszolt kamilaroik. Hogy amaz időben, midőn csak két-két nemzetségből állottak a szenekék vagy a csikkezák. egyik nemzetségnek tagja szükségkép atyját, nagybátyját, unokatestvérét, kis-öcscsét vagy kis-húgát látta a másik nemzetség minden tagjában, erről nem lehet kétség, mivel a saját nemzetségebeliek mind anyái, nagybátyái stb. voltak s ezek mindegyikének vagy gyermeke, vagy atyja a másikhoz tartozott. Azt ellenben, hogy házasságkötés tekintetében a másik nemzetség azon tagjaira kellett-e szorítkozni, kik unokatestvéreknek tekintettek, nem lehet elhatározni, de mindenestre valószínű ez. Az illető népek rokonsági rendszereiben – talán azon következetességet, melylyel a dravidáknál találkozunk, hiában is keresnénk itt – nem hiányzanak elnevezések, melyek erre magyarázhatók. Legfontosabb az, melyet már említettünk, hogy a testvéreknek (valódiaknak, valamint kollaterálisoknak) unokái minden esetben unokáknak szólíttatnak, habár a másnemű testvér gyermeke nem szólíttatik is gyermeknek. Ezt a dravidarendszerekben s a fidsiben ama tény magyarázza meg, hog}' a másnemű testvér veje és menyé mindig azok osztályába tartozik, kik gyermekeknek szólíttatnak. Továbbá a Morgan munkájában képviselt amerikai dialektusok túlnyomó részében az atya nővérének férje ugyanúgy szólíttatik, mint az anya fivére, mi egyez a föltevással, hogy az atya nővérének

o. a vérbosszú) maradtak egyesítve egy csoportba, a házasságot pedig megengedték.

ugyanazon nemzetségnek ugyanazon nemzedékébe kellett férjhez mennie, a melyből való az anya volt. ¹⁾ Az ip, nap, vő, meny és sógor különben mind e nyelveken külön kifejezésekkel jelöltetnek és így az, miben a dravidákkal való egyezés legjelentősebb volna, nem talál. Föltéve, hogy egykor itt is az amazokéhoz hasonló házassági szabályok állottak fenn, – ezeknek lerontása, valamint a velők összefüggő elnevezések elejtetése a nemzetségek megoszlás által való elszaporodásának volna betudható. Ezek száma ugyanis kettőn felül emelkedvén, a gyermekek nem szükségkép ama nemzetségbe házasodtak, a melyhez atyjok tartozott, hanem eshetőleg egy harmadikba, tehát nem atyjok kollaterális nővéreinek gyermekeivel, unokatestvéreikkel keltek össze; úgy a sógorok is megszűntek volna szükségkép unokatestvérek lenni, stb. És ha teljesen nem is bizonyítható ez-mindazáltal a legnagyobb valószínűséggel bír, hogy valóban a nemzetségeknek, melyekbe házasodni lehetett, ez elszaporodása volt az, melynek folytán elejtettek s másokkal helyettesítettek amaz elnevezések, melyek indokolva csupán addig voltak, a míg két nemzetség volt egymásra utalva kizárólagosan.

Ha kétséges marad is még ama kérdés, hogy az amerikai törzsek exogám nemzetségeiben a házastársak nemzedékét illetve is léteztek-e hasonló szabályok, mint a kamila-roiknál, fidzsiknél és a dravidák őstörzseinél, – ellenben bizton föltehető, nézetem szerint, hogy amazok is, úgy mint az utóbbiak, eredetileg csak két-két nemzetségből állottak, melyek tagjai házasságkötés tárgyában egymásra voltak utalva.

¹⁾ Hasonlókép az anya fivérének felesége is úgy szólíttatik ama népeknél, mint az atya nővére.

Ennek folytán hajlandók lehetünk föltételezni, hogy ama törzseknél általában, melyek ilyen exogám nemzetségekre oszlanak, – a mennyiben exogamiájok nincs nőrablással összefüggésben – a nemzetségek száma eredetileg kettő volt¹⁾ és hogy a nemzetségeknek megoszlás által való szaporodása kiterjesztésére vezetett a házasságkötési jognak,, mely eredetileg a törzs másik felére volt korlátozva.

E fejezet már is túlságosan megnyúlt s ezért a különféle törzseknél tapasztalható beosztást alosztályokra vagy nemzetségekre, valamint ennek jelentőségét társadalmi életükre itt bővebben nem tárgyalhatjuk, hanem utalunk ereszen egy későbbi fejezetre, mely a kezdetleges társadalmak politikai beosztását tárgyalja. Itt e beosztásnak csupán első eredetével kívánunk foglalkozni, a mennyiben ez a vérségi viszonyokkal látszik összefüggni s azok fejlődési processusában a patriarchális család kifejlődését megelőzte.

A népek mellett, melyek nemzetségekből, mint exogám egységekből állanak, találunk olyanokat is, melyeknél az ilyen beosztást helyettesíti – mint Madagaszkárban és Közép-Amerikában – az egyenes fi- vagy nőágon (egész a 7-ik ízig vagy még tovább is) közös származásúak házasságkötésének tilalma. Ez utóbbinak eredetéről azt lehet föltenni, hogy túlzása egy, a polgárisult társadalmak összes-

¹⁾ Némely nép nemzetségei mindazáltal három ősnemzetségnél kevesebbre nem vezethetők vissza csupán és nehéz eldönteni, hogy ily esetben a háromnak ketteje az eredeti kettő egyikének megoszlása útján jött-e létre. Nincs teljesen kizárva azon lehetőség sem hogy az eredeti szám olykor három is lehetett volna, noha valóbb-színű, hogy a kettő egyikének korai megoszlása útján állott elő a hármas szám; a rokonsági elnevezések reciprocitása azonban az eredeti kettősségre utal mind e rendszerekben.

gében is fennálló elvnek, azaz hogy a vérfertőzöt iránti ellenszenvből ered. Minthogy a nemzetségek vagy törzsek exogamiája következményeiben úgy tűnhet fel, mint végtelen kiterjesztése a madagaszkári törvénynek, ez hajlandóvá tehet, reá, hogy ugyanazon elv nyilvánulását lássuk ebben is. Már Peschel úgy fogta fel a nemzetségen belül való házasság tilalmát, mint a vérfertőzöt fogalmának kiszélesítését.¹⁾ Más nézetben van Lubbock, ki e részben Mac Lennan véleményét látszik elfogadni, mely szerint a nőrablás szokása vezetett volna az exogamiára, és ez utóbbi adott volna alkalmat az incestus fogalmának keletkezésére. Tylor nézete szerint pedig a közel rokonok közti házasságból eredő nemzedékek degenerálása, a káros következmények tapasztalata eredményezte volna a tilalmat E nézetek közül a Mac Lennané és-Lubbocké, felfogásom szerint, tekintetbe nem jöhet. -Ama népek, melyek exogamiát követnek, korántsem mind nőrablás által jutottak reá; nagy részöknél az soha sem volt gyakorlatban; ezt bebizonyítottuk. Tylor nézete sem fogadható el, mert egyrészt be sincs még bizonyítva, hogy a vérrokonok közti házasságnak rossz hatása volna az utódok egyéni alkatát illetőleg; a házi állatok körül való tapasztalatok: nem szólnak ez irányban. Igaz, a fajvegyítés olykor előnyöd tulajdonokat fejt ki, főleg ha a magzatok közti kiválasztással van egybekötve;²⁾ de hogy az ellenkező a faj sülyedését eredményezné, ez nincs bebizonyítva. A mellett a vadak értelmi szervezete ilyes megfigyelésekre aligha van előkészítve. Ha már hinni akarnók ama következményt, úgy

¹⁾ *Peschel*, Völkerktmde, Leipzig, 1876. 233. és köv. 1.

²⁾ A fajvegyítés szükségkép növeli a variabilitást s minél nagyobb ez, annál belterjesebb hatása lehet válfajok létrehozása tekintetében a kiválasztásnak, akár természetes, akár mesterséges legyen az.

okának kerülését nagyobb valószínűséggel lehetne természetes kiválasztásnak tulajdonítani. Ez esetben is kellene azonban némely egyéneknél spontán visszatartást föltételezni, a kiknek utódai e visszatartást, valamint általában erősebb szervezetet örökölve, előnnyel bírtak a létért való küzdelemben. Azonban ama következmények még nincsenek bebizonyítva és a tapasztalás azt mutatja, hogy léteznek emberfajok, kiváltkép pedig családok, melyek az incestus folytonos gyakorlata mellett a jelenig fentartották magokat. Ha a nemzetek, melyeknél az általános, úgy is tekinthetők, mint a legelmaradottabbak a földön, ez nem szükségkép a vérfertőzetre vezetendő vissza, hanem e helyett a tiltó erkölcsök ki nem fejlődése hozandó okozati összefüggésbe elmaradságukkal. A mi pedig a családokat illeti, melyek tagjainak összeházasulása állandó szabály, ezekben, p. o. a havái-féle főnöki családokban, semmi káros következménye nem tapasztaltatott annak.

¹⁾ Nem hallgathatom el azonban, hogy a növények megtermékenyítése körüli tett észleletek igazolni látszanak ama föltételezéseket, a mennyiben a szervek alakja, állása, valamint a hím és női szerveknek ugyanazon növény-egyedben különböző időben való megérése, mind megannyi akadályt képezik a növény önmaga által való megtermékenyítésének, míg másrészt a más hasonló növény-egyedek részéről, főleg rovarok látogatásai által való megtermékenyítés előmozdítására irányúinak ugyanazon tényezők. E szervekkel okvetlenül természetes kiválasztás eredménye.

KILENCZEDIK FEJEZET.

A vérfertőzet fogalmának eredeti hiánya és annak fokozatos fejlődése.

Ha ösztönszerűnek tekintjük a vérfertőzet kerülését, számolnunk kell ama körülménnyel, hogy kerülése nem általános az emberiségnek.

A Ceylon belsejében lakó veddáknál általános szokás volt ezelőtt testvérhúgot nőül venni, noha nénét vagy nagynénét sohasem. ¹⁾ E veddák monogamiában élnek, a házasságot nálok rendesen csak a halál bontja fel, a hűség példás. Egyébkép e nép a mívelődésnek ismert legalacsonyabb fokán áll. A tenasszerimi karéneknél, Heler szerint, két testvér, sőt atya és leánya közti házasság is nem ritkaság a mai napig. ²⁾ Új-Caledóniában tiltott fokok ismeretlenek; a legközelebbi vérrokonok is összekelnek. ³⁾ Guahamban (Micronesia, Ratak-szigetek) testvérek közti házasság gyakori, sőt a legillőbbnek tartatik. ⁴⁾ Az aleut-szigetek lakói a vérfertőzet fogalmát nem ismerik. ⁵⁾ Hasonlót mondhatni Poole jelentése alapján a Charlotte királyné szigetek lakóiról. ⁶⁾ A koniágok két törzsénél, a kaviakok és kadiakoknál általános az incest; fivérek s nővérek, szülők s gyermekek nemi

¹⁾ *Bailey* idézve *Descr. Soc.* 3. füz. 8. 1.

²⁾ *D. S. Tj.* o. 5. f. 9. 1.

³⁾ *Turner*, *id.* *D. S.*, 3. S.

⁴⁾ *Lubbock*, *i. m.* 120. L.

⁵⁾ *Giraud-Teulon*, *i. m.* 96. 1.

⁶⁾ *Bancroftnál*, *i. m.* T. 169. 1.

közösségben élnek egymással. ¹⁾ Ugyanez áll a csepevieket s az észak-indiánokat illetőleg; Ross esetekről értesült ezek közt, melyekben két fiú anyját tartotta közös feleségül; továbbá atyának leányával és testvéreknek házasságáról. ²⁾ Kisebb braziliai törzseknél, hol egyes családok elkülönöztten élnek a vadonban, így a coerunáknál és uainumáknál, igen gyakori eset, hogy a férfi nővérét bírja nőül.³⁾ – Az obongo-négereknél fivérek nővéreikkel össze szoktak kelni, hogy együtt tartsák a családot. ⁴⁾ Japán vad őslakóinak az ainoknál, fivérek nővéreikkel, olykor atyák leányaikkal élnek. ⁵⁾ Ezen kívül előfordult testvérek közti házasság a kamcsatkai korjácoknál, keleti Turkesztán némely törzseinél, a philippin-szigetek, San Domingó és Nicaragua benszülötteinél. ⁶⁾ Végre a régi perzsáknál testvérek közti, valamint szülő és gyermek közti házasság, számos biztos forrás szerint, nem csupán túrve volt, hanem nagyon illőnek tartott; mágus csak az lehetett, kit anyja, nővére vagy leánya szült a mágusnak.

E társadalmakhoz, melyekben a vérfertőzet ellen nem létezett tilalom, csatlakozik azon uralkodó vagy kiváltságos családok sora, melyekben a legközelebbi vérrokonok összekelése állandó szabály, noha az illető társadalmak egyéb rétegeiben ugyanaz tiltva volt.

¹⁾ U. o. I. 81.

²⁾ U. o. 117. 1.

³⁾ *Martins*, i. m. 63. 1.

⁴⁾ *Du Chailu*, idézve *Bastiannál*, Rechtszustände 174. 1.

⁵⁾ *Bastian*, i. m. LXII.

⁶⁾ Ezekre nézve a forrásokat l. *Postnál*, Anfänge 65. 1. Ugyanott adat, mely szerint a drúzoknak vallásuk megengedné az anyával és leánynyal való házasságot, a nélkül, hogy ez engedélyvel élnének is.

A perui inkák családját a mondák is testvérek házasságából eredeztetik; Manko Kapák és Mama Oello az első királyi pár, testvérek voltak. Egy Balboa által megőrzött monda szerint pedig ¹⁾ az inkák családja a nap gyermekeitől, 4 fivértől és 4 nővértől származott. »Manko Kapák családja, írja Robertson, szentnek tartatott és hogy alsóbbrendű vérrel ne vegyüljön, Manko Kapák fiai saját nővéreiket vették nőül és soha senki nem juthatott a trónra, ki ily tiszta származással nem dicsekedhetett.« ²⁾ Az inkák iker-vérből származott történetírójának, Garcilaso de la Vegának csatlatlan tanúsága szerint, az inka-királyok legkezdetől fogva szigorú törvényül állapították meg, hogy a trónörökösnek mindig azon legidősb nővérével kell házasságra lépnie, ki úgy atyja, mint anyja után törvényes születésű; törvényeseknek pedig az inkák családjában csak ama gyermekek tekintettek (azaz csak ezek voltak inkák), kiket inka-férjnek inka vérből való neje szült. A trónörökös tehát mindig atyjának azon lányát vette nőül, kit annak, úgy mint a trónörökös magát is, legidősebb nővére szült volt. Ha ilyen nővére nem volt, akkor a trónörökös az inka-családbeli legközelebbi nőrokonát vette feleségül, akár unokavére, kishúga vagy nagynénje volt az. Ha nővérei legidősbikétől nem születtek gyermekei, akkor az ifjabbikat, majd a harmadikat vette el s így tovább mindaddig, míg valamelyiktől gyermekei voltak.³⁾ Léteznek ugyan ettől eltérő adatok is; így D. Fernandez szerint a trónörökös csupán atyáról való

¹⁾ L. Waitznél, i. m. IV. 395.

²⁾ *Bohertson*, Geschichte von Amerika. Leipzig, 1777. II. 556.

³⁾ *Garcilaso de la Vega*, Royal Commentaries of the Incas, transi, by L. C. Markham, London, 1869–71. IV. chap. 9. idézve Descr. Soc. 2. füz. 5. 1.

nővérét vette volna nőül; de a hazája törvényeit tüzetesen ismerő Inca Garcilaso, ki e címet anyja után teljes joggal viselte, világos és határozott tanúságával szemben ez semmit nem nyom. D. Fernandez tévedését az okozza, hogy az *inkák alattvalóinak* az anyáról nővérrel való házasság szigorú tiltva, de a csupán atyáról valóval megengedve volt,¹⁾ mi ismét onnan ered, hogy a leszármazás Peruban nőági volt és fiági rokon nem is tekintett rokonnak, hanem egyedül a nőági s ilyennel tiltva volt a házasság, kivéve az uralkodó családban; egyébiránt még ebben is állott, hogy inkának, azaz törvényesnek csak az inka-nők által szült gyermekek tekintettek s ezek azért addig, míg az inkák uralma fennállott, soha nem is adtak nőül másához, mint inkához; ezeknek más nők által szült gyermek pedig nem tartozott a királyi családhoz; ez magának a királynak gyermekeire nézve is állott.

Ú-Angliában, t. i. az itteni rézbőrű őslakóknál, írja Waitz, testvérek közt is lehetséges volt a házasság, a királyi (helyesebben főnöki) családban, ha más, születésre hasonrangú (ebenbürtig) férjet nem lehetett találni.²⁾ Itt is, mint Peruban, a társadalom egyéb családjaira nézve tilos volt a testvérek közti házasság, mert tudjuk, hogy az új-angliai törzsek, u. m. a narraganszetek, mohikánok, pekovodok törzsei exogám nemzetségekből állottak, mi nőági leszármazásuk mellett, az anyáról való testvérek közti házasságot kizárja.

A Kanári-szigetek őslakóinál, a guancsoknál, a királyoknak kizárólagos joguk volt nővéreiket feleségül venni;

¹⁾ Mint a régi Athénében.

²⁾ *Anthrop.* III. 106.

minden másnak tiltva volt ez. ¹⁾ Baghirmiben a fejedelem leányával vagy nővérel lép olykor házasságra; ezt tette Othman Bugoman, úgy mint előbb atyja.²⁾ Ugyanitt a király anyja, úgy, mint Bornuban és Wadaiban is, nagy tekintélyt élvez, sőt hatalmat gyakorol. – Szofalában a király, királynéul rendesen azon leányai közül választott egyet, a kiket saját nővéreivel vagy leányaival nemzett; e közeli rokonaival való közlekedésre a királynak kizárólagos joga volt; az alattvalóknak halálbüntetés terhe alatt volt megtiltva házasságot kötni leányaikkal vagy nővéreikkel.³⁾ – Egyéb afrikai dinasztiákról is említetnek hasonlók. Madagaszkárt illetőleg, hol mint láttuk, a rokonok, főleg a nőágiak közti házasság ellen oly messze terjedő tilalom létezik, a jirályi családok e részben szintén kivételt képeznek; itt a ténynyel együtt az okot is konstatálják a források. Nem csak, hogy Hadarnának első felesége saját nővére volt, hanem általános szokás a hóváknál,⁴⁾ hogy a király valamely közeli rokonát, nővére leányát veszi nőül, azért, hogy saját gyermekeinek – kik különben azon veszélyben forognának, hogy a papok által félretétetnének az útból (idézve *Boteler*, *Narr, of a voy. of. discov. to Afr. and Arab*, és *Kolman A voy. round the World*) – biztosítsa a trónt, miután legközelebbi nőrokonának fia a jogszerű trónörökös (idézve *d'Univille*, *Statistique de Tile Maurice et ses dépendances*). ⁵⁾ Ezzel teljes összhangban írja Ellis, hogy Madagaszk-

¹⁾ *Bory de St. Vincent*, *Gesch. u. Besch. d. Canarienseln.* Weimar, 1804. 197. 1.

²⁾ *Bastian*. *Rechtsverhältnisse* 173.

³⁾ I. m. 176. Sutherland után.

⁴⁾ Madagaszkárnak maláj eredetű lakosai.

⁵⁾ *Waitz*, *Anthropologie* II. 432–433.1.

kárban egy férjezetlen királynénak jogában áll családdal bírni, a kitől neki tetszik,¹⁾ a gyermekek törvényesen királyiaknak ismertetvén el anyj okhoz való viszonyuknál fogva s az atyaság kérdésbe sem jövéen. A Sandwich-szigeteken (Havai) a főnöki családokban általános volt a közel vérrokonok közti házasság és pedig a testvérek közti is; Cook második utazásának leírásában már ki van mondva, miszerint úgy látszik, hogy a király gyermekei nem örökölhetnék a koronát, ha anyjok is királyi vérből való nem volna.²⁾ Igen természetesen; sőt mi több, jog szerint csakis anyjok után örökölhették azt, mert (valamint Madagascarban) úgy Havaiban is minden rang, tehát a királyi méltóság is, nőágon öröklődik.³⁾

A klasszikus ó-kor följegyzéseiből is több példáját ismerjük a testvérházasság rendszeresítésének királyi családokban. A legismertebb példák egyike Gária, Halicarnassusban székelő dinasztiajájé. Hekatomnusnak, Caria királyának három fia, Mausolus, Hidrieus és Pixodarus és két leánya volt, kik közül az idősbik Artemisia, a fivérek legidősbikéhez, Mausolushoz adatott nőül, míg a második fivér, Hidrieus, az ifjabbikat, Adat bírta feleségül. Mausolus gyermektelen halála után özvegye, Artemisia, egyedül uralkodott, ki azonban rövid időn követte férjét a sírba, mire a korona a második fivérre szállott; ez is elhalván, özvegye s

¹⁾ In Madagascar an unmarried queen is supposed to have the right of having a family by whom she may think proper etc. . . *Ellis*, *Hist. of. Madagasc.* I. 164. id. *Spencer*, *D. S.* 3. f. 10. 1. Mint Grose szerint India legdélibb csúcsán.

²⁾ Idézve *Spencernél*, *D. S.* 3. f. 10. 1.

³⁾ *Jarves*, *Hist. of. the Sandwich Islands.* London, 1843. 33.1. *Waitz-Gerlaudnál*, VI. 203.

nővére, Ada, volt a jogosult uralkodó. Ezt azonban a fivérek harmadika, Pixodarus, egy perzsa szatrapa segítségével megfosztotta az uralomtól; s e perzsára szállott az uralom Pixodarus halála után, miután ez utóbbinak leányát nőül nyerte volt. Nagy-Sándor azonban, kit kis-ázsiai hadjárata alkalmával az elűzött, de még egy vár birtokában lévő Ada ügyének megnyert, visszaadta ennek ősei koronáját, mire a gyermektelen Ada Nagy-Sándort fiává fogadta, a mi nem jelent egyebet, mint hogy halála után uralma teljesen a hódítóra volt átmenendő.¹⁾

A ptolemaeusok dinasztiájában minden királyné a király »nővére és felesége« címét viselte, »nővér« első helyen állván. A címnek ugyan nem mindig felelt meg a valóságos viszony s ilyenkor fictióul tűnik fel amaz; de az esetek többségében e királyok valóban nővéreiket bírták nőül. Így a ptolemaeusok dinasztiája alapítójának fia és közvetlen utóda, Ptolemaeus Philadelphias trónralépte után elvált első feleségétől s nőül vette Arsinoét, ki atyáról anyáról nővére volt és a kivel első feleségétől való gyermekeit adoptáltatta. Pia, Ptolemaeus Evergetes, Berenikét vette nőül, ki a saját nagyanyjának unokája volt. Ezeknek gyermekei: Ptolemaeus Philopator és felesége Arsinoe, a kik nemzettek Ptolemaeus Epiphanest; ez kivételesen Antiochos (Magnus) syriai király leányát, Kleopátrát vette nőül, a kinek ereiben valószínűleg szintén volt Lagida-vér, mint-hogy több egiptomi hercegnő ment volt nőül syriai királyokhoz. Gyermekeik, Ptolemaeus Philometor, Ptolemaeus Physcon és Kleopátra. Az első követte atyját a trónon és nővérét bírta nőül; halála után a trón és Kleopátra, öccsére,

¹⁾ *Strabo*, XIV. 2. 17.

Physconra szállottak; ez azonban később elvált nővéri feleségétől és ennek első férjétől, saját testvérbátyjától való leányát emelte magához a trónra. Ez utóbbi, kit szintén Kleopátrának hívtak, szülte neki Ptolemaeus Lathurost és Kleopátrát, a kik szintén házastársak voltak. Ptolemaeus Auletos törvénytelen fia volt P. Lathurosnak és törvényes örökös hiányában foglalta el a trónt. Gyermekai közül Ptolemaeus Dyonisos és Kleopátra, mint király és királyné együtt örökölték a trónt; Ptol. Dionysos meghalván, Kleopátra, Caesar kívánatára, kilencz éves testvéröccsével, az utolsó Ptolemaeussal kelt össze, de három évvel később mérgezte azt.

E makedón eredetű uralkodó családról tudva van, hogy, bár alatta görög művelődés virágzott Alexandriában, mindamellet az ország ősi vallását tiszteletben tartotta és szokások, szertartások tekintetében híven követni igyekezett mindent, a mi Egiptomban hagyományos volt, s a mire nézve a papi osztály által megőrzött emlékek kellő tájékozást adtak. Ez eljárás természetesen nem eredt másból, mint a trón megerősítésére való törekvésből. Ez magában is már föltételeztetni engedné, hogy a testvérházasságban a lagidák csak a régi benszülött dinasztíák, a pharaók példáját utánozták. De nem ez az egyedüli ok, melynek alapján ezt hinnünk szabad lesz; mert a klasszikus írók ugyan hallgatnak ez irányban, de a hieroglyphikus emlékek világosan tanúsítják a testvérházasság gyakori voltát a pharaók családaiiban, noha a dinasztíák nagy részét illetve nem őriztek meg az emlékek egyebet a királyok neveinél. Léteznek azonban szerencsés kivételek, a midőn a neveken kívül az uralkodók cselekedeteiről és családi viszonyairól is tudunk meg valamit. Egyike azoknak, melyek iránt a források legbövebben foly-

nak, volt a XVIII. uralkodó ház, melynek 2. királyáról, I. Tuthmeszről olvassuk, hogy három gyermeket hagyott maga után, kiket neki felesége és nővére, Aahmesz királyné szült volt. ¹⁾ Ezek voltak: a trónörökös leány (*Erbtochter* Brugsch szerint) a bátor és eszes Hasop és két fiú, ki mindkettő atyja Tuthmesz nevét viselte.²⁾ Hasop trónörökösödése azonban korántsem úgy értendő, mint ha fivérei kizárásával foglalta volna el a trónt; voltaképen hivatva csak arra volt, hogy magzatai által a családnak biztosítsa a további örökösödést, habár jellemében megvolt az, mi nem engedte e szereppel beelégedni. A véletlen kedvezett vágyainak, mert II. Tuthmesz rövid, nővérével közös uralkodás után őseihez költözött. Alig hunyta volt be szemeit Hasop királyi férje és fivére, midőn a büszke királyné félredobva a nő-fátyolt, a pharaók pompájában, mint valóságos király lépett fel.³⁾ Levette a nőruhát, Egiptom kettős koronájával és a királyság egyéb jelvényeivel váltotta fel azt. Nem elégedett meg vele, hogy a kiskorú III. Tuthmesz nevében – kit törvény sze-

¹⁾ Más feleségektől bizonyosan több gyermeke is volt, de a hol nővér által születtek léteztek, amazok a trónörökösödségre nem tartottak igényt; l. alább.

²⁾ *Or. Heinr. Brugsch-Bey. Geschichte Aegyptens unter den Pharaonen.* Leipzig, 1874. 274. 1. Más írók e királynét Hatasznak vagy Hatsepunak nevezik; *Maspero* (Gesch. d. morgenländ. Völker im Altherth. Leipzig, 1877. francziából, 200. 1.) de Rougé nyomán ezt írja róla: »Kevéssel halála előtt I. Tuthmesz leányát, Hataszut, kormánytársává tette és a bevett szokás szerint testvéröccsével, II. Tuthmeszszel házásította össze ... Anyja Ahmesz és nagyanyja Ahmesz-Nofertari után Hataszu királynőnek sokkal több igénye volt a trónra, mint atyjának és férjének. A nemzet szemében ő volt a törvényes trónörökös és korábbi dinasztikák közvetlen képviselője.«

³⁾ *Brugsch*, i. m. 278.

rint illetett a trón – uralkodjék, hanem, nevét megtoldva az uralmat átvevő királyok szokása szerint, Makara-Chnum-Amon-Hasop-ra, bevezetteté nevét a papok által vezetett királykönyvbe, mint önálló uralkodóét s elrendelte, hogy róla csak a hímnemben legyen szó.¹⁾ Uralkodása, úgy látszik, egyike volt a legfényesebbeknek Egiptom évkönyveiben. Mindamellett midőn öcscse, III. Tuthmesz felnőtt, kénytelen volt eleinte neki maga mellett helyet engedni a trónon, mint társkirálynak, majd egészen letűnt. E Tuthmeszt, ki egyike volt Egiptom legjelentékenyebb királyainak, fia II. Amenhotep, ezt fia IV. Tuthmesz, ezt ismét fia III. Amenhotep követte. Hogy e királyok anyjok után is csatlakoztak a királyi törzshöz, ez iránt az emlékek nem értesítenek, habár ez valószínű, mivel idejükből nincsenek nyomai annak, mi az utóbb nevezettnek fia és követője, IV. Amenhotep alatt tapasztalhatóvá lesz. Ennek anyja sem a királyi házból való, sem általában egiptomi nem volt s ezért fia, Brugsch szerint, a birodalom öröklésére semmi *jogos* igényt nem táplálhatott volna. Atyja Amenhotep házasságában mellőzte volt a királyi törzs örökös leányait.²⁾ »A thébai birodalmi templom papságának szemében, mely féltékenyen őrködött a trónörökösödési törvény betűje felett, a fiatal király bitorló volt. Mindamellett úgy látszik, hogy a kényúri tényleges hatalom, mely a király kezébe volt adva, büntetlen jogsértést ez időben már megengedett a papság haragjával szemben is, mert ennek egyedüli következménye az volt, hogy a korcs vérű király más fővárost, távol azon papság fészketől alapított, más isteneket imádott s nevét ezek tiszteletére elváltottatta Chunanenre. Fiakat e király

¹⁾ Brugscli, i. m. 279. 1.

²⁾ I. m. 419. 1.

nem hagyott maga után, csupán leányokat, kik közül kettőnek férje, majd egy bitorló, rövid időközökben követték egymást. A bitorlót ismét törvényes király, Horemhib, követte, ki a IV. Amenhotep, vagyis Chunaten feleségének nővérét bírta feleségül, a miből az következtethető, hogy azon király nem atyja példáját követte volt, hanem maga részéről oly hajadont vett nőül, ki a királyi családból eredt. Azonban az utóbb nevezett sem alapított dinasztia; valószínűleg rövid uralkodása után a XIX. dinasztia első királya I. Rhamses (Ramesszu) váltja fel. E család is igyekezett a XVIII. nőágához való csatlakozás által szilárdítani helyzetét; így második királya Minepta-Szeti Chunaten egyik unokáját bírta nőül, a ki szülte neki II. Ramesszút.¹⁾ Ennek leányai közül az emlékek még atyjok életében mint valódi királynékat és *egiptomi királyok* feleségeit említnek hármat. (Bint-Antha, Meri-Aman és isTeb-tau). Brugsch az »*egiptomi királyok*« után oda teszi zárjel közt e kérdéseket: alkirály ok? fivérek? Kétségtelenül az utóbbival találja el a helyeset, habár egyes számot kellene használni. Egiptomban nem léteztek alkirályok, kik a pharaoéhoz hasonló címet szoktak viselni, hanem az elsőszülött királyfi, a trónörökös, az még atyja életében szabálykép osztozott annak címében és hatalmában,²⁾ és ennek felesége lehetett mind a három nővér.

¹⁾ I. m. 469. Chunaten nővére Satamon is feleség-e volt trónutó-dai egyikének (I. Brugsch 419. 1.).

²⁾ Innen a megoldhatlan zavar az egiptomi időszámításban; a királyok uralkodási évei mindig egy számmal közöltetnek, mely magában foglalja nemcsak amaz éveket, melyek alatt atyja halála után önállólag uralkodott, hanem azokat is, melyek alatt atyja életében viselte a király-címet.

A XVIII. dinasztia maga is nőágon csatlakozott a XVII.-hez, mely Felső-Egiptomban uralkodott volt előtte, mialatt az ország déli része még a hikszoszok birtokában volt. Az alapítónak, Aahmesznek, úgy anyja, mint felesége királyi vérből valók voltak; amaz Aáhhotep, neje volt előbb a XVII. dinasztia utolsó előtti királyának, Kamesnek, ki csak rövid ideig uralkodott és talán felesége jogán; Aáclimeszt anyja, úgy látszik, második férjétől szülte. Aáchmesz felesége, Xofertari – Brugsch szerint – öröklő leánya a XVII. uralkodó háznak,¹⁾ a mi abból foly, hogy feliratokban király leányának (s ezzel egyetemben király nővérének, feleségének és anyjának is) neveztetik;²⁾ őt a XVIII. ház nemzedékei, mint ősnőt különös tiszteletben tartották, és férje, Aáhmesz – Brugsch nézete szerint – mellette csak a második helyet foglalta el.³⁾ Fiok és utódjok, I. Amenhotep, király felesége az Aáhhotep nevet viseli, mint azon királyi nagyanyja, ki valószínűleg az övé is volt. Gyermekeik voltak I. Tuthmesz és annak felesége, Aahmesz.

A régi birodalmi korszaknak, mely a hikszoszok be-
rontásával végződik, utolsó dinasztiaja a 13-ik volt; ennek első királyja a Szebek-nofrura fiának neveztetik.¹⁾ E szerint e család hasonló módon jutott a trónhoz, mint a XVIII-ik, mert Szebek-nofru-ra nővére és felesége volt IV. Ámenemhatnak, a 12-ik dinasztia utolsó királyának; őt Brugsch öröklő leánynak nevezi. Minthogy fia új dinasztia élén áll, nem lehetett az e királyné nevezett férjétől származó. Mint-

¹⁾ I. m. 164. 1.

²⁾ I. 259. I. Testvére a XVII. ház valamelyik utolsó királya talán Ra-Szkenen-Taa lehetett.

³⁾ 260. 1.

⁴⁾ I. m. 176.1.

hogy pedig köztök más király a listákban nem jelen meg azt kell következtetni, hogy az özvegységre jutott királyné második férje nem lett királyul elismerve, és hogy a 13-ik dinasztia első királyának uralkodása születésétől számított, a meddig a királyné neve alatt folyt a kormány, mint tényleg bizonyosan fia kiskorúsága alatt is; vagy azt kellessék talán föltételezni, hogy a régi birodalom korszakában azok, a kik saját jogukon királynék voltak, ha férjök nem élt, hasonló szabadalmúak voltak, mint Madagaszkár hajadon fejedelmnei, kiknek gyermeke törvényes örökös, a nélkül, hogy atyjának ismeretesnek kellene lennie? ¹⁾

Megemlíthető itt még Cambyses a Cyrus fia is, ki atyáról-anyáról való két nővérevel kelt össze.

Ez utóbbit föltételesen kivéve, mindez esetekben az uralkodónak nővérevel való házassága ugyanegy okra vezetendő vissza: a leszármazási és örökösödési rend e családokban az őskori, az atyaság ignorálásának vagy megállapíthatatlanságának korából származó, azaz a nőági volt, melynek értelmében a férfi legközelebbi vérrokona (s így természetes örököse) anyja leányának fia volt. Az inkák birodalmában, a források egyhangú tanúsága szerint, a királyi családot kivéve, nőági volt a leszármazás és öröklés, a nővéri kis-öcs lévén az utód – és a mint a mondottak értelmében most kitűnik, a királyi család sem képezett kivételt, mert a királynak csak azon fia volt trónörökösödésre jogosult, ki egyszermind kis-öccse is volt. Ezzel megegyezőleg és kétségtelenül helyes értesülés alapján, jelenti José de Acosta, ²⁾ hogy az inkát fia előtt egy anyától való fivére követte, ha

¹⁾ Ellis, Hist. of. Madag. I. 164., idézve Descr. Soc. 3. 10.

²⁾ L. idézve Spencer-nél i m.

volt ilyen. A nőági leszármazás helyes értelmében is – a hol ezt el nem felejtették – az erősebb nemé az ország és a hatalom, de az erősebb *nem* nem szül gyermekeket s ezért egyes ízei közt a nőág közvetíti a vérközösséget; a nővér fiait, koruk szerint, sorban illeti az elsőség és csak ezek után következnek a legidősb leánytól való fi-unokák. Baghirimben és Szofalában is nőági volt a leszármazás és ezért a szofalai juitevét is, habár nővéreivel s ezek által szült leányaival nemzette is örököseit, fiait megelőzőleg mégis egy anyától való öcscse követte a trónon ¹⁾ s illetőleg elhalt bátyjának a legidősb ági hercegnővel nemzett gyermekei, ha nem gondoskodott azok eltűnéséről. Hogy a Kanáriszigeteken a nép körében a leszármazási rendnek nőáginak kellett lennie, ez foly az ott szokásos polyandriából, sőt itt, mint a rokon eredetű cantabroknál, ²⁾ annak elve félreértés folytán valószínűleg túloztatott, a fiaknak az örökösödésből való kizárása által, mint a férji jogokban egymást havonkint felváltó három egyénnek egyébiránt szolgálai állásából következtethető. Azon őskori állapotokra, melyek eredménye a nőági rend, mint egyedül lehetséges, utal vissza itt a ju& primae noctis is, mely a hagyomány szerint a legrégebb időből származott, gyakoroltatván a faycan (főpap) és a főurak által. ³⁾ Hogy a trónörökösnek nőágon is a királyi vérből való származása itt is megköveteltetik, kitűnik egy Bory de St. V. által elbeszélte történetből, mely szerint egy királyt alattvalói meg akartak fosztani a koronától azon okból, mivel *anyja* (a király atyjának nővére volt anyáról s állítólag atyáról is) születésének törvényessége vonatott két-

¹⁾ *Knyfe*, idézve *Bastiannál*, Rechts. 183.

²⁾ L. fenn.

⁶⁾ *Bory de St. Vincent*, i. m. 198.

ségbe, nagyanya, az akkori királyné házasságtörés gyanúja alatt állván leánya születése alkalmából.¹⁾

Madagaszkárt és Havait illetően a források oly világosan szólnak, hogy minden további fejtegetés felesleges. Új-Anglia algonkin törzseiről is tudjuk, hogy a gyermekek itt atyjok nemzetségéhez, az általános szabályok erőben hagyása mellett nem tartozhattak és, hogy azok szerint kis-öcs örökölt volna nagybátyától. Mindamellett Trumbull határozottan azt állítja, hogy Új-Angliában az uralkodót vagy főnököt legidősb fia követte (l. Waitznél III. 107. 1.), a mi csak az atya és a nagybátya viszonyának egyesítése által volt lehető.

Abból, hogy Cariában Mausolos után özvegye s nővére Artemisia uralkodott és, hogy a második fivér Hidrieus csak Artemisia gyermektelen halála után lépett a trónra, valamint hogy Hidrieus halála után jog szerint Adat s nem a harmadik fivért illette az uralom, világos, hogy úgy Mausolos, valamint Hidrieus nem úgy, mint örökösök, hanem mint az örökösök férjei bírták a koronát.

Hogy az egiptomi királyok testvérházassága szintén a nőági örökjogban gyökerez, ez iránt, nem tekintve, a mi fenn elsorolt adatokból közvetlenül levonható, nem lesz felesleges ama véleményt figyelembe venni, melyet Brugsch az egész egiptomi ókor befoglaló bűvárlatai nyomán alakított: »A mennyiben az átbűvárolt emlékek megítélni engedik, a régi erkölcs és régi szokás értelmében, az anya családja nagyfontosságú volt az örökség szempontjából, mert föltétlen jogot adott a fiúnak mint anyai nagy atyja igazi örökösének.«²⁾

¹⁾ I. m. 226. 1.

²⁾ Als dem wahren Erbkinde des Vaters seinen Mutter. I. m. 63.

Az utóbb használt kifejezés nem szerencsés és kétesnek is tűnneti fel, hogy Brugsch tudomást vett volna a nőági örökjog valódi lényegéről, mely eredetiségében soha nem az atya, tehát nem is az anya atyjára van tekintettel, hanem mindig az anyára. Ez egyébiránt Brugsch elfogulatlan ítéletéről kezeskedik, mely e tárgyban nincs elméletek által előlegesen megvesztegetve. Helyesen felismerte, hogy a nővérrel való házasság a királyi gyermekek örökjoga miatt fontos, de téved, midőn épen a nagyatyától való származást hangsúlyozza. Tisztább, világosabb amaz észlelete, mely szerint: »Ha a király, bár előkelő egiptomi családból is, de nem a királyi házból való leányt vett feleségül, akkor az e szövetségből származó magzatok – mint a birodalmi történetnek nem egy eseményéből következtethető – nem voltak egyenjogúak a valódi király gyermekekkel.«¹⁾

Ennyit a közeli vérrokonok közti házasság okáról az egiptomi uralkodó családokban. Az egymást felváltó dinasztiák feljutása is a nőági joggal kapcsolatos; így Brugsch szerint az esetek többségében a királyi családok örökjoga az új családalapítóknak a királyi vérből való öröklő leányokkal való összeköttetésén alapszik, akár vezethették a választott férjek leszármazási fájókat királyi ősökre, akár nem. »Ekkép megoldhatók lesznek a nehézségek, melyek a helyes örökjogot, különböző királyi házakban olykor talányos világításban tüntetik fel.« Csak a nem királyi családból származó férjekre vonatkoznak a következő szavak: »Egy királyi öröklő leány férje királyul csak névlegesen tűnik fel és tényleg nem az (azaz nem uralkodik), de az ilyen házasságból eredő fiúnak, anyja származása alapján, már teljes joga

¹⁾ I. h.

volt a kormánypálczára.« Az új dinasztia alapítói tehát, a mennyiben nem forradalom, hanem a trónörökösével való házasság által emeltetnek fel, magok még nem lévén királyi vérből, csak nevüket adják az uralkodásnak, mely a királyné kezében nyugszik ilyenkor; ¹⁾ fiok azonban, ki már a királyi vérből való, igazi jog szerinti örököse a trónnak és nem nővérel való házasság által jut ahhoz; ez csupán gyermekei örökjoga miatt szükséges. Ennek kapcsán biztos az is, hogy királyleányok, kiknek leendő magzata joggal bír a trón öröklésére, csak akkor adtak nőül a királyi családból nem származott férfiaknak, ha annak fitagjai nem léteztek.

Kétséges, hogy tényt keressünk-e ama hagyományban, mely szerint Binotheris király állapította volna meg, hogy nők is örökölhessék a koronát. Ez a 2-dik dinasztia harmadik királya, tehát mesésen régi és ha a nőági örökjog megalapítására kellene érteni az állítást, csak úgy foghatnánk fel azt, mely nem jelez egyebet az intézmény szerfelett régi voltánál, mert a nőági biztosan régibb, mint a fiági és okvetlenül már a történeti dinasztia előtti korból származik. Valószínű azonban, hogy ez adat történeti s nem a nőág jogára, hanem a nőére czéloz; tudjuk Hasop vagy Hatazu és Kleopátra eseteiből, hogy a leányok, olykor ha fivérek voltak is, nemcsak mint a király házastársa, de uralkodói joggal osztoztak a trónban. ²⁾ A leányok tényleges hatalom-gyakorlata vagy kizárólagos birtokjoga nem áll

¹⁾ Teljesen úgy, mint Mária Terézia és Viktória császár- és királynők eseteiben.

²⁾ Úgy látszik, mindkét esetben az atyának leánya iránt való különös előszeretete folytán, a mi talán Binotheris pharaónál is a döntő ok volt.

szükséges okozati összefüggésben a nőági joggal s a mellett kezdetleges állapotok szellemével ellenkezik; ha olykor a nőági jog reávetet ezekre, ez sohasem természetes konzekvenciául, hanem az ezen ősi jog természetéről ferdévé vált felfogásra, téves okoskodásra vezetendő vissza. Brugsch, úgy látszik, az utóbbi értelemben fogja fel a törvényt, mert erre viszi vissza amaz eseteket, midőn férje halála után a királyné veszi kezébe a kormány gyeplőjét vagy saját nevében, vagy úgy is, mint kiskorú fia helyettesítője.

A nőági leszármazásnak az örökjog tekintetében tulajdonított fontosságára utal ama szokás is, mely szerint a király nőházában éltek a király feleségein és leányain kívül a (férjnél levő) királyleányok leányai is, gondos őrizet alatt,¹⁾ míg a királyfiak leányairól ez nem mondatik; természetesen a kiket királyleányok szültek amazoknak, be vannak foglalva a fennebbiek közé. Valószínű, hogy a királyfiak más nő által szült leányainak ivadécai semmi örökjoggal nem bírtak, míg a királyleányok nőági ivadécai, ha atyjok nem is eredt királyi vérből, mégis tarthattak igényt, a közelebbi ízek kihaltával.

A nőági jognak teljes elismerésben tartása mellett is azonban a királyi családban erős a törekvés a trónt a saját fiágnak biztosítani; a testvérházasság a módszer, mely által az ősi jogot nem sértve, létesül az újabb, mely kedvesebb a királyok előtt, melyre egy részben nagyobb súlyt is fektetnek. A fiági leszármazás állapítja meg egyedül annak fogalmát, mit az egiptomiak dinasztiainak neveznek; egy király fia – kit nem királyi eredetű nő szült, – legalább a későbbi korban nem csupán lehet trónörökössé (nem ugyan jog, de

¹⁾ *Brugsch* 52. 1.

a király kényúri hatalma folytán), de folytatja a dinasztiát is. Ellenben egy trónörökösödésre képes kiráyleány fiának örökjoga, kit nem királyi vérű férjtől szült, el van ugyan ismerve, de ennek érvényesülését új dinasztia kezdete jelzi. A mi Cambisesnek nővérével való házasságát illeti, ez ugyan nem ellenkezett, mint Herodot vélte, a perzsák szokásaival, mindamellettt kapcsolatba hozva azt egyebekkel ténynek azon jelentőséget vélem tulajdoníthatni, hogy Cambyses ez által legitimitást akart biztosítani születendő fiainak a méd trónra nézve. Cyrus történetére nézve az adatokban sok az ellenmondás. Herodot és Xenophon szerint unokája volt Astyagesnek, Mandane nevű leányától s ez megállapítottnak fogadható el; Xenophon szerint békés örökösödés útján jutott volna Media birtokába Astyages gyermektelen fia, Cyaxares után, kiről azonban Herodot mitsem tud. Ez utóbbival megegyezik Ctesias abban, hogy Cyrus Astyages legyőzése által szerezte volna meg ennek birodalmát. Cyrus rangban első feleségét, a ki Cambysést, Smerdist, Atossát és Artystonét szülte, Herodot Cassandának, mi méd név (mint Mandane) s a Pharnaspes leányának nevezi. Ctesias az Amytis nevet adja azon gyermekek anyjának, és határozottan Astyages leányának mondja őt,¹⁾ ki már más férjnél volt előbb és kit Cyrus Astyages-

¹⁾ Noha a két történetíró közül Herodot a sokkal hitelesebb, a jobban értesült és lélekismeretesebb, azért nagyon könnyen lehetséges, hogy egy pontban Herodot téved, melyben Ktesiasnak igaza van. Ez némi megerősítést nyer azon részlet közlése által is, hogy Amytisnek két fia, Spitades és Megabernes volt első férjétől, kik utólag is többször említettek mint Kyros mostoha fiai és kikről ez halála előtt is gondoskodott. (*Ktesias Persica* kivonata Photiusnál.) Az Amytis név többször előfordul a királyi családban; Astyagesnek (Syncellusnál).

nek legyőzése után maga mellé emelt a trónra; e szerint anyja nővérét vette volna nőül, a mi által gyermekeinek megszerezte ama legitimitást, melylyel mint Mandane fia maga birt és melyet gyermekeire saját vérével át nem ruházhatott, ha föltételezzük, hogy Media királyi házában a nőági leszármazás volt érvényes. Ktesias adatát, hogy Kyros Astyages leányát vette nőül, ennek legyőzete után, egy legújabb iratában *Spiegel* is valószínűnek tartja, és annak tulajdonítja, hogy Kyros a fiatlan Astyagesnek törvényes követőjéül kívánt feltűnni. ¹⁾

Hogy a trónkövetés Médiában nőági volt – mely szokás itt is, mint Egyiptomban, a legrégibb korszakból tartotta fenn magát a lakosságnak az atyjogra való áttérése után is – ez nem valószínűtlen, ha meggondoljuk, hogy Media némely kerületeiben, még Strabo idejében is, a közönség egy neme, a polyandria uralkodott, olyan fokig, mely szerint öt férjnél kevesebbet bírni csekély becsületére vált egy nőnek. A királyi családban természetesen már régen helyettesíthette a többférjűséget a többnejűség, a férjnek kizárólagos és szigorún őrzött joga mellett. Ez azonban így volt az inkáknál is, a nélkül, hogy képes lett volna a nőági örökösödésnek a testvérházasság alatt lappangó, de tényleges fennállását megszüntetni. Hogy Médiában ez így volt a királyi házban, ez valószínűséget nyer az által, hogy a médek papi kasztjában a mágusoknál általános szokás volt anyával, nővérrrel vagy leánynyal összekelni s úgy látszik,

ilyen nevű leánya lett volna, ki Nabukhodonozorhoz adatott nőül, a liol különben Astyages neve tévedésből áll Kyaxares helyett. Xerxesnek egyik leányát is így hívták.

¹⁾ *Spiegel*, Das Volk der Meder und seine Geschichte nach den neuesten Forschungen. Ausland, 1880. p. 635.

csak azon fiak örökölték a kasztot, kik ilyen házasságból születtek.¹⁾ Ez is onnan eredhetett, hogy a mágusok hivatala egykor az ősi női ágon lehetett örökös. Mint annyi uralkodó családot, a mágusokat is a vágy, hogy hivatásukat

¹⁾ A mágusokról lydiai *Xanilus* írta alexandriai Kelemen idézete szerint (Strom. III. p. 515. Pott): *Μίγνυνταν δε ο μάγοι μοιήον & υγατρήσι καὶ ηδελφαῖς μίγννα&αν θεμιτον εἶναι κοινής τε εἶναι, τυς γυναικάς ου Αία καὶ λά&σα, άλλα συναινουτων ἀμψότερων, near ui-hj γημαο ο ετεοος την του ι-τέοου.* (Maller, Fragm. hist. graeo. I. 43. Xanth. 28.). *Stralo* (XV.?,.., 20.) említi, hogy a mágusoknak ősi szokásuk megengedi anyáikkal közlekedni. *Diogenes Laertius* (Proemium 6.) *Sotion* nyomán írja a mágusokról: *Όσιον νπιμίξει,ν μητοί ηΘυγατρ1 μίγννα&αν.* Az anyákkal való összekelést *Sextus Empiricus* is említi (III. 170.), valamint *Agathias*. Ezek elég nyomósán bizonyítanak fennebbi állításunk mellett, különösen a *Sotion* kifejezése, mely szerint isteni törvény által szentesítetnek (*δοιον*), tehát kötelelességszerűnek tartották a legközelebbi rokonnőkkel vegyülni. De ennél még határozottabb adat is létezik arról, hogy mágus csak az lehetett, ki vérfertőzetes összekelésből származott: »mágus ex matre et gnato gignatur opoi'tet,« írja *Catullus* (In *Gellium* 87.) Keleti források is vesznek tudomást e tényről, habár regébe szöve közlik; ezekből idézve írja *Saidus Batricides*, hogy a tüzet *Ximrod* király *Ábrahám* kortársa kezdte először istenkép imádni; az általa a tűznek rendelt paphoz a lángok-közepéből következőleg szólt az ördög: »Nemo hominum potis est rite *Igni* ministrare, nec mea sacra callere nisi commisceatur cum matre sua et sorore sua et filia sua ... Et ab eo tempoidé, qui sacerdotio apud *Magos* funeti sunt, commisceri solebant cum matribus et sororibus suis et filiabus suis. (*Seiden*, De jure naturali et gentium. *Lipsiae* et *Erancofurti*. 1695. p. 625.) A mágusok, *Xantlms* fennebbi idézete szerint, egymás feleségeivel egészen szabadon közlekedtek, a mit szintén csak az őskori állapothoz való vallásos ragaszkodásul lehet fel-fogni; ily állapotok közt a vérségi kötelék csak nőágon lehetett biztosítva; a házasság értelmében való atya csak úgy lehetett biztos, hogy úgynevezett fia valóban közel vérrokona, ha neje által is az volt. – Sajátságos színezetet nyer ez adatok világában, a mi *Kabad*, szassza-

fiaikra örökítsék – lehetett az, mi a legközelebbi nőági rokonnal való összekelésre vezetett.

Ha a médok papi családai reájöttek erre, a mire különben ilyen családokban nincs példa, úgy királyi családjókról annál inkább föltételezhető ez, minthogy őskori eredetű trónok aránylag valóban nagy számmal voltak ekkép

aida király (mely család őse. Szasszán. szintén mágus volt) uralkodása alatt történt, Ennek elején Mazdák, a ki archimágusnak vagy zoroaszter-vallási főpapnak nevezetik, fellépett mint e vallásnak reformátora, hirdetvén, hogy az emberek, Isten akarata szerint, mind egyenlőn születnek; egyik sem hoz magával birtokot a világra, sem valami természetes jogot, melynél fogva többet bírjon másnál. Tulajdon és házasságtisztán emberi feltalálások s ellenkeznek Isten akaratával, ki a javak egyenlő elosztását rendelte el és a nőknek egyes férfiak birtokába jutását megtiltotta. Házasságtörés, lopás, vérfertőzöt nem bűnök, hanem lépések a természet törvényei helyreállítása irányában; az állatok élete szent; növényeken kívül csak tejet, sajtot, tojást szabad enni; megjelenésében mindenki legyen egyszerű. A lakosság egy része lelkesedéssel fogadta e tant, így minden rangú fiatalok, élvbarátok s az alsó osztályok; maga a király legfőbb pártolója volt. Az új felekezet hívei nem érték be vele, hogy egymás közt behozták a közösséget, hanem kirabolták a gazdagokat és a legfényesebb háremek lakóit magokkal vitték. Egy más nagy pártnak ez természetesen nem tetszett; a nemeség kimondta Kabad trónvesztését s fogságra tette őt, honnan azonban kimenekült és a fehér hunnok segélyével visszaszerezte trónját; mondatik, hogy meggyőződését mint ember, ugyan azon túl is megtartotta, de mint király többé nem pártolta a kommunizmust, mire ez lassankint elvesztette minden párthívét. (*Rawlinson G., The severth great Oriental Monarchy. London, 1876. 342. és köv. 1.*) A mágusok osztályában követett, számos író által vázolt adatokat szem előtt tartva, ama gondolatra kell jönni, hogy Mazdák nem akart egyebet, mint a kasztjában vallott és gyakorolt elveket általánossá tenni az emberi társadalomban, és lehetséges, hogy a mi erre buzdította őt, az a mágusok tanaiban fentartott hagyomány volt, egy az osztályuk erkölcsében megörökített őállapotáról az emberiségnek.

a fiágnak biztosítva, Ha föltételezzük tehát, hogy Astyages is atyjának nővérétől született fia volt, valaminthogy Kyrosnak anyját és feleségét Astyagesnek saját nővére szülte, ezzel meg volna magyarázva, hogy Astyagesnek több gyermekéről, nevezetesen fiakról, kik a trónra igényt formálhattak volna, nincs szó, kivéven Xenophon regényében egyről, ki szintén gyermektelennek tűnik ott fel, a mivel Krysos örökösödése van indokolva. A méd királyok nagy háremeket tartottak s ily körülmények közt alig lehetséges, hogy a kinek egy leánya van, annak számosabban is ne szülessenek gyermekei. Ellenben igen jól elképzelhető, hogy azon legközelebbi vérrokonától (nem is szükségkép föltételezendő hogy nővére lett légyen), kinek sarjai utána örökölni joga, sítva voltak, csak leányai születtek; ezeket akkor más nőktől való fiaival kellett volna összeházasítania és talán tette is; Mandane lehetett nővérei közt a legifjabb, kinek sarját csak nénéinek gyermektelen halála után illette volna a jogs ekkor Astyages már megbánhatta, hogy nem vérebeli férfihoz adta őt nőül; ha voltak fiai, kiknek trónját biztosítani akarta, akkor megijedhetett az álmon, mely leányától való unokáját, egy idegen nemzet tagját, mint Ázsia urát mutatta neki;¹⁾ ha fiai nem voltak, e jóslaton csak örülhetett volna. Ily körülmények közt érthető, ha Cyrus mint jogosult trónkövető, nagyatyja akarata ellenére s annak legyőzésével foglalta el az uralmat, támogatva a méd nemzet egy része által, mely ősi jogszokásaihoz ragaszkodott.²⁾ Mi e föltéte-

¹⁾ *Herodot* I. 107. Különb en ez álom elbeszélése, valamint Kurus gyermekkori történetei általában nem igényelhetnek hitelt.

²⁾ Hogy Cyrusnak összeköttetései és nagy pártja voltak a médek közt, ez *Herodot* elbeszélésében erősen van hangsúlyozva. I. 123. 124. és 127.

lezéseket valószínűbbé teszi, a mellett, hogy Cambyses; egy anyától való nővérét elvette, az, hogy ezt, Atossát, miután Cambyses halála után időközben az ál Smerdisnek is-nője volt, Darius trónfoglalásánál sietett szintén feleségévé tenni, valamint Kyrosnak ugyanazon anyától való ifjabb, addig hajadon leányát, Artystonét is hozzá vette. – Igaz, hogy ezt Cambyses többi nőjével is tette, – az előd háremének átvétele kelet uralkodóinál általános szokás. De hogy itt mélyebb jelentősége volt, ezt Xerxes örökösödése mutatja, a ki Atossának volt elsőszülött fia, a nélkül, hogy Darius fiai közt a legidősb lett volna; ennek három, Xerxesnél idősebb fia volt. Hogy nem az elsőszülött követte atyját, erre nehezen gyakorolt befolyást az állítólagos spártai példa (*Her.* VII. 3.), nem kellett egyéb indokolás annál, melyre Xerxes maga hivatkozott, Herodot szerint, hogy Atossának, a Cyrus leányának a fia. Egyébiránt Herodot is mondja, hogy voltaképen a Darius, valamint Xerxes idejében mindenható Atossa befolyása volt, a mi e részben döntött; ¹⁾ e királyné hatalmas állása Aischylos perzsáiban is jelezve van. Hogy Atossának és Artistonének voltak-e leányaik, nem tudom; valószínű azonban, hogy nem voltak - Xerxes már nem nővérével kelt össze, s ha amazoknak nem maradtak leányaik, erre többé nem is volt ok; ez esetben Mandane s a méd dinasztia egyenes nőági ivadékai közül Xerxes volt az utolsó; testvérek házassága azon túl sem fordul többé elő az Achamenidák királyi ágában. Média jogai, mint nem egyedül hódított tartományéi, különben ugyanez időtől kezdve feledésbe is mennek. Xerxes koráig a

¹⁾ VII. 3. Valószínűleg nem a személyes befolyás, hanem a származás jogi oldala dönthetett.

médok jelentősége és szerepe a birodalomban csaknem hasonló volt a perzsákéhoz. Médok királyának szólítja izenetében Herodotnál a masszageták királynője Cymnst, a birodalom gyakran méd birodalomnak, a perzsa-görög háborúk méd háborúknak neveztetnek és medizein Hellasban annyit jelentett, mint a nagy-királyhoz szítani. Xerxes ideje után mind ez megváltozik; kizárólagos jelentőségre jut lassankint minden, a mi perzsa. Míg Darius seregeinek élén ugyanannyiszor áll méd, mint perzsa parancsnok és még Xerxes alatt is szerepelnek ilyenek, később csak perzsákról van szó. A méd különjog el van felejtve s az ország helyzete a birodalomban ugyanaz, mint a többi meghódított tartományoké; a legitimitás fentartásának lehetőségével, az idők folytában, annak szüksége is megszűnt.¹⁾

Végre megemlítendő még, hogy a lydiai Gryges trónfoglalása, ki az utolsó szandonidát megöli, mert annak felesége biztosítja, hogy kezével a trónt is elnyerendi, arra látszik mutatni, hogy a lydoknál is hasonló örökösödési és házasságkötési rend létezett a királyi családban, mint a szomszéd károknál. Különben a szandonidák (vagy mint a görögök nevezték: herakliclák) dinasztiaja is egy női ős (omphale) jogán bírta trónját,²⁾ kinek neve a nőági leszármazás symbolumát jelenti,³⁾ tehát ha kétségtelenül allego-

¹⁾ Médiának a későbbi achaemenidák alatt bekövetkezett és elnyomott fellázadásai szintén e föltételezések mellett szólanak.

²⁾ *Omphaléhan* a görögök is a gynekokratia személyesítését látták; így Athenaeusnál mondja Klearchos, hogy: nőuralom alá jutás mindig a nőknek, rajtok előbb elkövetett méltatlanság elleni erőszakos fellázadásából ered; a lydeknél Omphale lett volna az, ki legelső gyakorolt ily bosszút, nőuralom alá hajtva a férfiakat.

³⁾ La famille maternelle ne se perpétue donc que par les femmes. C'est une prolongation effective du cordon ombilical de femme en

rikus is, annál jelentősebb a dinasztia leszármazási rendét illetőleg. Felfogásunk szerint tehát Kandaulesnek felesége egyszersemind nővére volt annak és keze jogosított a trónra. Ebben megerősít, hogy az új dinasztia, úgy látszik, tovább folytatta a régiről föltételezett szokást, a mire az esetben volt oka, ha a szandonidák vagy omphalidák nőágának sarjakép bírta a trónt. Gyges második utódáról és unokájáról, Sadyattesről, ugyanis tudjuk, hogy nővérét bírta feleségül, a ki szülte neki utódát, Alyattest, Krösus atyját.¹⁾ Sadyattesnek több más felesége és ezektől is fiai voltak, a kik azonban fattyaknak mondatnak, γνήσιος-nek azaz törvényesnek, Alyattes, a nővér fia nevezetvéen egyedül.²⁾ Mint-hogy amazok is házasságban születtek, azt kell következtetni, hogy gnesios itt a legitim trónörökösödésre hivatottat jelenti és hogy ilyen csupán a nővér szülötte volt. Hogy Gyges második három utóda nővért bírt-e feleségül vagy sem, erről nincs értesítésünk; az adat, hogy Krösus Mysia királyának leányát bírta volna nőül, gyanús, mert ily királyról ezen kívül nincs említés, de – a többnejűség mellett nem is zárja ki a föltételezést.

Nincs benne semmi ellenmondás, semmi meglepő, ha

femme ... Le cordon ombilical lui-même jouit d'un tel respect chez quelques peuples que les Fidjiens l'enterrent en cérémonie et que dans les pays d'Uganda et d'TJnyoro en Afrique, on le décore de perles, ou bien on le conserve pendant toute la vie de l'individu et á sa mort on l'ensevelit avec lui. (G-iraud-Teulon i. m.)

¹⁾ *Nicolaus Damascenus* p. 52. Orelli es *Suidas* s. v. Alyattes; *Xenophilus* (apud Anonym, de mulier. Claris 9. *Mutternél*.Fragm. hist. graec. IV. 530.) Lydének nevezi a nővéri királynét, Krösus nagyanyját.

²⁾ *Ἐνήμεν ἐτέρας δύο γυναίκας, ἀλλήλαις ἀδελφᾶς καὶ ἴσο τινάδασ, ἐκ μὲν ἧς Ἀττάλην, ἐκ δὲ τῆς Ἀδράμυν νο&ovonα', ἐκ δι τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς γνησι,ον ἈΧυάττη.* (Mcol. i. m.)

oly kerülő úton, minő a saját magzat és a nővértől való kis-öcs viszonyának egyesítése, ugyanegy személyben igyekeztek fejedelmek és főnökök saját utódaiknak szerezni meg az örökösödést, noha az okok, melyek a nőági leszármazást egy ősi korszakban az egyedül elismerhető vérségi kötelékké tették, rajok nézve, sőt részben az illető társadalmakban sem léteztek többé. Az eszme, mely szerint a főnök saját vérének biztosítsa az örökséget, magában is biztosítéka a vér szerinti atyaság kifejlett fogalmának, a fiági leszármazás ama biztosságának, mely e részben általában létezhet, t. i. az erkölcsi biztosságnak. De a hagyománnyal annál nehezebb szakítani, minél régibb, azaz minél kevésbé ismeretes már eredete; csak a hol az intézmények okai még élénk emlékezetben vannak, döntetnek rögtön halomra az intézmények is okaik megszűntével. Nem úgy a hol már megszűntek érthetők lenni s ezért az ódonnak, a szentnek és vagy az isteni rendelvénynek, vagy az ősi nemzeti szokásnak (mert ez utóbbi is vallás tárgya) dicsfényével bírnak; jaj lesz annak, ki hozzá nyúl; csak az idő foga teheti büntetlenül; az idő, mely nemcsak petrifikál régi eszméket, de újak vegetációját is neveli, mely elborítja, lassankint elfedi amazokat, mint moh a berek omladozó oltárkövét. A nőági leszármazás vagy a nőági rokonság kizárólagos érvénye ama korszakból származik, midőn az egyéni atyaság fogalma^ mint vérségi viszonyé ismeretlen; de annyira túlélte ez állapotot, hogy az atyaság élénk öntudatának korában is, a hatalmasok, a dinasztiai és birodalmak alkotói nem mertek azzal szembeszállni, nem merték az unoka-öcs szentelt jogát, saját fiók előnyére lerontani, e helyett megállapítván, hogy a király unokaöcscse mindig fia is legyen. Élénk tanúsága ez a hagyományos erkölcs vak tiszteletének amaz ősi kor-

szakban. Egyébiránt fejlettebb állapotok közt is állni fog, hogy ha számot tudunk magunknak adni valamely erkölcsi kötelezettség okáról, az okok megszűntével rögtön fölmentve érezzük magunkat alóla, a mi meg nem történhet, ha az okok rejtélyesek előttünk. Ilyenekké kell pedig válniok a múlttal való laza szellemi összefüggés mellett, a viszonyok lassú változtával. És e sérthetlensége a rendnek, melyet a felnövő nemzedék mint fennállót előtalál és a régibbtől az okok vizsgálata nélkül változás nélkül átvesz, hogy változás nélkül is ruhazza át ismét a következőre, – e sérthetlenség nem szorítkozhatott egy vagy egynehány ágára a társadalmi rendnek, másokban szabad tért hagyva az önkénynek. A hol a vérfertőzet fogalma egyszer kifejlődött, ott az iránta való ellenszenv végtelen erővel bír. A dinasztia, a kezdetleges törvényhozó, ki nem emelkedett a gondolatig, vagy nem mert annak érvényt keresni, hogy a nőág jogát helyettesítse a közvetlen utódával, az bizonyára a testvérek házasságát sem instituálta volna, ha az illető társadalom erkölcsében ellentétben állva, iszony tárgya lett volna az; lehetetlen föltenni, hogy ezzel szembeállni, e részben a szokatlan elfogadására bírni a kedélyeket, könnyebb lett volna, mint szembeállni a nőági leszármazást gyámolító előítélettel. A végkövetkeztetés tehát az, hogy midőn Egiptom, Peru, Madagaszkár, Havai stb. fejedelmei megállapították családjókban a legközelebbi vérrokonok házasságának állandó szabályát, akkor e társadalmak szokásaival az nem állott ellentétben, sőt a megszokott esetek közé tartozott. ¹⁾ Láttuk, hogy vannak egyes néptörzsek, melyek a testvérek közti

¹⁾ Egiptomban egyébiránt, Diodor szerint – lia nem téved – közönséges volt a testvérek házassága. Peruban alattvalóknak szorosan tiltva volt és Madagaszkárban is.

házasságot mai napig illőbbnek tartják, mint idegennel való összekelést. Talán hasonló felfogás uralkodott azon dinasztiák korában az illető társadalmakban is, talán csak úgy tekintetett két legközelebbi vérrokon viszonya, mint bármely más két egyéné, de biztos, hogy ellenszenv irányában nem uralkodhatott, hogy a vérfertőzet fogalma kifejlődve ott akkor nem volt. Midőn ez később létrejött s a nép körében általános érvényre jutott, az uralkodó család ellenkező szokása, folytonosan erőben tartva a családi törvény által, mint azt megillető kivétel, a hagyomány szentesítését bírta, melybe oly kevéssé ütközött valaki, mint bármely más hagyományba. Ebből folyólag a tény, melyet jelenben csak korlátolt terű, egymástól távol eső elszigetelt társadalmakban tapasztalunk, a mely szerint a legközelebbi vérrokonok közti viszony, a nemi érintkezés szempontjából, nem tekintetik különbözőnek más egyénekétől – régebb időben sokkal általánosabb kiterjedésű volt. – Ez megerősíti egyrészt a havái-féle rokonsági rendszerből, a keletkezésére alkalmat adott viszonyokat illetőleg vonható következtetéseket, és viszont ama rendszer ilyen felfogásának helyessége támaszt nyer a mondottakban. Tudunk tehát társadalmakat, melyekben a vérfertőzet fogalma ismeretlen, tudunk más olyanoakat, melyekben most érvényben áll, míg a múltban hiányoznia kellett. Ez szükségkép úgy tünteti fel ama fogalmat, mint fejlődés eredményét, mely az emberiséget legősibb korában még nem jellemzetté. Mellőzhetlen ezt előlegesen megállapítani ha arra törekszünk, hogy ama fogalom s uralma eredete iránt, ha nem is világosságot szerezzünk magunknak, a mi túlmerészség volna, de a homálynak azt fedő s még föl nem lebbentett fátyolát, némileg legalább, ritkítsuk, – ha lehetséges, azon fokig, mely megengedi, hogy a társa-

dalmi viszonyokra való visszahatása iránt alaposabban ítélessünk. E részben egyet már is nyertünk, azt t. i., hogy magas polgárisodású népek ős eleinél föltételezni kellettén a vérfertőzet gyakoriságát, nem fogjuk annak jelenkori igen elmaradt népeknél való előfordultát azonosnak tekinteni egy, az emberiségnek általános fogalomtól való eltéréssel, következőképfelfajulással. Ama népek fejlődésökben még nem jutottak el ideig.

A polgárisult társadalmakban általános e fogalom; az emberiség legősibb állapotában még ismeretlen, valamint-hogy az állatvilágban sincs nyoma megfelelő ösztönnek. Fejlődési produktum tehát okvetlenül, melynek keletkezése az emberré válás után és a polgárisodás hajnala előtt esik. Es mind a mellett, a hol létezik, ott az emberrel született hajlamnak, a szervezetben gyökerező ösztönnek egész belterjességével bír. Nincs emberi cselekedet, mely az emberiség legkülönbözőbb fajaiban és a legellentétebb kulturviszonyok közt, oly általánosan lenne kárhozzátás tárgya. Oly népek közt, melyeknél a gyilkosság büntetlen marad, hacsak a megöltnek fia vagy testvére gyilkosává nem lesz a gyilkosnak, ily népek közt az incestus, a közönség, a törzs kéréllhetlen boszúját hívja ki; úgyszintén olyanoknál, melyeknél a lopás még nem büntett, hanem csak magánjogi eset, a mennyiben a jogszerű tulajdon bebizonyítása után egyszerűn visszahelyezés a birtokba következik. E mellett e bűn egyéb szigorún büntetett cselekvényektől abban különbözik, hogy felette ritkán fordul elő. Szigorú törvények öröködnék a barbár, valamint a polgárisult államokban az élet biztonság, a testi épség és a tulajdon felett. Mindamellet úgy a barbár, mint a polgárisult államok bűnügyi statisztikájában ezeknek sértései óriási számokkal szerepelnek, tanúskodva

az emberi indulatoknak zabolázhatlanságáról. Vértartozat ellenben mindenütt szerfelett] ritkán kénytelen a bíró büntetni. Nem jogosulatlanul lehetne ugyan ez észrevétel ellenében megjegyezni, hogy a felsorolt merényletek a sértett félben, a corpus delictiben, vagy egy egyén eltűnésében mindig vádló személyre vagy körülményre akadnak, míg az elkövetett vértartozat -- ha véletlen körülmények föl nem fedik -- rejtve maradhat. Igaz, mindamellett azt hiszem, hogy a gondolkodó emberek összesége velem egyet fog érteni, midőn azon meggyőződést fejezem ki, hogy az utált bünténytitkon maradó elkövetése is mindazok közt, a miket a törvény büntet, a legszörványosabban előfordulók közé tartozik. A valóban fenséges felelet, melyet Marie-Antoinette egy képtelen vádra adott, többet mond e mellett minden egyébnél. A törvény és jogszokás itt (egy rendhagyó, atavikus belső alkotású egyéneket kivéve) a szónak szigorú értelmében általános, az emberrel született ösztönnek kifejezője. Ugyanezt korántsem lehet mondani a tulajdont s az életet oltalom alá helyező törvényekről, mert a más tulajdonára vágyás és jogtalan birtokára való törekvés annyira gyakori, hogy bizonyára azok tekinthetők kivételeknek, kiket attól nem csupán a büntetésnek s a társadalmi állás vesztesének félelme tart vissza; azt sem hiszem továbbá, hogy létezzék sok olyan normális idegrendszerű férfi, ki életében egyszerűen ne érezte volna a legforróbb vágyat valakinek sajátkezű megfojtására.

Az egyéneket, kik fejlettebb erkölcsiségű népességben s annak véreből származva, azon bűnre való hajlandósággal születtek, úgy tekinthetni, mint atavizmus példányait, mert az emberi faj ősei oly kevéssé, mint a többi állatok (a házi állatokat sem véve ki) különbözhettek e részben. A nép-

fajokat pedig, melyek e tekintetben az állatokkal egy fokon állanak, habár egynémelyik közülök az anyagi művelődésnek nem legalacsonyabb fokán áll, úgy kell tekinteni, mint az erkölcsi fejlődésben szerfelett elkésettettek. Ez ama társadalmakra nézve áll, melyekben a vérfertőzöt általános, míg ellenben azon eseteket, melyekben az egyes osztályokra szorítkozik az, az egyének természetének szempontjából, megmagyarázhatóknak vélem azzal, hogy a hagyományok és rendelvények ereje, mely az ilyen megkülönböződött, kivált-ságos társadalmi rétegekben, a hol ama hagyományok az osztály megkülönböződött helyzetével függnek össze, rendkívüli belterjességű s képes az egyéni természetet formáiba görnyeszteni. – Nézetünk szerint az előbb említett népek erkölcsi fejlődés esetében vannak. Nem szólhat e föltevés ellen, hogy az értelmi és anyagi fejlődés fokára nézve a vérfertőzöt tiltó jogszokású és az annak fogalmát nem ismerő népek közt koránt sincs akkora különbség, minőt – a fejlődésnek különböző ágaiban egyenlő menete mellett – az utóbbiak erkölcsi roppant elmaradtsága föltételezne. Mert habár be kell ismerni, hogy Ausztrália benszülőttei, köztök a kamilaroik és urghik az incest elleni intézkedéseken kívül semmi egyéb tekintetben nem állnak magasabban, mint a koniágok vagy Guaham lakói, – de másrészt a tapasztalás temérdek példával bizonyítja, hogy a fejlődés gyorsasága annak különböző ágaiban, korántsem egyenlő a különböző társadalmakban és társadalmi csoportokban. Ellenkezőleg a tapasztalás aligha felmutathat csak egy példát is, mely szerint két művelődési körben a haladás egyenlő lépést tartott volna akkép, hogy a művelődés valamelyik fontos ágában egyik művelődési kör meg ne előzte volna a másikat, míg egy más, épen oly fontos kultúr-ágban attól messze el-

maradt. Épen e különböző gyorsaság a fejlődés különböző ágaiban volt az, mely – a tünetményeknek a fejlődés egy-egy ágában hasonló egymásutánja mellett is – a specifikus heterogeneitás bélyegével látva el a föld különböző társadalmait, oly sokáig nem engedte felismerni a fejlődés törvényszerűségét.

Egyrészt tehát biztos, hogy a valamennyire előhaladt emberiségben egy, az egyéneknek innátus ösztön él, mely a vérfertőzetest a közönséges lehetőségek során kívül helyezi úgy másrészt bizonyos, hogy az embernek állati őseiben ez ösztön nem lézett. E tulajdonnal tehát, mint annyi mással, azon időközben gazdagodott az emberi természet, mely az emberré lét (ezt a beszéd keletkezésétől számíthatjuk) és a művelődés hajnala közt telt el. Nem árthat e meghatározás gyakorlati becisének, hogy ama momentumok, melyek itt egy korszak határpontjaiul vétetnek, magok is egy-egy időszakot jeleznek; mert a beszéd kifejlődése a reflex-hang, az artikulátlan interjectio kiejtésétől és felfogásától az összefüggő mondat képezéséig, csak úgy képzelhető el, mint egy-évezredek során átvonuló láncolata a parányi gyarapodásoknak. A művelődés hajnala is, mint korszaki meghatározás, igen tág fogalom, mely a tűznek emberi célokra való alkalmazását már magában foglalja, a nélkül, hogy ideographikus jegyek használata előtt befejezettnek tekinthetnők« Abból, mit a beszédtelenség állapotára nézve az állatok szokásaiból következtethetünk, egybekötve azzal, mit némely népnél tapasztalunk, foly, hogy az emberi természetnek a kérdéses ösztönrel való gyarapodása nem előzhette meg a közlési képességnek egy előhaladtabb fokát.

Midőn tehát a tilalmat egy ösztönnek, egy általános érzetnek tulajdonítjuk, másrészt ez ösztönt fejlődés eredmé-

nyének tekintjük. E fejlődés hol magasabb, hol alacsonyabb művelődési fokon, de mindig az embernek az állattól való erősebb megkülönböztődésével jött létre s e megkülönböztődés egyik elemének tekintendő.

Az emberi nemnél a nemzők és a magzatok közti viszony még egy más tekintetben is eltér a minden állatfajoknál tapasztalhatótól. Abban, hogy a szülők szeretete a gyermekek, s a gyermekeké a szülők iránt fentartja magát — és pedig teljes erőben — az egész életen át. Az állatoknál a fiak ápolása a szülők részéről s amazok ragaszkodása a szülőkhöz, a fiak gyengeségének, tehetetlenségének korára van korlátolva. Ez is csak a felsőbb állatokra nézve áll, emlősökre és madarakra nézve. Némely hullók őrzik tojásaikat, mások nem; a hal nem ismeri magzatát; a rovarok nagy részének petéi csak azután kelnek ki, midőn a szülők elporladtak. Minél mélyebben szállunk le az élő lények rangfokozatában, annál kevésbé találunk a szülők és magzatok közt, mit ragaszkodásnak nevezhetnénk, az alsóbb fokokon lehetősége is elveszvéen annak. És viszont, minél magasabb fokokat tekintünk, annál élénkebb, mélyebb és állandóbb amaz érzet. Az emlősöknél és madaraknál tapasztalható élénkség nem csekélyebb annál, melyet az ember mutat, de a magzat önállótlanágának korára szorítkozik, míg ellenben az embernél fentartja magát szülő és magzat, valamint az ugyanazon szülőktől származó magzatok közt. A legműveletlenebb, legdurvább népek közt is alig fordulnak elő sűrűbb jelei ez érzet kevesebb kifejlett állapotának szülők és felserdült magzataik közt.¹⁾ Az ezek közti vonza-

¹⁾ Csak egyetlen néptörzset ismerek, melyről határozottan állítat, hogy a gyermek és az *anya* közti gyöngédség az előbbeni ser-

lom állandósága tehát, míg egyrészt az emberi nem kizárólagos sajátja, másrészt a vérfertőzést iránti irtózat keletkezését megelőzi, vagy azzal egyidejűleg jelentkezik, de bizonyosan nincs megelőzve általa sohasem.

A vérfertőzést iránti irtózatot okában azonosnak tekintem a vérrokonok közötti ragaszkodással annak állandóságában, midőn t. i. ez a magzatok pubertásának korán át is fentartja magát változatlanul. Amaz érzetet, mely a szerves fejlődés felső fokain közvetlen vérrokonok közt állandóvá vált, melynek alapján ezek egymást faj rokonaiktól az egész életen át szorosán megkülönböztetik, a rokoni szeretetet kell úgy tekintenünk, mint a mi kizárja, mint *magával összeférhetlent*, a nemi ösztönt, melyet egyéb, a másik nemhez tartozó faj rokonok költhetnek. Nem képeznek ellentétet e föltevessel szemben a kivételek; kivételei a vérrokonok közti ragaszkodásnak is vannak. És a mit a történet Agrippina fiáról s a Cenciek atyjáról följegyzett, amellet látszik bizonyítani, hogy a két kategóriabeli kivételek együtt járnak. Úgy látszik, hogy a vérrokonsági öntudat kifejlődésével párhuzamosan vagy vártatva kifejlődő vérrokoni szeretet, kizárja azon másik érzést, mely bár az emberi fejlődés alsó fokain szeretetnek még nem nevezhető, de mint ösztön amazzal (a vérrokoni szeretettel) egy kategóriába tartozik és ennél nem kevesebbé érlyes. Épen a két ösztönnek egyenlően érlyes volta s mindamellet teljes, specifikus heterogeneitása az, mi kizárja a kettőnek ugyanegy alanyra való összpontosí-

dületlenségének korára szorítkozik, mint a felsőbb állatoknál. Raleigh-Schomburgk, Guyana fölfedezése történetében (II. 315. idézve Spencer Descr. Soc. 6. f. 31. 1.) írja, hogy a makuziknál. ha eléri egy fiú a pubertás korát, anyja többé semmit nem gondol vele s a fiú idegenné lesz számára.

tását. A kivételek a vérrokoni ragaszkodás hiányával lévén megmagyarázhatók, a mivel elesik a másoknak lehetetlensége is.

A vérrokonok közötti szeretetnek állandósága az értelmi képességek kifejlődésére vezethető vissza, mely nem engedi az egyszeri mély benyomásokat elmosódni. Ebből folyólag az embernél tapasztalható ellenszenv a vérfertőzöt iránt úgy tekinthető, mint a mi egy az ember által öröklött ősi ösztönnek csak az embert jellemző értelmi fok mellett lehetségessé váló tökéletes kifejlődésével azonos.

E fejtegetéseknek nincs egyéb céljok, mint valószínűvé tenni, hogy a vérfertőzöt elleni intézkedések mindenütt egy, az egyéneknek innátus ösztön kifejezéséül tekinthetők, mely ösztön – a fajban – fejlődés eredménye. Kifejlődésének a vérségi s ezzel a kezdetleges fokokon velők oly szorosán összefüggő társadalmi viszonyokat szükségkép módosítania kellett. Hogy fogalmat alkothassunk magunknak a módoszatokról, melyek közt ama módosítás létesült, tisztában kell lennünk az iránt, hogy az anya és magzata közt okvetlenül előbb létrejött a nemi tartózkodás, mint egy anya magzatai közt. A testvérek közti házasság példái sokkal nagyobb számúak, mint az ascendensek közti vérfertőzöt esetei. A hol az utóbbi előfordul, mindig előfordul amaz is, ellenben fordítva a tétel nem áll. – A havai-féle rokonsági rendszer s a galaktophagok szokásai is erre mutatnak. Ez is igazolni látszik felfogásunkat, mely szerint ama visszatartás a rokoni érzet belterjességével áll kapcsolatban; h ennek meggyőződése és állandósulása fejlődés tárgyát képezi, nem fogja kétségbevonni senki, hogy anya és magzat közt legelőbb kellett bekövetkezni amaz állandósulásnak. A nemi korlátot emelő ösztön első ébredését csak-

hamar követte, úgy látszik, annak az értelem általi felfogása, magyarázata, kiterjesztése s ebből folyólag a társadalmi szervezetnek általa való befolyásoltatása. Az ethnographia némely biztosan ismert ténye ugyanis nem magyarázható meg másképp, mint ha föltételezzük a következőket: Az ösztönszerű spontán visszatartás, melyet anya és fia közt a vérrokoni érzet belterjessége eredményezett, általánossá válván, általánosságában felismertetvén és ez által erkölcsi kötelem érvényére emelkedvén, konzequenciájakép feköltötte a kezdetleges észben a gondolatot, hogy hasonló visszatartás a magzatok irányában az atya részéről is köteleesség. De a valóságos atya ismeretlen volt; minden férfija a csapatnak, a ki nem volt túlreg vagy túlfiatal az anyához képest, lehetett gyermekeinek atyja s úgy is nevezetett általok, s maga részéről gyermekeinek nevezte minden vele egykorú nő gyermekeit. Mellesleg megjegyzendő itt, hogy ez nem szükségkép föltételezi, hogy a kérdéses stádiumban férfi és nő közt állandó páros kötelék ne jöhetett volna még létre; valóban temérdek példából tudjuk, hogy e kötelék a kezdetleges fokokon nem jelenti a személy kizárólagos birtoklását s hogy erre az egyik fél által sem támasztatik igény. Hogy az anya úgynevezett férje (némely vad népeknél helyesen neveztetik így: támasza az életben) s a gyermekek közt a vérrokonság nem valószínűbb, mint a gyermekek s a csapat bármely más férfija közti, ennek tiszta öntudatával bírtak olyan népek, mint az ausztráliai törzsek összesége, Havai lakosai, a madagaszkáriak, az audhi tihurok, a haidáhk és sok más észak-nyugati, amerikai törzs, az árja indek ősei (kik világosan megkülönböztettek a »pitar« (páter) és a ganitar (genitor) közt), a todák s a jelenben és múltban polyandriában élő népek mindannyian. Mindezeknél a gyer-

mek egyik bizonyos atyáé, ki annak zsenge korában támasza, míg saját agg korában támaszt talál benne; de vérokonának csak annyiban tekintetik, mint a csapat bármely más férfია a valódi közeli vérokon itt csak az anya anyai fivére.

Ha azt mondjuk, hogy a nemi visszatartás, mely anya és fiai közt önkényti és ösztönszerű volt, a primitív ész által köteleességkép kiterjesztetett a törzs leányait illetőleg mindazokra, a kik ezeknek atyái *lehetek*, ez nem föltevés, nem kombináció, hanem tapasztalati tény: ha a kamilaroiknál minden ippai férfinak jogában áll, hogy feleségül tekintsen minden kapota-nőt, míg ellenben mindazon nők irányában, a kik kapotáknak leányai (a maták), az ippaik visszatartásra vannak kötelezve, melynek megszegésével vérfertőzet vádját és büntetését vonják magokra, ez bizonyára nem jelent egyebet annál. Egy horda közösnejségének állapotában, atya és leánya közti vérfertőzetnek csak nemzedékek szerint, nemi tekintetben, emelt válaszfalak által lehet elejét venni. A kamilaroi-féle intézmények tehát, míg egyrészt a nőkben való tényleges közösség iránt nem hagynak fenn kétséget, másrészt bizonyossá teszik, hogy már ezen közösségi állapotban kifejlődhet a vérfertőzet iránti ellenszenv ama fokig, hogy a vérszerinti atyaság ismeretlen volta daczára, a fiági vérségre is kiterjesztetik az. Hogy itt nem elkülönözt ténynyel van dolgunk, azt is tudjuk. Azon szerfelett ódonszerű intézményekkel, mint fennállókkal, csak Ausztrália gyér benszülött lakosságának egy részénél találkozunk, de India dravida ős-lakosságának rokon elnevezései, melyhez e tekintetben a Fidzi- és Tonga-szigetek lakossága is csatlakozik, valamint az észak-amerikai törzsek többsége is, csalhatlanul utalnak vissza olyan ős-állapotra, mely a kamilaroik intézményeit

tünteti fel. Ha a fidzsi-szigetieket nem tekintjük is külön fajnak, hanem maláj és az ausztráliaival rokon fajúak vegyületéből számlázottaknak, a nevezett népek által mégis három fő-ágát az emberiségnek látjuk képviselve, mi által ki van zárva a föltételezés, hogy azok közelebbről közös származás mellett, közös őseiktől örökölték volna intézményeiket. Föltételezhetjük ennél fogva, hogy a kérdéses társadalmi állapotokon átment az emberiségnek egy jelentékeny része, melynek múltjába nem bírunk oly biztos tekintetet vetni, minőt amazokéba nyitnak most erősen elavult rokonsági elnevezéseik.

Egyébiránt ez intézmények többre kiterjednek ennél. A kamilaroi-féle intézménynek, mint élő példánynak összehasonlításából a különféle rokonsági rendszerekkel, melyeket úgy tekinthetünk, mint kövületeket, merítettük azon biztosságot, hogy az ascendensek közti vérfertőzet elkerülésére aránylag sok helyen, már a közösnejség állapotában ügyeltek. A régi galaktophagoknál e részben (t. i. az ascendenseket illetve), valamint a havai-féle rokon elnevezésekkel bíró népeknél hasonló szabályok léteztek.

Az exogám ausztráliai törzseknél, valamint az exogamiát föltételező dravida stb. rendszerek által azonban, a vérfertőzet elkerülése tekintetében, még nagyobb eredményt látunk elérve: az első fokú descendensek közti incest is ki van zárva. Nem csupán a kik anyáról testvérek s a kik mindig ismerik egymást, hanem azok is, akiknek csupán atyjok közös, az atyák ismeretlensége mellett sem követhetnek el vérfertőzetet ama szabályok betartása mellett. És itt fölmerül ama fontos kérdés: vajjon ez intézmények csakugyan az atyáról való testvérek közti vérfertőzet elkerülésére való törekvésnek köszönik-e létrejöttüket? és ezzel összefüggés-

ben, vajjon az exogamia törvénye általában alkottatott-e oly czélból, hogy a promiszkuitás állapotában, az atya ismeretlensége mellett, lehetlenné tegye, hogy azok, kik egy atyának gyermekei, összevegyítsék verőket? Es öntudatos volt-e e cselekvény? És minők lehettek létesülésének módozatai?

A descendensek, habár első foknak vérvegyülete iránti ellenszenv, mint láttuk, kevésbé általános, mint az ascendensekét illető – aránylag fejlettebb népeknél, hol ez utóbbira már nincs eset, amaz még túrve van; ezért későbbi keletkezésűnek tekintettük, valamint hogy a vérrokoni szeretetnek a zsenge koron túl erőben maradása is felfogásunk szerint, sokkal előbb bekövetkezhetett anya és magzatai, mint testvérek közt. Utóbbiak közt kezdetben reflexusa lehetett az anya iránti gyöngédségnek. A mennyiben tehát a társadalmi intézmények módosítottak a vérfertőzet fogalmának descendensekre való kiterjesztése által, ennek is később kellett bekövetkeznie. A nemzedékek közti válaszfalat valószínűleg mindig követte és soha meg nem előzte ama másik, mely a csoporton vagy nemzetségen belül teljes tilalmat hozott és annak tagjait egy másik csoport megfelelő nemzedékére utalta.

TIZEDIK FEJEZET.

Békés eredetű exogamia.

Lehetetlenség módozatokat elképzelni, a melyek szerint olyan kétfelé válása egy törzsnek, a milyenre a megelőző fejezet végén utaltunk, *kitűzött czéllal* létrejöhetne. Azon kívül, hogy vadak nem szokták intézményeiket céltudatosan reformálni, más okokból is lehetetlen az. A nemzedékek szerinti tagozás mintája adva volt az anya és gyermek viszonyában; a fiági vérségre kiterjesztése az incest fogalmának ki volt jelölve a nőágiban érzett természetes ösztön által. De mikép lehessen elképzelni, hogy egy horda vagy csapat két részre oszoljon a testvérek közti incest elkerülése végett, még ha a megoszlásnál csupán az anyai ágra voltak is tekintettel? Mi alapon soroztattak volna ez anyák gyermekei az egyik, amazokéi a másik felébe a csoportnak? A kezdetleges társadalmak reformjai mindig spontán hatások által döntenek el önkényt ajánlkozó módozatok közt; már pedig egy csoport olyan rendszeres kettéválására legkisebb támpontot sem lehet képzeln. Hogy a horda csupán két ősanjától származzon, kiknek gyermekei mint testvérek és ezek példájára távolabbi ivadéakai tartózkodtak volna a közös leszármazásunkkal való vérvegyüléstől, ez képtelen föltevés.¹⁾ Az ember sohasem élt annyira magánosan, hogy két nő ivadéakai elkülönözdhettek volna telje-

¹⁾ Noha a kamilaroik nézete ez; két nemzetségeknek két (női) eponymusa van, mint anyyi más törzsnek, sőt nemzetnek.

sen, csupán egymás közt nőszülve. A törzsek és csapatok ősei sohasem egyes emberpárok, kiknek gyermekei másokéival nem vegyültek össze; amaz ősoket így széles területen remetéknak kellene képzelni. Ha a nemzetek és törzsek származási mondáinak akarnánk hitelt adni, azt kellene föltételezni, hogy egy ősi horda tagjai *párjával* szétváltak, a földteke különböző pontjait foglalva el, hogy ott nemzetek őseivé legyenek. Pedig az ember zoon politikon volt, előbb mint ember lett volna, A vérrokon csapat őse sohasem egy család, apa, anya, gyermekek vagy két család is; őse mindig egy másik, szintén vérrokon csapat, mely midőn erősebben elszaporodott, elszakadt kétfelé, majd négyfelé s így tovább, mert a nagyobb szám nagyobb területen való elterjedést, és az általános személyes vonatkozások lazulását eredményezte, mely centrifugális erőknek ellenállani nem volt képes a társadalmi szervezet, a mennyiben az e fokokon még alig létezőnek tekinthető s egy, az élettanból merített hasonlatot alkalmazva, legfeljebb egy *nucleusnak* (a vezetőnek) megkülönböztetésében áll. Ez központú szolgál, de könnyen megkettőződve, a kettészakadást meg nem gátolja. Valamint a legegyszerűbb szervezetű biontok, midőn növekvésükben egy bizonyos nagyságot elérnek, részeik súlya által kettészakíthatnak és két, az előbbeni egységhez mindenben hasonlót képezve élnek tovább, így a társadalmi formák legkezdetlegesebbjei sem növekedhettek egy bizonyos létszámon felül, a nélkül, hogy kettészakadjanak, elkülönözödvé két csapatra, melyek viszonya a létért való küzdelem folytán bizonyosan gyakran vált ellenségessé.

Habár tehát egy-egy csapat tagjai közös származásúaknak, vérrokonoknak tekintendők is mindig, de az egyes pároktól való származás ki van zárva, hacsak nem mint

kivételes lehetőség, különleges körülmények folytán. Ezzel ki van zárva ama föltételezés is, hogy a bol a törzs két exogám nemzetségből áll, ezek két ember-pártól származának, melyek első ízbeli descendensei a testvérházasságot kerülve, összeházasodtak, mi ivadékaikra nézve is szabályává lett volna.

Mintán nem képzelhetünk módozatokat, melyek közt egy csapat vagy törzs akkép megoszolt volna, hogy helyben együttmaradása és egyébként teljes homogeneitása mellett, részei nemi tekintetben kizárólagosan egyik a másikra legyenek utalva, nem marad egyéb hátra ama föltételezésnél, hogy azon részek, az exogám nemzetségek, két eredetileg külön álló hordát képviselnek, melyek összevegyüléséből keletkezett az illető törzs. Ez könnyebben elképzelhető, természetes ösztönök hatásából kimagyarázható és léteznek tények, melyek ezt valószínűvé teszik. A mit fennebb érintettünk, és a mi egy későbbi fejezetben ethnographiai adatokkal lesz igazolva, hogy t. i. a vérrokon csapat, mely tetemesebben elszaporodik, kétfelé szakad, megmagyarázza azt, a mit föltételezni kell: a két összevegyülő csapatnak közös származását. Képzeljünk egy vándorló embercsapatot, a mely előtt tágas vidék nyílik, embertől még lakatlan, és itt a csapat megtelepszik; pár nemzedék ideje után a vérrokon tagok száma megkétszereződött, a kettéválás bekövetkezik s egy új telep jön létre; néhány század után további megoszlás folytán nagyobb számra is emelkednek; innen van azután, hogy szomszéd csapatok, az esetek többségében rokon csapatok is. Föltételezzük, hogy két ilyen rokon csapat, mely néhány nemzedék ideje előtt vált el egymástól, exogamia által újra egyesül; ez esetben, miután a kezdetleges erkölcsű népek az ízeket számlálni szokták, mindkét

résről tudja minden egyes, hogy a két csapat közös őseinek nemzedékeitől hányadik ízben származik, a mi által a különböző nemzedékbeli közti nemi korlát az exogámiában egyesülés daczára is fentartathatik. A közösség nőkben és tápkészletekben a kettészakadás óta megszűnván, ezért a bár saját nemzedékbeli, de másik csoportbelit megszűnnek testvérül tekinteni, hanem mint távolabb rokont, külön elnevezéssel illetik, melyet nyelveinkben nem lehet más szóval fordítani, mint unokatestvérrel.

De itt fölmerül a kérdés, miért teszik ezt? miért szövetkeznek egy más csoport nőivel, míg a magokéit a másik törzs férfaiának engedik át?

Erre nézve egyrészt utalunk a megelőző fejezetben mondottakra, másrészt pedig megjegyezzük a következőket. Nem lehet kétség, hogy a fejlődés egy bizonyos korszakában felébredt a vérvegyületre való vágy egymástól önálló hordák közt és a mint a nőrablás szertartásának elterjedtsége is mutatja, korántsem kivételesen. A nőrablás tényének eredetét illetve, Mac Lennan okoskodását Spencer H. és Lubbock kellőleg megczáfolták. – A mellett azonban Spencer saját magyarázata nagyon erőltetett, míg Lubbock felfogását egyoldalúnak tartom, midőn a szokás eredetét kizárólagosan ama hajlammak tulajdonítja, melynek folytán a törzsbeli nők közössége mellett, a férfiak egyéni tulajdonú birt valóságos rabnók birtokára vágytak. Ez kétségtelenül közreműködött s a nőrablás volt a tényező, mely által az emberiség egy részénél a közösnejlőség megszűnt. De másrészt hihetetlen, hogy ama szokás előidézéséhez hozzá ne járult volna az ellenszenv, melyet az emberiség, erkölcsi fejlődése kezdetével, tanúsít közel vérrokonok vérvegyülete ellen.

Idegen nők rablását elő kellett mozdítania amaz ösz-

tönnek, mely különálló csapatok összevegyülését általában előidézhetette. Az együtt tartó csapatoknak eredetileg igen korlátolt létszámúaknak kellett lenniök. A nőrabló karibok még most is 40-50 főnyi csapatokban élnek, melyek közt gyakran semmi összeköttetés nincs. Az Amazon folyótól északra léteznek az őserdőben lappangva, rejtőzve »nemzetek,« melyek csak egy vagy néhány családból állanak; az ilyenek nyelve rendkívül szegény és csonka.¹⁾ Az ausztráliaiak hordái sem szoktak nagyobbak lenni, vénekkal és gyermekekkel együtt, 30-80 főnyinél. Hasonló kitérjedésűek, talán még kisebbek is lehettek az emberiség legősibb társadalmi általában, nagyobbak keletkezése csak utóbb, a társadalmi szervezet fejlődésével válván lehetővé. Ha a létviszonyok kedveztek s a fej szám szaporodott, szakadás, megosztás következett be. Sanyarú viszonyok, véres küzdelmek közt ellenben a létszám századokon át egyenlő, vagy helyesebben csak szűk korlátok közt lebegő is maradhatott, míg más vérrokon csapatok egészen is elpusztultak. Ilyenkor lehetett, hogy a számos nemzedéken át tartó endogámia egy szűk körben, mely körnek minden tagja többszörösen volt vérrokona minden másnak, előidézte, hogy ama tiltó érzet, mely kiterjedtebb és vérközösségi csoportokra nem osztott társadalmakban, a legközelebbi vérrokonokra szorítkozik, a csapat tagjainak összeségére nézve kezdett érvényesülni. Ilyen apró, nőközösségben élő hordák tagjai egymást, a mennyiben kortársak, úgy tekintik, mint testvérek s az érzet, melylyel egymás irányában viseltetnek, hasonló a test-

¹⁾ *Martius*, Rechtszustand. 10. 1. Léteznek nyelvek, vagy dialektusok, melyek használata csekély számú, egymással rokonsági kötelékben álló egyénre szorítkozik s így mintegy családi intézmény képez, egyszersmind teljes elszigetelést okozva. I. m. 3. 1.

vérihez. Minél belterjesebbé vált ez, annál lohasztóbb hatással lehetett a kölcsönösen érzett nemi ösztön szempontjából, mely ennek folytán idegenekre kezdett irányulni, megerősítve ez irányban a nőközösség által is, melynek folytán serdülő évei óta minden férfi magáénak, bár másokkal közösen tekinthette a csapat 8-10 felnőtt, és még fiatal nősemélyét. ¹⁾ E viszonyok a férfinál, ki serdülő évein már jóval túl volt, olyan közönyt idézhettek elő a csapatbeli nők irányában, mely vagy a szomszéd ellenséges csapatok nőinek rablására vezetett, vagy a békés úton való exogamiát készítette elő.

Spontán hajlam idegen törzsből való nősülésre maiglan is tapasztalható – a nélkül, hogy az exogamiát illetőleg kötelező szokás léteznék – nagyon szűk körű társadalmakban, így a brazíliai népeknél a házasságok, mint Martius írja, rendesen ugyanazon törzs tagjai közt kötődnek; de az Amazonas és a Rio Negro környékén lakó kisebb népeknél túlnyomó hajlam mutatkozik feleséget más, és kiváltkép gyengébb törzsből szerezni. ²⁾ Gyengébb törzsből azért történik a kiválasztás, mivel azzal szemben az orzás megbozulásától nem kell félni. De nem csupán rablás által létesülnek ez összeköttetések: más helyen azt írja Martius s ez hihetőleg a gyengébb s kevesebbé harcias törzsekre nézve áll, hogy a férfi, ki más vidékről akar feleséget szerezni, ha

¹⁾ A nőkön osztozó férfiak száma e mellett jóval nagyobb is volt, mivel ezek közül a korosak is számba jönnek, míg a nők közül csak a fiatalabbak. Ausztráliai hordákban a vén emberek tekintélyüket gyakran arra használják, hogy minden fiatal nőt birtokba vegyenek, a véneket hagyva az ifjabb férfiaknak, kik ennek folytán más csapatától igyekeznek leányokat rabolni.

²⁾ Martius, Rechtszustand 55.

nincs érte mit adnia, szolgál a leányért annak szüleinél, fát és vizet hordva, tápot szerevve, dolgozva számukra, olykor éveken át, minek néha az a következménye, hogy többé haza sem megy, hanem állandóan megtelepszik felesége törzsénél.¹⁾

Megjegyzendő, hogy e brazíliai törzseknél, úgy mint egyéb vadaknál, a férjezettének teljesen szabadon élnek és hogy a feleségnek más körből való szerzése nem zárja ki, hogy házasság előtt egy csapat vagy környék két nembeli ifjúsága közösségben él. Ugyanez tapasztalható némely, a házasság tekintetében szigorún exogám nemzetnél, mint p. o. a keletindiai kólóknál, hol a falu ifjúsága, noha házasságra csak más falu és más törzsbelivel lehet lépni, addig teljes szabadságban él egymással. Az ausztráliaiaknál hasonló felfogás uralkodik s állítólag a cserkeszeknél is.

Ama népeknél, melyeknél fiági leszármazás mellett az exogamia nőrablás szertartásával kapcsolatos, a közösség a törzsön belül itt tényleg fennállván, ez míg egyrészt megerősíti, hogy nálok a magánházasság csak nőknek más törzsektől való rablása által jött létre, másrészt úgy a mostani házasságot, mint az egykori rablást úgy tünteti föl[^] – nem mint a vérfertőzet iránti ellenszenv kifolyását – hanem mint az egyéni hajlam reakcióját a közösségi élet ellen. Hogy a törzs tagjai közti vérfertőzet fogalma ezeknél nem fejlődött ki úgy, mint más exogám népeknél, annak tulajdonítom, hogy a nőrabló népek általában az exogamiára, valamint a nők magán birtokára korábban mint mások, a fejlődésnek kezdetlegesebb fokán tértek már át es hogy ennél fogva a törzsbeliek vérfertőz étének fogalma, me-

¹⁾ I. m. 57. l.

lyet (egyetemben a közösnejséggel) a vér sokáig vegyületlenül maradása nevelt, nálók ki nem fejlődött. A nőrablás olyan út volt amaz alacsony erkölcsökből való kibontakozásra, mely nem föltételezte a kedélynek, az érzeteknek előleges fejlődés általi finomulását, hanem valóban a legdurvább emberek közt létrejöhett olykor, egyedül a vad erélynek excessusa által is előidézthetvén.

Azoknak, kik ez utat el nem találták, hosszasabban kellett időzniök ama legalacsonyabb állapotok közt s a rokon vérrel való vegyülés iránti ellenszenv határozottabb alakot ölthetett s ez által, midőn annak szüksége megszűnt, elkerülésének kötelme erkölcsi szabályvá válhatott.

Hogy idegen nők rablása olykor valóban a saját törzsbeli nők iránt, azok közössége folytán támadt physikai ellenszenvből eredt, erről tanúskodik, nézetem szerint, a görög őskor egy elbeszélése, mely bár mythologiai czafrangtól nem ment, de ezt levonva, és természetes okokra vezetve vissza a mi az elbeszélésben felső hatalom beavatkozásának tulajdonítatik, a hitelesség bélyegét viseli és bizonyára valóságosan alapszik; a görögök általánosan hitték azt, a mint erről tanúskodik, hogy a »lemnosi tett,« vagy a »lemnusi borzalmak« neve közmondásos volt Görögországban borzalmas tettek kifejezésére. ¹⁾ Az ide vonatkozó helyek gyakoriak a görög irodalomban; Apollodorus ²⁾ akkép közli az elbeszélést, hogy Lemnos női elhanyagolván Aphrodite tiszteletét, az istennő büntetésül büzzel sújtotta őket, minek következtében a férfiak undorral teltek el irányukban, és hogy nők nélkül élniök ne kellessen, a közel európai parton thrák

¹⁾ Herodot, VI. 138.

²⁾ Bibliotheca, I. 9. 17.

nőket ejtettek foglyul. A megvetett lemnoszi nők bosszúból mind megölték a férfiakat, mint Photius hozzáteszi, a thrák nőkkel együtt,¹⁾ mire aztán Lemnos kizárólag nők által volt lakva, míg az Argo-hajósok oda kerültek. Mirsilos anynyiban eltérőleg közli az elbeszélést, hogy szerinte nem Aphrodite volt az, ki Lemnos nőit dysosmiával sújtotta, hanem Medea hintett volna el a szigeten bizonyos szert, melynek ilyen hatása lett.²⁾ Abban tehát mindnyájan megegyeznek, hogy bűz miatt hanyagolták el nőiket Lemnos férfiai, idegen rabolt nőkkel élven, és kétségtelen, hogy a monda ez alakban jutott értesítőinkre; eredeti alakja azonban kétségtelenül az volt, hogy a lemnosziak ellenszenvvel telvén el az ottani nők iránt, elhanyagolták azokat stb. A dysosmia említése később fonatott belé a mondába, mint az, ennek eredetét illető eltérések is bizonyítják, indokolásul az undornak, melynek valódi eredetét a későbbiek el nem tudták képzelni, valaminthogy magok a lemnoszi nőrablók is nehezen adhattak magoknak világosan számot annak okáról, a mit éreztek, hanem vakon engedelmeskedtek ennek. A saját nők iránti közöny és az idegenek utáni vágy, a közösség következménye volt, mely minden férfira nézve, serdülő kora óta hozzájárulhatóvá tett minden nőt. A lemnosziak és őseik, ha e föltételezések helyesek, évszázadokon át élhettek amaz ősi állapotban; a másfajta életre való vágyának az emberi természet fokozatos átalakulásával kellett létrejönnie náluk, úgy mint más népeknél, melyeknél annyi nyoma az ősi állapotnak s egyszersmind az utóbb kifejlő belső hajlamnak, a homályos, ösztönszerű érzetnek, tartotta fenn ma-

³⁾ Fragmenta hist, graec. ed. Müller. I. 458. 7.

²⁾ Fragm. gr. i. h.

gát, mely csaknem általánosan érvényesült, de anélkül hogy amaz ősi állapotoknak nyomait eltörülhette volna.

Lemnos nevéhez egyéb emlékei a görög nép exogamiájának és a nőrablás szokásának is csatlakoznak. Az ottani lakosság, mely a férfi-gyilkoló nőktől s az argo-hajósoktól származtatta, és ezért mint ez utóbbiak, a minyusok törzséhez számította magát, pelasgok által, kik helyökbe telepedtek, elűzetvén Lemnosból, Lakedaimonba menekült, melyet apáik földének tekintettek; a lakedaimoniak valóban fölveték őket törzseikbe, mire a minyusok spártai nőkkel keltek egybe és saját, Lemnosból magokkal vitt nőiket spártaiaknak engedték át.¹⁾ A pelazgokról pedig, kik Lemnosban letelepedtek volt, az mondatik, hogy athénei nőket raboltak ágyasokúii; ezek számos gyermeket szültek, a kik anyáiktól az attikai nyelvet tanulták el, valamint attikai szokásokat. E fiak mitsem gondoltak a pelazg nőktől való fiakkal, hanem szorosán összetartottak, és ha ezek egyiköket bántották, mind összefutottak és segítettek egymásnak; sőt igényt tartottak reá, hogy amazokon uralkodjanak és valóban fölibök is kerekedtek. A pelazgok ezt észrevéve, nemzetök jövőjét veszélyeztetve látták e serdülő nemzedék által és hogy biztosítsák azt, közmegegyezéssel leölték az attikai nők gyermekeit s velök anyáikat.- – Mint ezekből látható, a görög mondákból nem teljesen hiányzik a nőrablás és az exogamia emléke. Egy későbbi fejezetben egyéb bizonyítványaival fogunk még találkozni annak, hogy a görögök őskori állapotaik nem különböztek más fajkéitől.

Ha a mondottak értelmében a nőrablás által létrejövő exogamia előidézésében is van része az idegen vére való

¹⁾ Herodot, IV. 145.

vágnak, annál biztosabban állítható ez a békés exogamia tekintetében; kizárólagos indokul tűnik fel ama népeknél, melyeknél az exogamia létesülése után is elkülönözve maradt a két csoport, vagyis testvériség. Így az észak-amerikai irokéz törzseknél és a krikekénél a gyermekek anyjoknál maradtak, a kik fivéreikkel éltek, mely utóbbiak kis-öcséikről és kis-húgaikról gondoskodtak, táplálták és fölnevelték azokat, saját gyermekeikkel a kik feleségeik fivereihez hasonló viszonyban álltak, keveset gondolván. Mindegyik testvériség külön házban élt együtt és a krik vagy irokéz harcos által elejtett vadat nem feleségei, hanem nővérei, ezek gyermekei vitték haza, a kikkel a fivér és anyai nagybátya lakott együtt.¹⁾ Hasonló ősi állapotokra utal a szokás, mely a Fidzsi-sziget-csoport némely törzseinél a mai napig fentartotta magát, hogy férj és feleség csak az erdő magányában találkoznak. – Különbben az ekkép összeházasult testvériségek házai, a fennevezett amerikai törzseknél közel egymáshoz szoktak állani; az időben, mikor az európaiak megismerkedtek velők, e népek számos falut töltöttek be s a testvériségek megoszlás által el voltak szaporodva az irokézekenél 8-9-re, a krikekénél 23-ra s a hány testvériségbeliek éltek egy faluban, annyi házból állott az.

Nemi összevegyülés türése, közmegegyezéssel, idegen törzsek tagjai közt, nem ellenkezik vad népek szokásaival, így kaliforniai törzsekről Bancroft írj a: »It is a practice with them for different tribes to meet occasionally for the purpose of holding indiscriminate sexual intercourse.«²⁾ – Ausztráliai hordáknál két vagy három törzs összejövetele

¹⁾ A kriekre nézve Schoolcraft, az irokézekre nézve pedig a régiebb Laffitteau szolgál forrásul.

²⁾ Bancroft, Native Baces. I. 566.

táncz és ünneplés céljából nagyon gyakori; így egy már többször idézett munkában olvassuk: »Noha minden törzs saját területére van korlátolva, mindazáltal különböző évszakokban összejöveleket tartanak, a melyeken néhány törzs vesz részt. Ily alkalommal nagy lakomázás és korrob-bori (a benszülöttek nemzeti táncza) folyik.«¹⁾ Hogy ezenkívül mik történnek még, ezt Smyth Davis után közli, latin nyelven, miután csak ethnologusokra bir érdekkal: »Nagy korrobboriknál a benszülöttek szokásai nevezetesen: – Uxoribus plerumque licet eorum bellatorum quibus sunt duae pluresque uxores – nec in ulla tribu desunt multi ejusmodi bellatores – cum juvenibus coelibibus coire. Unaquocque femina incendio parvo locum indicante circiter pedes trecento s abest ab chorea atque aliquoties juvenis a commisatione excedet feminam adibit, cum ea coibit et ad saltationem redibit. Nec aliter quum amicum accipiunt Aborigines unam ei ex suis uxoribus praebent.«¹⁾

Ilyen és hasonló előzmények készíthették elő az állandó összevegyülést. Általánosan tapasztalható vad népeknél a szokás, mely szerint a vendégszeretet kötelességszerűvé teszi a nők felajánlását, minek el nem fogadása viszont sértés volna. A vendégjog eresze érvényesül békésen egymás szomszédságában élő hordáknál küldöttségek, közösen tartott vadászatok, ünnepélyek alkalmával, melyekre a jó szomszéd meghívatik. De olyan törzsek közt is, melyek hosszas harcok után kibékülnek, szintén váltatnak küldöttségek, történnek meghívások vadászatokra.³⁾ Így gyakoriak az alkal-

¹⁾ Smyth, i. m. II. 292.

²⁾ I. m. II. 319.

³⁾ Így p. o. az odzsibvék és a dakoták közt (I. Waitznél), melyesetben azonban árulás volt a dolog vége.

mák, midőn egy törzs férfiai átmennek a másíknak területére és vendégei annak. Az ilyen látogatások, valamint a másík részről tapasztalt vendégszeretetet mindig viszonzottnak. A kezdetleges, csekély faj számú hordák kebelében a tagok szoros vérrokonsága miatt a két nem közt kifejlődő közöny folytán ez átlátogatások mindkét horda, valamint mindkét nem tagjainál élénk megelégedés érzetét költhettek ¹⁾ és a köztetszés folytán állandó szokássá fejlődhettek, mely a két csapat tagjai közt állandó békét, véd- és dacszövetséget, teljes vérvegyületet s mindezek folytán egy törzssé olvadást eredményezett, de úgy, hogy a két nemzetség bizonyos különállást is őrzött meg, p. o. örökös vagy választott főnökök s a vérhosszú kötelme stb. tekintetében. A szahálylyá váló exogám communismus pedig az idő folytában erkölcsi tilalommal változtatta a vérrokonokkal való nemi közösség iránti ellenszenvet, fogalma azonosulván a vérferőtőzet fogalmával, úgy, a mint ez polgárisult társadalmakban létezik s a mint kifejlődik oly törzseknél, melyeknél a közösnejség megszűnik, mielőtt érvényesültek volna amaz okok, melyek közösnejségben élő csapatokat másokkal való vegyülésre indítva, létrehozzák az exogamiát.

Mielőtt tovább mennénk, czélszerűnek látszik e helyen emlékeztetni arra, hogy az ekkép ismét egyesülő ágai ugyanazon törzsnek az egyesüléskor valószínűleg igen gyakran talán mindig bírtak emlékezetével közös származásuknak; erre mutat p. o. hogy a csokták két főcsoportjának tagjai a magokét »szeretett,« a másikat pedig »megosztott« vagy

¹⁾ E képzetek, attól tartok, némely olvasónál visszatetszést költenek; azonban, lia a valót keressük, nem szabad tőle visszariadnunk, habár alakja nem tetszetős.

»megvált« népnek nevezik.¹⁾ E föltételezés mellett könnyebben érthetővé lesz, hogy az összevegyülésnél a megfelelő nemzedékek lettek kizárólagosan egymásra utalva, ha t, i. a kettéválás óta az ízek számláltattak s nyilvántartottak mindkét csoportban; a korlát, mely még a kettészakadás előtt emeltetett, különböző nemzedékbeliek (kollaterális atyák, anyák és fiak, leányok) közt a viszont-egyesülés után is fentartatván.

Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül és nem akarjuk elhallgatni, hogy léteznek tapasztalatok, melyek ellentmondanak a békés exogamia eredetéről való eme föltételezéseknek. Legnyomósabb e tekintetben, mi Ausztrália benszülötteiről íratik, hogy csupán a házasságkötés, az állandó szövetkezés az, mely ugyanazon nevet viselők közt tilos, és hogy különben igen közeli rokonok nemi közlekedése is meg van engedve.²⁾ Ez állítás alaposságát kétségbevonni nincs okunk, és nem is állítható biztosan, hogy az nem általánosságban áll Ausztrália benszülötteire nézve, amaz alapon sem, hogy a kamilaroiknál p. o. s az övékhez hasonló rendszerrel bíró törzseknél hangsúlyozva van, hogy a két nemzetség megfelelő nemzedékei nemileg egész szabadon érintkeznek egymással, noha ez involválni látszanék, hogy a saját nemzetségben ugyanaz nincs megengedve. — Azonban a port-lincolni törzseket illetve bizton tudjuk az ellenkezőt, pedig ezek rendszere teljesen azonos a kamila-

¹⁾ Nem ugyan Morgan közlése, de saját, az elnevezésekre állapított meggyőződése szerint. (L. XIII. fejezet a csoktáakra vonatkozó jegyzetben.) Morgan szerint egyik főcsoport általánosan nevezetnék »szeretett« s a másik »megvált« népnek.

²⁾ Waitz-Gterlandnál, VI. 776. 1. a »Monatsber. der geogr. Ges. zu Berl. neue Folge, 4. 228. nyomán.

roi val; nincs reá eset, hogy két matteri vagy két karraru egymással házasságot kössön; törzsük ezt halállal büntetné; de házasságon kívül való közlekedés ugyanazon nemzetségbeliek közt nem tartatik vérfertőzésnek.¹⁾ Ezekre nézve tehát az folyna a mondott tapasztalatból, hogy nálok az exogamia nem a közel vér iránti ösztönszerű visszatartás, vagyis a vérfertőzöttől való irtózat eredménye, mert ez esetben a házasságon kívüli közlekedésre is ki kellene terjednie a kárhoztatásnak. Itt tehát az exogamia okát nem lehet egyébben keresni a kíváncsalomnál: állandó viszonyba lépni oly nővel, kire a csapat tagjainak nincsenek ama jogai, melyek a csapat vagy nemzetség kebelében uralkodó közösség folytán az ebben született nők iránt gyakoroltatnak. E kíváncsalom, mint láttuk, gyakran nőrablásra vezetett; azonban az ausztrálieiak exogam nemzetségei többnyire nőági leszármazásnak, mi által ki van zárva a föltételezés, hogy ezek közt nőorzás által létesítettett a connubium.²⁾ Békés úton kellett tehát létrejönnie a szerződésnek, mely a maga törzsében közös birtokot képző nőt kezébe adta más törzsbeli férfinak, ki haza vitte őt saját törzse területére, hol egyedüli férje lehetett, vagy csupán azokkal osztozott kegyeiben, kikkel maga jónak vélte, mint: egy anyától való fivéreivel, barátaival stb.; a nő saját törzse férfiainak reá való jogai is megszűntéknek tekintethettek, ha vásár által valósággal a férj tulajdonává lett az.³⁾ Erre nézve pedig a lehetőség meg

¹⁾ Smyth, i. m. I. 87.

²⁾ A nőorzás napirenden van Ausztráliában, de csak a nőági nemzetségek elvegyülése és a fiági területi törzsek megalakulása után kezdődhetett.

³⁾ A »férj« neve ausztráliaiban szó szerint mai napig is annyit jelent, mint »nő tulajdonosa.«

volt adva az atyai hatalom kifejlődése előtt is az anyajog-által, melynek ez irányban való érvényesülése fentartotta magát az észak-amerikai kucsin törzseknél. Itt is csak más-nemzetségből lehet feleséget venni, itt is az anya nemzetségéhez tartoznak a gyermekek; a hajadont pedig anyjától kell megvenni, kinek elismert, kizárólagos joga itt szülöttével rendelkezni, míg a más nemzetséghez tartozó atyának semmi beleszólása nincs ez üzletbe, sem joga a vételárra.

Ez lehetett a másik módozat, mely szerint a békés exogamia, mely a nőágot épségben hagyta, létrejöhetett az exogám és nőági népek egy részénél, a melyekhez számíthatjuk az ausztráliai benszülötteket, valamint a kucsinokat is. Hogy Ausztráliában a hajadonok vásárlása közönséges ez általánosan tudva van; általában nem lehet feleséghez jutni máskép, mint vételár lefizetése mellett, vagy pedig csere útján s ez utóbbi jelenleg a legáltalánosabb módja a feleség szerzésének; a férjzetlen nők ugyanis legközelebbi rokonuk, atyjok, ha ez nem él, legidősb fivérek hatalmában állanak; ha fivér sincs, a nagybátya vagy unokavér rendelkezik nő-rokonával és kicseréli azt másért, a kit feleségül vesz, annak fi-rokonától, ki szintén feleséget keres.¹⁾ Ilyenkor a feleség saját törzsbeli szokott lenni, bár nem szükségkép, de mindenesetre más nemzetségbeli. Ha azonban nincs feleségért mit adni, akkor rablás útján szerezhető csupán a feleség más törzstől vagy hordától, mi azonban veszedelmes és gyakran véresen végződik.²⁾

Vannak ellenben népek, a melyeknél e föltételezé-

¹⁾ Smyth, i. m. I. 76.

²⁾ A következőményekre nézve I. Smyth i. h. 79. és köv. lapon. Mindemellett a nőrablás épen a felhozott példák nyomán gyakran tűnik fel.

seknek minden ellentmond. Ezek első sorban az amerikai Egyesült-Államok benszülöttei s a velők rokon kanadai (algonkin és irokéz) törzsek, a kicznél a nővásárnak híre sincs, a hol a házasság a két érdekeltnek teljesen önkéntes együttélésén alapszik, mely némely törzseknél csak egy év tartamára, másoknál megegyezés szerinti tartammal állapítatik meg; azonkívül a jelentésekben semmi nyoma, hogy az exogamiának itt hasonló felfogása uralkodnék, mint a minőt ausztráliai törzseknél említ a fenn idézett forrás, hanem ellenkezőleg úgy látszik, hogy e népeknél olynemű felfogás uralkodik a totem tagjai közti közlekedés iránt, mely a polgárisult népeknek a vérfertőzet iránti fogalmaival teljesen egyez. Ugyanez áll a Karolin-szigetek lakosságát illetőleg is. A kik itt egy nemzetséghez tartoznak, azok vérrokonoknak, sőt testvéreknek tekintik és nevezik egymást, és noha a hajadonok élete is teljesen szabad s azok erényeseknek tekintetnek mindaddig, míg csak más nemzetségbeli férfiakkal közlekednek; ellenben ugyanegy nemzetséghez tartozók közti viszony vérfertőzetesnek s átkosnak tűnik fel.¹⁾

Egyébiránt a rokonok elnevezései arra utalnak nem csupán az algonkin, irokéz, krik, csoktá stb. törzseknél, vagy a dravidáknál, hanem a kucsinoknál és az ausztráliaiaknál is, hogy a közösség nem szűnt meg az exogamia kez-

¹⁾ Ausland, 1880. évfoly. 527. 1. Kubary jelentése után: »Das Sopun-Mädchen ist tugendhaft so lange es mit einem Sopun Manne keinen Umgang hat. Sie ist sonst, so lange sie nicht verheirathet ist, frei in ihrem Umgang mit Männer anderer Stämme.« Ez természetesen nemcsak szopun-leányokra nézve áll, hanem minden más nemzetségbélire nézve is. Saját törzsbelivel való összevegyülés vérfertőzetül tekintetik és a törzs minden tagjában boszulóra akadna; egyedül a halál torolható meg e bünt. 526. 1.

(létevel rögtön. Erre mutatnak ama házasságkötési szabályok, ¹⁾ melyek világosan tanúsítják, hogy előbbeni időben a toclák családjához hasonló volt e népeknél is a család, egy anya fiai közösen bírván mindig feleségül egy másik anya leányait, minek következtében a pawniknál mai napig is férjnek szólíttatik a férj fivére és feleségnek a feleség nővére. Ez nyilván maradványa azok közösségének, kik egymást fivéreknél nevezik, nemzetség egy ízbeli fitagjainak.

Ezeknél fogva nincs kizárva ama lehetőség sem, hogy az ausztráliai törzseknél és mindazoknál, kiknél csupán a házasságkötés – saját nemzetséggel – tilos, míg házasság előtt szabadság uralkodik e részben is, nincs kizárva, hogy ezt ne az eredeti állapotnak tekintsük, mely az exogamia létrejöttével egykorú. A páros kötelék keletkezése után, midőn a házasságkötésekre alkalmaztatott az exogamia, feledésbe mehetett a tilalom eredeti jelentősége, úgy fogatván fel, mintha csupán állandó házasságra vonatkoznék. Ekkép erkölcsi sülyedés állapotát képeznék az, mit e részben Ausztrália benszülötteinél tapasztalunk. – Ezt megerősíti egy legújabbban nyert értesülésem is, mely szerint az exogamiának ilyen felfogása nem általános az ausztráliai törzsek körében, hanem kivételek léteznek és pedig olyan törzseknél, melyeknek erkölcsi különben a legdurvábbak. A Peake folyam és a Charlotte vizek körüli lakó törzsekről mondatik, hogy ha egy nő – hihetőleg ismételt felhívások után – nem szűn meg valamely közel rokonnal, fivérrel vagy unokavérrel közlekedni, irtóztató módon összevagdossák testét kö-

¹⁾ Úgynevezett leviratus, aztán monogam népeknél ugyanazon szabálynak fordított alkalmazása is, polygyn népeknél pedig a legidősb nővér férjének joga, mely szerint annak minden hűgát feleségül veheti még amannak életében.

késeikkel s lia még ezután is folytatja a közlekedést, oly sebet égetnek rajta, mely soha meg nem gyógyul és ez által vétke ismétlését lehetetlenné teszi.¹⁾ E törzsek hasonló szervezettel bírnak, mint a kamilaroik; két nőági nemzetségre oszolván, melyek tagjai csak másik nemzetséggel és csak a megfelelő nemzedékből valókkal kelhetnek össze.

Ha igaz, hogy ugyanazon vér folytonos összevegyülése a fajra nézve káros, mert a szervezet satnyulását okozza és terméketlenséget idéz elő, és hogy másrészt idegen vér vegyületének ellenkező hatása van, úgy az ilyen összevegyülő vagy összeházasuló csapatoknak a létért való küzdelemben másokkal szemben biztosítva volt a siker. Azok, kik ez útra léptek, szükségkép nőttek és terjeszkedtek mások rovására, kik nem szaporodnak és a kik testi, valamint lelki szerveik minőségére nézve minden gyér nemzedékkel alábbszállanak. – Nem igényel különös magyarázatot, hogy az exogamia mint kötelező törvény, melynek megszegése szigorú büntetés alá esik,²⁾ miért tartja fenn magát azután is, midőn régen megszűntek az állapotok, melyek azt eredményezték. Az exogám törzsek egyes nemzetségei felszaporodnak sok száz, olykor pár ezer főnyi létszámra, a nők közössége régen megszűnt, mindenki biztosan ismeri atyáról való vérrokonait, úgy, mint a nőágon valókat s ezzel kapcsolatban a leszámazás is fiágivá változott át, mint p. o. az odzsiwéknél s

¹⁾ Zeitschr. f. Anthrop. 1880. 237. 1.

²⁾ Így az észak-amerikai indiánoknál az Archaeologia Americana (II. 109.) szerint igen nagy bűnnek tartatik, ha valamely férfi oly nőt vesz, kinek totemje (nemzetségi címere) ugyanaz, mint az övé, és közöltetnek esetek, melyekben fiatal emberek ama szabály megszegése miatt saját rokonaik által végeztek ki. A khondokról Mac Pherson jelenti, hogy egy törzsbeliek házasságát halált érdemlő bűnnek tartják, Lubbocknál 112.

több más algonkin törzsnél. A nemzetséget képező egyének közt vannak, a kik biztosan tudhatják, hogy egymással negyedik, ötödik vagy további ízben sem rokonok s ezek közt még sem köthetnek házasságok, míg a másik nemzetségbelivel két testvér gyermekei közt is lehetséges. Ez csak egy ama számtalan példa közt, midőn intézmények makacsul és soká túléltek a körülményeket, melyek keletkezésökre alkalmat adtak.

Az exogamia szokását nemzetségek és törzsek közt, a mondottak alapján, úgy tekintjük, mint bizonyítékot, mely szerint az azt gyakorló népek egykor közösnejlőség állapotában éltek. Semmi más, mint ama szoros vérközösség egy szűk körben az atyák ismeretlen volta mellett, egyetemben a vérrokonok közös birtokával, meg nem magyarázhatja annak eredetét. A hol egy nőt egy időben csak egy férfi bír, sőt még ott is, hol fivérek bírják közösen feleségüket vagy feleségeiket, ott minden házasság, mely a szorosan vett, ismeretes, legközelebbi vérrokonok körén kívül köttetik, megfelel ama czélnek, mely az exogamiával félig ösztönyszerűen, félig öntudatosan ki lett tűzve s a nemi közönynek, melyet közös bírás szűk körben a közelállók irányában eredményezhet, nincs alkalmá kifejlődni.

E részben tehát nézetünk, melyet indokolni igyekeztünk, teljesen ellenkezője a Peschelének, ki az exogám szokásokban a közeli vér kerülésében okot lát hetáristikus erkölcsök föltételezése ellen.¹⁾

A dravidáknál, úgy látszik, mai napig fentartották magokat az őskori házasságkötési szabályok; legalább erre mutat, hogy rendszereik teljes épségben maradtak, kiváló-

¹⁾ Peschel, Völkerkunde 238.

lag a telugu. A többiből, ide értve az észak-amerikai rendszereket, a fidszit és tongait, nem lehetett volna reájönni az alapra, melynek amaz elnevezések megfeleltek; sokban elütnek az eredetitől, mely a teluguban van képviselve, a mellett rendszertelenséget, konfúziót mutatnak. Az irokéz törzseknél, az eredeti két testvériség eloszlott 8-9-re, melyek a különböző törzsekben képviselve vannak s így tehát mindenki 7-8 testvériségben keresheti házastársát; a krikek 22, az odzsibvék 23 testvériségre vannak eloszolva és nálok emlékezete sem maradt fenn, mint p. o. az irokézeknél, hogy eredetileg csak két testvériségre voltak oszolva. A csikkezák 12 testvérisége ugyan két főcsoportba volt beosztva, melyek kétségtelenül az őstestvériségeket képviselik, de házasságkötés csupán a saját testvériségben volt tilos. Ekkép a viszonyok már nem feleltek meg azoknak, melyek alapján a rendszer keletkezett s innen a sok ellenmondás.

Úgy hiszem, elmondtam mindent, a mit szükséges volt elmondani ama nézet igazolására, hogy a patriarchai család későbbi eredetű az emberi társadalom őskori szervezeténél, mely alatt értjük *egyrészt* vér alapján való tagozódását, vagyis beosztását olyan egymással összefüggő, de mégis megkülönböztetett egységűi feltűnő csoportokba, melyekben az egyén vére, származása szerint foglal helyet, ellentétben a kevésbé önkényti fejlődésű, de fejlettebb gépezetű későbbi társadalmakkal, hol az egyének tömege az állandó lakhely szerint oszlik csoportokra, a terület s annak beosztása képezvén ekkép alapját a társadalmi szervezetnek. – Értjük alatta *másrészt* ama vezető szerveket, melyek fejlődését egy igen általánosan elfogadott elmélet az atyai hatalomra vezeti vissza. Nem lesz talán helyén kívül itt röviden kiemelni ama körülményeket, melyek bizonyítékául szolgál-

hatnak az állításnak, hogy az őskori politikai szervezet, melynek e két tényező egész lényegét képezi, régibb az atyai hatalomnál, a patriarchai családnál. A legegyszerűbb társadalmi egységek összeforrását egy szervezettebb egészsze (mely, mint látni fogjuk, ismét felsőbb képződések előfoka) az exogamia hozza létre, mely őskori tüneményben nem láthatunk egyebet, mint többé-kevesbbé öntudatlan erőfeszítést kibontakozni a nemi közösségből, mely eredeti, természetes állapota az összetartó csapatnak. Téves tehát a sejtelem, mely a törzsben vagy a törzset képző nemzetségekben egy-egy közös őstől származó családok ivadékait véli fölismerni. A jövő fejezetben kimutatni remélem, hogy a legősibb társadalmi szervnek, a vezetőnek, eredete mi; ebből ki fog tűnni, hogy már a közösségben élő és csak általános vérrokoni kötelékben egyesülő csapatban különbözödhetett meg vezető; sőt – a mennyiben deducciónak helyét akarunk adni a bizonyításban – bebizonyítható lesz, hogy az emberi lény egy közös tulajdona alapján e megkülönbözőződésnek létesülnie *kellott* már ott. De ha nézetünkben ez megerősíthet is, növelve a tapasztalati tények bizonyító erejét, mégis ez utóbbiak – melyek a jelen fejezetben adattak már elő – azok, a melyek alapján felállítjuk, hogy a vezető, az uralkodó állása régibb az egyéni atyaság fogalmának ismereténél, az atyai jog és hatalom elismerésénél. Számptalan esetben lett ez állás vér szerint örökössé az anyának ágán, mint tanúskodik erről első helyen ama népek hosszú sora, melyekénél a törzs- vagy nemzetség-fő állásába, ennek halálával egy anyától való nővérenek fia lép be vagy bizton beválasztatik abba, ha egyénisége nem képez akadályt.¹⁾

¹⁾ P. o. a naceszek királyai, az irokéz és észak-amerikai törzsek, a maláj szukuk fői (Menangv Kalaoban), mikronesiai sziget- és

Legélénkebben bizonyítanak a főnöki hatalomnak a patriarchai családnál ősbibb volta mellett ama dinasztiai, melyekben a trónörökös atyjának kiléte kérdésbe sem jön, mint Madagaszkárban, hol a trónörökösödést közvetítő királynénak joga volt a trónörököst bárkitől megszülni, vagy Aethiópiában, hol a király atyjául mindig a nap neveztetett, és hol egyedül anyja által csatlakozott a királyi házhoz, hol a királyszülő anyák mind a Kandaké czímet viselték és anyáról leányra követvén egymást, szülték a leányt, kinek fia majdan király lett, és a királyt, kinek gyermekei nem tartoztak a királyi családhoz; mint India legdélőbb csúcsán, hol csak nő uralkodhatott és hol a férjhez soha nem menő királynét legidősb leánya követte, a mi csak téves okoskodás alapján tűnhetett fel konzequenziául a nőági rend alkalmazásában. Hasonló bizonytságot tesznek azon uralkodó házak, melyekben a fejedelem saját fiának trónöröklése csak azon állandó törvény által létesülhetett, hogy a király s illetőleg a trónörökös legközelebbi nőági rokonával kelt össze, ki a trónörököst megszüendő volt. Innen eredt a testvérházasság állandósítása a régi Egiptomban, melynek pharaóit a Ptolemaeusok utánozták ebben, mint egyébben, a perui inkák, új-angliai rézbőrű törzsek, Madagaszkár, Havai, a régi Karia, Lydia és valószínűleg Média dinasztiaiban.

Mindez uralmak alapjai ama korszakban tétettek le, melyben az egyéni atyaság fogalma még ki nem volt fejlődve, a miért akkor az eszme sem merülhetett fel, hogy az biztosítsák a hárem által, mely a kelet soknejű nagyjai-

törzsfőnökök, a csibesa nép s az antillok lakosságának fejedelmei; Afrikában Asanti, Loango, Iddah, Wallo, Bambára, Nagy-Basszam királtságokban, a mandingoknál stb.

nál maiglan gyakorlatban van. Mint alaptörvény, melynek oka s eredete bár feledésbe ment, a nővéri kis-öcs örökjoga vagy a testvérházasság szabálya, a családi viszonyok fokozatos átalakulása után is fentartotta magát, az örökölt jogszokás erejével, elfogadhatva amaz újabb dinasztikiák által is, melyek trónjokat a régiekének romjai fölé építették.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A főnöki hatalom eredete.

E munka első fejezetében megérintettük a főnöki hatalmat, melyet a királyi és általában az állami hatalom kezdetének tekintünk. Minthogy most erre, tulajdonképi kiindulási pontunkra visszatérünk, emlékeztetnünk kell az olvasót egyre-másra, mi azon I. fejezetben el volt mondva: Ez emlékeztetés indokoltnak tűnik fel a hosszú, de voltaképen csak látszólagos kitérés által, melyre a kérdés megérintése után indultunk és mely kérdésre most visszatérünk. Látszólagosnak nevezhető a kitérés, mivel mindannak, a mi benne el volt mondva, egyik oldala a megpendített kérdésre vonatkozik. A közölt részletek egyrészt megvilágosítják az őskori családi állapotokat, melyek kiváló fontosságot nyerne a polgárisodás kezdeteinek szempontjából az által, hogy rajtok, mint alapon épült fel a népek kezdetleges politikai beosztása és csoportosulása. Másrészt tanúságot tesznek arról, hogy főnököknek létezniök kellett a patriarchai család kifejlődése előtt és ezzel megállapítják, hogy amaz nem fejlődhetett ki ebből. Hogy az utóbbi fejlődés eredménye, azt hiszem, teljesen bebizonyult az eddigiekből; hogy viszont

a főnöki hatalom csírái megvoltak már az emberi nyelv keletkezése előtt és, hogy ennek első kezdeteivel és *általok* spontán létrejött, ennek bebizonyítását a jelen fejezetben kísérlem meg.

Mielőtt tehát további fejtegetésébe bocsátkoznánk a társadalmi alakulás elveinek, mellőzhetlen, hogy visszaidézzünk az olvasó emlékezetébe néhányat ama nézetek közül, a melyeket az első fejezet bevezető cikkelyében elméletileg indokolni igyekeztünk. Társadalomnak neveztük élő lények olyan csoportját, a melyek egységüi tekinthetők ama kapcsolat folytán, melyet köztök az egyedeik belső életének nyilvánulásai s az ezen nyilvánulások kölcsönös tudomásul vétele által közvetített szintén kölcsönös befolyásoltatás alkot. A belső létállapot közlésének és a közlések általi kölcsönös befolyásoltatásnak tulajdonítottuk, mint azok összeredménye által megállapítottat és a társadalom fogalmára nézve jellemzőt, hogy egyedeinek cselekvése és magaviselete némely tekintetben olyan egyenlőséget mutat, mely az egyfajúságuk által föltételezetten túlmegy, a mi teljesen be van bizonyítva azon ismert valóság által, hogy az egyetlen társadalmi lénynek, az embernek – kétségbevonhatlan egyfajúsága mellett – különböző társadalmi azokban, a melyekben egy-egy társadalom egyedeinek cselekvése és magaviselete, vagy ha úgy akarjuk, szokásai megegyeznek egymás közt, nagyon feltűnő eltéréseket mutatnak más társadalmakkal szemben, mely eltérések olykor valódi ellenietekül is tűnnek fel. Felismertük, hogy a tapasztalt eltérések azon alapúinak, hogy egyrészt a társadalmak különböző fokain állanak a fejlődésnek, és hogy másrészt a fejlődés, a társadalmi lét különböző ágaiban véve, nem tart lépést a különböző társadalmakban, hanem egyikben előre siet némely

ágban, míg másban elmarad és viszont. Egyben mindamellett megegyez egymással minden társadalom, ha minden egyébben eltér is, megegyez másokkal akkor is, ha egyéb megállapodott szokással nem bírna, abban, hogy egyedei közül legalább egy¹⁾ meg van különböztetve a befolyás nagysága által, melyet cselekedetei vagy nyilatkozatai nyernek szemben másokéval, a kölcsönös befolyásolás közepette. Ebből, hogy e vonás a társadalmakat általánosságukban és egytől egyig jellemzi, már következtethető, hogy az eredetire nézve nem sorolható az egy-egy társadalomhoz tartozó egyedeknek cselekvéseiben és magokviseletében való azon egyezéseikhez, melyeket az egyenfajúságuk által föltételezett egyezéseken túlmenőknek tekintünk és melyek a más-más külbefolyások alatt végbemenő társadalmi fejlődés eredményei. Ebből önként folyni látszik, hogy fajjellemben gyökerez a kérdéses vonás; ezt egyelőre föltételezhetjük, noha később meg fogunk győződni róla, hogy az egy még sokkal általánosabb jelentőségű törvénynek nyilvánulása. E helyen csak annyit szükséges megjegyezni, hogy a szóban lévő jellemvonás alapján nem az emberi nemé kizárólagosan, hanem feltalálható más fajoknál is, ha tekinteten kívül hagyjuk azon tökéletesített alakot, azon felsőbb jelentőséget, melyet a beszéd tulajdona által az embernél nyer. Csak egyszerűen jelezni kell, hogy a csordásán élő emlős állatok fajainál vezető egyének léteznek, melyeket a csorda követ és, hogy az ilyen csordavezető mindig egy természetesség és erő által megkülönböztetett egyén, úgy, hogy nem lehet kétséges, miszerint a többiek részéről való önkénytes köve-

¹⁾ A legkezdetlegesebb állapotú társadalomban csak egy, a fejlődés foka szerint mind több.

tésben a vezető tulajdonainak elismerése nyilvánul, mely öntudatlan alárendelkezést eredményez. Fontos, hogy elválaszszuk már e helyen a tényezőket, melyek összehatása hozza létre ama megkülönböződést a csorda egyedei közt. Ezek:

1. Az egyfajú s a faj tulajdonai által összeségökben más fajoktól megkülönböztetett, egymással pedig egyenlő egyének közötti, a fajjelleg határain belül mozgó különbségek, a miket az egyéni variabilitásnak nevezünk.

2. Az egyén ama képessége, mely szerint azon különbségekről tudomást vesz vagy öntudatlanul befolyást enged azoknak saját cselekvésére.

Ez utóbbi képességet föltételezni kell okvetlenül minden azon állatfajoknál, melyek csordákban élvén, egy kiváló egyén vezetését követik.

E tekintetben némely majom-fajok válnak ki az egyéb emlősök közül. Így *Rousselet* írja, hogy a ki élt Indiának ama vidékén, a hol a hanumán majom honos, felismeri, hogy az mindig törzsekben és egy főnök kormányzata alatt él; minden törzsnek megvan a maga mezeje, erdeje és romjai, s úgy látszik, hogy ezt saját területöknek tekintik, mert idegen, kóbori hanumánokat nem tűrnek ott. Dzsépur radzsput állam egykori, most lakatlan fővárosában, Amberben, a maharadzsák ottani pompás palotájában, a zenanahban (hárem) él egy törzse a hanumánoknak. *Rousselet*-t, ki huzamosabban tartózkodott itt, mindig nagy érdekléssel nézték, mikor ebédelt; első sorban a nőtények, csecsemő majommal karjaikban, mögöttük a felnőtt hímek, míg a vén király egy magaslaton trónolt magánosan.¹⁾

¹⁾ L'Inde des Bajahs. Paris, 1877. p. 282.

A gibraltári szikla üregeiben angol oltalom alatt élő páviánok, melyek magasságra öt lábat érnek el és erőre az emberrel vetekednek, egy angol jelentés szerint, akkor huszonöten voltak; főnöküket, egy nagy, hím majmot egyszer a várban megfogtak; három angol tüzér alig bírta vele; miután méreteket tettek rajta, szabadon bocsátattott.

Talán lesznek, a kik e megkülönböztetési képesség s az abból kifejtett vezettetés alapján hajlandók volnának, a társadalom nevét kiterjeszteni e nemű egyénsoportulatokra is. Azonban a vezetés itt leginkább csak az út megválasztására, az irány kijelölésére szorítkozik, vándorlás vagy menekülés alkalmával és a követés nem is e cselekvény előnyeinek öntudatos fölismeréséből ered, hanem teljesen önkénytelem. Ugyanis, valamint az összetartás érzete onnan származik, hogy az egyes egyén a csorda minden más egyénét külön-külön ismeri, míg a csordához nem tartozó fajrokonokat nem ismeri, úgy a csordavezetőnek követése ismét abból, hogy ezt mindegyik legrégebben és legjobban ismeri, lévén az mindig természetesség és erő által kiváló valamely vén hímje a csordának. A merre ez véletlenül ballag vagy rohan, arra a többi is. E viszonynak egyedüli eredménye, hogy a csorda együttmaradása inkább van így biztosítva, mint volna az egyének közti viszony teljes egyenlősége mellett. A vezető szereplése itt még funkciónak alig nevezhető s azért a vezető sem szervnek s az ilyen vezetővel bíró csorda sem szervezetnek, akár az ilyenre korlátoztassék a társadalom fogalma, akár nem.

Társadalomnak általában csak olyan csoportulatait az egyedeknek ismerhetjük el, a minők szorosan egységűi tünnek fel ama tapinthatlan, de mégis reális kötelék által, melyet képeznek, mint az I. fejezetben már elmondott: »az

egyedek belső életének nyilvánulásai s e nyilvánulások kölcsönös tudomásul vétele, továbbá a belső életnek, valamint, ebből folyólag, a cselekvésnek ama nyilvánulások általi befolyásoltatása.« E kötelék hiányában a csoport, habár az egyedek állandó összetartása és egy vezetőnek követése által egységűi tűnhet fel, társadalomnak még sem fog nevezet-hetni, mivel e hiány mellett jelentőségre nem emelkedhetnek az egyedről egyedre gyakorolt s a külső világnak az egyed belsejében való tisztább vagy homályosabb tükröződésén, felfogáson alapuló hatások. Mert míg egyrészt a kortársak közti értelmi kapocs egy minimumra van redukálva, addig másrészt az időben egymásra következő, egymást mint az egység létrészei, társadalmi anyagcserében felváltó egyedek közt e minimum is hiányzik. Ennélfogva – és tekintettel arra, hogy a szavak értelme mindig önkényes, bár nélkülözhetlen meghatározás dolga – ha a fenn mondott sajátságok (állandó összetartás és egy vezető követése) folytán társadalomnak akarnók is nevezni az ilyen egységet, ez ama záradékot kívánná meg, hogy a társadalom e neme minden fejlődésre, vagy magasabb társadalmi szerveződésre képtelen, minthogy az időben egymást követő egyedek (azaz a különböző nemzedékek) közt minden kötelék hiányzik; holott pedig a fejlődés előfeltétele a benyomásoknak nemzedékről nemzedékre átruházása, sommázódása és átalakulása. Ezekkel tehát, minthogy kezdetlegességökben mindenben hasonlóak, nem volna miért foglalkozni. Egy vezetőnek önkénytelen elismerése a csorda részéről, hogy abban eme elismertetésnek homályosabb vagy világosabb sejtelmét felköltse, olyan processus, melynek végbemenetele egyedül annak értelmi erejétől föltételez-tetik, valamint hogy innen kezdve a közösségi alkat további

fejlődése mindinkább az értelmiség fokával függ össze, míg a legkezdetlegesebb állapotok, hajlam és körülmények közvetlen kényszere által határozottnak el.¹⁾ A vezetés öntudatossá váltaival a tekintély gyakorlása lépést tarthat, vagy csak kevéssel követheti azt s a vezetetés szokása által már jól előkészített talajt talál. Ezzel azonban már eljutottunk azon pontra, melyen a további szervi fejlődés az egységek olyan értelmi fokától föltételeztetik, minőt az előttünk ismert lények között egyedül az ember mutat; sőt kétséges, hogy már ezen foknak is Világos példái az állatoknál észleltettek-e?

A társadalmi szerveződés további haladásához nélkülözhetlen értelmi tulajdönt fölismerjük abban, mely képesít a közlési módozatok magasabb kifejlesztésére. Benyomások és kívánalmak önkénytelen érzéki nyilvánulásait megérteni, azaz okozati összefüggésbe hozni eredetükkel, ez kétségtelenül az első lépés ily rendszer kiképezése irányában. A nyilvánulásokat megértetés céljából, azaz már nem önkénytelenül, hanem öntudatosan reprodukálni, – ez a magasabb állatoknál is feltalálható első stádiuma e képességnek, mely azonban e határvonalon belül ismét tetemes fokozati eltéréseket mutat, a mennyiben az illető benyomás általánosabb vagy speciálisabb kategória szerint közölhető.

Felesleges volna hosszasan fejtegetni, hogy mennyire föltételeztetik a közlési képességtől az egyedeknek, egyéni szervezetök eltérései által elő nem írt különemű és egy-

¹⁾ Természetesen kiveendők e szabály alól is azon, már elébb a tárgyalásból kizárt magas szervezetű családközösségek, melyekben az egyének által a közösség érdekében teljesített feladatok különböző-dése, az egyéni szervezet eltérései által, úgy szólván, mechanikailag van előszabva.

másét kölcsönösen kiegészítő tevékenysége; vagy más szavakkal, hogy mennyire föltételeztetik azon képességtől a társadalmi szervek többoldalú kifejlődése, mely a szoros értelemben vett társadalmat az alsóbb-rendű közösségektől megkülönbözteti. Amannak legkezdetlegesebb fokául az tekinthető, midőn egy vagy több egyén már nem csupán követetik a többi által, hanem öntudatosan és több oldalún gyakorol befolyást egyeseknek és az összeseknek cselekvésére. Ez t. i. utasítást adni és fogadni elválaszthatlan a közlési képességnek egy előhaladt fokától és valóban nem ismerünk állatfajt, a melynél ez konstatálható lenne; az ilyen szervezet már a beszéd tehetségével felruházott ember kizárólagos tulajdona. ¹⁾ E tény önként rávezet egy észleletre, melynek formulázása további fejtegetéseinknek hasznára válhat; hogy t. i. a közlési rendszer minden most élő emberknél sokkal magasabb fejlődési fokot ért el, mint minőt a fennálló társadalmi szervezetek tesznek szükségessé és hogy a nyelv mindenütt megfelelhette sokkal fejlettebb társadalmi állapotok szükségéinek, mint a milyenek az illető helyen belső fejlődés által elértettek.

A nyelvnek fejletlensége vagy szegénysége az embernél nem akadályozza az értelmi fok emelkedésének, mert ehhez mindenkor könnyen hozzáalkalmazkodik és követni képes minden lépését a haladásban. Ez a későbbi szellemi s irodalmi kultúra korszakára nézve nagyon ismert és elismert tény. Tudja mindenki, hogy nem volt még eset rá, hogy valamely fogalom kifejezésére szót ne találtak volna; ellenben a régibb és újabb philosophia és a középkori pseudo-

¹⁾ Egyébiránt alig lehet kételkedni, hogy az emberiség ezen számkivetettéi, úgy mint a busmanok is, valamivel magasabb társadalmi és művelődési fokról sülyedtek le.

tudományos vagy metaphysikai irodalom témáival bizonyítják, hogy szavak gyártathattak, melyek mögött fogalmat hiába keresne az ember. Hogy a fejlődési történet minden stádiumában a közlési képességnek kellett függnie az értelmi foktól és nem fordítva, ennek amattól, ez kiviláglik, ha tekintetbe vesszük, hogy mennyire és a legszigorúbban véve, értelmi tulajdonokon alapszik a közlés képessége. – Azon, pusztán a sensatio elevenségét tanúsító sajátosság, a mely szerint benyomások tükröződnek a benyomást fogadó lény külső magatartásában s illetve valamely hangban nyilvánulnak, ez magában sohasem adná meg a közlés lehetőségét, a mely nem a hangok produkálásától, hanem azok felfogásától függ, t. i. a képességtől a hallott hangokat összeköttetésbe hozni a benyomásokkal, melyekkel korábbi alkalmaknál párosultak azok, a mi emlékező tehetséget és kombinációt föltételez. Ha a hangok kiejtése célzástalanul imitativ és emotionális tény volt, de azoknak felfogása és a korábban azon hangokkal kapcsolatosan tapasztalt benyomásoknak az emlékezetben általok való fölélesztése intellektuális tény.

Hogy tehát a közlési képesség kezdeteiből a valódi beszéd fejlődhessék, az embernek erősebb értelmiség által kellett különböznie az állatoktól, már mielőtt beszélő lény lett volna. E szerint társadalmi szervezetek keletkezésének lehetősége, mely közvetlenül a közlési képesség magas fejlettségétől függött, közvetve föltételezve volt az értelemnek magasabb fokától. Nehogy félreértessem, szükségesnek tartom különösen hangsúlyozni, hogy szervezet létrejöttének lehetősége volt ezektől föltételezve, hogy ezek csak megengedték, a mi hiányukban létre nem jöhetett volna, de a mit ezen tényezők positiv hatásából lehozni nem lehet, *leg-*

kevesebbé pedig a társadalom megalkotását az értelemből akképp, hogy előnyeinek felfogása bírta volna reá az embert annak megalkotására.

Azonkívül, hogy a kezdetleges beszéd tulajdonával bírnia kellett az embernek, hogy létre jöhessen a társadalom, szükségkép föltételezendő az is, hogy annak előtte máilyan csoportokban élt legyen, a melyek tagjai állandóan összeszetartottak. Ez következik egyrészt abból, hogy szerves társadalom közvetlenül csak ilyenből, mint közvetlen előfokából fejlődhetett, de azonkívül a beszédnek fejlődése is föltételezi a szükséges értelmi fokon kívül ilyen csoportok előzetes fennállását. Mert ha föltehetjük bár, hogy az első emotionális hangok, mint az általános fajjellelem által meghatározottak, egy fajnak minden egyénénél hasonlóak, de a benyomások mind specializáltabb nyilvánításával, szükségkép kellett az egyéni kedélyalkat és hangulat különböző voltánál fogva, ezeknek mind szabadabban is tükröződniök a nyilvánulásokban. x4.z egyének vagy családok elkülönzött élete mellett az egyéni hangképzés mindig megtartotta volna jogait, mert a család ha az ivadékok együttmaradásával csoporttá nem szaporodik, szükségkép felbomlik; tagjai ugyan más családok ivadékaival párosulva, ismét családot alkotnak, mi azonban a beszéd kifejlése előfeltételeinek nem felel meg. Ugyanazon egyének állandó és sűrű érintkezése, más fajrokonoktól való elszigetelődéssel kellett hozzá, hogy az utánzási hajlamnak (itt az egyénről egyénre gyakorolt alakító befolyás) és a hangok közötti kiválasztásnak közreműködése mellett, specializáltabb benyomások nyilvánításánál, egyugyanazon hangok emelkedhessenek általános érvényre, a mi által egyedül lehetett a nyilvánítás közléssé.

Minél többenmüek voltak a fogadott benyomások, ille-

tőleg minél inkább disciplinálva volt az értelem a benyomások közt való különböztetésre, azoknak specializálására, annál nélkülözhetlenebb volt a közlési képesség fentartására ugyanazon egyének állandó együttélése. Az embernél pedig az értelemnek ilyen módon való kifejlődését előmozdította az is, és talán kiválólág ez, hogy kezének alkata? egybekötve már előzetesen elért értelmi fokával, reávezette külső, azaz nem szervezetéhez tartozó eszközök használatára, természetes eszközeit, a külső szerveket ekkép mintegy megtoldva. Bizonyosan nem állott meg ott, hol a majom, t. i. kövek használatánál magvak feltörésére, hanem megcsinálta a legkezdetlegesebb kő- és faszerszámokat és fegyvereket, sőt talán a védő hajlékot is, mielőtt a közlési képesség oda fejlődött volna, hol már beszédnek nevezhető. Ugyanis az intellektuális különbség, mely abban, mit technikai tevékenységnek nevezhetünk, a legalacsonyabban álló embert némely magasabb állatoktól elválasztja, habár nagy, de mégis csekélyebb annál, melyet a beszélésnek az előbbeni által bírt képessége állapít meg köztök. A beszéd kifejtésére szükséges értelmi fok magasabb lévén, mint a primitív ipari tevékenységre megkívánt, ezen utóbb nevezett fok bizonyosan korábban is éretett el. Itt egy látszólagos ellenmondást kell földeríteni: ha a kezdetleges technikai fejlődés korábbi, mint a nyelv, mikép van az, hogy némely népeknél, a beszédnek kifejlődése daczára, amaz oly alacsony fokon maradt, a minőn, mint az iméntiekben föltételeztük, állhatott már a nyelv kifejlődése előtt; vagyis oly alacsonyban, hogy ezen primärebb tulajdonban elért fokuk által kevesebbet különböznek az állatoktól, mint a közlési képesség secundärebb tulajdona által. Az ellenmondás, a mennyiben erről szó lehet, abban áll, hogy a beszédre képesítő magasabb

értelem daczára, az ember technikailag megállott azon fokon, melyet csekélyebb értelem mellett is elérhetett. A megfejtés következő: technikai haladás föltételeztetik különböző tényezőktől, u. m. egyrészt olyan kedvező viszonyoktól, melyek arra könnyen reávezetnek, mint p. o. az eszközöknek, edényeknek stb. a természetben meglevő, könnyen megszerezhető anyagai, sőt mintái; másrészt olyan kedvezőtlen körülményektől, melyek e tekintetben kényszerít gyakorolnak. E két rendbeli körülmények összeműködésétől függ e téren a haladás; a hol egyik vagy másik hiányzik, lassú lesz az; a hol mindkettő hiányzik, ott semmi haladás nem lehet, mint a tűzföldieknél; sőt hanyatlás következhet be, ha előbb azon két tényező megvolt s aztán p. o. más területre üzetés folytán, megszűnt.

A kezdetleges kultúra első eszközei által komplikáltabb létviszonyok és egyéni vonatkozások szaporították azon benyomásokat és észleleteket, melyeknek közlése külön-külön jelt igényelt és növekedett általok a közlési képességnek fontossága is a közösségre nézve. És minél fontosabbá vált e képesség, annál biztosabb volt további kifejlődése, mint a természetes választás alapján minden olyan tulajdoné, melynek nagyobb mértékű birtokával növekszik a létért való küzdelemben a fenmaradás valószínűsége. Az állatok lét-föltételei közt is fontosak a hangok, melyekkel veszély esetében egymást figyelmeztetik avagy tápszer feltalálásakor egymást hívják. Ha a különböző csordák és csapatok közt, azoknak, melyek a közlési képességet nagyobb mértékben bírták, a létért való küzdelemben előnyük volt, az ilyeneknek gyakoribb megmenekvése a semmisüléssel fenyegető veszélyek elől és belfajzás általi terjeszkedése, egyszersmind azon képességnek további növekedését is előmozdította, az

által, hogy a természetes választás ezeknek ivadécai közt folyhatott ugyanazon irányban tovább. Ugyanis ha szerencsés hajlamaik folytán erősen elszaporodott csapatok megszóltak több csapatra (mi ily esetben elkerülhetlenül bekövetkezik, mert nagyobb számú közösségek csak kifejlett társadalmi szervezet által tarthatók össze), ezen új közösségek elszigetelődvén egymástól és különböző esélyek befolyása alá jutván, örökölt tulajdonaikat is különböző gyorsasággal fogják tovább fejleszteni, a mi ismét azoknak kiválasztására vezet, melyek ezt leggyorsabban teázik.

Hogy az ősemberek közt folyt ilyen kiválasztási processus a közlési képesség alapján, ez nagyobb valószínűséget nyer az által is, hogy a beszéd tulajdona az egész emberiséggel közös, – noha ez értelmi s egyéb tekintetben oly jelentékeny eltéréseket mutat az egyes fajok közt. Tekintve, hogy az embert beszéd nélküli őstől származónak kell föltételeznünk és tekintve, hogy alig hihető, mikép ez ősök minden ivadéka kiképezte volna e tulajdont, tehát föltételezendő, hogy azok, melyek erre képesek nem voltak, máikorán kihaltak, a létért való küzdelemben merülvén el, nem lévén képesek a versenyt kiállni azon faj rokonaikkal, melyek e tulajdont bírták.

Az ezen következtetések által megállapított okokat és hatásokat, mielőtt tovább mennénk, világosság kedvéért okozati rendben rekapituláljuk.

Az ember még midőn szervezetlen közösségben élt s a beszédet még nem bírta, egyéb állatokhoz viszonyítva kiváló értelmességgel volt felruházva. E föltevésre a hatásokból visszafelé következtetve jutottunk; induktív bizonyítékok nem állanak rendelkezésűi, de nem is szükségesek. Ha tovább menve vissza, ezen sajátság eredetét keresnők.

csak a létért való küzdelem általi természetes választás törvényére jutnánk, mely minden fajbéli különböződés, minden alkati sajáttság közös eredete. Számosak és kivált nagyon eltérők azon tulajdonok, melyeknek kiváló foka előmozdította az egyéni lét fentartását és a faj fenmaradását, u. m. izomerő, természetes fegyverek, mint hatalmas fogak, karmok vagy szarvak, nagy termet, megfelelő erővel; kis termet, mely búvó helyet könnyen talál, hová a nagyobb ellenség nem követheti; gyorsaság a futásban, fákön való kúszásban és úszásban; éles látás, éber hallás, pánczélszerű bőr, végtelen szaporaság, mely minden pusztítással daczol, mind e tulajdonok kifejlődhetek az ismert törvény alapján azon fokig, melyet a jelen állatvilág fajai mutatnak, eredetileg végtelen apró eltérésekből, melyek az őslények alkatait egymás közt megkülönböztették. Csodálatos volna, ha csak az értelem, melynek egy bizonyos fokát az önálló mozgással bíró állatok egyike sem nélkülözheti, bármily mérvben bírja is a fenn elősorolt tulajdonok egyikét vagy többjeit, ha csak az értelem lett volna az, melynek kiválóbb foka tulajdonosának állandó előnyt s ezzel magának a tulajdonnak fejlődési képességet ne szerzett volna. Csodálkozni lehetne inkább azon, hogy e tulajdon épen csak egy faj keletkezésére nyújtott alkalmat, azaz csak egy fajnál fejlődött ki rendkívüli mértékben; de e részben sokat magyaráz azon tény, hogy olyan lénynél fejlődött, mely egyéb szervezeti előnyökkel nem bírt; sem természetes fegyverek, sem négy könnyű láb a futáshoz, sem négy kéz a kúzáshoz, sem pánczélszerű bőr, hanem közepes termet, és aránylag közepszerű izomerő. – Kétségtelen, hogy e szegénység egyrészt s azon gazdagság másrészt okozati összefüggésben állanak, és csaknem bizonyos, hogy két ekkép jellemzett faj egymás mellett ki nem

fejlődhetett, meg nem állhatott; mert egyiknél mégis csekélyebbnek kellett volna lennie az értelemnek, mint a másikonál, s nem lévén ellensúlyozva egyéb előnyök által, a gyengébbnek végleges legyőzetése állította volna helyre az értelmi faj egységét.

A vérrokon hordákban élő emberek értelmi tulajdonainak tehát, midőn az emberek külső alkata már a maihoz hasonló volt, oly fokon kellett állaniok, mely pótolhatta egyéb alkati előnyöknek hiányát, megengedve a kéz természetes ügyességének minden irányban, fegyverek, eszközök stb. készítésére való kizsákmányolását, a mi a majomnál, kellő értelmi tulajdonok hiányában, nem létesülhetett, noha kezének alkotása nem kedvezőtlenebb, mint az emberi kézé.

Ezen foka az értelemnek elég magas volt arra, hogy megengedje a közlési képességből való kifejlődését a beszéd tulajdonának, mely kifejlődést előmozdították a technikus tevékenység folytán komplikáltabb egyéni érintkezések és általában komplikáltabb létviszonyok.

Az értelemnek ezen értelmi productumok által meghatározott foka, egybekötve ezen productumokkal, beszéd tulajdonával és az ipari tevékenységgel, lehetővé tették a társadalmi szervek képződését, valamint állandó olyan szokások meggyökerezését is, melyek nem a faj jellegből erednek, melyeket az ember állati szervezete, a mennyiben a gondolkodás szerveit tekinteten kívül hagyjuk, nem szükségkép föltételez. Ezzel lehetővé lett a társadalmi szervezet megalakulása, a mennyiben a főnöki hatalom képzi annak egyedül általános jellemvonását.

És most áttérünk a tényezőkre, melyek – miután a lehetőség meg volt adva reá – azt tényleg létrehozhatták.

Többen reá utaltak már a természetes kiválasztásra

mint a társadalmi fejlődésben közreműködő tényezőre. így Bagehot: »Bármí mondassék a természet kiválasztás princípiuma ellen egyéb szakokban, írja a nevezett, a kora emberi történetben való predominációjára iránt nincs kétség. A legerősebbek kiirtották a leggyengébbeket, a hogy tudták. Nem szükségei bizonyítást az, hogy bármely formája a polgári társulásnak hatályosabb, mint semminő; hogy bizonyos számú családok csoportulata, mely, habár csak lazán is követ egy vezetőt, erősebb lesz az olyan családoknál, melyek nem engedelmessé válnak senkinek, hanem a világban szétszórva bolyonganak, mindegyik egyedül küzdvén magáért.«

És alább: »Korai időkben a kormányzat mennyisége sokkal fontosabb, mint annak minősége. A mire az embereknek szükségök van, az egy, az egyéneket összefoglaló szabályoztatás, a mely velők ugyanazon dolgokat téteti, mely megmondja nekik, hogy egymástól mit várhatnak, – mely egy mintára alakítja s így megtartja őket. Hogy miből áll ezen szabályoztatás, az nem bír nagy fontossággal. A jó szabályoztatás jobb, mint a rossz, a rossz jobb, mint semminő.«¹⁾

Az ebből folyó következtetést az idézett író a társadalomnak csupán fenmaradására és fejlődésére látja alkalmazhatónak, és nem vél határozottan felelhetni arra, hogy mikép lett a társadalom. Ez onnan magyarázható, hogy csak két élesen elkülönített, ellentétes állapotot lát: társadalmi lét és ennek ellenkezője.

Ebben hibáz, mi annyival kevésbé bocsátható meg, mivel a természetes kiválasztási elmélet ismerete és elfogadása által előkészítve kellene lennie azon igazság fölisme-

¹⁾ *Bagehot, Physics and Politics. London, 1872.*

résére, hogy e látszólagos ellentétek tulajdonképpen csak szélsőségek, melyeket végtelen apró eltérésű közbenső fokok sorozata köt össze, a mi különben közelebbi vizsgálatnál minden ellentétre nézve kitűnik.

Teljesen közvetítetlenek csupán különböző kategóriájú dolgok lehetnek, a melyek pedig természetesen nem mutathatnak ellentétet.

Nincs ok, a melynél fogva kétségbe lehetne vonni, hogy ugyanazon tényezők, a melyek a fokozat felső lépcsőin a csúcsponthoz közelebb visznek, ugyanazok az alsóbb fokokon a fenékponttól való eltávozást okozhatnának.

Igaz, hogy a természetes választás hatásának kiterjesztésével a fokozat minden részére, még nincs megfejtve a haladás egész titka: e tényező kiegészítést látszik kívánni. Mert ha a fejlettebb társadalmak sikeresebben, mint a fejletlenek, ezek sikeresebben, mint a közösségek, s a közösségek ismét sikeresebben, mint a remeték, küzdöttek a létért, s ennek folytán az utóbbiak kivesztek, míg a közösségek közül csak kivételes körülmények közt s a hol valódi társadalmak hatásától óva voltak, tartották fenn magokat némelyek, ez nem magyarázza meg, hogy miért éltek némelyek remete módon, míg mások közösségben s ismét mások társadalomban. Ezt csak egyéni tulajdonok eltérései vagy egy egyéni tulajdon különböző foka magyarázhatja meg. – A létért való küzdelem a közösségeknek kedvezve, a remetékkel szemben s a társadalmaknak a közösségekkel szemben, ekkép választást eszközölt azon egyéni tulajdon alapján és így mindinkább növelte azt. Ezen tulajdon tehát az, melylyel összevetve lesz a természetes kiválasztás a társadalmi fejlődés tényezőjévé.

E tulajdon meg van találva. Régen ajkán van minden-

kinék, ki e kérdéssel foglalkozott. De tudományos eredmény érvényére nem emelkedhetett az ebben félig meglevő egyszerű igazság, míg kiegészítője, a természetes választás elmélete hiányzott. Ennek hiányában kénytelen volt a philosophus-föltételezni, hogy az ember eredetileg kész társulási hajlammal, mint fajjelleggel felruházva a természet által, mint kész alkatrésze a társadalomnak, mint kifejlett zoon politikon lépett be a teremtésbe, a mi elkerülhetlenné tette a további tévedéseket.

Bizonyítékaul ennek, idézünk egy író, ki egészen más fokával a tudományos komolyságnak és a szellemi eszközöknek, mint az imént idézett Bagehot, s oly beható mélységgel, mint azóta talán senki, fürkészte a társadalmi fejlődés természet-törvényét. Ez író Comte Ágost, ki noha a haladás eszméjét első vezette be a társadalmi viszonyok szemléletébe, az ember tulajdonait mindamellet stationáriusoknak tudta képzelni. – Stationáriusoknak képzelte azokat, ez kitűnik onnan, hogy a jelenből a múltra következtetve, azon társadalmi hajlamokat, melyeket a kultúrállam polgára mutat, (kire nézve a társadalmon kívüli élet, erkölcsileg épen oly lehetetlen, mint physikailag) kiterjesztve egész belterjessé... gökben a polgárisúlt népek legrégebb őseire is, ezekből közvetlenül lehozhatni vélte a társadalomnak rögtöni megalapítását. Sajnos tévedése – melyet egy ezen tárgy felvilágosításához nélkülözhetlen igazsággal való ismeretlensége magyaráz meg – annyira vitte, hogy Gálinak, az úgynevezett phrenologia feltalálójának tarthatlan rendszerét elfogadva, kiválólag ennek tekintélyére hivatkozott,¹⁾ midőn a

¹⁾ »Ezen elmélet tudományosan megállapította az emberi természet ellenállhatlan társadalmi hajlamát.« *Comte, Cours de philosophie positive.* IV. köt. 363. 1.

polgári hajlamokat eredeti és megmásíthatlan fajjellegül nyilatkoztatta, mely minden egyébnak hozzájárulása nélkül létrehozta a társadalmat. Szerinte a Gall tanúsága után ez igazság semmi más bizonyítást nem igényelt.

»Az emberi nemnek egy, az együttes életre ösztön-szerű hajlam folytán, függetlenül minden személyes számí-tástól, és gyakran a legerélyesebb egyéni érdekek ellenére való kiválóan spontán sociabilitása, kétségbe tehát tovább nem vonható még azok által sem, a kik nem vennék eléggé tekintetbe azon nélkülözhetlen világot, melyet értelmi és erkölcsi természetünknek egy egészséges biológiai teoriája (a Gall-féle systema) áraszt e tárgyra.«

Ezt írja Comte,¹⁾ miután szerencsésen megczáfolta azon nézetet, a mely szerint a társadalmi életből az egyénre nézve eredő előnyök megfontolása bírta volna reá az embert a társadalom megalapítására; helyesen utal azon »circulus viciosus«-ra, melyet e föltevés képez azon tagadhatlan igaz-sággal összetéve, hogy a társadalmi élet előnyeiről való egyéni meggyőződés nem "előzhette meg ezen életmódot és csak hosszabb társadalmi fejlődés után jöhetett létre.

De bármennyire igaza legyen is ebben, argumentu-mot, mint ő véli, még sem képezhet ez igazság ama föl-tevésre, mely saját elméletéből foly, hogy t. i. a társulási hajlamnak kiváló, az ősembert az állatoktól gyökeresen megkülönböztető mértéke vezette volna ezt rea a társada-lomnak rögtönös megalapítására. E föltevés egészen önké-nyes. Ellenkezőleg bizonyosnak lehet tekinteni, hogy az ősember épen e tekintetben nem vált ki az állatok közül. Igaz, a társadalomban növekedett embernél szintén általá-

¹⁾ Cours de philosophie positive. Paris. 1869. IV. köt. 386. 1.

nos e hajlam és elismerjük, nemcsak szokásból ered, hanem vele született. Azonban tudjuk most, hogy az innátus, vagyis örökölt hajlamokat az ősök sajátították el a létért való küzdelem s a természetes kiválasztás hatása alatt; ezek a fajnak megszokásai. És ilyen elsajátítottnak kell tekinteni minden olyan jellemző tulajdont, mely nem tartozik a szerves életnek alapföltételei közé.

Ellenben minden öntudatos lélynél *a priori* föltételezhető azon hajlam különböző fokokban, ha ezen fokokat a 0 pont alatt is tovább terjedőknek képzeljük, mint negatív nagyságokat. Negatív fokokat határoznak meg olyan lényeknél, melyeknél a magános élet szabály, a szülők és fiatalok közti és a testvérek közti együttmaradásnak tartama. A társulási hajlamnak magasabb foka és nemkülönben a 0 ponton alól, a társulási hajlam hiányának csekélyebb foka számos fajnál növelte a fennmaradás valószínűségét s azon irányban természetes kiválasztást eszközölt, növelhetvén ez által a társulási hajlamot azon fokig, hol egy csoportnak nemzedékről nemzedékre való együtttartását eredményezte. Es így az emberek őseit sem a természetükben eredetileg meglevő hajlam hozta össze: hanem azon előnyök, melyek azokra nézve, kikben a társulási hajlamnak egy csirája véletlenül megvolt, ebből származtak, – ezen előnyök okozták, hogy mind több olyan egyén született, kiben azon hajlam megvolt. A társadalomban élő embereknek az életüket minden oldalról fenyegető veszélyeknek elkerülése és magzataiknak fölnevelése azon korig, midőn magokról gondoskodhattak, gyakrabban sikerűit, mint a magánosan élőknek vagyis a társadalmi élet következménye az átlagos életkoruk meghosszabbodása volt.

A társadalmi hajlamnak tehát már igen csekély foka

is az egyéneknek egy részénél, csupán az által, hogy más számos egyénnél, még csekélyebb volt azon bajiam, s illetőleg még nagyobb annak hiánya, a létért való küzdelem által eszközölt kiválasztás és öröklés útján szükségképen reá vezetett a társadalmi hajlam erősödésére.

Ez nélkülözhetlen alapföltétele a társadalmak képződésének. Mindamellett ez magában nem hozza létre a társadalmat, melylyel a szervezet fogalmát hozzuk kapcsolatba. Szervezet szervek nélkül nem létezik. A csapat vezetője ugyan, a kit a többiek követtek, magában foglalja egy szervnek csiráját; ő ugyanazon tényezők által emelkedik ki a többi közül, melyek a főnöki állást hozzák létre; ezek az egyéni tulajdonok, melyek megkülönböztetik társaitól; de nekik a vezető és a többi kölcsönös viszonyára egyéb befolyásuk egyelőre nincs annál, hogy ezek követik amazt az általa választott úton vagy irányban. Mindamellett ugyanezen alapon fejlődik a legelső társadalmi szerv. A vezető és követői közt csupán a közlések kapcsa hiányzik. A főnök eredetileg sohasem egyéb, mint ilyen tulajdonai által megkülönböztetett egyén; de a beszéd kifejlődésével a viszony átalakul; a szervi egység általában valódibb alapot nyer az összes egyedek viszonyában tekintve is; s ugyanannak folytán a vezető tekintélye többféle irányban nyilvánulhat és míg egyrészt a közlések szellemi kapcsával születik meg a valódi felsőbb egység, addig ez, minden egyébnek hozzájárulása nélkül, átalakítja a vezetőt politikai fejjé, minthogy amannak, hogy cselekvőleges tekintélyt is gyakorolhasson, hogy utasítást másképen is, mint példája által adhasson, erre csak a közlés képessége hiányzott. A kiváló egyének kiváló helyzete, a közbenső érintkezési eszköznek, a melylyel az egyének értelmileg egymásra hathattak, a beszédnek

keletkezésével önként átment tekintély gyakorlásába, melyre a hajlamnak már előbb meg kellett lennie úgy annál, ki a tekintélyt gyakorolta, mint annál, a kin az gyakoroltatott s a mely hajlam csak a közvetítő eszköz létrejöttét várta. A személyes tulajdonokon alapulónak, tisztán a személyhez kötöttnek kell tehát azon személyes érintkezési viszonyokból önkénytesen, mondhatnám, mechanikus módon kifejlődő tekintélyt képzelnünk.

Hogy ilyen módon lesznek főnökök, ezt számos tapasztalat bizonyítja, melyeket-kijelölni nem mulaszthatjuk el

A legkezdetlegesebb népségek közé számíttatnak általánosan és kétségtelenül jogosan Ausztrália benszülőttei; bizonyos rólok, hogy politikai szervek tekintetében a legalsóbb fokok egyikét foglalják el. Némely utazók s ezek után induló ethnographusok is, minden politikai szervezettséget eltagadtak tőlök, azon legkezdetlegesebbet is, melyet a csordavezető képvisel. Azonban ha némi tüzetességgel megvizsgáljuk az ide tartozó jelentéseket, meg fogunk róla győződni, hogy e felfogás téves és a tárgy lényegéről való helytelen fogalmakon alapszik.

Hogy e részben mennyi az ellenmondás, olykor ugyanazon forrásban is, ennek bizonyítékaul idézünk egy, a megelőzőkben már gyakran idézett munkából, mely források összeállításának tekintetében rendkívüli érdemű.

»Majd sehoh sem találkoznak főnökök (Hivatkozás Eyre-re II. köt. 315. 1.); valóban konstatálva vannak a Moreton-öböl vidékén, a hol nagy tekintélyt élveznek és – úgy mond – korlátlan hatalmúak, (hiv. *D'Urville*-re a. I. 509., *Field*-re 62.) és Melville szigetén (hiv. *Meinleké* az erről való irodalom iránt); Koburg szigetéről azonban *Macgillio-ray* (I. 151.) határozottan értesít, hogy ott főnökök nem

léteznek. A délen léteznek (hiv. *Stanbridge* 286.) örökös törzsfőnökök (a mihez a magunk részéről kérdőjelt szeretnénk csatolni), a kik alatt ismét a véneknek, a családfőeknek és az orvosoknak van befolyásuk. A belsőben is léteznek, mint látszik, némely helyen főnökök, így p. o. a Koburg félszigetről délen (*Earl J. R. Gr. S. 16. 245.*), a Bogán folyó mentén (*Mitchell three exp. I. 192.* és egyebütt) hasonlóképp északon a Torres-medenczénél, hol a főnök (egy öreg ember) deszpotikus hatalmi és megkülönböztető jelűi homlokszalagot visel emutollakból (*Hack, Petermannál 1860. 301.*). A kiket közönségesen főnököknek neveznek, azok csak idősebb emberek, kik hadi tettek, nagyobb varázsművészet stb. által általános tekintélyben állanak; hatalmok gyarapszik az évekkel, bizonyos étek kiválólag őket illetik, bizonyos fegyvereket, kvarczdarabokat és több effélét csak nekik szabad viselniök. Parancsot azonban nem osztanak, csak tanácsot.«¹⁾

Gerland, véleményem szerint, itt igen helyesen jelez két tényezőt, melyek mindegyike magában lehet a kezdetleges főnökség alapjává, a hadvezéri és a theokratikus tekintély; és ha azokat, kik ily tekintély által kitűnnek, főnökökül el nem ismeri, ez nem egyéb szörszálhasogatásnál, mely a nevet megtagadja az alapon, hogy az egyéni variabilitás folytán keletkezett. Ez első társadalmi megkülönböződés, mely a társadalom öntudatán kívül önkénytesen jött létre, még nem nyert ebben nevet, s ezért főnök névvel nem illethető. De tényleg az, és lényegében csírája a politikai cselekvés központosulásának, melyben a tulajdonok által megkülönböztetett egyéniség a polgárisodás legfelső fokain is

¹⁾ *Waitz-Gerlaud, VI. 790.*

megtartja döntő erejét, valamint hogy az egyéni variabilitás alapja minden társadalmi szerveződésnek.

Túlzásnak nevezi Gerland, ha egy utazó ¹⁾ egy neméről a kormányzatnak beszél, melyet a vének, a varázs-orvos és hadi vezetők kezelnek, valamint általánosan elismert főnökökről, a kik a vándorlásokban vezetnének, szerződéseket kötnének és a tulajdont védenék, habár elismeri, hogy »azon főnökök, kik kiváló eszélyesség és más efféle által nyertek előrangot, mely természetesen nem örökös, valóban úgy lépnek fel, mint közvetítők, a hol különböző törzsek közt folynak tárgyalások, mint vezetők, mint peres ügyekben döntő véleményt mondók, stb., de minden előjog nélkül.« ²⁾ Mint ha ily tekintély gyakorlása magában nem lenne már előjog!

Hogy egy neme a kormányzatnak, olyan, minőt Hodgson erősít, valóban létezik, ezt mások jelentései is megerősítik, a mire később visszatérünk. Itt közvetlenül meg kell említenünk, a mit ausztráliai hordák vezető egyénei iránt más helyeken találunk.

»Az eddig ismert ausztráliai törzsek egyikénél sem találkozok, a kit főnökül ismernének el, habár azok mind-egyikében van néhány férfi, a ki vezet,« írja *Eyre*; ³⁾ hasonló nyilatkozatok, melyek vezető férfiakat említenek, de főnök létét kereken tagadják, gyakoriak az utazók jelentéseiben, és ezek talán legtöbbet bizonyítanak felfogásunk mellett. *Sturt* egy helyen azt mondja, hogy a törzs aggja (the elder) rendesen főnöke annak,⁴⁾ de ez szerinte is szenved kivételt,

¹⁾ *Hodgson*.

²⁾ I. h.

³⁾ *Id. Descr. Soc.* 3. 10.

³⁾ *Australia*. I. 145. id. D. S. 3. 10.

mert más helyen ¹⁾ említ egy főnököt, a ki rendkívül magas termetű volt, legalább is 6 láb 3 hüvelyknyi; ennek korát mintegy 24 esztendőre teszi. A testi erő, mely természetességgel gyakran együtt jár, kétségtelenül egyike ama tulajdonoknak, melyek kiváló állást biztosítanak s a kor is csak ha erőteljes, szerzi meg azt. Így egy más utazó említ egy főnököt, ki már öreg ember volt – mintegy 60 évesre becsülte – de csapatának többi tagját termete magasságára nézve messze fölülmúlta; ő volt egyszersmind a horda egyedüli vén embere; magassága 6 láb 2 hüvelyk (angol mérték) volt és súlya mintegy 15 könyi lehetett; kissé ugyan túlkövér, ereje mégis jelentékeny lehetett. Testének arányai rendkívül szépek voltak; melle annyira domború volt, hogy egy reá fektetett dzsida megmaradt rajta.²⁾ – Midőn a csapat útra kerekedett, a vén főnök hangos ku-ih – egész Ausztráliában elterjedt hívó kiáltással hitta össze embereit.³⁾ Midőn Nyugat-Ausztrália kormányzója 1848-ban meglátogatott egy újon fölfedezett vidéket, egy csapata a vadaknak megtámadta a társaságot. A kormányzó lelőtte a hozzá legközelebbi férfit, a ki befolyást látszott gyakorolni a többiek mozdulatainak vezetésében. Ez »pompás ficzkó« (a splendid fellow) volt, hat lábnyinál magasabb.⁴⁾ – *Mundy* említ Darling River Soundban folyam-főnököket, a kik csak egy fejsze árán engedtek vizet méríteni folyamukból.⁵⁾

¹⁾ I. m. II. 72. id. u. o.

²⁾ *Mundy*, Wanderungen in Australien. Leipzig, 1856. Aus dem englischen. S. 79.

³⁾ I. h. 90.1.

⁴⁾ *Chauncy*, Notes and Anecdotes of the Aborigines of Australia. Benfoglalva *Smyth* i. m. függelékében, II. 227.

⁵⁾ Wanderungen stb. 85.

Bizonyos, hogy a kor is, ha a mellett erőteljes volt szerzett tekintélyt. A »pinnaru« szó, melylyel az utazók jelzik ama véneket, kik csapatjokban nagyobb befolyással bírnak – valóban annyit jelent, hogy »öreg ember.« Azonban *Smyth*-nél »nagy ember«-rel is adatik vissza¹⁾ és kétségen kívül tekintélyes, vezető férfiakat jelent, valamint a kora középkorban a régi frankoknál senior és a török törzseknél akszakál.

Azonban testi erő és merészség magokban is leggyakrabban adják meg a döntő befolyást; a már említett példákön kívül inég a következőket találom: az 1832-33. év táján egy hatalmas vezető két társával együtt törbe ejtetett és elfogatott. E férfiak nevei voltak: Yagan, Daumera és Nyinyinni. Yagan az »Upper Swan« törzsnek volt egyik főnöke. Magas, atletikus és izmos termetű volt és külsejében a »vad«-nak erős vonását bírta. Egyébkép méltóságteljes és udvarias viselete tekintetében egy angol született törvényhozóhoz hasonlítják. De olykor a vadember szenvedélyei lebbentek meg homlokán, nem engedvén létrejönni bizalmat. Szép jellem volt, de e mellett réme a gyarmatnak-Törzse (csapatja) 70-80 embert számlált.²⁾

Az angolok egyes benszülötteket olykor a király nevével is ruháznak fel, habár mindig parodizálva, így *Smyth*-nél említetik »Benbow király, ki 1848-ban nagyon ismeretes volt Melbourneban,« és »Vilmos király, három törzs főembere« (principal man), t. i. a Barrabul, a Bun-ung-on ás a Leigh-folyó törzseké.³⁾

¹⁾ P. o. II. 306.

²⁾ *Chauncy* i. h. 226. 1.

³⁾ *Aborig.* I. 158.

Más tulajdonok is, mint testi erő és kiváló bátorság,, kiemelik olykor az egyest, így találó ész és bizonyos ügyeségek. *Mitchell* egy példáját mutatja be ama »qualifikációk«-nak, melyek vad törzseknél kitüntetik a főnököt. »Néhány vadember, miután hiába törekedtek egy oposszumot kikapni a fa odvából, melybe elbújt, előkurjantotta (az ismeretes ku-ih-val) a »király«-t. Királyi barátunk előjött, egy pillanat alatt felkúszott a fára és rövid szemle után, hallgatódzva apró pálczikákat ejtett a fa odvába, mire annak egy alább lévő helyét jelölte meg, hol társai lyukat vágtak s egy pillanat múlva az oposszum kezökben volt.«¹⁾

Egy főnöke a Yarra-törzsnek, nevén Billi-billari szintén említetik *Smyth*-nél.²⁾

A vezetőknek ig gszolgáltató és policziális tevékenységének is biztos tanúságon alapuló nyomai tapasztaltattak. »Ha valamely férfi féltékeny és mást gyanúsít, hogy felesége vagy leányai iránt túlságos figyelmet tanúsít, a főnök (ki e helyen headman-nek neveztetik) megvizsgálja a dolgot. A dologban érdekeltek ilyenkor nagyon izgatottakká lesznek és nem ritkán ütlegek cseréltetnek, a mit vívás követ. A szomszédok nem avatkoznak be, de a főembernek feladatahoz tartozik, hogy ily esetben bíróilag és végrehajtólag lépjen fel. Eldönti, hogy melyik a hibás és ezt megfenyíti. Ha ketten vagy hárman veszélyes fegyverekkel vívnak is, a körülállók nem szakítják félbe a küzdelmet, mert ennek ellenőrzése, mint általánosan el van ismerve, a főnök feladata, és bármint cselekedjék is, az mindig jól van téve. Ott áll a vívók mellett paizszal és azon veszélyes, fából

¹⁾ *Australia*. I. 203. id. Descr. Soc. 3. 7.

²⁾ I. m. 136.

készült fegyverrel, melyet lengilnek vagy leoneilnek hívnak, egyaránt kész védni és vágni és ritkán hibázza el a közép-utat túlkönnyii büntetés és boszuteljes tett között.«¹⁾

Tisztelendő Hartman úr azt mondja, hogy ha egy *fekete ember* gyakran hazudik és csal, a főnök meginti őt; ha mindamelllett ismétli hibáit, a dolog vívással üttetik el. Egyébiránt hazugság és csalás csak akkor található kár-hoztatással, ha »*fekete*« kárára történt.²⁾

A híres utazó, *Sir George Grey* szerint, »az ausztráliaiak teljesen visszautasítják a személyek és osztályok egyenlőségének fogalmát... Babonás hiedelmek és hagyományos szabályozásaik főiránya oda czéloz, hogy bizonyos osztályoktól megtagadjon jótéteményeket, melyeket mások élveznek. A kedvezményes osztályok, a vének vagy az erősek, előnyeiket a női nem, az ifjak és gyengék rovására érik el, kik a lealacsonyulás reménytelen állapotára vannak kárhóztatva.«

Smyth hasonló értelemben nyilatkozik: »A benszülött törzsek kormányzata nem demokratia; ott vannak az orvosok és a varázslók, kik némely körülmények közt a legfőbb hatalmat gyakorolják; ott vannak a harcosok s nyugtalan időkben ők az urak; léteznek rajongók, álomlátók, a kik a mozdulatokat vezetik, a míg jóslataik teljesülnek vagy el vannak felejtve; aztán ott vannak a vén emberek, a tanácsadók, a kiknek véleményadása nélkül a harcosok nehezen indíthatók meg; ott vannak végre a vén asszonyok, kik nézeteket zajosan vitatják és szácsárságukkal s (a jövőt illető) fenyegetéseikkel igyekeznek befolyásolni a vezető férfiakat. A fiatal embereket s az idősbek közül azokat, kik semmi

¹⁾ *Smyth*, I. 129.

²⁾ I. h. 130. I. jegyzetben.

által ki nem tüntették magokat, a nőket és gyermekeket a törzs főembere vezeti; az azonban csak olyan irányban cselekszik, a melyet a vén emberek, a boszorkánymesterek s az álomlátók helybenhagytak.«

Noha e főemberek és a papok mindegyikének magának kell megkeresnie táplálását és kellékeiről magának kell gondoskodnia, csupán nők segélyére utalva és egyiknek sincs, a kit szolgájának lehetne nevezni, azért mégis mindegyikük élvezi azon gyönyört, mely a hatalom gyakorlásában áll. Ha orvos rendel és engedelmességet talál, ha álomlátó álmodik s álmái valókép fogadtatnak el; ha harczos, követik a vívó férfiak; vén ember iránt valamennyien tiszteletet tanúsítanak.«¹⁾

Ha némely ausztráliai hordában az »orvosok« gyakorolják a legfőbb hatalmat, ezek úgy tekintendők, mint theokratikus főnökök, a minők világszerte találhatók, de a kik nagyságuk tetőfokát, a korlátlan kényúri hatalmat, melyet olykor császári kiterjedésű birodalmakban gyakorolnak, nem Ausztráliában és ehhez hasonló természeti viszonyokkal bíró földrészekben érnek el, hanem más természetű vidékeken, a mint ez később ki lesz fejtve.

Az ausztráliai főnökök létezéséről és minősítéséről való ezen adatok befejezéséül még egy értesítőnek szavait idézzük, ki azok létezését tagadja, de további adatai által igazolja nézeteinket ez állás jelentősége és eredete iránt: »Sokat írtak főnökségről, de semmi ilyes nem létezik; bizonyos igaz, hogy létezik néhány férfi – közönségesen a legmerészebbek és legerősebbek és igen gyakran azok, kik a legtöbb viszályt okozzák – a ki befolyást nyer törzsében,

¹⁾ I. h. 126. és köv. l.

de ezek nem bírnak elismert tekintélylyel, mint az amerikai vadak főnökei. – Ha valami tolvajság vagy valami szegése a törzsi hagyományos szokásnak fordul elő, ezt a törzs vezető férfiai (leading men) vizsgálják meg.«¹⁾ Tehát nem »chiefs« (főnökök), hanem »leading men.« Nem egy-e ez?

E vezető férfiak gyakran ki lesznek tüntetve eltemetésük módja által. »Sir Thomas Mitchell rajzot közöl két főnök sírjáról egy halom csúcsán. Úgy látszik, mint ha oda lettek volna temetve a feltámadás reményében azon szándékkal, hogy ha felkelnek a halottaktól, azonnal áttekinthessék a területet, melyen egykor uralkodtak.«²⁾ A wailwuntörzsnél főnököt vagy rendkívüli tisztelettel tekintett egyént odvas fába temetnek. A tetemet előbb fahéj-koporsóba fektetik, melynek nagyságát az elhalt iránti tisztelet mértéke szerint szabják meg; így Sparke mint szemtanú jelenti, hogy egy főnöküket 13 láb hosszáságú koporsóban temették el.³⁾

Tasmania benszülötteinek, a jelentések szerint, nem voltak főnökeik egyik törzsüknél sem, noha e címet fehérek gyakran alkalmazták olyanok irányában, kik ügyesség és bátorság által társaiknak fölébe emelkedtek.⁴⁾ – Ez annyit jelent, hogy habár főnökök nevét nem viselték is, de valóban azok voltak.

Tasmania most kihalt lakóiról is el volt mondva, hogy minden politikai intézmény hiányában éltek. De azért mégis találkozunk adatokkal, melyek ekkép szólnak: »a gyarmatosok elleni harcaikban egy vezető parancsa alatt vittak;

¹⁾ *Le Souef*, ISTotes on the Native of Australia. *Smyth*, Aborig. függelékeiben II. 295.

²⁾ *Ridley*, Kamilaroi, 159.

³⁾ I. h. 160.

⁴⁾ *Smyth*, II. 389.

a vezető vagy főnök óriási termetű volt,«¹⁾ továbbá egy gyarmatos házának ostrománál »egyikök, nyilván a vezető, óriási termettel bírt, fegyverét pihentetve állott és nyugodtan osztott parancsot a törzsnek.«²⁾

A Torres tengersizos lakóiról is olvassuk, hogy nincsenek főnökeik, »azok, kik e méltóságot viselni látszanak, csupán befolyással bírnak nagyobb harczképességök, észélyességök, megbízhatóságuk vagy nagy gazdagság folytán.«³⁾

Ha az ausztráliai és tasmániai vadak csapatairól, a jelentések összeségéből kitűnik, hogy azok élén vezetők állanak, kik egyéniségüknél fogva emelkedtek társaik közt kiváló befolyásra, s épen ez által a főnöki állást, eredeti és valódi hamisítatlanságában képviselik, mit az értesítők egy részének tagadása, az alapnál fogva, melyen történik, inkább bizonyít, semhogy kétségbe helyezné – Brazília benszülött lakosságáról az éleseszű és széles ethnographiai ismeretekkel bíró Martius, ki éveket töltött az ottani törzsek körében, a legvilágosabban konstatálja, hogy politikai állapota ugyanez, noha azon különbséggel, hogy itt a főnöki tiszt elismertebb, kézzelfoghatóbb jelleget mutat, anélkül azonban, hogy e népeknek is egy jelentékeny részénél a hagyomány által megállapítva, mintegy törvényesítve lenne, vagy általános szükség-érzeten alapulna ez állás.

Martius jelentését a brazíliai népek főnökei iránt, következőleg nyitja meg:

»A gyengébbek, gyávábbak, restebbek alárendelkezése valamely egyén alá, ki a többit testi és szellemi erőre

¹⁾ *Bonwick*, Last of the Tasmanians. London, 1870. p. 51. id. Descr. Soc. 3. 15.

²⁾ Id. h. A 225. lapon is említetik egy főnök.

³⁾ Inkes és Macgillivray nyomán *Gerlaud*, Anthropol. VI. 656.

nézve felülmúlja, mélyen gyökerez az emberi természetben; és lényegesen ezen alapszik a főnök állása és méltósága Brazília őslakóinál. Csupán személyes tulajdonok emelnek a borda, a törzs vezérévé vagy előljárójává.«¹⁾

Egy kitérés után, Dél-Amerika egyéb népeire, ekkép folytatja: »A brazíliai őslakóknál a főnök méltósága és hatalma mindenkor mulékony, személyes viszonyokon alapuló, alacsony fokon állott és áll...«²⁾

»Testi erő, ügyesség, bátorság, eszélyesség és különösen azon, az indiánoknál ritka fölgerjedése a nagyravágyásnak, hogy nem átalja a fáradságot másokért gondolkodni, azért, hogy vezesse őket és parancsoljon nekik: ezek a tulajdonok, melyek a főnököt jellemzik...«³⁾

A kivételeket megengedve, Martius általában úgy értesült, hogy a választás formáság és a családi viszonyokra való tekintet nélkül megy véghez. Előtte úgy tűnt fel, hogy a főnök a legfőbb méltóságot, társai körében, személyiségének ereje által ugyanannyira *veszi* magának, mint a menynyire az összeség őt megkínálja vele. A többség tompasága és lustasága Ítélet nélkül meghódol azon egyes magasabb belátásának és vállalkozó szellemének. Ilyen körülmények közt a vezér méltóságát inkább hallgatag beleegyezés, mint szerződés folytán bírja, Nem rendeli magát alá meghatározott kötelezettségeknek és a többiek alá rendelkezésök által nem mondják ki uralmának egy meghatározott fokát. Béke idején kevésre szorítkoznak a főnök ügyei. Perlekedő felek ritkán előforduló panaszait kihallgatja és véleménye szerint

³⁾ *Martins*, Von dem Bechtszustande unter den Völkern Brasiliens. München, 1832. p. 14.

²⁾ I. h. 15. 1.

³⁾ I. h. 16. 1.

ítél azokban, többnyire a varázslóval vagy orvossal (pazsé, piacsé) is megbeszélvén a dolgot; a községi gyűléseken elnököl, szabályozza a szomszéd törzsekkel való összeköttetéseket – a kiknek követői rendszeren hozzáállanak – szövetségeket kötve, vadászat-közösségre nézve összebeszélve stb. Azon esetben, ha a község már érintkezésbe jött brazíliai kereskedőkkel, ő mint a legravaszabb és legtapasztaltabb, többnyire megbízottja a többinek; ő köti az alkut, adja és veszi a csere-czikkeket, stb.

Ilyen körülmények közt nagyon természetes, hogy a főnök tekintélyének foka személyes tulajdonaitól függ, habár »ezen egyesnek nézetei és kívánalmai iránt általában nagy odaadást tanúsítanak mindnyájan.«¹⁾

A mit Martius itt Brazília népeiről elmond, az, mint a szemügyre veendő jelentésekből tapasztalni fogjuk, a kezdetleges fokokon, melyekkel egyelőre foglalkozunk, nagyon általános; nem csupán az egyénisége által társai fölé emelkedő, úgyszólván önkényti keletkezésű főnököknél, hanem ott is, hol a főnök rendszeres hagyomány szerint választatik és nemkülönben a hol méltósága örökössé vált, tekintélye és befolyása szempontjából szerfelett sok függ annak egyéni tulajdonaitól. Egyébiránt ez észrevételt csak azért korlátoztuk a kezdetleges fokokra, mivel közvetlenül azokkal foglalkozunk; a ki a népek történetét ismeri, az észrevette, hogy minden fokon, és bármikép szabályozott kormányrendszer mellett a rész, melyet az uralkodó vesz a közügy vezetésében, a dolgok irányzásában, mindig arányos annak uralkodói képességeivel; a Parlamentarismus és a miniszteri fele-

¹⁾ I. h. 17. 1.

lősség sem zárják ki hatalmasabb szellem érvényesülését. Nem oly általánosan áll, hogy az uralkodói képességek hiánya mindig korlátolná is az uralkodók befolyását társadalumokra. Különösen a theokratikus uralmak azok, hol a legkorlátlanabb egyéni deszpotizmus fentarthatja magát a fejedelem teljes képtelensége mellett is. De ezek eredetéről és lényegéről később fogunk beszélni és visszatérünk e kitérés után jelen tárgyunkra. Egyébiránt Martius előadása a brazíliai hordavezetőről annyiban is érinti a megpendített kérdést, hogy kitűnik abból, miszerint a személyes erély által szerzett befolyás is emelkedhetik a kényuraság fokáig.¹⁾

Különben e törzseknél is a főnöki vezetés mellett megtartja jelentőségét az összeség véleményének és akaratának tényezője a gyülekezet képében, melyben a családok, vagyis az önálló háztartások főinek van joguk megjelenni, kik többnyire idősb emberek; ifjakat e gyülekezetekben Martius soha nem vett észre. A főnök előadja a tárgyat s azután a többieket sorban felhívja, hogy szóljanak hozzá. A tárgyat, úgy látszik, minden irányban megvitatják és a határozatot, mivel az indián nem átallja korábbi meggyőződését mással fölcserélni, többnyire egyhangún hozzák.²⁾

Háborúban a főnöki tekintély nagyobb kiterjedést nyer. Ekkor csak néhány bizalmasával vagy a varázslóval tanácskozva, nagy hatalomteljességgel parancsol és parancsát föltétlen engedelmességgel követik.³⁾

¹⁾ I. m. 17. és 18. 1.. hol: Für den eigenen Stamm wird der übermächtige Häuptling zur Geisel.« stb.

²⁾ I. h. 23. 1.

³⁾ I. h. 22. 1.

Bizonyos, hogy gyakori harcok, a jelentőség folytán, melyet azok által a legkarczképesebb egyének nyernek, a főnöki hatalom mindig és mindenütt gyarapszik kifejlődésében. A támadó vállalatok izgalmaiban a közharczos önkénytelenül is alárendelkezik azon harcosnak, kinek erényét felsőbbnek ismeri el. A harcz, a létért és jólétért való küzdelem, leghatalmasabb tényezője volt a főnöki hatalom első keletkezésének is. Ekkép a küzdelmi állapot, mely az organikus világ addigi fejlődésében a legfőbb ható eszköz volt, előmozdította a társadalmi fejlődést is, annak kezdetleges szakáiban; sőt be keilend ismerni azt is, hogy még későbbi fokozatokon is a haladásnak s ezzel a fejlődésnek siettetésére szolgált és kiterjesztésére s a kultúra, valamint a politikai fejlődés tekintetében terjesztőleg hatott. Csak korunkban érkezett el amaz állapot, midőn a harcz, kiválólag a mívelt nemzetek közti harcz, a további haladásnak határozottan akadályává lett, rontólag hatva annak általános menetére.

De visszatérünk közvetlen tárgyunkra. Hogy a harci állapot a főnöki hatalom kifejlődését előmozdította, kitűnik abból is, hogy neveztetnek népek, melyeknél az ilyen társadalmi megkülönböztetés csupán a harcz idején létesül; így az athapaszk- vagy kenai-népcsalád messze délre elszakadt tagjai, a texasi és új-mehikói apacs és navaho népeknek csak háborúban vannak főnökeik, míg békében csupán a szegények állnak bizonyos függésben a gazdagoktól.¹⁾ Ez

¹⁾ *Waitz*, *Anthrop.* III. 125. Ugyanez író következőleg szól az észak-amerikai indiánokról általában: Minden ember teljesen szabadnak és felelősségtelennek gondolván magát minden cselekvése tekintetében; csupán személyes, önkénytes engedés volt, ha a főnök szavára hajoltak. Csupán háborúban változott meg a viszony többnyire, mint-

így van Új-Gruinea pápuáinál is, kiknek falvaiban a vének kormányoznak; háború idején azonban a legvitézebbet állítja a nép a mag a élére. ¹⁾

Az eddig felsorolt népekhez, melyeknél sem választott, sem örökös főnök nem, de elismert főnökök ennek daczára léteznek, sorakoznak a komanchék is, egy kiterjedt és harczias nemzet, mely folytonos rablójárataiban az apacsékkal és navahókkal versenyzett, mielőtt az amerikai Unió erélye részben békére kényszerítette őket, mire Mehiko gyenge kormányai soha nem voltak képesek. Rólok Schoolcraft írja: »A főnök állása nem örökös, hanem eredménye az illető személy felsőrendű ravaszságának, ismereteinek, vagy hadi sikereinek, vagy valamely olyan cselekedetnek vagy cselekedeteknek, a melyek érdeme szerint rangot kölcsönöznek neki. A tanácsban tárgyalt ügyek mindenkor hozzájárulhatok a közvéleménynek s a főnökök azok, kik ezt kifejezik és magyarázzák. Ez utóbbiak leginkább a harczosokkal tanácskoznak. ²⁾

A komancsék nagyobb csapatainak élén többnyire a legkitűnőbb harczosok állanak. ³⁾ A főnökök tekintélye különben, főleg tanácsadásban, nem rendelkezésben nyilvánul, és inkább személyes befolyáson alapszik, mint a tiszttel való felruháztatáson. Ezek mellett apróbb főnökök vagy vezetők léteznek, a kik rabló vállalatoknál apró csapatokat vezetnek. Bárki, a ki alkalmat talál és felhasználja azt lovak és

hogy az általános biztosság és a vállalat sikerülése ilyenkor szigorú fegyelmet és a főnök diktátori hatalmát szükségesnek tüntették fel.

¹⁾ *Bastian*, *Eechtsverh.* 146.

²⁾ *Schoolcraft*, *Exped. to the Sources of Mississippi Eiv.* London, 1855. Id. II. 130. id. *Descr. Soc.* 6. f. 11. 1.

³⁾ *Möllhausen*, *id. Descr. Soc.* i. h.

skalpok rablására, igényt táplálhat főnökül tiszteltetni és fokozatosan éri el ezt *hallgatag népszerű elismerés által, semmi olyas, mi alaki választáshoz hasonló volna, nem létezvén* a komancsoknál. Ha valami társadalmi nehézség fordul elő nálok, eligazítatik az, ha ugyan általában eligazítatik, a jelenlevő főnökök tanácsa által, az idősb család- atyák részvételével s véleményök többnyire, ha nem is mindig, elfogadtatik a perlekedő felek által; egyébiránt kevés sérelem fordul elő köztök és családi vagy személyes ellenségeskedés ritka.¹⁾

A sosenikről vagy kígyó-indiánokról²⁾ olvassuk, hogy nálok minden ember a maga ura és hogy az egyedüli ellenörködés, mely alatt viselete áll, egy főnök tanácsa, a kit a törzs többi tagjainak véleményére gyakorolt befolyása támogat. A főnök maga nem más, mint az, ki legtöbb bizalmat élvez a harcosok közül; rangját nem különbözteti meg semmi tiszteletjel, sem annak reáruháztatása valami szertartással nem jár, hanem tisztán társainak jókívánságai és felsőbb érdemei által jön létre. Szorosan véve, nem élvez hatalmat; javasolhat, utasíthat, de rendeleteinek semmi nincs azokra, kik hajlandók neki engedelmeskedni és melyek önkény tes hódolatukat bármikor megvonhatják tőle. Tekintélye, mely nem élheti túl a bizalmat, melyen alapú, gyakran hanyatlani szokott a főnök személyes erejével, vagy átruháztatik egy szerencsésebb vagy kedveltebb hősre.³⁾

¹⁾ *Schoocraft*, u. o.

²⁾ Lakhelyeik a szikla-hegyekben (Rocky-Mountains) a Misszúri forrás vidékén feküdtek; maradványaik most távolabb nyugaton élnek.

³⁾ *Lewis and Clarke*, Travels to the Source of the Missouri.

A peserékről (tűzföldiek) még általánosabban, mint az ausztráliai törzsekről tagadják a jelentések, hogy bármi néven nevezendő kormányzatuk volna. Mindazonáltal találkozzunk az utazók értesítéseiben ilyenekkel, hogy »a tűzföldieknél egyiknek a másik iránti felsősége nem létezik, kivéven azt, mely a kor, éles ész (sagacity) és bátor viselet által lassankint megszerezhető.¹⁾ – Tehát az egyéni felsőbbség hatása itt sem hiányzik.

Az eszkimókat illetve hasonló ellenmondások vannak napirenden, mint az ausztráliai bensülöttekre nézve. Az értesítések egy része össze van állítva Descr. Sociol. 6. f. 10.1. – Hearne (Journ. fr. Prince of Wales Fort. etc. p. 161.) azt mondja, hogy teljes szabadságban élnek és senki nem kövé-éi, sem ismer el felsőbbséget, kivéven, a mi a szülők és gyermekek közti viszonyt illeti. Hall szerint régebben voltak főnökeik, de most nincsenek. Semmi politikai szervezések nincsen. Minden községben, úgymond, létezik valaki, a ki koránál, furfangosságánál vagy személyes vitézségénél fogva tisztelettel tekintetik és kinek véleménynyilvánításait a szokottnál nagyobb deferenciával hallgatják meg; de semmi hatalmok nincsenek.²⁾ Hayes³⁾ említ egy főnököt, ki ősz hajú öreg, egy másikat, ki nagy erejű ember volt. A grönlandiak, Crantz állítása szerint, közönségesen engednek valamely korosabb családtya felsőbb bölcsességének, a ki az időjárás megjósolásában és tengeri kutya-fogásban nagyobb ügyességet tanúsít. Ez a háznak – megjegyzendő, hogy számos

¹⁾ *Fritzroy*, Voy. of the Adv. a. Beagle. II. 178. id. Descr. Soc. 3. 10. 3

²⁾ *Life with the Esquimaux*, London, 1864. II. 316.

³⁾ *Arctic Boat-Journey*, London, 1860. p. 131.

család lakik a grönlandi eszkimók hosszú házaiban, melyeknek az egyes családot illető szűk tere állatbőrökkel van elkülönítve – északi végén lakik és. abban a tisztaság és rend fentartására ügyel fel.¹⁾

A nyugot-észak-amerikai eszkimókról Bancroft írja, hogy olykor valamely idős vagy ügyes ember befolyásra tesz szert a törzsben és uralkodik társam. Egyébiránt névszerint elismert, sőt örökös főnökök is említetnek ezeknek némely törzsénél.²⁾ A Kotzebue-öböl táján egy erős fiatal ember volt főnöknek tekinthető, mivel ennek minden rendeletét pontosan teljesítették.³⁾

Vége megemlíthető, hogy a busmanoknál, kik a gyarmatosok pusztításai előtt kralokban (falvakban) éltek, de kikenél ama pusztítások⁴⁾ folytán minden társadalmi kötelem elveszett, létezik egy neme a deszpotizmusnak: a testi erőé. Egyedül ez létesít nálok megkülönböztetést; de olyat, hogy a gyengébb, ha életét meg akarja menteni, kénytelen az erősebbnek átengedni fegyvereit, feleségét és gyermekeit is.⁵⁾

Ez értesítésekből, ha kiviláglik egyrészt, hogy legalább a keleti eszkimóknál főnököt jelentő vagy hasonló értelmű cím nincs elismerve és nem szokásos, de másrészt Hall és Crantz jelentéseiből kétségtelen, hogy az apró közösségekben egy-egy férfi, ki egyéniségével a maga körében kitűn, befolyást, tekintélyt, ha mérsékeltet is, gyakorol.

A vérrokon-csapat, melynek kebelében élő egyének közül egyik meg van különböztetve az által, hogy a társak

¹⁾ History of Greenland, London. 1820. I. 160.

²⁾ Bancroft, I. 60.

³⁾ Koizebue's Yoy. I. 235. id. Bancroft által.

⁴⁾ L. Waitz Anthr. II. 333. és köv.

⁵⁾ Lichtenstein id. Descr. Soc. 4. 9.

figyelméből több irányú: az ő személyére, cselekvésére és beszédére, mint a többiek közül bármelyikre, a mi által ő központtá válik, a melyet a viszonyhatás különleges köteléke köt össze a kör minden egyéb pontjával; az ilyen csapat az, melyet a legkezdetlegesebb társadalom képletéül állíthatunk fel. Ha igazat mondanának ama jelentések, melyek nép fajokról szólnak, kiknél az állami hatalom minden csirája, a főnöki tekintély minden nyoma is hiányoznék, kénytelenek volnánk ezen népek állapotát nem ősinék és kezdetlegesnek tartani, hanem azt hinni, hogy e népek számára nem voltak megadva a további fejlődés föltételei, és hogy örök vesztelés egy állapotban, ellenkezően a természet törvényével, ilyen körülmények közt haladás lehetetlen lévén, hanyatlásnak kellett beállnia s ekkép lesülyedtek nem egy előbbeni fokra – a mi lehetetlen, mert a kezdetlegesre nem létezik visszatérés – hanem oly állapotba, mely a fejlődés lépcsőfokozatában hiányzik. Egyébiránt alapos okunk van azon meggyőződésre, hogy az érintett jelentések a tekintélygyakorlat kezdetleges módosatairól való téves felfogáson alapúinak, a mennyiben az illetők bizonyos formák és nyilvánulások várakozásában vették szemügyre a társadalmi rendet s azokat nem találván fel, kimondták ítéletüket,¹⁾ mely különben kifejezéseik értelmében sem involválja minden tekintélynek teljes hiányát, mint erről meggyőződünk. Mielőtt a társadalmi szervezet további fejlődésének nyomozásába ereszkednénk, ama tényekről van még mit mondanunk, melyeknek a legkezdetlegesebb társadalmi kép-

¹⁾ Talán fölösleges jelezni is, hogy létezhetnek népek, melyek nyelvben: »főnök, tekintély, vezetés« stb. kifejezésére szó nem létezik és melyeknél mindez mégis megvan.

let szerveződését tulajdonítjuk. Ezek jellemével valamivel tüzetesebben foglalkozni, kívánatosnak tűnik fel, mivel a további fejlődésben is megtartják azok fontos szerepüket habár mellettük ott egyebek is járulnak hozzá a dolgok alakításához, valamint azért is, mivel az általok létrehozott kezdetleges egység úgy is tűnik fel, mint számos felebbvaló, ha nem is a legfelső társadalmi képletek alakító sejtje, mint része összetettebb egészeknek.

Minthogy véleményünk szerint az emberi faj társadalmi mindnyájan megegyeznek abban, hogy egyes egyéneknek nagyobb befolyást engednek, azok cselekvényeinek, szavaiknak több figyelmet szentelnek, mint másnak, ez az első fejezet elején mondtak s a jelenben ismételték alapján azon következtetésre vezethetne, hogy e sajátság a fajjellegben gyökerez, mint egyéb olyan általános sajátságai a társadalomban élő embernek, melyek a társadalmak mindnyájában különbség nélkül és csak a társadalmi viszonyok szerint módosulva feltalálhatók; ilyen bizonyosan létezik az ember fizikai tulajdonain kívül néhány erkölcsi vagy lélektani is. – De sőt az is kitűnt, hogy felfogásunk szerint a tulajdon mely létrehozza a társadalom első szervét, nem is kizárólagos sajátja az emberi fajnak, hanem az állatfajok egy részénél is nyilvánítja jelenlétét, a csorda- vagy falka-vezetők által elfoglalt állásban, mely ugyanazon tényezőkön alapul, mint az emberi csapat-vezetőké, csak hogy ez utóbbi megkülönböztetett jelentőségét a beszéd adománya által nyeri, míg alapjaiban az állatfajokkal is közös tényezőkben gyökerez.

Ezek: 1-ször az egyéni különbségek, azon határokon belül, melyeket a fajjelleg megszab,¹⁾ vagyis a variabilitás

¹⁾ Tudniillik egy adott időponton, mert idő folytában a varia-

körén belül; 2-szor a tulajdon, melynek alapján ez eltérések észrevételnek a társak körében és befolyást nyernek a kölcsönös viszony jellegére. – Ez utóbbi valóban közös sajátjául is tűnik fel azon felsőbb (aránylag fejlettebb agygyal is bíró) állatoknak, melyek csapatokban élnek és melyek faján belül erősebb fokú egyéni variabilitás mutatkozik.

Ez t. i. az egyéni variabilitás, vagyis az egyfajú szervezetek eltérésének szabálya, mely kisebb vagy nagyobb mértékben az állati, úgy, mint a növényi szervezetek minden fájának közös, még sokkalta általánosabb hatású törvény jellegével bír: mert *ezen* az egy fajhoz tartozó egyének tulajdonainak s illetőleg a bírt tulajdonok fokának az egyeseknél való *különbözésén* alapszik a létért való küzdelem által eszközölt természetes kiválasztás, mely az állat- és növényfajok eredetét alkotja, mint Darwin és követői csalahatatlanul bebizonyították. Az egyéni variabilitás hiányában nem lehetne helye a kiválasztásnak, mely a tulajdonaik magasabb foka által megkülönböztetett egyéneknek biztosítja a létet s ezzel utódok hagyását. Az utódok első nemzedékénél – minthogy vagy mindannyian, vagy túlnyomólag tulajdonaik által az átlag felett álló egyénektől származnak – e tulajdonok átlaga is magasabb lesz, mint az előbbeni nemzedéknél s e magasabb átlagnak is ugyanannyival fölébe fognak, a variabilitás folytán, emelkedni eme nemzedék kitünőbbjei, a mennyivel szülőik a magok nemzedéke átlagának álltak volt felette; eme magasabb foka szerint a tulajdonoknak ismétlődik aztán újból a kiválasztás?

bilitás következtében, kapcsolatban kiválasztással, a faj is átalakul jellegében.

melynek követelményei nemzedékről nemzedékre magasabbakká válnak, minthogy ugyanazon processzus, mely egyik fajnál emelheti nemzedékről nemzedékre a szükséges tulajdonok fokát, hasonló hatást gyakorol az ellenséges fajoknál is, melyek ellenében a küzdelem foly. Egy legegyszerűbb példa által kívánjuk megvilágosítani e tételt: képzeljünk egy szigetet, melyen két állatfaj él, egyik növényi táplálkomásik ragadozó, mely táplálában az előbbeni van utalva. Hogy e két faj hosszabb időszakon át megélhessen itt egymás mellett, bizonyos ellensúlyra van szükség közöttük, mert ha a ragadozók mindnyájan képesek volnának a kérődzőket beérni s illetőleg ha ezek mindnyájan beérhetnének a ragadozók által, úgy a kérődzők csakhamar ki lennének irtva, mire táp hiányában a ragadozóknak is szükségkép ki kellene veszniök. A két faj képességeinek kölcsönös egyensúlyát, mely mindkettő kivesztét meggátolja, épen a természetes kiválasztás által kell létrejötnék gondolni, melynek befolyása alatt párhuzamosan fejlődtek ki ama fajok. A leirt körülmények közt mindkét fajnak gyorsasága, a ragadozók ravaszsága és a kérődzők éber óvatossága nemzedékről nemzedékre növekedni fog, mert az utóbbiak közül a legjobb futók s a legjobb szaglásúak fognak megélni s utódokat hagyni, míg a gyengébbek martalékul esnek; a ragadozók közül az ügyesebb ugrók és hajhászok lesznek ugyanerre képesek, míg a kevesebbé ügyesek éhen fognak veszni. A kérődzők minden következő nemzedéke több jó futót és jó szaglásút fog magában foglalni, mint az előbbeni, mert ennek azon egyéneitől származik kizárólagosan, melyek azon tulajdonokat nagyobb mértékben bírták és azok, melyek a magasabb átlag felett kiválnak mint legkitünőbbek, ugyanannyival fognak

kimagasodni abból, mint a korábbi nemzedék legkitűnőbbjei az akkori alacsonyabb átlagból. Mindamellett ragadozók üldözéseitől nem szükségkép többen, mint az előbbi nemzedék sorából fognak menekülni, mert ezeknél is a leg-erősebbek magzataiból áll az újabb nemzedék s ennél fogva a nélkülözhetlen tulajdonok átlagában magasabban fognak állani, mint a megelőző s kiváló egyéneik ugyanannyival a jelen átlag felett, mint a korábbinak kitűnőbbjei az akkori felett. Természetesen nem szükség e példában, melyben a küzdelem föltételei a legegyszerűbbekre redukáltattak, betű szerint venni az egyensúlynak változatlanságát; ez bizonyára meg lesz olykor zavarva, de megzavartatása annyival erősebb reactiót fog szükségkép eredményezni, mely helyreállítja vagy az ellenkező végletbe hajtja a mérleget. – így a létért való küzdelemben való kiválasztás folytán a faj átalakulását okozza az egyének különböző volta, mert egy tulajdonnak rendkívüli mértékben való kifejlesztése az egész szervezet átalakulását föltételezteti s a vázolt viszonyokhoz hasonlóképesek lennének ragadozó és növényevő lajhár-faj okból párduczokat és gazellákat nevelni. – E rövid kitérés talán nem volt felesleges azon olvasóinkkal szemben, kik nem eléggé méltányolták a jelentőséget, mely Darwinnak a fajok átalakulásáról való elméletében az egyéni variabilitás tényét megilleti.

Ezzel tehát, mely a természetes kiválasztás által alapjává lett a szervezetek és mind magasabb szervezetek kifejlődésének, úgy találkozunk a társadalmi alakulás kezdetén, mint azon elvvel, melyen az első társadalmi szerv kifejlődése alapú. Utóbb pedig meg fogunk győződni, hogy a társadalmaknak általában, a legkifejlettebbeknek is, összes szervezete – melynek lényege a feladatoknak megosztása, a

társadalmi egyedek, úgy, mint a hatáskör által képzett egyed-csoportok közt – valódi természetes alapját az egyéniségek közötti eltérésekben, az egyéni variabilitásban bírja. A politikai s a művelődési történetben tagadhatatlanul nagy számúak az esetek, melyek a mondott elvvel szemben ellentétet mutatnak, noha mindannyian az emberi természetben gyökereznek, mégis úgy tekintendők., mint az uralkodó és általános irányzattal ellentétben állók, hasonlóan mint ama tünetnyek, melyek a szervezeti alkatból eredvén, a szerves testek fejlődését olykor megakasztják, helytelen irányba terelik, vagy meg is szüntetik, de a nélkül, hogy az organizmusok nagyobb része ezért fejlődési útját szabályszerűen be ne fejezhetné.

A variabilitás elvének ezen hatása szorosán összefügg azzal, hogy a társadalom megalakulásával az egyén és egyén közt a létért addig folyó küzdelem a társadalom körében megszűnik, vagy csupán lappangva s valójában nem a létért, hanem jobblétért s az életfentartáson túlmenő vágyak teljesüléséért foly tovább. Ugyanazon egyéni tulajdonok, melyek az egyén és egyén közti küzdelemben birtokosoknak megszerzik a győzelmet, a nagyobb testi erő és ügyesség, vakmerő bátorság, életrevalóbb ész, nagyobb ravaszság lesznek az első társadalmi megkülönböztődések alapjává, fölényt, sőt uralmat is szerezve a velők felruházottaknak azon körben, melynek összetartása és elismert érdekközössége másnemű érvényesítéseket nem engedi. Viszont azon tulajdonaik által, melyek vezetésre kiválólag képesítenek, társadalmuk és ez által ezek egyedeinek érdekeit mozdítják elő, emelve az összerő iratását a más társadalmak elleni harcban, mely az egyének közöttinek megszűntével egyedül képviseli, az emberiségben, a létért való küzdelmet.

Bizonyos, hogy vezérré ily spontán megkülönböződés folytán mindig az fog válni, ki az illető csoportot vezetni legalkalmasabb.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A társadalmi sejt története,

A fejlődés további folyamatának vizsgálatánál figyelembe veendő azon tapasztalati tény, hogy ilyen legegyszerűbb szervezetű, társadalmak csak ezeknek minimális arányai mellett állhatnak fenn. Sehol a világon nem létezik népfaj, mely nagyobb csoportokban tartana össze pár száz egyénél, ha a csoport tagjai kölcsönös viszonyában teljesen homogén, az *egy vezető vagy főnöki személy megkülönböztetésén kívül*, ¹⁾ Az ilyen csapatok fej száma többnyire százon alul marad, noha kivételek létezhetnek. Diodor II. könyvében egy Jambulus nevű kalandos utazó jelentését közli, a déli (indiai) oczeánnak egy szigete iránt, melyet Diodor kommentátorai Taprobánéra, a mostani Ceylonra magyaráznak, a miben valószínűleg igazok van, mert a mit Ceylon őslakosainak nemi és családi élete s állapotai iránt tudunk, a mi-

¹⁾ Legfeljebb némely pásztor nomád nép képez kivételt, mint a beduinok, a kik olykor nagyobb csapatokban táboroznak együtt, egy séjk alatt, a kiknél a barmok rablására kölcsönösen irányzott vállalatok teszik nélkülözhetlenné, hogy nyájaik megőrzése végett nagyobb csapatok tartsanak együtt. Egyébiránt ezek magasabb fejlettségi fokon is állnak s nem a legkezdetlegesebben, melyet a fentebbiekben szem előtt tartunk.

nők azok még a jelen század első felében is voltak,¹⁾ az – noha. az indiai szárazföldről mintegy húsz század előtt történt gyarmatosítás okvetlenül módosította volt már az erkölcsöket – mégis nem túlzott haladást tüntet fel, a lefolyt időt is tekintetbe véve azokhoz képest, melyeket Diodor ír le,²⁾ a nevezett utazó nyomán. Ez abszurd mesékkal vegyít olyan közléseket, melyek valódi megfigyelésen látszanak alapulni, mint p. o. az, hogy az európai csillagbolt több csoportját ott nem látni. Így nem a Jambulus kicsapongó képzelő tehetségéből eredő (mivel annak köznapi jellegű volna) lehet azon adat is, hogy a lakosok egyes törzsekre es társaságokra oszlanak el, a melyekben azonban 400-nál több ember nem él együtt. Minden egyéb hazugság daczára emez adatot, minthogy abban semmi csodás nincs, pedig kigondolni csak ilyent érdemes, valónak tartom. Természetesen nem föltételezem, hogy ama szigetlakóknak valamely törvényök lett volna, mely tiltotta volna, hogy több mint 400 ember éljen együtt, hanem hihetőleg még mielőtt szaporodás által e számot elérték, nyilvánult a szakadási hajlam és csoportjaik elváltak kétfelé.

Ez a kettészakadás múlhatlanul bekövetkezik, mihelyt egy bizonyos lélekszámot elérnek, mely négyszázzal inkább

¹⁾ Fivérek közösen bírták nejöket, a gyermekek szintén közösek voltak s anyjak minden férjét atyának szólították; a mellett ilyen férjes nők, valamint a hajadonok is, rendkívüli szabadságot élveztek nemi tekintethen, t. i. a polgárisultabb kandyknál. A vad veddák, kik a sziget hozzájárúlhatlanabb vadonjait lakják, monogamiában élnek.

²⁾ Házasság nem létezik, a lakosok közösneijűségben élnek, a gyermekek is közösen neveltetnek és mindnyájan egyenlőn szeretik azokat; a szopósakat dajkaik gyakran összetévesztik, úgy, hogy még az anyák sem ismerik saját gyermekeiket.

magasan mint alacsonyan van fölvéve, olyan társadalmaknál, melyek kebelében nem áll fenn más megkülönböztetés a főnököt illetően kívül, és melyekben az összetartás egyedül a személyes ismerésen alapszik.

A legegyszerűbb társadalom ugyanaz a társadalmak közt, mi a növény- és állatvilágban a sejt; ez önálló életre is képes; lévén a szerves világ legegyszerűbb szervezete mely a plasma- (élő anyag, albumin) részecskéből, a még teljesen szervezetlen citodából fejlődött, egy magnak (a nucleusnak), mely szilárdabb anyagú, belsejében képződése által sejtté s ezzel legegyszerűbb szervezetté. A sejtplasma-darab, mely magot, vagyis nucleust tartalmaz s a minőkből, ezreikből, milliárdjaikból állanak a szerves testek, de mely magában is folytat önálló életet, mint *amoeba sphaerococcus*, mely akkép szaporodik, hogy új anyag fölvételével (táplálkozással), vagyis az anyag-asszimilálással, tehát a növéssel összefüggésben előbb a nucleus kettévál, ¹⁾ a mit az individuumnak kettéválása követ, a két nucleus körüli két amoeba, két individuum képeződván, mely növekedés után hasonlóan oszlik meg. ²⁾ A többsejtű szervezetek, a legmagasabbak is, melyek ismeretesek, hasonló fejlődésűek; kezdetők az egyszerű sejt, a pete vagy tojás, mely megoszlik két egyforma ugyanoly egyszerű sejtre, de melyek itt össze-

¹⁾ A processust Haeckel górcsővi tanulmányai alapján, következőleg írja le: A szilárdabb sejtmag, (nucleus) közepett gyűrűszerűn behúzódvá, legelőbb válik ketté. A két fiatal mag eltávozik egymástól és most úgy hatnak a környező fehér anyagra (tojásfehérnyére), mint két külön vonz-középpont. Ez által végre ez is kettévál felében és két sejt jön létre, mely az anyasejthez hasonló.

²⁾ *Haeckel*, *Natürliche Schöpfungsgeschichte*. Berlin. 1873. p. 169. és köv. és p. 308. L. i. m. 264. és köv. l. is.

fűg gve maradnak, mi endosmosist eredményez, és ekkép egy testet képeznek, mely tovább növekszik és szerveződik a sejtek további szaporodásával, melyet megkülönböztödésök is követ, felsőbb, magas és legmagasabb szervezetekké fejlődve.

A beszéd tulajdona által emberekké lett lények együtt-élő sokszorosán vérrokon csoportja, mely központot (nucleust) bír a vezető megkülönböztödésében, ez a társadalmi ős-sejt, mely a míg növekedését kettéválás is követi, hasonló helyet foglal el a társadalmak sorában, mint az amoeba a szervi testekében.

E hasonlat magyarázatot igényel. Föltételezi ugyanis első helyen, hogy az emberi őscsoportok tagjainak szaporodását kettészakadás követi és ezzel kapcsolatosan, hogy két főnök alatt válik el.

A tényezők közt, melyek az elszaporodó községek kettéválását előidéznek, okvetlenül jelentékeny szerepet visz a táp beszerzése. A kezdetleges gazdaság mellett, mely első fokán csak a természet által önként nyújtottak szedésében áll, csekély népszám is aránylag tágas területet igényel, hogy megélhessen; a közös lakhelyről, ha a lakosság aránylag nagyobb, messzire kell eljánni, hogy elegendő táp szereztethessék be; ez reá vezethet, hogy a lakosság egy része átköltözzék oda, hol közvetlenül lakhelye körüi megtalálja az igényelt tápmennyiséget. Előmozdítja ezt a nagyobb létszám mellett okvetlenül bekövetkező lazulása a személyes viszonyoknak is, a melyek közt a főnökhöz való viszony sem lesz elég erős reá, hogy elejét vegye a természetes irányzat érvényesülésének. A míg a főnök tekintélye személyes tulajdonain, azoknak közvetlen szemléletén alapszik, addig a vele való személyes érintkezéshez és folytonos együttmaradáshoz

is van az kötve; személyes tekintélyt közvetlenül igen sok egyén felett gyakorolni nem lehetséges; a tömegben elvész az egyes, bármily kiváló legyen is. Hogy nagy tömegre hat-hasson, környezetre volna szüksége, mely közte és a tömeg közt közvetít, mely ettől már szintén elvált, megkülönböződött volna s ekkép egy új társadalmi szövet képezne. Ennek hiányában s az imént jelzett okoknál fogva a társadalomnak, melynek egyedüli megkülönböződött szerve egy személyes tulajdonok által kijelölt főnök, az ily társadalomnak, ha belfajzás által erősen elszaporodik, a személyes érintkezések lazulása folytán le kellene sülyednie a vezető nélküli csorda állapotára, ha ennek nem hatna ellene a párhuzamosan kifejlő szakadási hajlam, mely a legkezdetlegesebb társadalmi szervezettel összeférő arányokra redukált két csapatra oldja fel az ilyen arányokon túlnőttet, a mely csapatok külön főnökök alatt külön életet folytatnak az addigi módozatok közt.

A dolog természetéből önként következik, hogy ugyanazon okok, melyek az ős-csapat kettéválását eredményezték, hasonló irányban tovább működhetnek, mi által az idők folytában határozatlan számmal keletkezhetnek szomszéd területeken közös származású községek.

A következőkben felsoroljuk a tapasztalati tényeket, melyekből állításaink kiindulnak. Az emberek által lakott területek közül csak a kontinensekre leszünk tekintettel, mert az archipelagusok lakosságaira nézve azoknak közös származás melletti politikai eldaraboltságát, a tenger, a távolságok hatására is lehet visszavezetni. A kontinensek közül leginkább Amerika tűnik szembe, mint a mely rendkívül gazdag volt olyan lakosságokban, a melyek szokásaikban és kiválólag nyelvökben a közös származás bizo-

nyítványát mutathatják fel és a mellett olykor roppant területeket népesítve be, ethnographikus egységek daczára, teméntelen legapróbb, legkezdetlegesebb politikai egységre oszolnak el, melyek között semmi kötelék nem létezik, hanem ellenkezőleg, a szomszédok gyakran esküdt ellenségek.

Ilyen a guaranik népe az Ezüst folyam és mellék folyamainak vidékén. Cabeza de Vaca 1541. évi fölfedezési járatán kiindulván S. Catalinából, az Iguazu partján a Panamáig jutott, csaknem kizárólag guaranik által lakott országokon át és ezek nyelvökön minden azon folyamok vidékén való szomszédokkal megértették egymást. A forrásokból kitűnik, hogy északon egész a Paraguay forrás vidékéig terjedtek a guarani nép lakhelyei, míg délen Buenos-Ayres vidékén értek véget. ¹⁾ E roppant területen minden falu külön oly főnököt ismert el, ki teljesen önálló és független volt; ²⁾ itt tehát minden falu önálló politikai egységet képezett.

Az észak-amerikai thlinkiteknek *Bancroft* tizenegy külön nevet viselő törzset sorolja fel. ³⁾ A mellett e törzsek mindegyike több hordába van eloszolva, melynek külön főnöke van, kik egymástól teljesen függetlenek. Hasonlók a viszonyok a koniágoknál, kiknek 14 törzse (nem csapat ez, hanem több) nevezetik külön néven. ⁴⁾ Az aleutoknál minden falunak külön főnöke van. ⁵⁾ A kucsin nép által lakott terület hosszasága mintegy 800 (angol) mértföld, szélessége hol 100, hol egész 150 mild. E nép 22, névvel megkülönbözte-

¹⁾ *Waitz* T. i. h. III. 406.

²⁾ I. h. 422.

³⁾ I. m, I. 96.

⁴⁾ I. h. 70.

⁵⁾ I. h. 92.

tett törzsre oszlik,¹⁾ melyek mindegyike valószínűleg több bordában él, külön főnökök alatt.

A nutkáknak tizennégy törzsét sorolja fel Bancroft, de azt mondja, hogy ennél több is van.²⁾

Az algonkin faj törzsei, melyek fél Európával egyenlő területet laktak a Missziszippi és az Atlanti-tenger közt, míg ezenkívül mások közülök, mint a fekete lábak bárom törzse és a sejennek a Szikla-begységben, ismét mások, mint a knisztinók széles területeket lakó népe, az otawék, abenekik, mikmakok és tulajdonképi algonkinok a nagy tavaktól és a Sz. Lőrincz folyón túl északra tanyáztak. Mind e nemzetek nyelve közel rokonságot tanúsít és egy közös törzsből eredt szükségkép, elváltozva egy mérsékelt fokig, midőn az algonkinok oly széles területeken ágaztak el.

Ausztrália benszülöttei, melyek csapatai ha 80 lelket számlálnak, már a nagyok közé tartoznak, közel akkora területen voltak elszéledve, mint Európa.

A török-tatár, mongol és kalmük törzsek, úgyszintén az arab törzsek sok közös származás csalhatlan jeleit mutatják és habár e két utóbbi fajt nagy hódítóknak sikerűit is ideiglenesen közös vezetés alatt egyesíteni, ez nem volt egyikeknél sem tartós s a kép, melyet múltó nagyságuk bukása után a jelenkorig mutatnak, a politikai egységnek lehető legteljesebb ellentéte.

Afrikában sem ritkák a példák, hogy nyelv és egyéb sajátságok tekintetében teljesen homogén lakosságok falkáinként, politikailag teljesen önálló községeket képeznek, noha e világrészben úgy a hódítás, mint a theokratia nagyobb

¹⁾ i. m. 127.1.

²⁾ I. h. 175. 1.

politikai képződéseket is nagy számmal létesített. – De a kelet-afrikai bongók, bareák, bodjék és sok más néger népnél a falu-község maradt a jelenkorig az egyedüli politikai képződmény s így e népek mindegyike teljes ethnikus egység mellett megoszlik politikailag száz vagy több egységre. Az egyenlítő alatti Nyugat-Afrika benszülötteiről *Duchailly* azt írja, hogy mindig elszigetelve egymástól találta azok törzseit; gyakran semmi kötelék nem köti össze ugyanazon törzseknek töredékeit sem. A törzs számos klánra oszlik el, a klánok ismét feloszolnak apró falvak végtelen sokaságára, melyek mindegyikének megvan a maga független főnöke és nem ritkaság e falvakat egymással háborúban látni. ¹⁾

Mi következik ezekből? A nyelv, és e mellett némelyikénél a nevezett népeknek még egyéb idevágó, horderejükben nagyon fontos sajátságok (melyek alább ki fognak fejtetni) közössége csalhatlanul bizonyítják, hogy ezen, politikailag oly apróra elforgácsolt lakosságok közös származásúak. Ez alatt, mint már kifejtettem, nem azt értem, hogy egy emberpártól származnak; az ember, mióta létezik, mindig társaságban élt s ez nem engedi egyes pár ivadékaiknak belfajzását. Ki lévén zárva a föltételezés, hogy egy pártól származzanak, a kik a közös származás jeleit mutatják, közös származás alatt csupán az egy társadalomtól, vérközösségben élő embercsapatától való közös eredet érthető. S ilyen korlátolt számú csapatnak, melynek minden tagja egymást nemcsak szemtől szembe ismerte, hanem vérrokonának ismerte, kellett lennie annak, a melyben kifejlődhetett, folytonos közbenső érintkezés és más csapatbeliektől való teljes elzárkózottság mellett (kivéven azon érintkezést, melyet a

¹⁾ Voy. et A vent, dans l'Afrique Equatoriale. Paris, 1863. p. 371.

viadal képez a létért küzdő szomszédok közt) a nyelvnek, azaz a hangok összeségének, melyekkel egy körben közösen jeleztettek a tárgyak, közöltettek érzések és indulatok, eseményekről való értesítések stb. Folytonos együttlét kelle hozzá, folytonos távollét más csapatbeliektől, hogy ugyanazon hangok ugyanazon fogalmakat illetve, vergődjenek állandó érvényre, a miben az erősebb, önállóbb egyén öntudatlan kezdeménye, a gyengébb, eredetiség nélkülűnek természetes utánzási hajlammal párosulva játszhatták egyaránt fontos szerepüket.

Azon népekről tehát, melyek csupán dialektikus eltérésekkel ugyanazon nyelvet beszélnek, bizton feltehető, hogy közös őseik voltak; valamint bizton feltehető az is, hogy ezek a nyelv keletkezése korszakában, – vagy helyesebben azon feltételezhetőleg igen hosszú időnek, melyben az első emotionális hangokból kifejlődött az emberi nyelvnek már ősnépeknél rendszerességet és szabályszerűséget mutató komplikált organizmusa, ¹⁾ – ez időnek egyik szakaszában

¹⁾ így az ausztráliai nyelvekről: (the author) has met with abundant evidence of their remarkable regularity, and of the exactness with which they express various shades of thought. The inflections of verbs and nouns, the derivation and composition of words, the arrangement of sentences, and the methods of imparting emphasis, indicate an accuracy of thought and a force of expression, surpassing; all that is commonly supposed to be attainable by a savage race. (*Ridley*, *Kamilaroi* etc. Prefatory Note, p. VI.) És ez így van egyéb vadaknál is. Azonban a mennyiben ebben talányt láthatni, megfűjti ezt azon ismert igazság, hogy a nyelv organizmus; a nyelv nem kiképezésére irányozott észmunka eredménye, nem feltalálás, és az emberiség, melynek gyakorlata azt nevelte, oly kevés öntudattal bírt fejlődéséről, mint a talaj, melyben gyökerezve, a növény csodálatost szervezete fejlődik, erről.

szükkörű, másokkal nem, hacsak nem ellenségesen érintkező, vérrokon és teljes testvéri közösségben élő társadalmi egységet képeztek, mely nem lehetett kiterjedtebb, mint a hordák, a melyekre azon közös származású népek egyesei külön eloszolnak. Hogy azon időnek egy szakaszában éltek ilyen közösségben, ezt azért hangsúlyoztuk, mert a nyelvek összehasonlításából a rokonságnak, a közös származásnak különböző, közelebbi és távolabbi fokai tűnnek ki. Mint p. o. az algonkin törzsek, nyelvei több csoportot képeznek, melyeken belül a szavak és formák megegyezése teljesebb, mint más csoport nyelveivel, úgy az algonkin nyelvtörzs mint egység fogva fel, más éjszakamerikai nyelvtörzsekkel mutat analógiákat, a melyekből egykor közös nyelvalap tűnik ki. Hogy az algonkinok, irokézek, a dakota népek, a kucsinok, a thlinkit-kenai törzsek külön ugyanannyi őshordából ágaztak el szaporodás folytán, ennél nem kevésbé bizonyos, hogy ezen őshordák egy még régibb korszakban váltak el egy közös törzsből. S a nyelv, melynek első rudimentumai egységesen jöttek létre az őscsapatban, az elágazás után, bár ez alaptól kiindulva, de különböző irányban fejlődött tovább, mind többfelé ágazva el, a mint elágaztak a társadalmi egységek, melyek gyakorlata azokat felnevelte.

És ez nem csupán Éj szak-Amerika népeire nézve áll, hanem általánosan. A keleti mongolok törzsei később ágaztak el egymástól, mint a nyugoti mongoloktól vagyis kalmükköktől, de ennél is korábban vált el e két ág közös törzse a török-tatár népekétől, melyek magok részéről ismét sokszorosán elágaztak. De nyelvek csilhatlanul bizonyítja, hogy mindezen népeknek ugyanaz volt bölcsője.

Ausztráliában a politikai egység, ha fejszáma 60-80

már a nagyobbak közé tartozik. A kontinens lakossága a felfedeztetéskor talán elérhette a százezer lelket; ha e becső áll, akkor mintegy 1500 lehetett a benszülöttek hordáinak, azaz társadalmi egységeiknek száma.

Nyelv tekintetében a következő értesítések közöltetnek Ausztráliáról. Ridley szerint a dialektusok száma nagy, valószínűleg néhány száz. A dialektusok oly messze elütnek, hogy helyesnek látszik azokat »nyelveknek« nevezni; mind-ammellett az összehasonlítás arról tanúskodik, hogy a Kelet-Ausztráliában beszélt dialektusok vagy mind egy ugyan-azon nyelvből erednek, vagy pedig erősen keverték; és tekintve a törzsek féltékeny elszigeteltségét, lehetetlenség ugyanazon szavaknak Queenslandban és Victoriában előfordultát újabbkori érintkezéseknek tulajdonítani.¹⁾

Huzamos ideig az volt a nézet, hogy Ausztráliában több különböző nyelv létezik, t. i. olyanok, melyek nem is ugyanazon osztályhoz tartoznak. Threlkeld, Grey, Teichelmann, Schürmann, Moore és Moorhous munkái és Bulmer, Hartmann és Hagenauer vizsgálódásai azonban meg-iillapították az egész kontinens nyelveinek egységét.²⁾

Az okokat, melyek folytán e nyelvek egységében hinni kell, következőleg sorolja Smyth:

1. Számos szó közel ugyanaz hangzásában és azonos értelmű különböző helyiségekben a kontinens egész kiterjedésében.
2. A kontinens egész kiterjedésében használt szavak hasonló jellegűek, hasonló hangzásúak.
3. A személyes névmások hasonlósága.

¹⁾ Ridley i. m. 120.

²⁾ Smyth i. m. I. p. LXTII.

4. Nemek nyelvtani különböztetésének általános hiánya.¹⁾

5. A számlálás alacsony színvonala,²⁾ valamint, hogy a kettőt jelentő szó ugyanaz vagy csaknem ugyanaz számos egymástól távol eső helyen.

6. A kettős szám (duális) nyelvtani használata.

7. Végragok (suffixes) használata.

8. Aránylag oly csekély területnek, mint a jelen Victoria, nyelvei vagy dialektusai némely esetben és némely tekintetben ugyanakkora különbözeteket mutatnak fel egymás közt, mint a kontinensnek egymástól legtávolabb eső pontjain beszélt nyelvek.³⁾

»Ha e tények egyedül állnának, nem támogatva egyéb körülmények által, maradna helye a kétségnek, mint ha p. o. a benszülöttek testi alkatnak, külsőnek tekintetében különböznének jelentékenyebben, és ha fegyvereik és életmódjuk elütnének; de ez nem áll; egy nép ez.«⁴⁾

Ez adatok, a fenn mondottak után, elegendők annak bebizonyítására, hogy Ausztrália összes benszülött törzseinek ősei valaha egy csoportban éltek, nem nagyobbban, mint azok, melyek ezerével képezték felfedeztetésekor e világrész, szerfelett ritka népességét.

¹⁾ Mint magyarban.

²⁾ Erre nézve példákat közöltünk Tylor után, e munka I. kötetében 180. és köv. 1.

³⁾ I. h. LXIII. és köv.

⁴⁾ I. h. LXIV. Megjegyzendő mindazáltal, hogy az utazók jelentéseiből, melyeket maga *Smyth* is idéz, tűnnek ki jelentékeny különbségek, ezek azonban nem fajbeli különbségek, hanem a lakott vidék tápviszonyai által határozottan el; a tápszerekben gazdagabb vidékeken magas termetűek, erősek és szebbek, míg a nyomorúbb területek lakói csenevészek, törpék és szerfelett rútak.

De létezik egy körülmény, mely kétségbevonhatlan bizonyóságot tesz róla, hogy az ausztráliai törzseknek mindenestre egy igen nagy része, és talán valamennyi, két összeházasult csapattól származik. Az illető tény már meg van említve, de arra itt vissza kell térnem, mivel ott a következtetést nem vontam meg; és pedig azért nem, mert ez ott az előadás menetét megszakította volna. A benszülött, ki saját törzsében nőszül, ennek másik nemzetségre és pedig ennek egy nemzedék-osztályára van utalva, mely a magáénak a maga nemzetségében megfelel.¹⁾ De ha saját törzsétől elszakadván és más vidékre vetődven, más törzsből kénytelen nőszülni, fájának jogszokásai itt is úgy korlátozzák választását, mint saját törzsében. És habár a nemzetségek, valamint a nemzedék-osztályok nevei mások is mint saját törzsében s a törzseknek nyelvök is különböző, mégis mindig tudva van, hogy a különböző törzsekben mely nemzetségek és mely nemzedékek felelnek meg egymásnak.²⁾ Abból, mit Smyth ugyanazon lapnak alsó s a következőnek felső soraiban elmond,³⁾ kitűnik, hogy a benszülött bár más törzsbeli leányt, ha a megfelelő nemzetségbe és nemzedék-osztályba tartozik, a melybe saját leánya tartoznék saját törzsében, leányának szólítja azt; azaz akkép, mint leányát szólítaná.

»Kifejezéseik arra, hogy atya, anya, fivér, nővér, nagybátya, nagynéne stb. korántsem egyértelműek a mieink-

¹⁾ A nemzetségi és nemzedéki viszony természetére nézve utalok az I. kötet 186–191. lapjára, valamint az ezt megelőzőkre.

²⁾ The tribes in all places know which class is referred to when its name is mentioned, though the languages be not the same. *Smyth*, i. in. 91. 1.

³⁾ 91 – 92.

kel, hanem egész más fogalmakkal köttetnek egybe,« írja Smyth i. h.¹⁾ E kifejezések valójában ugyanazon értelemben használatnak itt, mint a dravicla-nyelvekben. – A mi e megjegyzésekből előttünk e helyen kiválólag érdekel, az, hogy az ausztráliaiak számon tartják, hogy idegen törzsekben is mely nemzedék és nemzetség felel meg a magokénak,, atyjukénak, anyjokénak, nagybátyjukénak stb., a szerint fivérnek, atyának stb. szólítják azoknak tagjait. A következtetés, mely ezekből bizton foly, az, hogy mind e törzsek ugyanazon két – összeházasult nemzetségtől származnak és hogy a törzs, melyet ezek alkottak, elágazott számos törzsé, melyek nyelvei is elváltoztak a századok folytában, ha nem is annyira, hogy a nyelvűvár közös eredetüket könnyen fel ne ismerné.

Az imént mondottak alapján, azt hiszem, bízvást formulázható a tétel, hogy a politikai szervezet legkezdetlegesebb fokán álló társadalmi egységek, a míg e fokon állanak,, tagjaik szaporodásával nem növekednek, mert ha az ilyen, szervezettel összeférő számon túlelmednek, okvetlenül bekövetkezik a megoszlás két társadalmi egységre, melyek mindenben hasonlók ahhoz, a melyből megoszlása által létrejöttek.

E tétel egyébiránt csupán alkalmazása a kérdésben forgó politikai egységekre, egy a társadalmak világában.

¹⁾ És mégis az indoeurópai és valószínűleg minden emberi nyelv rokonelnevezései ilyen értelemben használtattak valamikor. Csupán a görögök tettek kivételt a fivért és nővért illető szavakra nézve, aderphos és adelphének nevezve a testvért, míg az ősi-indoeurópai gyökszó (plirator = fráter, bratar. Bruder) a testvériség, phratría, tagjainak jelölésére kiterjesztve maradt.

általános hatályú törvénynek, melyet a társadalmi fejlődés vagy más szóval a polgárisodás története igazol; *a társadalmak terjeszkedésének határát a politikai szervezet tekintetében elért fok szabja meg. Ha valamely társadalom oly kiterjedést ér el, mely a 'politikai szervezetben általa elért fokkal már nem fér össze, a szakadásra való hajlam műhatlanul bekövetkezik.*

A mennyiben ez igazság bizonyítást igényel, mely a példákra való utalással lehet csak azonos (mert ezek magyarázata nem hagy kétséget), ez későbbi fejlettebb állapotokra csak ezeknek tárgyalásával kapcsolatosan létesíthető, míg jelenleg a kezdetleges képletekkel kell foglalkoznunk. Itt általánosságban csupán azt jegyzem meg még erre nézve, hogy e részben is a társadalmak világa analógiát mutat az élettani tünetényekkel; a legegyszerűbb organismusok a legapróbbak is; nagyobb állatok csak összetettebb szervezetűek léteznek és a legnagyobb testi kiterjedést csak a legtökélyesebb szervezetű családja az állatországnak éri el, a csont-állatok vagyis gerinczesek.

A pozitív okok, melyek ténylegesen előidézik a politikailag legegyszerűbb társadalmak növekedés esetében való kettéválását, fennebb már említve voltak; azonban van azokon kívül még egy, melyet el nem hallgathatunk. Minél inkább felszaporodik a csapat, annál valószínűbb, hogy a vezetőnek vetélytársa találkozik; minél számosabb az, annál nagyobb a valószínűség, hogy egynél több férfi fog benne akadni, a ki személyes tulajdonai és harczy tettei által kiválik és tekintélyre tesz szert. – És azt hiszem, hogy az ilyen kezdetleges politikai egységek ketté válása igen gyakran azon fordult meg, hogy befolyás és tekintély meg volt

oszolva két egyén közt,¹⁾ kiknek egyikéhez a tagok egyik része, másikához a másik szított inkább, mi az egyéni kedély és lelkület lényegének, mely rokon- és ellenszenvet dönt el, variabilitására vezethető vissza ismét.

Ezzel a legkezdetlegesebb szervezetű társadalmak analógiája a legkezdetlegesebb szervezetű lényekkel, az amoebákkal, – melyre fennebb (315. l.) már reautaltunk, teljessé lesz; ezek »akkép szaporodnak, hogy az amoebának *terjedelemben növekvésével a nucleus (a szilárdahh alakú sejtmag) kettéválik s « most két sejtmag eltávolván egymástól, ezután úgy hat a környező anyagra, mint két külön vonzóközpont, mire a sejt kettéválik két külön individuummá.*«

Személyes tekintélyt igen sok egyén felett gyakorolni nem lehetséges; a tömegben elvész az egyes, bármily kiváló legyen is; de nem is csupán az ezen alapuló tekintélyre nézve, hanem bármi legyen annak alapja, áll az, hogy igen nagy tömegre egyes egyén közvetlenül nem képes hatni; vezérnek lenni százezer ember felett, ha ez mind közember, lehetetlenség; mutatják számos népfajnak viszonyai, melyekkel a későbbi előadás folyamában tüzetesen megismerkedünk.

A leirt módon létrejövő ezen csapatok vagy községek kölcsönös viszonya az, a mivel legközvetlenebbül kell foglalkoznunk. Az elválást követő időszak elején a viszony az egykori testvérek közt valószínűleg békés fog maradni; hogy azonban szomszédok közt, a kik egymástól teljesen önállók,

¹⁾ *Vámhénynél* (Prim. Cult. d. Türk.-Tat, Völker 133 – 34. l.) olvassuk, hogy a közös törzstől elváló rész, mely tij törzset (tire = töredék, tir = törniből) képez, olykor azon egyén nevét veszi, fel, kiknek vezetése alatt az elszakadás véghez megy.

s tápforrásaikról külön gondoskodnak, állandón zavaratlannál maradjon a béke, ez minden tapasztalással ellenkezik: villongások, tusák elkerülhetetlenek, akkor is, ha a közös származásnak emlékével bírnak s a nyelv még nem változott el, habár ilyenkor kevésbé irtó jellegű lesz is a harcz, mint ellenkező viszonyok közt, midőn azon emlék elmosódott s a szomszédok többé nem értik egymás nyelvét.

Azonban nem a béke és harcz kérdése az, melylyel legközvetlenebbül foglalkoznunk kell. Kölcsönös viszonyukban első helyen bír érdekel a kérdés – mivel ez elválásuk után rögtön felmerül – hogy mikép fogják egymást megkülönböztetni. A míg egyet képeztek, természetesen nem volt nevök, hacsak szomszédaik nem adtak nekik ilyet, melyet az illető nép azonban nem szokott elismerni. A legősibb hordáknak volt egy korszakuk, midőn széles területeken éltek, más hordákkal való érintkezés nélkül, nem ismerve népet, nem ismerve embert, magokon kívül; ekkor névre nem volt szükség, mely más népektől különböztesse meg őket; a név, melylyel magokat jelölték, csak az állatoktól különböztette meg őket; e név tehát embert jelentett, vagy Összeségöket tekintve: népet. Embereknek nevezték magokat s e név maradt közös nevök azután is, hogy számos törzsekre és törzságakra váltak volt szét. »Innuít,« mely néven az eszkimók nevezik magokat Labradorban és Grönlandban, embereket jelent nyelvükön;¹⁾ »thlinkit« a név, melyen magokat összeségökben nevezik azon törzsek, melyeket az orosz hajósok kaljusoknak vagy kolosoknak neveztek el, ha-

¹⁾ *Waitz* III. 303. Eszkimó: abenaki Eszkvimanczik és odzsibvé Askimegből ered, mi ezen indián nemzetek nyelvén »nyerslrús-evök«-et jelent.

sonlóképen nem jelent egyebet, mint embert.¹⁾ Egyike Éj szak-Amerika legkiterjedtebb nyelvcsaládainak a tinné vagy kenai népeké, melyek törzsei elszórva másokkal a jeges-tenger partvidékétől²⁾ a mejicói öbölíig,³⁾ és másfelől szintén elszigetelve a csendes-tenger partjáig terjeszkednek.⁴⁾ A név, melylyel neveztük őket, embert jelent nyelveiken és bár a különböző törzseiknél eltérőleg ejtetik ki, könnyen felismerhetőleg ugyanaz.⁵⁾ *Kucsin*, mely 10 vagy 12 hasonló dialektusokat beszélő törzs közös neve, nyelvükön »nép;« törzseik külön: vanta-kucsin, nacsé-kucsin, han-kucsin stb., vanta-nép, nacsé-nép stb. s a törzsek összesége: *kucsin*, a *nép* *χav i'ζoζev*. A chinaiak 100 törzsének külön-külön van neve, de összeségökben nem nevezik magokat máskép, mint pi-szing, vagyis a »száz név« vagy pedig »ming,« a mi népet jelent. Kellett lenni időnek, midőn e népek őshordáinak, a saját csapaton belül valót kivéve, semmi emberi érintkezése nem volt; ha ezt nem akarjuk feltételezni, azt kell hinnünk,

¹⁾ *Waitz* i. h. 316. *Bancroft* i. m. I. 96.

²⁾ A közvetlen tengerszélien, aránylag keskeny vonalon eszkimók laknak; ezeknek szomszédai a csepewik (kiket nem szabad összetéveszteni, a csippewék vagy odzsibwék algonkin népével) éjszak-indiánok (Nortli-indians) nyúl- és rézbánya-indiánok, kik mindannyian á fennevezett népcsaládhoz tartoznak; a közölt neveket az angoloktól kapták; a csepewik magokat saw-eessaw-dinne- (angol ortligr.) nek nevezik, azaz a »kelő nap emberei «-nek.

³⁾ A lipanok, a feljebb éjszakra Texas és Új-Mejicóban éli? apacsok és navahók közel fajrokonai.

⁴⁾ A kvalihokva, tlatkanai, umpkva és hupa törzsek.

⁵⁾ A kezdetleges művelődési fokon álló népek a k és t betűket gyakran felcserélik; ezért tinné (tinneh, mi dinneh-nek is mondatik) és kenai gyökükben (tna, tnai, tné) azonosak; más formái a közös-névnek egyes törzseik nevében tartották fenn ma gkat. mint thnira, atnali; tlatz-kanai.

hogy más csapatbelieket nem tartottak embereknek, hanem vagy állatoknak, mivel azokkal beszélni nem tudtak, vagy gonosz szellemeknek, mivel ellenségeik voltak, kiktől kárt és veszélyt tapasztaltak. Es addig csak a saját csoportjokbelieket tartották embereknek.¹⁾ De midőn a csapat fel- szaporodott, megnőtt annyira, hogy a természettörvényszerű megoszlás beállott, midőn két csapatban, külön, bár szomszéd vidéken keresték eleségöket, és ezzel a kettőnek tagjai közt a mindennapi érintkezés s a birtok-közösség gyakorlata, az elejtett vadat a csapatok külön költvén el, csakhamar érezhetővé vált.

Éjszak-Amerika benszülött törzsei csaknem kivétel nélkül oszlnak el olyan nemzetségekre vagy testvériségekre, melyek állatok, ritkábban növények neveit viselik. Az irokéz faj azon hét törzsnél, melyről bővebb tudomásunk van, következő nemzetségekkel találkozunk: farkas, medve, teknőcz, hód, szarvas, szalonka, gém, sólyom, angolna, kigyó, sündisznó; ugyanazon című nemzetségek különböző törzsekben fordulnak elő, ha nem is mindegyik minden törzsenben, noha némely törzsek közt teljes azonosság is van. Az algonkin faj három testvértörzse: delawar, mohikan és munzi, megoszlik mindhárom a farkas, teknőcz és pulyka testvériségeire; a többi algonkin törzs, valamint az éjszak-amerikai törzsek túlnyomó része szintén eloszlik ilyenekre.-

Az eddig nevezett jelvényeken kívül még következők fordultak elő nálók: iramszarvas, vadrucza, pézsmapatkány,

¹⁾ A görögöknek barbár (azaz idegen), a ki más nyelvet beszél, úgy mint a chinaiaknak is; szanszkritul »dasza« eredetileg ellenséget, utóbb, miután ellenségeiket meghódították az indek, rabszolgát jelentett.

kecsege, sas, kopasz sas, potyka, daru, tengeri nyúl, varjú, bölény, róka, párducz, ölyű, bagoly, alligátor s több más állat; növények közül hikkori dió, burgonya, tengeri, nagy fa. Némely törzseknél fordulnak elő olyan nevek is, mint nap, víz, jég, hó, soha nem nevető, belső zsír stb. A thlinkitek vagy kolusok számos törzse, valamint az úgynevezett kenai népcsaládhoz (nyelvök nyomán) számított több törzs is, úgyszintén a Charlotte-szigetcsoporton élő keigenik eloszolnak mindannyian a farkas és holló nemzetségeire, melyek ismét öt-öt szintén állatnevekkel jelzett alágra oszolnak. A csendes-tenger partjain élő nutkák nemzetségei állatok neveit viselik s ez állatok képeit pokróczaikra hímezve, lélekvesztőiknek orrára kifaragva, czímerül használják. Dél-Amerika népei közül az uainumák nemzetségei viselik különböző pálmanemek, valamint állatok, jaguár stb. neveit. Itt ez kivételesnek tűnik fel. Afrikában ismét gyakrabban találkozunk hasonló jelenségekkel. Így a becsuán törzsek, Livingstone szerint bizonyos állatok neveit viselik, u. m. majom, alligátor, hal, oroszlán, kígyó, vadmacska, de találkoznak az ásványországból valók is, mint: vas; az állatot, melynek nevét a törzs viseli, nem szabad megölniök a törzsbelieknek. Aquapimban tilos összeházasodniuk olyan két családtagjainak, melyeknek fétise ugyanaz.¹⁾ Akammáknál bizonyos családoknak tilos a krokodil húsát enni, másoknak a vízilóét, ismét másoknak a majomét, óriáskígyóét vagy vad-disznóét stb. Azt tartják, hogy ha az illető család valamely tagja ennek a családjának tiltott állat húsából, a családbeli nők csodaszülötteket hoznának a világra azon állatok alakjában.²⁾

¹⁾ Waitz i. m. II. 201.

²⁾ Du Chaillu nyomán Bastian i. m. I:(4. 1.

A régi egyiptomiak állat-tisztelete ismeretes és Diodor feljegyezte e kultusz eredetére nézve azon teljesen hiteles hagyományt, hogy ezen állatok megkülönböztető czímerül, jelvényül szolgáltak az egyiptomiak törzseinek a homályos ó-korban, midőn e nemzet ősei még vadak módjára s mint emberevők éltek. Erről alább bővebben. A Kelet-Indiában Csóta-Nadzpúr környékén élő kólók törzsei nagyobbára állatneveket viselnek s itt is véteknek tartják az illető állatot megölni vagy annak húsából enni.¹⁾ Ezen törzsek külön területeken laknak.

A totem szót átvitt értelemben használják azon egyénkörnek jelzésére is, mely ilyennel van megkülönböztetve. Az ilyen elnevezés azonban nem kizárólagos az észak-amerikai törzseknek, hanem általános Ausztrália benszülötteinek is, előfordul ázsiai és afrikai népeknél is. Bebizonyíthatólag – ha nem is mindig, de az esetek igen nagy többségében, tiltva van házasságra kelni egymással azoknak, a kik ugyanegy totemhez tartoznak.

A totem-állatot az éj szak-amerikai népek úgy tekintették, mint az utána nevezett vérrokon-csoport (Waitz családot – Familie – mond) őrszellemét, szentnek tartották azt és az illető testvériség tagjai nem vadásztak reá. Az ausztráliaknál minden törzs nemzetségei valamely állat vagy növény után neveztetnek, mely mintegy czímere annak, mely az illető nemzetség tagjának szent; ha állat, nem fogja megölni, midőn alva találja, sem a nélkül, hogy alkalmat engedjen neki menekülésre; ha növény, mely tápul szolgál, csak bizonyos évszakban és bizonyos körülmények közt szedheti azt vagy gyümölcsét.²⁾ Mert kobongja (kobong némely ausztráliai tör-

¹⁾ *Bastian* i. m.

²⁾ *Waitz-Gerland* i. m. VI., 78Ö, *Grey* után.

zseknél annyit jelent, mint totem az algonkinoknál). A legjobb barátja, melytől védelmet és segítséget vár minden körülmény közt.¹⁾ Afrikában a becsuánok törzsei viselnek hasonló elnevezéseket, így a bakatla a majomtól, bakuena a krokodiltól és batlapi a haltól valókat jelent; a »ba« szótag annyit jelent, mint »ők« vagy »azok.« melyet kelet-afrikai népeknél gyakran alkalmaznak a törzsbeliek jelzésére, elébe téve azt annak, miről neveztetnek. Ugyanazon jelentősége van a »wa« szótagnak a wanika, wakikuyu, vvazegua, wakarnba, wakuáíi, wadszaggera stb. népek nevében; a becsuán törzsek soha nem esznek az állatból, a mely után neveztetnek, és babonás félelemmel viseltetnek irányában, és »ilá«-t, azaz gyűlöletet vagy félelmet említ, ha annak megöletése jön szóba. Némely régi törzsnek, mely csaknem kihalt, még nyomai maradtak egyes tagjaiban, így batau az oroszlántól, banoga a kígyótól stb. valók.²⁾

China lakosságának százmilliói jelenleg mintegy 400 családnevet használnak, a hagyomány szerint azonban eredetileg 100 ilyen létezett; köztük előfordulnak ló, juh, tulok, hal, madár, phoenix, szilva, söрте, virág, levél, rizs, erdő folyam, halom, víz, felleg, arany stb.³⁾ Hogy az egy nevet viselők, habár átlag egy millió lélek esik minden névre és azok az egész roppant birodalomban elszórva élnek, mégis, közös származásúaknak tartatnak, ez kitűnik abból, hogy ugyanegyneműek egymással házasságra nem léphetnek, a Fohinak tulajdonított törvény értelmében. Az ide vonatkozó mondát alább közölni fogjuk.

¹⁾ I. h.

²⁾ *Livingstone Missionsreisen und Forschungen in Süd-Afrika.* Lipcse, 1858; angolból; I. köt. 18. l.

³⁾ *Morgan Ane. Soc.* 365. l.

A tunguzok törzsei ily neveket viselnek, mint ló, kutya, iramszarvas stb.¹⁾

Mindezen esetekben a választott állat vagy növény vagy a kivételesen előforduló egyéb tárgy nevet és egyszerűsmind címert ad az illető társadalmi egységnek. Láttuk azonban, hogy ezenkívül más, mondhatni vallásos jelleget, vagyis a képzelődésen alapuló hitekkel összefüggő jelleget olt a dolog az illető népek egy tetemes részénél. De ezt úgy tekinthetjük bízvást, mint a mi a név felvételénél később fejtett ki és épen a név és címer viselése, a vérrokon-csapatnak az illető lényhez való vonatkozásai feletti tünődés által költetett. Az elbeszélés, melyet Diodor közöl, egyptomi hagyomány alapján a törzsjelnek és tiszteletének eredetéről s melyet alább közlünk, nézetünk szerint nagyon megközelíti a valót. Véleményünk szerint akkor, midőn feledésbe ment, hogy önkénytesen és minden mélyebb vonatkoztatás nélkül történt a választás, – a rejtélyesre, a csodálatosra való hajlam, mely a kezdetleges mívelődésű embert kiválólag jellemzi, ki saját cselekvése okai alapján ítélve mindenben, a mi körülről történik, szándékosságot lát és saját magára való vonatkozást keres, – e hajlam fogalmakat hozott létre benne és oltott be hiteinek világába, melyek szerint közte, mint nemzetségének tagja s a faj közt. mely szóban s képben jelzi azt, valamely benső titkos összefüggés létezik, mely kíméletre, sőt tiszteletre is kötelez iránta. Egy nemét a rokonságnak véli sejtteni maga s azon faj közt, majd védszellemét látja benne, s olykor istenét.

Hogy az elvált, de vérrokonságuk tudatával még bíró

¹⁾ I. m. 364. 1. Hogy minő neveket viselnek a mongolok östörzsei, a jaszúk, nem találok említve sehol.

csapatok, midőn a megkülönböztetés szükségét érezve, eszközök kerestek erre, legtöbb esetben állat- s olykor növényfajokat választottak, ez nagyon könnyen megfogható és teljesen egyez a kezdetleges ember szokásaival. Nevet betűkből és szótagokból bizonyára soha nem rakott össze magának nemzet; geographiai elnevezések, melyekkel gyakran jelöltetik az illető hely lakossága is, még nem létezhetek akkor; a hegláncznak, az egyes kiváló csúcsnak, a pataknak és tónak nem volt még akkor neve. Lehetséges, hogy az egyes rokon eredetű csapatoknak elválásuk első idejében, az esetek egy részében legalább, állandó lakhelye és elkülönített területe még nem is volt, hanem, hogy a terület, melyet a csapat szétválása előtt birt, egy ideig közös maradt, noha most elkülönítve barangoltak rajta. Mi más szolgálhatott jelzésűi? Valami konkrétnek, kézzelfoghatónak, könnyen megkülönböztethetőnek kellett annak lenni, olyannak, a minőt gyakorlatlan kézzel is pár egyszerű vonás útján felismerhető ábrát lehet készíteni. A tárgyak, melyekről a kezdetleges ember legelőbb tudomást vett, melyek előtte legfontosabbak s melyeket legelőbb különböztet meg, az állatok voltak s az olyan növények, melyek tápul szolgálnak. Ha megkülönböztetni akart a kezdetleges ember olyan dolgokat, melyek tulajdonai erre nem nyújtottak állapot, nem maradt egyéb választása, mint jelvényül fogadni el a legszembeötlőbb tárgyakat. Hogy csakugyan így járt el, ezt számos példából tudjuk.

A csillagzatok elnevezésében is gyakran alkalmaztatnak állatnevek s különösen az állatkör, melynek csoportjai már a *legősibb* korszakban kapták neveiket, tesz tanúságot e hajlamról. Végre a címertanban az állatok a mívelt népeknél is megtartották egész jelentőségöket, mely való-

sziaôleg a római birodalom egykori barbár meghódítóinak szokásaiban gyökerez. Magoknál a rómaiaknál nemzeti jelvényes jelentőséggel bírtak a sas és a farkas, más ó-itáliai népeknél a tulok, melytől Bovianum és a harkály, melytől Picenum és ismét a farkas (hirpus), melytől a hirpinok neve;¹⁾ ez állatokhoz, úgy mint a rómaiaknál a farkashoz mondák köttetek, melyek csak készített, a jelvény által költött magyarázatok lehettek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Politikai tagozódás kezdetleges alapon s általa politikai szervek fejlődése.

A thlinkitek minden törzse – *Bancroft* tízet különböztet meg név szerint, ide számítva az ugalenczeket is²⁾ – ugyanazon testvériségek töredékeiből van összetéve. *Holló* és *farkas* a fő-totemek, melyeket a gyermekek anyjuktól örökölnék; házasságot holló férfi holló nővel, farkas férfi farkas nővel nem köthet, hanem csupán farkas és holló egymással.³⁾ E két testvériség öt-öt csoportra oszlik, melyek totemjei szintén nőágon örökösek; így a *hollóé* eloszlik béka, lúd, tengeri oroszlán, bagoly és lazac, a *farkasé* medve, sas, delfin, czápa és álca⁴⁾ nemzetségekre. Ez

¹⁾ Mommsen, Römische Geschichte. Berlin, 1868. I. 117.

²⁾ I. m. I., 96.

³⁾ I. m.

⁴⁾ E szó a legjobb angol szótárakban sem fordul elő.

ötös beosztás céljáról vagy jelentőségéről a forrásokban semmi sincs közölve, és pusztán gyanításkép kockázatom a lehetőséget, mely szerint a vérboszu kötelme ezen szűkebb körökre lett volna korlátolva. Bancroft nem helyesen fejezi ki magát, midőn azt mondja, hogy ugyanazon »clan« törzsei, melyek tagjai nem kelhetnek össze, nem is viselhetnek háborút egymással.¹⁾ Törzs (tribe) alatt itt nem a területileg külön álló politikai egységeket érti; háború csupán ezek közt is fordulhat elő, mint önként foly; *Bancroft* kifejezései azon tévedésbe vezethetnének, hogy az említett politikai egységek mindig csupán egy testvériségbeliékből állanak, és hogy az ilyen törzsek, melyek népe a holló- vagy farkas-testvériséghez tartozik, egymással nem viselhetnek, hagyományos szokásaik értelmében, háborút.²⁾ Háború csakis ezen politikai egységek közt fordul elő és *Bancroft* értesülésének valódi értelme az, hogy p. o. a csukatok háborújában a jakutatok³⁾ ellen, a csilkat holló nem viaskodik jakutat hollóval, hanem csupán a jakutat farkassal, ez pedig nem a csilkat farkassal. *Bancroft* téved, midőn azt mondja, hogy az

⁴⁾ Tribes of the same clan may not war on each other, hut at the same time members of the same clan may not marry with each other.

¹⁾ Egy francia utazó állítása szerint, ugyanazon nemzetség (farkas vagy holló) tagjai egymást akhunnak (mi compatriote-tal vagyis honfival fordítatik) és akhgakaunak (állítólag barát) nevezik. Részemről a dravida és egyéb rendszerekben tapasztaltak alapján valószínűbbnek tartom, hogy az egyik bátyát, a másik öcsöt jelent. A másik nemzetség tagjait egymás közt és halkkal kunetkanaghának, azaz »nem közülünk való«-nak, nyilvánosan és fenhangon pedig akhszán-nak, a mi állítólag ipát vagy sógort, de valószínűleg sógort és unokatestvért jelent, mert ip és vő ugyanazon nemzetségbe tartoznak. *Idézi: Bastian, Eechtsverh. 293. 1.*

²⁾ Két önálló thlinkit törzs nevei.

ifjú *farkas*-harczos, ki nőt csak a hollók közül vehet, míg egyik napon menyegzőjét üli, másnap kénytelen lehet ipa ellen harcolni; az ip itt mindig ugyanazon testvériségbeli, mint a vő, mert a leányok épen úgy mint a fiúk, anyjuk testvériségéhez tartoznak;¹⁾ ellenben fiú és atya valóban mindig különböző testvériségbeliek, de azért soha nem jutnak azon helyzetbe, hogy egymás ellen harcolniok kellene, mert semmi legkisebb ok nincs feltételezni, hogy a sztikin férfiak tungasz vagy hudszinu (thlinkit törzsnevek) avagy csilkat nőket vennének feleségül, a sztikin vesz sztikin nőt, a hudsinn hudsinn nőt s így tovább.

A thlinkitek beosztásával teljesen azonos szomszédaiké, a tőlük éjszakon és keleten lakó, szorosabban úgynevezett kenai népeké; a kenaik vagy thnainák²⁾, az inkilikek, kolcsánok, atnáhk és ugalenczek a holló és farkas testvériségeire oszlanak,³⁾ ugyanazon alosztályokkal. Ezek közül az ugalenczeket Bancroft csakugyan a thlinkitek közt is felsorolja, míg *Waitz* azt mondja, hogy nyelvök jelentékeny thlinkit alkatrészt tartalmaz, a miért is Radloff (*Bullet. Acad. St. Petersburg. XV. 26.*) amazokhoz is számítja őket.⁴⁾ Thlinkit szavak egyéb kenai nyelvekben sem hiányoznak s a thlinkit nyelvekben is fordulnak elő kenai szavak.⁵⁾ Ezeken kívül a thlinkitektől délen, a »Wales herczeg« szigetcsoport

¹⁾ Das Kind eidiält den Totem der Mutter ... bei den Thlinket. *Bastian* Rechtsverh. 172. 1. Dall után.

²⁾ A Kenai félszigeten.

³⁾ *Waitz* Antiar. III. köt. 106. 1. hol a kenaikat, atnáhkat és kolusokat (thlinkit) nevezi; és 119. 1. hol említi, hogy bizonyos éjszaknyugoti népek atnák, kénéik, kolusok és mások az emberi nem származását a hollóra és farkasra vezetik vissza. L. alább Bastian idézetét is.

⁴⁾ *Anthrop.* III., 8.

egy részét benépesítő keigenik is azonos beosztásúak; mint amazok, ők is a farkas és holló nemzetségeire oszolnak.²⁾ E nép nyelve némelyek szerint közel rokon a thlinkitekével, míg mások csak csekély hasonlatosságot találnak a kettő közt.³⁾

Megjegyzendő, hogy mindezen népeknek tudomásuk Tan róla, hogy melyeknél áll fenn hasonló beosztás, mint náluk és hogy az e részben fennálló kötelmek és tilalmak általános érvényben tartatnak.⁴⁾ A kenai holló minden thlinkit törzsbeli hollót vérrokonul tekint s a thlinkit farkas vérfertőzettel tekintené – noha más törzsből nősulni nem példátlan e népek körében – egy farkas-leánynyal összekelni, habár kenai vagy keigenivolna is.⁵⁾ Ez észleletek, nézetem szerint, nem hagynak kétséget az iránt, hogy mind e népek származása közös és hogy két, a holló és farkas tótémei által megkülönböztetett exogamiában összevegyült őscsapat elszaporodásából eredtek.

A thlinkitekénél tapasztalható azon tény, hogy a két

¹⁾ *Wrangel* ugyanazon népek tartja a thlinkiteket, atnákat és kolcsánokat. L. *Bancroft*. I., 133.

²⁾ Bull, de l'acad. de St. Petersb. XV., 306. Id. *Waitz*: által, III. 332.

³⁾ *Waits* i. h. 317.

⁴⁾ Ainsi, que leurs frères de races (a kórusokról) les Atnaiens et que les autres peuplades américaines, les Kenains ou Thnainas se divisent d'après leur origine en deux races principales, qui se subdivisent elles mêmes en tribus désignées sous différentes dénominations. Un Kenaien de race de corbeau est considéré comme parent par les Galtzans ou Koltchans, les Atlmaiens et même par les Ougalentses et les Koloches, de la même, de la même race principale, lors même qu'il n'en parle point la langue. Idézve *Bastiannál*, Kechtsverh. 293.

⁵⁾ E két név hasonlatossága nem kerülheti el a figyelmet, habár a kettő közt, úgy látszik, a thlinkitek képezik az ethnographikus kapcsolatot.

os nemzetség mindegyike elágazott ötfelé, az alcsoportok külön totemek által lévén megkülönböztetve, a mellett, hogy a házasságkötés tekintetében mégis csak összetartozónak és egynek tűnnek fel, – e tény fontos a következtetésnél fogva, mely más népek megfelelő viszonyait illetve foly abból. A tlinkiteknél ugyanis az ugyanegy főcsoportba tartozó nemzetségek közti házasság nincs megengedve, míg ellenben más népeknél, melyeknek nagyobb számú nemzetségei szintén két főcsoport közt oszlanak meg, a házasságkötés azon főcsoportokon belül meg van engedve, ha csak az illetők két különböző nemzetséghez tartoznak. Nagyon valószínű, hogy ebben két fejlődési fokot ismerhetünk fel, a házassági tilalomnak szűkebb körre szorítása lévén az előhaladtabb. A thlinkitekkel beosztására és a házasságkötések szabályaira nézve igen közletről megegyezik a csoktá nép; ez összesen nyolcz nemzetségből áll, melyek négyével két főcsoportot képeznek *szeretett nép* és *megosztott nép* neve alatt s ezen főcsoportokon belül a házasság meg van tiltva.¹⁾ Azonban értesülése valószínűleg téves; sokkal valószínűbb, hogy mindegyik főcsoport maga-magát nevezte szeretett népnek és a másikat elvált népnek. Morgan tévedése onnan eredhet, hogy benszülött értesítője egyoldalún a *maga főcsoportját* nevezte mint szeretett népet és a másikat elváltak. A csokták közel faj rokonai, a csikkezak, szintén két főcsoportra oszlanak, melyeknek egyike négy, másika nyolcz testvériséget foglal magában;²⁾ itt azonban már csak ugyanazon nemzetség tagjai közt tilos a házasság s nem ama nemzetségek közt is, a melyek egy főcsoporthoz számíttatának. Észak-Amerikában, az ottani szabad népek közt –

¹⁾ Morgan, Ane. Soc. 162.

²⁾ I. m. 163. 1.

mert az ilyenek szervezete és theokratikus vagy katonai despotiák mint politikai szervezetek össze nem mérhetők – a legtökéletesebb és kiképzettebb politikai szervezet az irokézek öt, később hat törzse által alakított szövetség volt. E szövetség eredete, létrejöttének módozatai és okai iránt következő értesítéseket bírjuk:

Az irokéznek nevezett nyelvcsaládhoz tartozó öt törzs: kajuge, mohák, oneidé, onondága és szeneké, melyek nyelve egymás közt csekély, csak dialektusszerű különbséget mutat és megengedte, hogy különböző törzsbeliek megértsék egymást, az első európai gyarmatosoknak Észak-Amerikába érkeztekor le voltak telepedve a mai New-York állam területének belső részében, míg az Atlanti-tengerparton algongin törzsek laktak. Mind e törzsek testvériségekre voltak oszolva. Testvériség a leghelyesebb elnevezése e csoportoknak, mert azok neve: *didzsenondidzso* az irokézek nyelvén szó szerint azt jelenti és mert tagjaik egymást testvéreknek nevezték, a mennyiben ugyanegy ízbéliek voltak, vagyis a mennyiben anyáik egymást nővéreknek nevezték, kik ezt ismét ugyanazon alapon tevék.

Azon irokéz törzseknél, melyek 8 testvériséget számláltak, ezek két-két csoportra oszoltak, mint következők:

Szeneké törzs. Egyik csoport: Medve, Farkas, Hód, Teknőcz. Másik csoport: Szarvas, Szalonka, Gém, Sólyom testvériség.

Kajugé törzs. Egyik csop.: Medve, Farkas, Teknőcz, Szalonka, Angolna. Másik csop.: Szarvas, Hód, Sólyom.

Onondága törzs. Egyik csop.: Farkas, Teknőcz, Szalonka, Hód, Labda. Másik csop.: Szarvas, Angolna, Medve.

Tuszkaróra törzs. Egyik csoport: Medve, Hód, Nagyteknőcz, Angolna. Másik csoport: Szürke farkas, Sárga farkas, Kisteknőcz, Szalonka.

E beosztásban a jellemző az, hogy az ugyanegy csoportban foglaltak egymást testvér-testvériségeknek, a másik csoportbelieket pedig unokatestvér-testvériségeknek nevezik. – Emlékeztetünk itt rá, hogy a dravida rokon elnevezési rendszerekben, melyek alapját, eredeti formáját képezik a hozzájuk hasonló rendszereknek, – unokatestvérral jelöltek azokat, a kik különböző nemű testvérek gyermekei, a kik tehát származásra egy ízben állanak, de szükségkép más testvériségbeliek. *Morgan*, ki sokáig élt a szenekék közt, határozottan mondja, hogy ugyanazon csoport testvériségei között eredetileg tilos volt a házasság, és hogy csupán más csoportbeli testvériségből lehetett feleséget venni.¹⁾ – Ez annál is valóbbszínű, mivel, mint láttuk, a csoktáknál és valamennyi thlinkit törzsnél s a velők azonos szervezetű népeknél: kenai, atnah, thnaina és keigeni, a totemek két csoportján belül tilos a jelenig a házasságkötés. Ebből is biztosan kitűnik, hogy e népeknél eredetileg csak két testvériség létezett, mint az ausztráliai népeknél és a dravidáknál, a melyek összeházasodtak. Azonban oly szeneké hagyomány is tartotta fenn magát, mely szerint a *medve* és a *szarvas* lennének az eredeti testvériségek, a melyekből a többi lett, megosztás útján.²⁾

Az öt törzs összeségében magát a »hosszú ház népe«-nek (ho-de-no-szau-ni) nevezte. »Ez volt az egyedüli név, a melylyel ők magokat megkülönböztették,« írja *Morgan* azon

¹⁾ Anc. Soc. 90.

²⁾ *Morgan*, i. m. 91.

megjegyzéssel, hogy a »bosszú ház«-at tették a szövetség jelvényévé. ¹⁾ Ez elnevezés azonban régibb lehetett a szövetségnél és valószínűleg ez volt neve már a két rokon származású testvériségből összeforrt ős-csapatnak, melyből a közös nyelvet beszélő törzsek mindannyian eredtek. Egy másik nevökkép említetik »angonnonszionni,« a mi házépítőket jelent, mely néven valószínűleg szomszéd népek nevezték őket. ²⁾ Mind a két névnek egy az eredete. Az irokézek jobban építettek, mint más azon vidékbeli benszülöttek. ³⁾ A kisebb házak 20 láb hosszúak voltak, de léteztek, írja *Waitz*, olyanok is, melyek 16 lábnyi szélesség mellett 50-130 láb hosszúak voltak. Egy amerikai író ⁴⁾ a new-yorki benszülöttek 20 láb szélességű és 500 láb hosszúságú házáiról is beszél, mire *Waitz*: megjegyzi, hogy ezek az irokézekéi lehettek, mert az északibb népek ⁵⁾ különben nem építettek ilyen módon és e helyen ő is elfogadja, hogy úgy látszik, ezek után nevezték magokat a hosszú ház népének. *Morgan* nézete más; ő a szövetkezett törzsek öt tüzére magyarázza a »hosszú ház«-at, mely a szövetségi tanács gyűlései alatt egy sorban égett. ⁶⁾ Egyébiránt lássuk, hogy ő maga mit ír az irokézek házáiról, a hol művelődési viszonyaikat vázolja: »Együttlakásra való hosszú házakat építettek, a melyek elég nagyok voltak öt, tíz vagy 20 család

³⁾ Ane. Soc. 134.

²⁾ *Waitz*, Anthrop. III. 16.

³⁾ I. h. 89.. hol házépítéseket leírja.

⁴⁾ *Valentine*, Hist. of the city of N.-York. ST.-York, 1853. 8. *Waitznél*, i. h. 90.

⁵⁾ A keleti indiánok közt érteve, mert a Csendes-tenger partvidékein épen az északiak építenek oly házakat, melyekben több száz egyén is lakik együtt.

⁶⁾ L. *Waitzet* is, 16, 1.

számára és ezen háztartások »communismus«-t gyakoroltak.«¹⁾ A törzsrokon huronoknak is voltak házaik 8-12 tűzherlyel, két annyi család számára.²⁾ *Lafitau* nyomán³⁾ tudjuk, hogy eredetileg az anya gyermekeivel, a fivérek nővéreikkel, tehát mind egy testvérségbeliek alkoták e vagyonszövetséget tartó háztartásokat; a nővérek férjei, a fivérek női más hasonló házakban laktak, a gyermekek mindig anyjoknál; így volt az, szemtanúk bizonyítása szerint az irokézeknél és a velők közös eredetű huronoknál. Így a *hriek-nél* is.⁴⁾

Az irokéz nép eredetét az eddig tapasztaltak alapján, nem képzelhetjük másképp, mint hogy két – valószínűleg

¹⁾ I. m. 70. L

²⁾ *Waitz*. III. 91. Hasonló hosszúságú házakat említ *Waitz* az ozédsoknál is, míg a pánik 10–12 család számára, elválasztott alvó helyekkel való köralakú házait említi; a mandan »lodge« is ide tartozik.

³⁾ Idézve *Giraud-Teidon-nél* i. m. 38.

⁴⁾ Minden házcsoport *egy* clant vagy vérrokonok családját foglalja magában, a kik közösségben esznek és élnek. *Schoolcraft*, Exped. t. th. Sourc. of Missisippi E. –V. 279. id. Descr. Soc. 6. 13. A gyermekek akár férjes nőtől, akár hajadontól születtek, mindig anyjoknál éltek és ennek testvérsége által neveltettek fel, noha azok apái nem tartoztak ugyanahhoz. *Schooler*, i. h. V. 272. If a young woman, becomes pregnant before she is married, which most of them do. the child is maintained in her *clan* whithout the least murmuring. Az észak-amerikai népek szokásai egykor valószínűleg mindnyájoknál hasonlók voltak, de úgy látszik, hogy az irokézeknél és krikeknél a kommunizmus tovább fentartotta magát, míg különösen az irokézeket környező algonkin törzsek testvérségeiben az korábban megszűnt, a miért mint nemzeti sajtáság tűnhetett az fel az irokézeknél, a mi a saját ősöknek is elfelejtett szokása volt. Az irokézek különben ha ebben megőrizték az ősit. Mívelődés tekintetében nem voltak kevésbé előhaladtak, mint amazok.

közös származású, talán századokkal előbb egymástól elszakadt s elidegenült – testvériség exogamia által összeforrt vérségileg egy községgé; ezek voltak a *medve* és a *szarvas* testvériségei,¹⁾ melyek együtt képezték az akkor egy. csapatban élő népet, a »hosszú ház népét,« a melyből, elszaporodásával, kiváltak a későbbi törzsek, melyekben a két ős testvériség különbözőleg oszolt el több testvériségre, a melyek, a mennyiben ugyanegy őstestvériségtől származtak, testvér-testvériségeknek, a mennyiben pedig a két különböző ős-testvériségtől, unokatestvér-testvériségeknek²⁾ neveztetek kölcsönös viszonyukban. A többrendbeli totem elterjedésének daczára, mindazok, a kik egy őstestvériségből származtak, testvéreknek nevezték egymást, nem keltek össze egymással, csak egy későbbi korszakban; össze csupán unokatestvéreikkel keltek, a mint a másik őstestvériségtől származókat nevezték. A törzsek és testvériségek filiációját következőleg keilend az adott körülmények alapján elképzelnünk: A tuszkarórák, a kik a történeti idő kezdetén elkülönözve, más nyelvcsaládbeli népek által faj rokonaiktól elválasztva éltek, valószínűleg lefelőbb szakadtak el a közös

¹⁾ Ez adatot, függetlenül *Morgantól*, noha ennek legrégebb munkáját (League of the Iroquois) többször idézi, *Waitznél* is találjuk (Anthrop. III. 106–7.), azon különbséggel, hogy Waitz a szarvas helyett őzet ír. Morgannál ez egészen hiányzik a felsorolt nemzetségek sorában; kétségtelen, hogy ugyanazon állatot kell érteni Waitz »Reh«-je és Morgan »deer«-je alatt. Utóbbi helyesen szarvassal fordítható; e két. állat a forrásokban könnyen összetévesztethetett.

²⁾ így fordítja a szót Morgan azon alapon, hogy fi- és nővér (kollaterálisoknak is) gyermekei szólították egymást így; de mivel, eredetileg a házastársnak valódi és nagy számú kollaterális testvérei voltak, azok, kik így szólítottak, talán »sógor-testvériség« jobban megfelelne.

törzstől. Ezek, mint már érintettük, nem tartoztak a régi ötös szövetséghez és midőn később bevétettek abba, akkor sem részesültek a politikai jogokban. A közös törzs akkor talán még csak a két őstestvériségre oszolt el, melyek neveit a tuszkaróránál feltaláljuk; lehetséges azonban az is, hogy a medve őstestvériség már megoszolt vala ekkor kettővé, melyek egyike megtartotta az ősi totemet, míg a másik a teknőczét vette fel, mert ezt a tuszkaróránál úgy, mint a szenekéknél és kajugéknél is feltaláljuk ugyanazon főcsoporthoz tartozva, valamint azon két törzsnél is, a mohákoknál és oneidéknél, kik csupán a medve őstestvériségtől eredt testvériségeket (medve, farkas, teknőcz) foglalták magokban, Azon törzsek közül, melyek az ötös szövetséget képezték, okvetlenül az onondága törzs volt az, mely legelső vált ki a »hosszú ház népe«-nek szorosabb köréből és külön név alatt mint külön törzs lépett fel; ezt megerősíti, hogy *Heckewelder* és *Charlevoix* szerint a szövetségben ezé volt az első hely. ¹⁾ Waitz úgy mondja, hogy e törzsnek volt a legmagasabb rangja a szövetségben.²⁾ A szövetségi tanács gyűlhelye az ő területén volt, az onondága tó partján és ugyanott égett a központi tanács-tűz.³⁾ Ez elsőség valóban onnan eredhet, hogy a törzs neve a legrégebb az öt régi szövetséges közt, hogy a »hosszú ház népe«-é mellett ez merül fel legelőbb. – Az onondágák testvériségeinek beosztásából föltétlenül következik, hogy azoknak megkülönböztődésekor a medve őstestvériség már megoszolva volt két testvériségre, u. m. medvére és teknőczre, vagy talán háromra is, farkas lévén ez esetben a harmadik. Ez abból következik, hogy azon fő-

¹⁾ *Waitznél* i. h. 121.

²⁾ I. h.

³⁾ *Morgan, Ane. Soc.* 141.

csoport, melyben szenekéknél és kajugéknél medve, teknőcz és farkas együtt foglaltatnak, az onondágáknál a teknőczöt és farkast igenis, de a medvét nem foglalja be. Szükségkép föltételezendő ugyanis, hogy az onondágák, mint legrégebb törzs a két főcsoport vagy őstestvériség népéből összevegyülve váltak ki, mert csak ezek közt létezett még akkor összekelés; ha tehát a medve őstestvériség ekkor még egy totem jelvénye alatt élt volna, a medvének képviselve kellene lennie az onondágák e főcsoportjában; nem lévén abban képviselve? az következik, hogy azon főcsoport csak valamely újabb totemű testvérisége, a teknőcz vagy a farkas, vagy mindkettő által volt képviselve az elszakadó törzságban. Valószínű, hogy a másik őstestvériség is meg volt már akkor oszolva, a sólyomnak már léteznie kellett a szarvas mellett, mikor az onondágák kiváltak, noha nálok a sólyom testvérisége jelvényét utóbb az angolnával cserélte fel. ¹⁾ Ugyancsak elválásuk után kellett az onondágáknál, melyek akkor nem bírtak medve totemmel, ennek mint új testvériségnek kiválnia vagy a szarvas, vagy az angolna testvériségéből. Hogy a medve ugyanazon őstestvériséghez számít itt, a melyhez a szarvas, ez kizárja föltétlenül, hogy a medve őstestvériségétől származnék az onondága medve totem. Egy, a szarvas főcsoportjából elkülönülő új testvériség fölvette e totemet, mely a medvének ereje miatt nagyon becsült volt és majd minden indián törzsnél előfordul.²⁾ – Morgan nézete e

¹⁾ Míg az onondágáknál nincs sólyom, a szenekéknél nincs angolna; de e két testvériség tagjai azon legszorosabb testvériséget és vérrokonságot tartják, mely újabbban a házassági tilalommal együtt a szűkebb testvériségek körére szorítkozik. Ane. Soc. 92.

²⁾ Így az odzsiwéknél, potewettemiknél, sawanóknál (sawnee), szauk- és róka-indiánoknál, pániknál, misszuriknál. puukákuál, ome-

részben teljesen lehetetlen; a tapasztalt esetre (mert ez az egyetlen a maga nemében) reflektálva, szól: »különleges gentek (testvériségek) áthelyezésének egyik phatriából a másikba (azaz főcsoportba, melynek testvériségei ugyanegy őstestvériségből erednek) elő kellett fordulnia, mikor ezeknek létszámában az egyensúly meg volt zavarva.«¹⁾ Ez ropant és megbocsáthatlan félreismerése az ősnépek és intézményeik jellegének; olyan tervszerűséget föltételez bennök, mely az ősi fejlődés természetével merőben ellenkezik. Az irokézeknél úgy, mint őszállapotú népeknél, melyek viszonyait e tekintetben ismerjük, a törzrendszer, a testvériség intézménye ép oly annyira spontán növesű, mint a fáé, melynek törzse elágazik minden irányban. Ha e viszonyokat elfogulatlanul vizsgálni akarjuk, a tervszerűség, szándékosság minden gondolatának ki kell záratnia. Egyensúly a létszámában; ily gondolatok a természet fiának agyában nem merülnek fel. És hogy gondolhatja Morgan, épen ő, aki a testvériség erejét annyira kiemeli és ama törzsek szövetkezését politikai egységgé, azon érzet belterjességének tulajdonítja (és helyesen), hogy gondolhatja, hogy őserkölcű népnél törvényhozási intézkedéssel el fog különíttetni egy része azoknak, kik közös származás mély meggyőződése folytán testvérekül tekintik egymást, egyszersmind kényszerülve testvérekül tekinteni másokat, kikkel eddig csak érdekesség fűzte egybe őket és a kik közül házastársaikat keresték, épen mivel nem láttak bennök testvéreket.

háknál, eiowék, otoéknál, káknál, winebagóknál, mandanoknál, krikeknél stb.

³⁾ Transfers of particular gentes from one phratry to the other must have occurred when the equilibrium in their respective numbers was disturbed. *Ane. Soc.* p. 91,

A mondottak folytán nem marad fenn kétség, hogy az onondága medve-testvériség nem a medve őstestvériség egy ága, hanem ellenkezőleg a szarvasról nevezett őstestvériségből vált ki. Ebből ama következtetés is foly, hogy itt kivételkép lehetséges volt ugyanazon totemet viselőknél, p. o. onondága fi-medvének szeneké vagy kajuge nő-medvével összekelnie, mivel csak nevek volt azonos, és származásuknál fogva nem testvéreknek, hanem unokatestvéreknek tekintették. E kombináció teljesen elkerülhetlen, ha Morgan tévedését nem akarjuk követni, elkerülhetlen annyiban, mivel ha ellenkezőleg az onondága testvérségek azon csoportját, mely a medvét foglalja magában, azonosítani akarnók a szeneké és kajuge medvecsoporttal, akkor a szarvas-totemek létrejöttét az onondága medve-csoportban lennének kénytelenek hasonlólag magyarázni, a hogy ezt a medve-totemnek a szarvas-csoportban előfordulását illetve tettük, csakhogy ez sokkal valószínűtlenebbnek tüntetné fel a következtetést, mert a csoportban, melyből az onondágáknál a medve hiányzik, befoglaltatnak itt a teknőcz, a farkas és a hód testvériségei, melyek a szenekéknél a medvével együtt képezik a medve testvérség-csoportját. Döntő e kérdésben az is, hogy a szeneké és kajuge »súlyom,« melyek e törzsekben a szarvassal vannak együtt és az onondága »angolna,« mely ezeknél szintén a szarvassal (és medvével) képez egy csoportot, bár a totem különböző, mégis azonos testvériségek. Az, hogy valamely testvérség megváltoztatja totemét, bizonyára nem tűnhet fel valószínűtlennek ott, a hol két őstestvériségből, kiválás által, a huronokat is számba véve, 14 különböző totemet látunk kifejlődni.¹⁾

¹⁾ Nem véve számba a tuszkarórák kétféle farkasát (szürke és sárga) és kétféle teknőczét (nagy és kicsi).

Nincs kizárva, hogy az onondágák kiválásánál a medve-csoport már négy testvériségre lehetett volna oszolva, mert a szenekének és onondágáknak e csoportban bárom testvérségek volt közös – teknőcz, farkas és hód, míg a medve az onondágáknál e csoportban nem volt képviselve, míg minden egyéb irokéz törzsben ott volt. Kiválásuk után az onondágáknál e csoport testvériségeinek száma ötre emelkedett a szalonka és labda testvérségek elkülönződése által, mely utóbbihoz hasonló elnevezésű egy más irokéz törzsben sem létezik. A másik csoport az őstörzsben szarvasra és sólyomra lehetett oszolva, mely utóbbinak toteme az ondágáknál angolnára változott, és melyek egyikéből válhatott ki a medve. Az őstörzs utóbb egy csapat kiválása által ismét ketté vált; valószínű, hogy e kettéválás idejében vette fel az anyatörzs a szenekék nevét, míg azon rész, mely más területre költözött, a kajugék nevét vette fel, mely utóbbiak úgy tekintettek, mint a szenekéktől eredők. Hogy az öt törzs közül a szenekék és kajugék legtovább maradtak egyesülve, ez totemeik beosztásából valószínű; a medve csoportjában azonosak voltak nekik medve, farkas, teknőcz, míg a negyedik, a hód-testvériség, úgy látszik, nem vett részt a kajugék elszakadásában, nálok ellenben az elszakadás után e csoportban még szalonka és angolna testvérségek különözöttek el; a kajugék másik csoportja a szarvas- és sólyom-testvérségek töredékeiből alakúit, melyek egyikéből utóbb a hód vált ki. – Hogy a kajugék az ifjabb törzsek egyikének tartattak, az Gallatin megjegyzéséből is kiviláglik, mely szerint ezek az oneidákkal egyetemben voltak a szövetség legifjabb tagjai; ez egy, az amerikai unió és ezen törzsek közti szerződés tárgyalásainál tűnt ki.¹⁾ Minthogy az öt törzs

¹⁾ *Waitznél*, III. 1.21.

egyszerre alkotta meg a szerződést, a »legifjabb tagok« elnevezés nem a szövetségbe való belépésőkre vonatkozik, hanem egy ennél régibb korszakban az anyatörzsből való kiválásukra. Erre mutat *Morgan* azon közlése is, hogy az onondágák, szenekék és mohákok az »atyák«-nak, az oneidék és kajugék pedig a fiaknak neveztettek.¹⁾ Schoolcraft is megerősíti, hogy az oneidék a szövetség legifjabb tagjai közé tartoztak,²⁾ és hogy ezt nem arra érti, hogy később léptek a szövetségbe, bizonyítja ama csatlakozó megjegyzése, hogy a szövetség gondolata tőlök eredt. Ezek egyetemben azzal, hogy az oneidék testvérségi szervezete teljesen azonos a mohákokéval és ezzel egyetemben a többi irokéz törzstől, a huronokat is ide értve, teljesen elüt, nem maradhat kétség, hogy amazok ez utóbbiak törzsének kiágazásaként eredtek. A mohákok beosztását, mely annyira eltér a többi törzstől, eltérő, különleges körülményeknek is kell tulajdonítani.

A régibb szokás értelmében azon három testvérség, melynek töredékeiből a mohák törzs állott, egymás közt nem köthetett házasságot; a mellett erről, mint a régi törzsek egyikéről, mely »atya« névvel lett megtisztelve, nem tehető fel, hogy csak akkor vált volna ki az őstörzsből, midőn életbelépett már az új szokás, mely szerint a tilalom a saját totembe való nőülésre szorítkozott, mint jelenben.³⁾ Ha mindazáltal a kérdéses törzs annak előtte külön

¹⁾ League of the Iroquois, 96. *Waüz-xiél* i. h.

²⁾ *Waitznél* i. h.

³⁾ Hogy a mohákok mint külön törzs korábban váltak ki az anyatörzsből, mint – az onondágákat kivéve – az ötös szövetség-egyéb tagjai, erre mutat a fennebbieken kívül az is, hogy valamint az onondága törzs, mint elsőszülött, az első helyet nyerte el a szövetség-

váltak tartatik, további fennállása, ha az összekástól el nem tért, akkép lenne magyarázható, hogy meghasonlás – melynek oka természetesen el nem képzelhető – állott elő az östörzs két testvériség-csoportja közt, melynek következtében az egyiknek egy része politikailag külön vált és saját területet foglalt magának, ha nem is nagyobb távolban az östeleptől. A medve testvériség-csoportjához tartozó férfiaknak kellett lenniök azoknak, kik külön váltak, talán mert bizalmok egy más egyénben, mint az anyatelep főnökében központosult, a ki talán a másik östestvériséghez tartozott, a míg ők magok közül valót kívántak vezetőül. Bármí volt egyébiránt az ok, a medve, farkas és teknőcz férfainak egy része anyáikkal, nővéreikkel és ezek gyermekeivel elvált az östörzstől, külön telepet alapítva saját főnökeik alatt.¹⁾ A viszony ez által nem lett ellenségessé, mert a nővérek férjei és a fivérek feleségei a másik telepben és viszont az anyatelep tagjai *egy részének* férjei és feleségei az elszakadtak telepében éltek. Miután a telep női mind medvék, farkasok és teknőczök voltak, ilyeneket is szültek. Ne higyjük, hogy ez képtelenség; az emberiség nagy része élt egykor így és a mortlock-szigetiek mai napig így élnek; a testvériségek külön főnökök alatt, külön telepekben és elkülönített területi határokkal élnek, és minden nőnek férje, minden férjnek felesége más telepben van otthon; a férjek természetesen gyakran ellátogatnak feleségeikhez. Fidzsiben a legújabb időig – és noha a leszármazás és örökrend fiágivá lett –

ben, úgy a mohák, mint »legidősb fivér« a másodikat, *heckewelder* és *Charleville* id. *Waitznél*, Anthr. III. 121.

¹⁾ Itt emlékeztetek ama körülményre, hogy az irokézek, valamint a krikek még 1-2 század előtt testvérségek szerint közös fedél alatt és tápszerek közösségében éltek.

fentartotta magát a szokás, hogy a férfiak nem éltek nőkkel egy fedél alatt és csak az erdőben mintegy lopva találkoztak egymással. Ez itt maradványa az exogamiának és a testvériségi rendszernek, mely a fidszies rokonsági elnevezésében is oly élénk nyomokat hagyott,

Midőn az irokézek kezdtek saját testvériség-csoportjokon kívül is, habár soha a testvériségben, nőszülni, a mohákra nézve megszűnt annak szüksége, hogy törzsükön kívül házasodjanak, úgyszintén a tölök eredő oneidékre nézve, ha ugyan ezek még a házasságtilalom megszorítása előtt váltak ki tőlök.

»Az (irokéz) szövetség összekötő elve – írja Morgan – nem eredt kizárólag a kölcsönös támogatású egyesület jótéteményeire való vágyból, hanem mélyebb alappal birt a vérségi kötelékben. A szövetség látszólag a törzseken alapszik, de valódiilag a közös testvériségeken. ¹⁾ – Ugyanazon nemzetségnek tagjai, akár mohások, oneidék, onondágák, kajugék vagy szenekék, fivérek és nővérek egy közös őstől való eredetök erejénél fogva (?); és ilyenekül a legteljesebb szívélylyel ismerték el egymást. Ha találkoztak, az első kérdés volt egymás testvériségének neve, míg a következő illető főnökeik leszármazási fájára vonatkozott; melyek után rendszeren képesek voltak megtalálni különleges vérrokonsági rendszerök alapján, a rokonsági fokot, melyben egymáshoz állottak. ²⁾

¹⁾ *Morgan* a »gens« szót használja, mert ezt, a római genset, valamint a görög genost a testvériségekkel analog intézménynek tartja, miben nézetünk az övétől gyökénél elüt. Erre nézve a III. fejezetre utalok.

²⁾ Ez kétségtelenül az izre vonatkozik, a mely szerint fivérek, nagy-bátya és kis-öcs. vagy nagy-anya és unoka lehetnek; valószínűleg

A nép, mely magát kucsinnak (azaz népnek, azon értelemben mint emberiség) nevezi és mely Amerikának legészakibb részében, a Peel folyam völgyétől a Yukon völgyéig, a Jeges-tengertől csupán az eszkimók által lakott parti területszalag által elválasztva s a Mackenzie torkolatának vidékén a tengert is érintve él, *Jones* szerint mintegy 2:2 törzsre oszlik, a melyek mind ugyanazon nyelv dialektusait beszélik és szokásaikban s erkölcsükben nagyon hasonlók. *Kirby* szerint minden törzs külön főnök alatt él.¹⁾ – *Jones*nál azt is olvassuk, hogy: »a kucsinok mind be vannak osztva három »kasztba;«²⁾ ezek nevei, *Jones* helyesírása szerint: Tchit-che-ah, Tenge-rat-sey és ÜStat-sah-i. Szerinte a szokás, hogy a férfi, a két másik kaszt valamelyikéből vesz feleséget, kiment a gyakorlatból. *Hardisty* mint fennállót írja le, de ő szerinte is fordulnak elő kivételek;³⁾ az utóbb nevezett a kasztok neveit ekkép írja: Chitsah, Nat-singh és Tain-gees-at-sah.

Kasztról beszélni, mint az értesítők teszik, valóban nincs értelme, mert ezt megszoktuk úgy tekinteni, mint a társaságban kizárólagosan magára szorítókozó osztályt, mely másoktól a lehetőség végső határáig elkülönzi magát és csak saját körén belül ismer el törvényes házasságot. A kucsinok osztályai, melyek körén belül eredetileg házasság épen nem is volt köthető, szabályszerű összeházasodásuk

a főnökök (kiknek méltósága az irokézéknél ugyanazon ősanya ivadékainál maradt, ha választás által töltetett is be) nyilvántartották volt egymás közt. a testvériségek elágazása titán is, – hogy fivérek, nagyatya és kisöcs, nagyatya és unoka viszonyában állnak-e.

¹⁾ The Kuchin Tribes, Smithson. Rep. 1866. 320. 1.

³⁾ A Journey to the Youkon, Smithson. Rep. 1864. 417.

⁴⁾ The Lonchetix Indians. Smithson. Rep. 1866.

folytán százszoros kapocscsal fűzetek össze, vérrokonsági kötelékek által, és ennél fogva a kasztszerű elkülönződésnek teljes ellentétét tüntetik fel.

Nem kasztokat, hanem testvériségeket kell bennök felismerni, melyek egykor elkülönözve éltek, utóbb pedig házasságkötések által összevegyültek egy törzsszé, mely szaporodtával számos törzsszé ágazott el. Hogy tényleg testvériségek azok és annak tekintik magokat, a nélkül, liogy a más törzshöz tartozás is megszűntetné e köteléket és hatását, eltagadhatatlanul kiténik abból is, hogy mikép fogják fel maiglan is, ha – házasságkötés tekintetében – a régi jogszokás mellözése fordul elő; az illető párt kigúnyolják és nevetségessé teszik s a férfiről azt mondják, hogy nővérét vette feleségül, akkor is, ha semmi rokonság nincs köztök és habár a nő más törzsből való is.¹⁾

A viszony tisztán áll: három testvériség összevegyülve egymással és eloszolva 22 törzsben él, mely törzsek politikailag és geographiailag különállók. Itt azon érdekes eset fordul elő, hogy ismeretes a terület, melyet a testvériségek egyike foglalt el a másik kettővel való összevegyülése, tehát az exogamia létesülése előtt, mint endogám, önálló törzs. A Na-tszik-kucsin törzs, mely úgy, mint a többi, három testvériségből van összetéve, Nah-tsing nevű területen lakik és nevét erről viseli. Nah-tsing pedig neve a testvériségek egyikének, mely egykor egyedül lakta ama területet, a mely terület nevét tőle nyerte.²⁾ Ezen kívül csak két népnél, a muniपुरi törzseknél és Niasz szigete törzseinél tartotta

¹⁾ *Hardisty* i. h. 315. 1.

²⁾ *Hardisty* i. h, 315. »The country of the Na-tsik-koo-chin is called Nah-tsing to this day and it is the identical country which the Nat-sing occupied.«

fenn magát ily biztos emlék jelenleg eloszolt exogám testvériségek egykori önálló létéről, melyekről alább. Úgy lát-szik, hogy a kucsinok összevegyülése és exogamiája nem nagyon régi, mert értesítések közöltetnek azon véres harc-zokról, melyek annak előtte a három őstörzs közt folytak és a mostani rendszer kedvező, békítő hatásáról. ¹⁾

A keleti (vagyis az Atlanti-tenger partján honos) algonkinok közül a delawár, mohikan és niunzi törzsek, melyek területi szomszédok voltak és melyek nyelve is azonos, szintén hármasság példáját mutatják, ugyanazon elnevezésekkel, mi csalhatlanul tanúsítja, hogy e beosztás régiebb, mint a három törzssre való elszakadás. A delavároknál és munzicznál a farkas, teknőcz és pulyka mint exogám testvériségek vannak ismertetve; az előbbieneknél azonban történeti, sőt aránylag új időben ama nemzetségek mindegyike elszórt tizenkét ágra és utóbb csak azon egyének közt tartatott a házasság tilosnak, kik ugyanegy ághoz tartoznak. (Morgan i. m. 172. és köv. 1.) A delavároknál a régi rendszer általában bomlófélben van; a testvériségek azon gyors szaporodása az exogamia megszüntének előjele-kép tűnhetvén fel; egyszersmind szokásba jött a gyermekeket olykor atyjok testvériségéhez számítani, habár nem általánosan; ezek tehát átmenőben vannak nőági leszármazásból fiagira. A mohikánoknál a leszármazási rend még tisztán nőági, az eredeti három testvériség pedig megoszolt összesen tizenegyre; a farkasból lett farkas, medve, kutya, oposzsum (mind emlős); a teknőczből lett kis-teknőcz, sár-teknőcz és nagy-teknőcz, a pulykából lett pulyka, daru és tyúk.

¹⁾ Exogamiájok az által jött létre, hogy az anyák leányaikat más törzsbeli férfiakhoz adták nőül.

A házasság most csak ez újabb keletkezésű testvériségek tagjai közt tilos.

E három törzs, melynek testvériségei eredetileg azonosak voltak, a mi közös származásukat bizonyítja, még két velők egy nyelvet beszélő törzsszel együtt egykor az irokézekéhez hasonló szövetséget képezett, a delawar szövetség neve alatt a negyedik törzs a nantikók volt, az ötödik valószínűleg a pekvod, mely kettő részben a fehérek, részben az irokézek által már korán kiirtatott.

A többi algonkin törzs közül az odzsibvék 23, a potavettemik 15, a meiemik 10, a savanók 13, a szánkok és rókák 14 exogám nemzetségből állottak. Noha főcsoportoknak, melyek az eredeti testvériségeket képviselnék, itt nincs nyoma, mégis alig szenvedhet kétséget, azok után, miket egyéb törzseknél tapasztalunk, hogy kisebb számú testvériségek megoszlásából származtak ama nagy számok. Némely esetben a nevek is erre mutatnak; így az odzsibvéknél van háromféle teknőcz, mint a mohikánoknál, hol bebizonyíthatólag az eredeti teknőcz-nemzetség megoszlásából származott azon három. Az imént nevezett algonkin törzseknél a leszarmazás fiági volt, a miből kitűnik, hogy az ősi, közösségi állapot nyomai itt inkább el voltak mosódva és hogy e népek részben tehát előhaladtabbnak tekinthetők, vagy kevesebb ragaszkodást tanúsítottak az ősi formák iránt, mint a többiek, a mi megmagyarázza, hogy az eredeti két vagy három nemzetség szerinti beosztásnak csak oly gyenge nyomai találhatók náluk. A knisztinóknál testvériségnek és exogamiának általában nincs nyoma, noha e nép valószínűleg az odzsibvéktől ered, a kikkel külsőre, nyelvre és szokásaira nézve oly közeli egyez, miszerint fel nem tehető, hogy korábban vált volna el a közös törzstől, mintsem az exogamia kifejlődött volna.

A szintén az algonkin-fajhoz tartozó fekete-lábak három törzsből állanak; ezek közül kettőnek, kine és peiegén, hetszervezete iránt szerzett Morgan adatokat; az előbbeni öt, az utóbbi nyolcz exogám testvériségből áll, fiági leszármazás mellett, A testvériségek közül kettő közös a két törzsnek, míg a többinek neve különbözik; amazok valószínűleg az őstestvériségek, melyek a törzsek elválásakor léteztek, míg a többi utóbb keletkezett. Exogám testvériségek találhatunk még: az algonkinfajú abenékiknál 14, a csirokiknál 8. a krieknél 22, a komancsoknál 6, a varjagnál 13, a minniteriknél 7, a mandanoknál 7, a winnebágóknál 8, a káknál 14, az otoék és misszurik egyesüit törzsénél 8, a jováknál 9, melyek közül egy kihalt, az omeháknál 12, a punkáknál 8. Az utóbb nevezett tíz törzs a dakota-fajhoz tartozik; közülök a winnebágóknak, káknak, otoéknak, misszuriknak, jorvagnak, omeháknak és ponkeknak közös a medve és a bölény nemzetség. A többi testvériségek itt is nagyobbára, ha nem is kizárólagosan, állatok után neveztetnek. A tulaj donképi dakotáknál most nem található nyoma egyéb beosztásnak annál, melyet elkülönözve élő, egymástól független törzseik, számra mintegy tizenketten, képeznek. Carver azonban, ki 1767-ben utazott köztök, azt írja, Hogy az indiánoknál minden csapat több törzsből áll, mely elnevezés alatt világos' hogy a testvériségeket érti és utána teszi – például épen a dakotákat idézve – hogy törzseik ily elnevezésekkel, mint bölény, farkas, kígyó, teknőcz stb. különböztetik meg magokat. Valószínű tehát, hogy a nemzetségek szerinti beosztást azon idő óta ejtették el a dakoták és hogy akkor még náluk is fennállott az, úgy mint fennáll most még a fennevezett közel faj rokonaiknál.

A Csendes-tenger partvidékén, az északi sz. 48. és 52.

foka közt élő *nutkák* szintén területileg különvált törzsekre, azonkívül pedig testvériségekre oszlnak; a testvériségek állatok után neveztetnek, melyeknek képét a nutkák csónakjaikon kifaragva; pokróczaikra bekímelve s egyéb tulajdonukon viselik. A nemzetségek nevei, vagyis a czimerek, úgy látszik, megegyeznek a tolok; északra lakó thlinkitekével »A rokonság – írja egy utazó – ugyanegy czimmerrel élők közt közelebbinek tekintetik, mint ugyanegy törzsbeliek közt, mert törzsbelivel összekelni meg van engedve, de olyanok, a kiknek czímerök közös, úgy látszik, semmi körülmények közt nem léphetnek házasságra egymással.« A gyermekek mindig az anya czímerét veszik fel. ¹⁾

Az Arizonában élő moqui-indiánok kilencz nemzetségre oszlnak, melyek állat- és növényneveket viselnek, j nem mondatik azonban, hogy a testvériségen belül nőszülni tilos-e vagy sem. Az új-mexicói földműves törzseknél, úgy látszik, teljes erőben van az exogamia. Minden falu népe törzsekre vagy családokra oszlik és minden ily csoport valamely állat, növény, bolygó csillag vagy a négy elem egyikének nevét viseli. Lagunában, melynek lakossága valamivel több, mint ezer lélek, tizenhét ilyen törzs létezik. A gyermekek anyjuk törzséhez tartoznak és a régi szokás az, hogy ugyanazon törzs tagjai egymással nem köthetnek házasságot; újabban azonban e szokást kevésbé szigorúan tartják, mint régente.²⁾

Hogy a testvériségek, melyek jelenben mint az észak-amerikai törzsek részei teljesen összevegyülve élnek, egykor területileg is külön élő csapatoktól származnak, e mellett

¹⁾ A nutkákról 1. *Bancroft* i. m. 193–197. 1. és *Spencer*, *Descr. Soc.* 6. f. 7. 1.

²⁾ *Morgan*, i. m. 180. 1.

tanúskodik az elnevezés is melylyel az algonkin népek nyelvén neveztetnek azon testvériségek. A totem szó jelentősége az ethnographiai tüneményekkel foglalkozó újabb munkákban többnyire úgy van feltüntetve, mint azon tárgynak (rendesen valamely állatfaj) elnevezése, melytől a nemzetségek nevöket veszik és mely iránt bizonyos vallásos vagy babonás tisztelettel viseltetnek az illető nemzetség tagjai. ¹⁾Ez azonban nem áll; totem nem a címert vagy jelvényt, vagy fétist jelenti, hanem a nemzetséget, mely utána neveztetik; e szó – helyesen írva *Do Daim* – odzsibwé nyelven falut vagy telepet, szállást jelent. ²⁾ Ha e szerint az algonkin nemzetségek külön lakó csapatok voltak egykor, bizton feltehetjük ugyanazt a többi észak-amerikai népcsaládnak minden tekintetben analóg testvériségeiről.

Úgy látszik, hogy azon, aránylag előhaladt kultúrájú népek, melyek a mexikói öböl s a Csendes-tenger közti városokban éltek a fölfedeztetéskor, megőrizték volt ősi társadalmi beosztásukat. Az itteni államokat képező városok, mint Mexico, Tlascalala, Cholula stb. szerkezete, melynek leírása egykorú spanyol íróktól jutott reánk, arról tanúskodik, hogy lakosságuk, bár állammá összeforrva, mégis oly alkatrészekből állott, melyek közelebbi vérrokonság által megkülönböztetve egymástól, még területileg sem vegyültek volt el teljesen, a mennyiben ugyan közös államokat alkottak, de elkülönített földekkel és ugyanazon városokban laktak, de

¹⁾ Innen mondatik »totemismus,« azaz totem-tisztelet. mint »fetisismus.«

²⁾ *Do Daim*, a town or village, on original family residence. L. *Schoolcraft* id. *Spencer*, Descr. Soc. 6. füz. 12. 1. Jelentős, hogy ez elnevezés teljesen egyezik a magyarázattal, melyet Müller Miksa az ind »gótra« értelméről ad; l. alább.

külön városrészekben. így Mexico négy városrészből állott» melyek mindegyikét, a spanyol írók kifejezése szerint, egy *linnaje* ¹⁾ lakta, azaz egy népcsoport, melynek tagjai egymással közelebb vérokonságot tartottak, mint a többi városrész lakosságával. Minden negyed ismét kerületekre oszlott és minden kerületet ismét oly népesség lakott, melyet szorosabb kapocs egyesített. A mexicóiakkal rokon nép által lakott Tlascala hasonló jellegű négy városrészből állott,²⁾ Cholula pedig hatból. Ezek nyomán a négy linnajében nagy valószínűséggel négy rokon eredetű testvériséget ismerhetünk fel, mely egy törzsszé egyesülve tette hódításait, utóbb térben való terjeszkedése folytán politikailag önálló egységekre szakadva és Mexico, Tlascala stb. államait alkotva meg ekkép ugyanazon összevegyült elemekből.³⁾ Házasságkötési szabályra vonatkozó adatot, mely a vérokönök közti viszonyt illetné, csupán egy, melyet Clavijero talált, ki azt mondja: vérokonság első fokában való házasság szigorún tilos, ha csak nem unokavérek közti;⁴⁾ az első fok szülőt, gyermeket és testvéreket foglal magában, unokatestvérek a 3. fokban állnak. Clavijero tehát olyat mond, a minek értelme nincs; szavaiból azonban az látszik kitűnni, hogy hallotta, hogy testvérek nem köthetnek, de unokavérek köthetnek házasságot. Ha már most föltételezzük, hogy a »testvér« és »unokavér« kifejezéseket az aztékok azon értelemben használták, mint más észak-amerikai

¹⁾ E szó *származást* jelent, genealógiai értelemben.

²⁾ A négy külön lakó nemzetség mindegyikének külön hadi őnöke és külön hadi jelvényei (öltözet, címér, zászló) voltak itt.

³⁾ A közölt adatokat Morgannál (Anc. Soc. 198.) találtam, ki Herrera és Clavijero után írja ezeket.

⁴⁾ History of Mexico. London, 1787. VI. 38. id. Descr. S. 2., 3.

törzsek, a mi nagyon valószínű, akkor ezzel exogamia van jelezve: testvérek azok, a kik egynemű testvéreknek gyermekei s kik ugyanazon testvériséghez tartoznak, következésképp össze nem kelhetnek; unokatestvérek azok, kik különemű testvérek gyermekei és így mint különféle testvériségekhez tartozók, hivatva vannak egymással összekelni.

A mi Cholula népének hatos beosztását illeti, föltételezhető talán, hogy a négy hódító törzs, törzsi egyenjoggal, de két törzsbe szorítva azt, talán egyezkedés folytán, fölvetve az államba az őslakosságot. Hasonló eltéréseket, az itt föltételezett okon alapulókat, a dór államok törzsi beosztása is mutat. Spartában, hol az őslakók nem nyertek polgárjogot, hanem részben periökökké, részben helotákká váltak, tisztán a három dór törzs (hylleis, dymanes és pamphyleis) képezte az államot, holott ellenben Argosban és Sykionban egy negyedik, ott a Hymethia, itt az Aigialeis – mindkettő a benszült lakosságból alkotva – járult azokhoz.¹⁾

A mája nép, mely fölfedeztetése idejében Jukatánt lakta és egy bizonyos kultúrával bírt, minden bizonynyal testvériségekbe volt beosztva, melyek fiágot követtek. Két spanyol író csaknem ugyanazon szavakkal mondja el, hogy a mayák nem kelnek össze olyanokkal, kik az atyjokról rajok szállott saját nevöket viselik.²⁾ Ezenkívül említettnek

¹⁾ A Cholulára nézve kifejezett sejtelem megerősítést nyer az által, hogy az asztékek előtt egy csicsimék törzs ejtette azt hatalmába és az ottani lakosságot részben kiszorította, részben meghódította. (*Waitz Anthr. IV. 49.*) így midőn a Tlaszkalából jött asztékek foglalták el a várost és vidékét, igen könnyen meglehet, hogy ezek a kolábbi hódítók és meghódítottakat mint két külön csoportot vették a magok négy csoportja mellett.

²⁾ *Herrera és Landa*, kiket *Morgan* (A. S. 181-82.) idéz. az elsőt önállólag, a másikat *Tylor* (Earl. Hist. of Mank után.)

különféle kötelmek, melyekkel a nemzetség tagjai egymásnak tartoznak.

Délamerika benszülöttei közt az arrowákok beosztása említhető; ezek 27 testvériségből állanak; a gyermekek itt mindig az anya testvériségéhez számíttatnak és házasság ugyanazon testvériséghez tartozó egyének közt nem köthető. ¹⁾ Testvériségeik külön neveket viselnek, mint Sziwidi, Karuafudi, Oniszidi stb.²⁾ Ezenkívül Dél-Amerikában csupán az Amazon-vidéki Yameókról tudunk határozottan hasonlót. *Martius* írja, hogy ezek nem túrnak egybekelést ugyanazon testvériséggel (az idézettnek kifejezése szerint: *Zunft*) tartozó egyének közt, mivel ezek egymást közeli vérrokonoknak tekintik. *Martius* elmúlt korszak maradványának tekinti e tilalmat, miben bizonyára igaza van, és hozzáteszi, hogy az múlhatlanul nemesebb erkölcsökre, a régiebb időben, mutat. Ezzel hihetőleg nem a nevezett törzsre céloz, melynél ama szabály a jelenben fennáll, hanem a többi brazíliai törzsre, a melynél hasonló korlátozások most nem ismeretesek. Valóban úgy látszik, hogy a brazíliai törzsek-nél elveszett, nyom nélkül elenyészett nagy része annak, mi az emberiséget ős-állapotában jellemzi társadalmi tekintetben úgy, mint ezen állapotot p. o. az észak-amerikai, az ausztráliai és némely ázsiai s afrikai törzsek-nél is tanulmányozhatjuk; elenyészett a nélkül, hogy a művelődés befolyásának lehetne tulajdonítani, mert habár kevés van szokásaikban, a mi a kezdetleges rend bélyegét viseli, ellenben azok durvaságának tekintetében a legalsóbb fokokra is oda illenek. – Egy más brazíliai törzsről, az uainumákról azt írja

³⁾ *Waitz*, *Anthrop.* III. 392. *Hilhouse* nyomán.

²⁾ *Brett*, *Indian Tribes of Guiana*, id. *Lubbocknál i. m.* 114. 1.

Martins, hogy több nemzetségre oszolnak, melyek különböző pálmanemek és állatok után, mint a jaguár stb. nevezik magokat.¹⁾ Ez elnevezések az észak-amerikaiak testvériségeire emlékeztetnek. Hogy azonban ama beosztás van-e összefüggésben a házasságkötésre vonatkozó szabályokkal, erről nincs említés.

Nagyon feltűnő ellentétben a politikai szerkezet ama fejletlenségével, melyet Dél-Amerika többi népeinél tapasztalunk – ha Perut és a csibcsák államait nem tekintjük – áll az araukánoknak a megelőző századokban virágzó szövetsége, mely az irokéz szövetségnél semmivel alább nem áll, noha ezzel annyiban ellentétet képez, hogy jellege tisztán védelmi, míg az irokézeké, mely eredetében ugyan talán szintén az volt, de utóbb, sikerei folytán támadás, hódítás jellegét öltötte, míg az araukánoké az erőfeszített védelem szükségének megszűntével felbomlott.

Az araukánok állama be volt osztva északról délnek négy, úgynevezett uthalmapura vagy párhuzamos tetrarchatusra, a melyek közel egyenlők voltak; neveik jelentősége a következő: »a tengermellék, a síkföld, az Andok hegyalja, az Andok vidéke. *Minâen uthalmapu* be van osztva öt ayl-lureguára és minden ayl-luregua kilencz reguára.«²⁾ Aregua csak egy falu kiterjedésével birt.³⁾ Ugyanazon forrás mondja, hogy e beosztás régibb Amerika fölfedeztetésénél, mi azonban az uthalmapu tekintetében nehezen áll.

Ha ez államszerkezetet tekintjük, benne legfeltűnőbb-

¹⁾ *Martins*, Von dem Rechtszustande der Brazilië. 11.1.

²⁾ *Thompson*, Alcedos's Geogr. and Historical Dictionary of America etc. London, 1812. I. 404. id. Descr. Soc. 6. 14.

³⁾ *Waitz* i. m., hol azt mondja, hogy egy ulmen állott minden fain élén.

nek találják a beosztás számainak szabályosságát; minden utalmapuban 5 ayiloregua, minden aylloreguában 9 regua. Hozzá vagyunk szokva, polgárisúlt társadalmakban, hogy az ország tartományokra, ezek kerületekre s ezek ismét járásokra oszlnak el; de a kerületek száma a tartományokban, a járásoké a kerületekben, nem szokott egyezni, mivel erre felesleges volna gondot fordítani s egyéb körülmények döntenek. Ha miveltebb népektől nem látunk e részben számbeli szabályosságot, barbároktól annál kevésbé várhatunk ilyet. Az araukánok beosztása tehát, legalább a mi a reguát és aylluregiát illeti, szükségkép spontán fejlődést!, épen úgy mint számos más kezdetleges népé, mely szabályosságot mutat és mégis, vagy épen azért, spontán keletkezésű, természetes viszonyok által előidézett, nem pedig emberi tervezetességből eredő, époly kevésbé, mint a legrégebb római tribusok, és curiák, a legrégebb ión phylék és phatriák s a dór törzseké. — E szabályosság eredetére nézve hasonló a jegecz alakjáéhoz. Az araukánok beosztásának szabályossága reá vezethet a fejlődés módozataira, a gyakorlat által, melyet ebben nyerünk, ha kezdetleges népek politikai viszonyait tanulmányozzuk. — Azonban mielőtt ezt megkísérelnők, tekintetbe kell venni, hogy a források nem mindannyian teljesen egyeznek. *Gay* ugyanis,¹⁾ a ki úgy látszik, régebb spanyol okmányokból merített, olyan beosztását említi az araukának, mely szerint mindig tíz *regua* vagy *lebo* képezett együtt egy aylloreguát és a tíz regua, béke idején, bizonyos megállapított sorrend szerint váltotta fel egymást az elnöklésben, vagy a vezető hely szerepében, a mit úgy szoktak

¹⁾ Hist, física y política ae Dhile. Documentos sobre la historia. Paris. 1846. *Waitznél* i. h.

nevezni, hogy »a reguetunját teszi.« Ez adat fontos és nem szenved kétséget, annyira viseli a valóság bélyegét. A többi forrás tévedése kiderül, ha tudjuk, hogy egyezőleg jelentik, hogy minden regua élén egy ulmen című főnök állott, a kilencz ulmen, tehát az egész aylloregua felett pedig egy apoulmen, azaz felső főnök, tehát, és ebben valamennyi forrás megegyezik, az aylloreguát tíz főnök kormányozta, a kik közül egyiknek felsőbb rangja volt. Már pedig felette valószínűtlen, hogy az egész aylloregua főnökének saját reguaja ne lett volna, azaz sem székhelye, sem emberei, sem földje, holott pedig szó sem lehet róla, hogy az ulmenek adóval, vagy bármi segélylyel támogatták volna őt; ilyesmi az araukánoknál nem létezett. A való kétségtelenül az, hogy az aylloregua tíz reguából állott és hogy a tíz ulmen közül felváltva mindig egyik vitte az apoulmen szerepét;¹⁾ s így az adatok egyeznek: az aylloreguát egy apoulmen 9 ulmennel egyetemben vezeti. A tokikra nézve ugyanez áll; a kik a legfőbbek voltak, nem nélkülözhettek minden házi hatalmat és vagyont és *Smith* ha téved is azon adattal, hogy az apoulmenek utódukul rendesen legidősb fiokat nevezték, de bizonyára igaza van azon másikkal, hogy a tokit az ulmenek választották az apoulmenek sorából;²⁾ helyes valószínűleg azon adata is, melyben különben *Stevenson*³⁾ egyezik vele, hogy midőn háború ütött ki egy, a tokik által választott telhatalmú diktátor lépett a nemzet élére.

¹⁾ A forrás hozzáteszi: »békében,« a miből következtethető, hogy háború idején, tekinteten kívül hagyva a sort, mindig az vezetett, a ki elismert legjobb hadi vezető volt.

²⁾ *Smith* (E. E.) *The Araucanians*, New-York, 1855. p, 240. és köv. 1: *Waitznél* i. h. 514.

³⁾ *Eisen* in *Arauco*, Chile, Peru und Columbia (1804–23.) Weimar, 1826. *Waitznél* i. h.

Tíz, valamint az ezen alóli páros számok nagyon gyakran fordulnak elő mint számai annak, mit testvériségnek vagy nemzetségnek nevezünk és melyek száma egyezni szokott a rokon származása törzsekben. Tíz nemzetségre van beosztva a thlinkitek 8-10 törzsének mindegyike, tízre a thnainák, inkalitok (vagy inkilikek), kolcsánok, atnalik és ugalenczek; és mindezekben, a thlinkit törzsekben úgy, mint az utóbb nevezettekben, ugyanazok a nemzetségek totemjei: tíz illámra oszlanak a malabari pulijárok, tíz volt a római őstribusok mindegyikében a curiák száma, tíz az óbáké a dór phylékben. Nyolez volt a szeneké, kajuge, onondaga, tuszkaróra, irokéz törzsekben és a velők rokon liuronoknál a nemzetségek száma; ugyanannyi volt a csoktáknál;¹⁾ 6 az ausztráliai kamilaroiknál, 6 és 4 egyéb ausztráliai népeknél. A rómaiakat, dórokat és a pulijárokat kivéve, mind ezekre nézve bizonyos, laogy az (exogám) nemzetségek száma eredetileg kettő volt s azután e kettő egyformán megosztott 2, 3, 4 vagy 5 felé.

Az araukánok őstörzse is tíz testvériségre lehetett válva, a két exogamiában összevegyült őcsoport Öt-ötfele való megosztása által (mint a thlinkiteknél és 4-ével az irokézeknél), melyek a közösnejűség korszakában, külön faluban, külön területen élve, mint erre a jelen korban a Mortlock-szigetek lakói szolgáltatnak példát, noha ezek jelenben házasságot kötnek. Midőn számuk fölszaporodott annyira, hogy érzékük sokalta, egy részök, talán az ifjabb, vállalkozóbb nemzedék, új telepekre keresett és talált helyet a szomszéd vidéken, teljesen az eredetinek mintájára új társadalmat

¹⁾ A punka, Iowa, Otoe, winebagoe, dakota nemzeteknél is ennyi volt.

alkotott. Ekkép felszaporodás, megoszlás útján létrejöhetett a húsz aylloregua, kétszáz *reguá*-jával vagy lebójával. Ez idő alatt, midőn meggyengült az emlék, hogy közös törzsből szakadtak és súrlódások is fordulhattak már elő a szomszéd reguák közt, kezdődhetett meg idegen törzsbeli nőknek egyéni tulajdonú ejtése által, a patriarchai családra való átmenet. Mert az araukánoknál is valóságos tulajdon a nő jelenben is, akár előbb rabolta s utólag megfizette, akár előbb alkudott meg rá s aztán rabolta férje.¹⁾ Annyira tulajdon, hogy a férj halálakor, ha más anyáktól való fiak vannak, ezekre száll mint része az örökségnek.²⁾

A kölcsönös nőváltás szokása, a megújuló rokoni kötelek újabban barátságosabb viszonyt nevelhettek a rokon eredetű törzsek közt. Mindazáltal egyesek összetűzése folytán s az ezt követő vérboszú alapján, a törzsek közt mindig volt tusa.

Hogy egy fennebbi idézet értelmében az araukán szövetséget már Amerika fölfedeztetése előtt létezett volna, ez így egész terjedelemben bizonyára nem áll. Az uthalmapuról nem hihető el, hogy önkényi termék legyen; eredete így elgondolhatlan; sokkal valószínűbb, hogy hadi intézmény, védelmi czéllal. A spanyolok ismételt hódítási kísérletei a szomszéd Peruból sikerülhettek volna, ha csupán a szomszéd aylloreguákkal lett volna dolguk a spanyoloknak; egyenkint meghódították volna őket, mindig tovább hatolva. Az aylloreguáknak ötével négy csoportba osztása, mely csoportok mindannyian az araukán föld északi határától, honnan a

¹⁾Ajándékok útján vásároltatik atyjától és saját akarata alig jön tekintetbe. Waitz, III. 515.

²⁾Smith i. m. 218. Descr. Soc.-ban idézve. 6. 9.

spanyol támadás jött, a déli határig nyúltak és e csoportoknak egy-egy főparancsnok alá helyezése által el volt érve, hogy egy aylloregua megtámadásával egy negyede a szövetségnek érezte magát megtámadva és ragadott fegyvert; de a határnak rövidsége mellett, mert az Andok itt nagyon közel a tengerhez emelik ormaikat ég felé, egy aylloreguának megtámadása által a mellette fekvő szomszéd utalmapuk határ-aylloreguái is közvetlenül voltak már veszélyeztetve és így minden támadás fegyverre keltette az egész szövetséget. Az utalmapuk ezen hosszú, keskeny, délről északnak nyúló területek, egy-egy vezető alatt egyesített harcias lakosságukkal összehasonlíthatók négy dzsidával, mely hegyével az ellenség felé áll és abban a hegyben a karnak, mely emeli, egész erejét összpontosítja.

Afrikában nem hiányzanak nyomai a törzsek exogamia általi vegyületének, noha e világrésznek jelenkori benszülöttei abból, a mi ősi, nem sokat őriztek meg szokásaikban, de a nélkül, hogy ezzel szemben haladás a szerkezeti alakulásban állana itt; az ősi formákat nagyobbára formátlan barbarizmus váltotta fel. Mindamellett kivételek találkoznak. Így Kelet-Afrikában, mint Burton mondja, néhány szomáli-törzsnél nem köttetnek házasságok a családon belül, vagy a távolabbi, de ugyanazon ősektől származó rokonok közt sem; ugyanazon szabályt követik a bakalárik is.¹⁾ A közös ősektől való származás, ha egyes személyek láttatnak ezekben, itt ficzió; kétségtelen azonban, hogy ezen közös származású egyének egy-egy másokkal összeházasult őstörzstől származnak. Ugyancsak Lubbocknál idézve találjuk Du Chaillu következő jelentését, az egyenlítő alatti Nyu-

¹⁾ *Lubbock*, i. m. 110.

gat-Afrika törzseiről: Az általam meglátogatott törzseknek házassági joga sajátos; ezek mindegyike ugyanis nemzetségekre oszlik el. A törzsek legnagyobb részénél anyjok nemzetségéhez tartoznak a gyermekek; ezeknek nem szabad egymás közt összekelniük semmi körülmények közt, sőt akkor sem, ha fogalmaink szerint már alig nevezhetők rokonoknak. A mellett azonban nem átallanak atyjok vagy fivérok feleségével (özvegyével?) összekelni.¹⁾ Morgannál, ki itt *Latham* után (*Descr. Ethn. II. 184.*) idéz, a kinek forrása, mint szavaiból kitűnik, szintén Du Chaillu – olvassuk, hogy a Kongo és a Niger közti vidéken élő asira, apono, isogo és asango néger törzseknél minden falunak külön főnöke volt és a belsőben a falvakat »idősbek« kormányozták, minden idősb népével egy különleges részét bírván a falunak. Minden ciánban ott volt az ifumu, fumu, vagyis elismert feje a klánnak (ifumu anyyi, mint forrás, mint atya). Nem voltam képes a benszülöttektől értesítést nyerni törzseiknek ciánokra való szétszakadása iránt; úgy látszik, nem tudták? hogy mikép történt ez, de új ciánok alakulása most nem létesül nálok ... Törzsek és ciánok összeházasodnak és ez barátságos érzést szül köztök. Ugyanazon clan népe nem kelhet össze egymással. A legcsekélyebb vérrokonság elötök elvetemültség; mindazáltal a kis-öcs elveheti nagybátyja nőit, a fiú pedig atyja nőit veszi el, kivéve saját anyját.« E két jelentés ugyanazon tárgy irántinak különböző fogalmazásául tűnik fel; mindamellert mindkettőt idéztük, mivel egyikből is, másikból is olyanok tűnnek ki, melyek mindegyikből nem.

¹⁾ *Du Chaillunek* e jelentése, Lubbock idézete szerint, az angol ethnológiai társaság tárgyalásaiban látott napvilágot.

Önállón megjelent utazási művében Du Chaillu egy más népcsoportról tesz jelentést, mely hasonló viszonyok közt él. Legalább a törzsek nevei, melyeket itt említ, egészen mások, mint a melyeket fenn Latham és Morgan nyomán közöltünk: »A sekiáni törzs ciánokra van beosztva és noha ezen családok olykor igen kiterjedtek, a házasság ugyanazon clan tagjai közt meg van tiltva.«¹⁾

A következőkből kitűnik, hogy nem csupán egy törzs az, melynél ily törvény áll fenn, és hogy a sekiani nevet az idézet hol bővebb, hol szűkebb értelemben használja, u. m.: »Több rendbeli helyen a sekianik különleges neveken ismeretesek; a főbbek, köztök a mbondemók vagy ndemók, mbisók, ntaimúk és akoák – ez utóbbiak a Gabon- és Lopezfok között a belsőt lakják – a mbikik, mbusák és ibuék; mindezek a sekiáni nyelv dialektusait beszélik, de külön törzsek állását tartják fenn.«²⁾ A mbondemók törzse rokon a mbisók, mbikik, mbusák, ibuék, akoák és sekianik törzseivel. Mindé törzsek nyelve csaknem ugyanaz; egymást kölcsönösen megértik, teljesen. Általános szokásaik is ugyanazok, azonosak babonás hiteik és nomád erkölcsaik.³⁾

Madagaszkár hóvá lakossága is exogám volt, nőági nemzetségeiben. Ezt bizonyítja *Ellis* azon adata, mely szerint egy anyától való nővérek dédunokáinak unokái sem kelhetek itt össze,⁴⁾ hogy habár egy atyától, de két anyától való testvérek, Drury szerint,⁵⁾ összekelhettek, valamint

¹⁾ Voyages et Aventures dans l'Afrique Équatoriale. Paris, 1863_ pag. 68.

²⁾ I. h. 69.

³⁾ I. h. 121.

⁴⁾ History of Madagascar, I. 164. id. Descr. Soc. 3. 9.

⁵⁾ Id. u. o.

Ellis szerint ugyanazon szülőktől való fi- és nővér gyermekei is, egy csekély szertartás teljesítésének föltétele alatt.¹⁾ Az utóbbi adatból biztosan kitűnik, hogy az egyanyájú nővérek dédunokáinak unokái közt (valamint a közelebbi fokokban) csupán akkor volt tilos az összekelés, ha a két nővértől kizárólag nők által, azaz egyenes nőágon származtak. Hogy a szabály még a dédunokák unokáin túl is fentartatott, erről biztosak lehetünk az osztályozó rokonsági rendszerek szabályánál fogva, mely szerint nővérek gyermekei mindig testvérek (valamint fivérekéi is) leányaik nővérek, következésképp ez utóbbiak gyermekei is azok és így tovább akár hányadik ízben, a míg az egyenes nőág tart. Ellentétben e jogszokással és fölmentvén magokat annak követésétől, az uralkodó családok tagjai, ha egy anyától való fis leány voltak is, összekelhettek, a minek okára s eredetére nézve a 209. lapra utalunk vissza.

Kelet-Indiának 240 milliónyi lakossága, a szudra eredetű kasztokat – mint p. o. a maharattokat kivéve – mai napig exogam nemzetségekre oszlik, így a brahmánok és radzsputok,²⁾ a dravida népek általában, khondok, kólók, gondbok stb. és még a legmegvetettebb valamennyi kaszt között, a pulijárok sem vesznek feleséget saját törzsükből. Ezek 10 illámra oszlanak; egy-egy illám tagjai testvérekül tekintik egymást s házasság köztök vérfertőzöt volna.⁸⁾

Az indiai kasziák, dzsuangok és waralik, Lubbock

¹⁾ I. h.

²⁾ Tiszta vaiszják jelenben alig léteznek, de valamint két felsőbb dvidzsa kasztnak, úgy ennek is szigorúan tiltják a dharmaszasztaká a saját gótra tagjaival való összekelést; I. III. fej.

³⁾ Yerbandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthropol. Ethnol. u. Ur-gescli. 1879. 235. I. a jegyzetben is.

kifejezése szerint, osztályokra oszolnak és egy benszülöttnek sem szabad szakaszához tartozó nőt elvennie. A magár-törzsek, kik úgynevezett »thum«-okra oszolnak, hasonló törvényt követnek.¹⁾ A hószok, mundáhk és oraonok (a két utóbbit különben kólók neve már említettük) kilikre vannak oszolva, melyek tagjainak nincs megengedve saját kilijökből való leányt venni nőül.²⁾ A garrauk maharikra oszolnak és senki nem vehet feleséget saját maharijából.³⁾

Délkelet-Ázsia két példáját nyújtja olyan eseteknek, mikor jelenleg exogamia folytán összevegyült törzsek előbbi állapotáról, mint területileg is elkülönített törzsekéről biztos tudomás tartotta fenn magát. Az egyik a következő. India népei közül jelenleg a Munnipur körüli hegységben élő törzsek, u. m. a munnipurik, kaupuik, mauk, muramok és muringok összeségökben négy testvériségre oszolnak, melyek nevei: Kumul, Luang, Angom és Mnghtaje ama törzsek mindegyikében előtálálhatok, összekelés csak különböző testvériségek tagjai közt lévén megengedve. E testvériségek: közül kettőről, a Kumul és Luangról történelmi följegyzések tanúsítják, hogy azok egykor léteztek mint különálló és hatalmas törzsek.⁴⁾ Ebből önként foly, hogy a másik két elosztolt család is önálló törzs volt ugyanakkor, hogy mind a négy eredetileg endogám volt és utóbb exogamia által összevegyült, mire ismét megoszolt a fennevezett törzsekre.

A másik példát a Szumátrától nyugatra fekvő s a kisebb Szunda-szigetekhez számított Niasz a maláj fajhoz.

¹⁾ *Lubbock*, i. m. 111.

²⁾ *Dalton* után *Lubbock* i. h.

³⁾ I. h.

⁴⁾ *Mac Lennan* i. m. 89. *Mac Culloch* után, *Account of the Valley of Munniepore and of the Hill Tribes.*

tartozó és állítólag a szívjátrai battákkal közelebb rokon lakossága nyújtja. Erről egy utazó, saját tapasztalatai alapján írja,¹⁾ hogy »törzsekre oszlik el, melyek saját neveket viselnek és saját főnökök alatt állanak. A sziget azon részei, liol egykor e törzsek laktak, a jelenben is még ezek után neveztetnek, noha az idők folytában a törzsek mind és mind inkább elágaztak, és *részben erőszak, részben pedig barátságos megegyezés folytán* ²⁾ letelepedtek más törzsek területein, e mellett azonban megtartván ősi törzsneveiket és nem olvadtak belé más törzsbe, habár az anyatörzsszel való közösség megszűnt.«

Anyatörzs alatt érti Rosenberg, mint könnyen kitalálható, az őstörzs azon töredékét, mely elvegyülve más törzsek töredékeivel lakja, az egykori törzsi területet.

Niaszban a törzsek elvegyülése annyira teljes, hogy ugyanazon faluban különböző törzsbeliek laknak együtt; ez azon szabály közléséből következik, a mely szerint a lakodalmak a menyasszony szüleinek házában ünnepeltetnek meg, ha menyasszony és vőlegény ugyanazon falut lakják mert ezek az exogamia törvénye szerint, természetesen különböző törzsbeliek. ³⁾ Ez, úgy látszik, hogy szabály is, mert *a falu képezi a legnagyobb, egy közös fej alatt egyesült politikai egységet*, és mindamellet törzsfőkről is van szó; ezek tehát csupán a falu-főnöknek alárendelt főnökei lehetnek ama törzstörédeknek, melyek a falut vegyesen lakják.

¹⁾ Rosenberg, Der Malayische Archipel. Leipzig, 1878. 160. L

²⁾ E magyarázat okvetlenül kombináczió alapszik és bizonyára nem történeti hagyományokon; nem kell arra egyéb magyarázat az exogamiánál.

³⁾ »Ugyanazon törzsből való személyek egymással nem köthetnek házasságot.« Rosenberg i. m. 155. 1.

A chinaiak magokat mint nemzet úgy nevezik Pih-szing ez annyit tesz, mint »száz név,« azaz száz család vagy nemzetség, száz törzs vagy testvériség. A »száz nemzetség« országának lakosságánál azonban most tényleg mintegy négyszáz olyan név van használatban, mely fiágon örökös a családban, mint a mi vezetékneveink. Az ősi törvény maiglan hatályban áll: a kik örökölt nevek alapján egy és ugyanazon nemzetséghez számítanak, azok egymással nem léphetnek házasságra.¹⁾ A nevek itt is gyakran állatnevek s az elvegyülés nem tökéletes, mi a fiági leszármazásnál fogva könnyen megfogható. Az ország némely vidékein léteznek nagy, egész 5000 főnyi népességű helységek, melyek lakossága, kevés kivétellel, ugyanazon nevet viseli; olykor egy kerületben van egymás mellett három falu, mindegyik 2-3000-nyi lakosságú, egyikben a »ló,« másikban a »juh,« a harmadikban az »ökör« neve az általános; ilyen esetekben házastársat mindenki csak a szomszéd faluból vehet.²⁾ Nem lehet kétség, hogy ezen úgynevezett »családok« a chinaiak őstörzseit képviselik, melyek megoszlás által szaporodtak fel a mostani számig. Valamint azon idő óta, melyből a »száz nemzetség« név ered, mostanáig a szám megnégyszereződött, úgy bizonyosan azon régibb, a névben megörökített szám is sokszoros megoszlás útján éretett el. Az önként és talán öntudatlanul ható ok erre megvolt a házassági tilalomban, melynek igen terhessé kellett válni, ha a lakosság

¹⁾ A Li-ki Tangki törvénye alapján csak különböző családnevet (szing) viselő egyének köthetnek házasságot egymással.

²⁾ L. *Morgan*, Systems of Consanguinity 418. 1.; – *Peschel*, Völkerkunde 234.1.; – *Plath*, Gesetz tind Recht im alten China. – Abhandl. der philosoph. philolog. Classe der k. baier. Akad. d. Wissenschaft. X. 780.

szaporodtával és terjeszkedésével az egyes nemzetségek tagjai mégis együtt maradtak, mint részben még most is áll ez.

A nemzetségi rendszer keletkezéséről a chinaiak régi történetkönyvei mint még sokkal régibb korszakból eredő mondát, a következőt őrizték meg:

»A legelső dolog, a melyre Foki gondjait fordította, miután a legfőbb hatalommal fel volt ruházva, a házasságok rendezése volt. Ezen kora időben a polgári jog ezen fontos pontjára nézve semmi megállapodás nem létezett; semmi törvény, semmi fék; az emberek nem követtek más szabályt, mint azokat, melyeket a szenvedély szabott. E fejedelem véget vetett ez állapotnak és törvényeket hozott e részben, melyek pontos megtartását követelte. Azon kezdte, hogy a nép összeségét beosztotta száz családba, a melyek mindegyikének külön nevet adott; ezek útján elrendelte, hogy minden férfi válaszsza meg azon nőt, a kivel élni akar. Azt is megkövetelte, hogy a kölcsönösen tett fogadás többé ne legyen megszegve; és hogy megszilárdítsa az egyes párok egyesülését, megállapította mint nélkülözhetlen föltételét a házasság érvényességének, hogy csak olyanokkal keljenek össze, a kik más nevet viselnek, mint magok és következőkép más családhoz tartoznak. Ezen, annyira szükséges szabályozás általános helyesléssel fogadtatott; ez idő óta a fiú ismerte atyját és az atya fiát és kölcsönösen segíthették egymást, szükségéik betöltésében.¹⁾

Nem lehet kétséges, hogy e hagyományba valóságának emléke vegyül; nem hagy ez iránt kétséget a magánházasság keletkezésének az exogamiával kapcsolatba hozatása,

¹⁾ *Mailla* (le P. Jos. Ann. Mar. de *Moyriac* de). Histoire générale de la Chine, traduit du Tong-kien-kang-mou. Paris, 1777-85. t. I. p. 6.

ha tekintetbe vesszük, hogy a chinaiak házassági szertartásaiban a menyasszony-rablás cselekvényének emléke tartotta fenn magát a menyasszonynak a küszöbön át való emelésében.¹⁾ E mellett könnyű elválasztani e hagyományban, a mi abban emlékezetten alapszik, attól, mi a mondáknak formájokat megadó emberi szellem műve. Általánosan; elismert igazság, hogy a kezdetleges fejlődésit népek törvényei vagy jogszokásai sohasem törvényhozási cselekvények eredményei, hanem spontán fejlődésűek, és a létviszonyok hatása s a népjellemnek azok alatti reakciója folytán lassankint jönnek létre és szilárdulnak meg. Epen olyan ismertes, hogy a népek mondája egy mythikus törvényhozó nevéhez szereti csatolni az ősi intézmények eredetét. Ilyen név a Fo-hié, épen úgy mint Romulusé, Theseusé és Lykurgusé. Jelezték már többen, hogy valamely intézménynek Romulusra való visszavezetése, a rómaiaknál nem jelent egyebet, mint annak szerfölött régi voltát, praehistoricus eredetét; teljesen ugyanez áll a chinaiak Fo-hijára nézve. Sok minden egyébbel, mi a fejlődés hajnalát jelzi a chinaiaknál, neki tulajdonított a nemzeti rendszer eredete is, a vele szorosán összefüggő magánházasság keletkezésével. Senki nem hihet azonban benne, hogy egy addig homogén társadalom fog a mondott célból ekkép alkatrészekre oszolni céltudatos cselekvény folytán, hanem egykor hihetőleg közös törzsből eredt és ellenségessé vált csapatok egymáson gyakorolt nő-orzása által jött létre egyrészt a házasság és a patriarchal család, és készítettet elő a vérrokonság fonalainak

¹⁾ *Dennys*, The folk-lore of China. Ugyanazon szertartás képviselte a római patricius házasság-kötési mód, a *confarreatio*, szertartásai közt az úgynevezett sabin nők rablásának emlékét.

valamennyi törzset beborító válózata által a chinai népnek egysége s egy közös uralkodó alatti egyesítettése.

Biztosak lehetünk, hogy ha valamely népnél örökös nevek (atyáról vagy anyáról átszállók) vannak szokásban s az ugyanazon nevet viselők közt a házasság tilos, e nevek egykori különálló s utóbb vérvegyület által egy társadalommá vagy fajjá egybeolvadt csapatok emlékét örökítik meg. Ilyen eredetű népekül, ez alapon, Ázsia népei közül megemlíthetjük még a következőket: Tonkinban egyugyanazon törzsű és nevű egyének nem kelhetnek össze.¹⁾ A Liu-Kiu szigeteken egyugyanazon nevű egyének nem köthetnek egymással házasságot.²⁾

A mongolok mostani politikai beosztása lobogókba. és ezredékbe, semmi összefüggésben nincs őskori törzsi szervezetükkel; hogy ez mikor vesztette el politikai jellegét, arra nézve csak sejtelmet sem engednek a források. Őstörzseiket »jaszú«-nak hívják és noha az egyes jaszúk tagjai el vannak szórva az egész mongol területen, egymással összevegyülve a különböző népségekben, mégis minden mongol tudja, hogy mely jaszúhoz tartozik; a saját jaszúból való házasodást tiltó és ősidőkből átörökölt parancsolat, melynek vallásosán engedelmeskednek, ez, a mi annak nyilvántartását eredményezte náluk. A jaszú fiágot követ; a kik ugyanazon jaszúhoz tartoznak, vérrokonoknak tekintik egymást.³⁾ Kétségtelenül a jaszúnak politikai fennállása.

¹⁾ *Saint-Phalle*, Sittliche und natürliche Geschichte von Tun-kin. Aus dem Franz. Leipzig, 1779. idézve *Postnál*, Anfänge etc. 64. 1.

²⁾ *Postnál* i. m. *Borbecle* (Erdbeschreibung von asien) után.

³⁾ A jaszút illető adatokat Timkowsky közli (i. m. III. 299. 1.) hol azonban vagy a szerző, vagy a fordító tollhibája folytán az áll, hogy nőágon levő rokonnal a legtávolabbival sem kelnek össze a

idejében volt az, midőn szomszéd jaszúk (testvériségek) egymás nőit kezdték rabolni, minek emléke házassági szertartásukban ¹⁾ fentartotta magát.

A kalmükökről, kik nyugati mongoloknak is nevezetnek, azt olvassuk, hogy erős ellenszenvök van a saját családban, vagy törzsben való házasságkötés ellen, mert ennek tagjai egymást mindannyian egy közös ősatya vagy törzsanya ivadékainak és ez alapon fi- és nővéreknek tekintik, bármily távoli legyen is tényleges rokonságuk. »Ezen szokás annyira általános, írja a tudósító, hogy soha nem ismertem vagy hallottam esetet, melyben az meg lett volna szegve.« ²⁾

E jelentés szerint a kalmükök őstörzsei, a testvériségek még együtt élnek, és politikai egységeket képeznek. Az idézett forrásból nem tudjuk meg, hogy ezen exogám törzsek azonosak a kalmük nemzet négy főtörzsével, a dzsungárokkal, kosotok, torgotokkal és derbetekkel. Fejedelmi osztályokról Bergmann határozottan erősíti, hogy egyik főtörzs családai csak más törzs fejedelmi családaiából vesznek feleséget. Hogy a kalmüköknél a házassági kötelék eredete idegen törzs nőinek erőszakos kézrekerítése volt, ez iránt sem maradhat kétség. Nem csupán az összekelésnél követett

mongolok; két sorral előbb ugyanitt az van mondva, hogy nőági rokonságra épen semmit nem tartanak; teljesen világos, hogy az ellenmondás tollhibából származik; ezt teljesen megerősíti Hyakinth adata (id. Bastian által, Rechtsverh. 173.): »a mongoloknál fiági rokonnal való összekelés szégyennek tartatik, nőágival ellenben nem tartatik annak.«

¹⁾L. a 186. lapon.

²⁾ Az értesítő Rev. *Swan B.* angol hittérítő, a ki második forrásból (*Michie*, Siberian Querland Route. London, 1864. p. 188.) van idézve *Descr. Soc.* 5. f. 10. 1.

szokás tanúskodik e mellett, mely abból áll, hogy a frigynek megkötése után a vőlegény és a menyasszony barátai közt színlelt viadal keletkezik, az utóbbiak tettétvén, mintha meg akarnák szabadítani a menyasszonyt, ki ellenállást színlel férje iránt.¹⁾ Még teljesebb bizonyosággal szolgál, hogy házasság mai nap is előfordul nálok eljegyeztetés nélkül, midőn a vőlegény, ki másképp czélt nem ért a leánynál vagy szüleinél, szöktetéshez folyamodik és erőszak útján ejti birtokába választottját; az ilyen házasságkötés érvényessé lesz, mihelyt a menyasszony egy éjét rablója sátorában töltött, a mikor szülői beleegyezéseket tovább meg nem tagadhatják.²⁾ Egyébiránt a kalmükök nőrablásaikban nem szorítottak saját törzseik nőire. Azon törzsükről, mely harcziassága által legnagyobb hírt szerzett, a dzungárokról, azt írja Pallas, hogy szebbek és magasabbak, mint a többi törzsbeli kalmük, mert nőrablás folytán sok török vér van bennök.³⁾ Yámbéry, miután kifejtette, hogy a nomád török-tatár népeknél máig is tart új törzsek képződése új nevek alatt? előidézve a legelő megszűkülése által, mely a törzs egy részét elköltözésre s így elszakadásra bírja (innen a törzs, neve »tire« = töredék), utána teszi, hogy a törzsek nomenklatúrája fontos támpontot képez a homályos ókor ebbeli viszonyainak kipuhatolására. Így p. o. ma is találatnak egyes törzsnevek, mint Kitai, Sajat, Nogai, Mangit stb.⁴⁾

¹⁾ *Pallas* Reise durch verschiedene Provinzen des russische» Reichs. Petersburg, 1771. I. k. 300. 1.

²⁾ *Bergmann*, Nomadische Streifereien unter den Kalmukken. Riga, 1804. IL 147.

³⁾ Id. h.

⁴⁾ Tekke a neve a jelenleg az Oxustól délen élő nomád törzsnek és ugyanez volt neve azon török fejedelemségek egyikének is, melyek

melyek határozottan mongol hangzásuk mellett, mint törzsek elnevezései előfordulnak nem csupán különböző török törzseknél hanem mongoloknál is.«¹⁾ E vérrokonság még a Dzsingisz alatti mongol uralom kora előtt felismerhető, Vámbéry szerint s ennél fogva sokkal régibb eredetű.

Érdekes, a mit Vámbéry a török-tatár törzseknél használatban álló *uránokról*, azaz jelszókról ír. Minden törzsnek van ily jelszava, mely arra szolgál, hogy az ugyanahhoz tartozó egyének egymást felismerhessék (p.o. éjjel vagy a csata zűrzavarában) és szükség esetében támogassák.²⁾ Ezen uránok mindannyian szerfelett régi eredetűek és azon időből származnak, mikor a ma egymástól messze elvált törzsek még együtt éltek. Felsorolja a Kijat, Mangit, Kennegez, Kítai és Kaingrat törzsek jelszóit, hozzátévén, hogy e jelszók nem csupán a különböző török népek, mint kirgizek,

a szeldzsuk birodalom felbomlásakor Kis-Azsiában képződtek. Az illető vidék most is e nevet viseli Kis-Azsia térképén, mint ozmán pasaság.

³⁾ Vámbéry, *Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes* Leipzig 179. 134. lap. *Újfalvy* (Expedition Scientifique Française en Sibérie et en Turkestan. Paris, 1879. II. 25.) is említi, hogy némely kirgiz törzseknek teljesen mongol neveik vannak, mint Kipcak Argin; Naiman stb. és (i. m. 25. l), hogy ugyanazon nevei vannak üzbégek, kazak, karakalpak, sőt még baskír törzseknek is.

⁴⁾ Egy, Vámbéry által felhozott esetből az tűnik ki, hogy a mi pologárisult társadalmakban, a legközönségesebb humanitás fogalma szerint minden emberi lény iránt kötelességül tűnik fel, az a turkomanoknál a saját törzsbeliekre szorítkozik, – míg annak, a kinek Uránia más nem nyújtanak segélykezet, habár a sivatagban téved és vész is el. Ez emlékeztet az egy-nemzetségbeliek – habár különböző törzsekhez tartoznak is – testvéri érzetere az irokézeknél. Valamint ezek úgy az egy clanbeli turkok is testvéreknek tekintik egymást, mert Kudaman (Vámbéry i. m. 72.), vagyis az egy ciánhoz tartozók neve egyet jelen »kardas«-sal = fivér.

turkomanok és özbégek megfelelő törzseinél, hanem a mongoloknál is használatban tartották fenn magokat és következőképp nyelvmaradványai azon ősi kornak, melyben törökök és mongolok még ugyanazon nép voltak.

A törzsek és *nemzetségek*¹⁾ keletkezését, írja idézett szerző, még mai nap is a legközelebről szemlélhetjük. Mihelyt valamely család a részint erőszakkal elsajátított, részint pedig örökségi részül reá esett legelőt szűknek és jószágállománya táplálására elegendőnek nem találja, akkor a törzstől való elválás, a szorosabb családi kötelék megtörése bekövetkezik. A közös törzstől megváló rész, mely *tire* nevet visel, mi töredéket jelent, *tir, kir* = törni szóból, és melyet mi ágnak nevezünk, azon *egyén nevét szokta fölvenni, a kinek vezetése alatt az elszakadás létesült*, vagy máskor az új legeltető terek geographiai elnevezése után neveztetik, vagy valami gúnynevet kap, mely az ethnikus nomenklatúrában megáll, mint tulajdonnév.³⁾

Bizonyos a mondottakból, hogy a török-tatár faj, beértve a mongolt is, egykor szoros ethnikus, ha nem is politikai, de mindenesetre a vérségi kötelék által közel összeköttetésű egységet képezett. Ez akkor lehetett, midőn e népek első őshordája eredetileg el volt ágazva azon őstörzsekre, melyek uránjai a jelenkorig a legkülönbözőbb, e fajhoz tartozó népeknél fentartották magokat. Tanúskodik ez

¹⁾ I. m. 131 l. Ezek az őskori nemzetségek; a Vámbéry szerint most képződő új törzsek tagjai, a mennyiben azon nemzetségektől való származás emléke magát náluk fentartotta, természetesen nem szűnnek meg magokat utána nevezni.

²⁾ I. m. 133. és köv. Figyelmeztetek, hogy a jelenkori tapasztalatok, a törzsképzés tekintetében, mennyire megerősítik.

azon törzsek egybevegyüléséről és újbóli elágazásukról., tanúskodik az újon képződő ágakban az őskatrészeknek egymással vegyesen eloszlásáról, a midőn az új ágban lévő egy őstörzsbeliek között szorosabb összeköttetés tartotta fenn magát, mert azok, a kik valamely kirgiz, karakalpak vagy baskír törzsben ugyanazon őrnevet viselik, együtt is élnek, egy hordában. Az őstörzsek azon elvegyülésének kora, melyet új elágazás követett, azonos lehetett a korral, melyben a köztök való kölcsönös nőrabláson alapuló exogamia keletkezett. A mongolok és a kalmükök máig is szigorúan megtartják az exogamia törvényét s a mellett ezeknél, valamint az e népcsaládhoz tartozó minden törzseknél, a mennyiben még a nomád életet folytatják,¹⁾ fentartotta magát a menyasszony rablásának szertartása, s a chinai törvény alatt élő mongolokat kivéve, a tényleges nőrablás is, mint mindennapi tény.

»A cserkeszek társadalmait vagy testvériségeit (fraternities), írja Bell, úgy hívják »tleus,« ami vetést is jelent. A hagyomány azt tartja rólok, származásuk azonos...

Ezen unokatestvérek, vagyis ugyanazon testvériségek tagjainak meg van tiltva egymással összekelni, nem csupán, de még jobbágyaik is csak más testvériség jobbágyaival köthetnek házasságot; a hol, mint rendesen, több testvériség van egyesítve általános kötelék által, ezen házassági törvényt mindnyáj oknak meg kell tartaniok.«²⁾

Ilyen testvériségek olykor több, egész hétezer lelket is számlálnak. Ezelőtt az ily házasság vérfertőzöt gyanánt.

¹⁾ Ez alól csak az ozmánok vétetnek ki.

²⁾ Journal of a Residence in Circassia, 1840. I. 347. id. Mac-Lennan által i. m. 80. és köv. 1.

tekintetett és büntetése vízbefulasztás volt; jelenleg csupán kétszáz ökör birság és a nőknek szüleikhez való visszaadása vannak kikötve.

E helyen még egy más kaukaszbeli népről kell megemlékeznünk. »Az osszét népnél a politikai és társadalmi életnek tulajdonképi és legszilárdabb alapja a családi kötelek és pedig csupán a fiágon és egyenlő néven alapuló.« – így írja ezt egy éles figyelőtehetséggel felruházott utazó. Ha utána teszszük még, az illető jelentés alapján, hogy azok, a kik egyenlő nevet viselnek, házasságot nem köthetnek egymással, habár rokonságuk a legtávolibb volna is, míg a nőági, a legközelebbi sem tekintetik rokonságnak semmi körülmények közt, ez felette valószínűvé teszi, hogy e nép is idegen törzsek nőinek orosz elrablása által jutott a patriarchai család állapotára.

A nőági rokonság el nem ismerése természetes következménye annak, hogy a feleség, az anya, az atyai nagyanya rokonai mindannyian egy idegen és eredetileg, vagyis akkor, midőn a nőrablás még tény és nem pusztán szertartás – ellenséges törzsnek tagjai. Utóbb az erőszakos megszerzésnek alkuvá átalakulásával, a békés viszony enyhítheti a gyűlöletet, és barátságot, jó egyetértést is létesíthet, de a nőági rokonság el nem ismerése azontúl is fentartja magát. így Spartában, hol a vőlegénynek tettett erőszakkal rabolnia kellett menyasszonyát, egy anyától való testvérek összekelhettek, ha különböző atyáktól valók voltak, míg Athénében éppen ellenkező volt a törvény. A tapasztalás nem egy példával bizonyítja a nőági rokonság teljes ignorálását ilyen népeknél.¹⁾

¹⁾ A dórokon kívül a cserkeszek, mongolok, kalmükök stb.

Hogy az ugyanazon nevet viselő egyének az összeteknél is ugyanazon ősatya ivadékainak tartják magokat, ez újabkori kombináció s azon alapszik, hogy az őstörzsek tagjai egymást ugyanazon szóval jelezték, mely utóbb a testvér fogalmára szorítottatott. Az egy néven lévők, habár rokonságuk fokát nem is tudják kimutatni (mert csak ez lehet jelentősége annak, hogy a századik ízbeli – tehát indefinit – rokon iránt is áll a kötelezettség), kötelezve vannak egymásért a vérboszúra, a míg ellenben nőágon még az anya fivéréért sem. ¹⁾ – E felfogás kétségtelenül azon korból származik, midőn a mostani egy nevet viselők önálló törzset alkottak, mely testvéries közösségben élt s a mikor az anya fivére más hasonló törzsnek tagja volt.

A maláj fajnál, úgy látszik, általános volt az exogamia általi törzsképzés. Kivételeket megengedve, azt lehet mondani, hogy a hol nem virágzásban találjuk azt, legalább nyomait látjuk. Madagaszkár ide tartozó lakosairól, valamint Niaszról már szóltunk. A tongiaiak rokonsági elnevezései (mint a fidzsieké is) csalhatlanul bizonyítanak. A dajakoknál, St. John szerint, »unokatestvérek nem kelhetnek össze, mert testvéreknek tekintik egymást.« Ez értesítés úgy magyarázandó, hogy egynemű testvérek gyermekei (a későbbi ízekben is) mindig testvérek; különemű testvérek gyermekei bizonyosan összekelhetnek itt is. Legfontosabb, a mita *menang-kabaói* maláj okról Waitznél olvasunk: »A malájok sajátos *politikai szerkezete* régi szumátrabeli főországuknak csak egy részében tartotta fenn magát, holott Maiakkában lényeges változtatásokat tapasztalt az, főleg mohammedán befolyások által. A menang-kabaói ural-

¹⁾ *Haxtliausen*, Transkaukasien. Leipzig, 1856. 26.

kodónak előbbi időben hatalmában állott minden egyéb fejedelmek közti perpatvar kiegyenlítése s oly tiszteletben állott, hogy amazok a küzdelemmel mindenkor felhagytak, a hol ő megjelent ... Ezen uralkodó, tanácsával képezte az állam csúcspontját, de annak tulajdonképi súlypontja a szuku-berendezésben feküdt, mely annyira patriarchai természetű volt, hogy a főnökök, ha nem bitoroltak volna erőszakosan oly hatalmat, mely őket meg nem illette, voltaképp csak arra lettek volna jogosítva, hogy a hagyományos szokást és a törvényt magyarázzák ... Az egyedek, melyekből a maláj állam állott, a »szuku« -k, családok vagy nemzetségek, melyek együttvéve egy törzset tesznek ki és melyeknek főnökei vagy panghului képezik az ország tulajdonképi kormányát; a hány szuku létezett ugyanis együtt egy faluban, ugyanannyi panghulu kormányozta ezt és hasonlóképp a kerületet vagy vidéket a falvak panghuluinak gyülekezete. »A szukuk eredete a történet előtti korszakba megy vissza; mint nagyobb osztályai a népnek, állanak felettök a lárák vagy törzsek, a melyeknek viszonya azonban még nincs kellőleg megvilágosítva. Müller szerint a két lara, melyre a 13 kota (falu) eloszlik, nem volna egyéb, mint a régi szukuk, a melyekből elágazás útján keletkeztek a későbbi szukuk s ezért két falu, Szolo és Szalajo, állna élén a többi által alapítottaknak. Egy monda azt beszéli, hogy Tanah-datar népe, Priangan és Padang-pandjang két törzsből állott volna, melyek négy ágra vagy szukura – u. m. Kota és Pilian, Budi és Tjeniago – oszoltak volna el; Kota és Pilian Tanah-datarban maradtak volna, a másik törzs pedig, két ágával Agamba költözött volna; későbbi egybeolvadás folytán két lara, Kota-Pilian és Budi-Tjeniago alakult, miután pedig a népesség szaporodott, számos szuku lett

külön néven megkülönböztetve, a minő most minden faluban többnyire 4-6 találkozik. *Francis* azt írja, hogy az ország a legrégebb időkben luakokra (tartományokra), kóttákra és falvakra, a lakosság pedig larákra, szukukra és családokra oszolt.

»Egy további sajátosság az, hogy a gyermekek mindig az anya szukujához tartoznak és hogy a nő tekintetik a család tulajdonképi folytatójának és a 'vérrokonság csaknem kizárólagosan a női ág szerint vétetik tekintetbe, a férfi pedig, kinek a régebb időkben soha nem volt szabad a saját szukujából házasodnia, nem úgy tekintetik, mint a család alkotója, hanem mint pusztán kívülről hozzájáruló résztvevő abban. ¹⁾ Nem ugyan mintha házasság kötése által átlépett volna feleségének – akihez ő költözött – szukujába, mert a szukuját mindenkinek születése határozta meg holtiglan, de épen azért nem is fiai örökölték utána, hanem nővéreinek gyermekei s ezek mellett fivérei vagy az anya nővére s ennek gyermekei s aztán egyéb rokonok, míg a gyermekek természetes örökösei anyjoknak... A férfi rokonsági viszonyai fel- és lemenő fiágon általában csak a harmadik ízig vétettek tekintetbe, míg a nőé (nőági) korlátlan kiterjedésben (örökjogi tekintetben), mert a szuku ősanjától s ennek fivéreitől származónak tekintett minden földbirtok.« ²⁾

Itt hagyományon alapuló leírása tárul föl előttünk a nemzeti és törzsi rendszer egész kifejlésének s e hagyomány teljes hitelességéről meg lehetünk győződve, midőn ugyanazon fejlődési folyamatot tünteti fel, melyet annyi más népnél tapasztalt, de többé-kevésbé mindig töredékes, el-

¹⁾ Innen közvetlenül eredhet az ambel-anak-házasság, mely Szamaira egyéb vidékein is szokásos.

²⁾ *Waitz* i. m. V. 139. és köv.

szigetelt és csak összehasonlító módszer útján kombinálható tüneményekből már következtettünk. A nemzetségen belül való házasulás tilalma, úgy látszik, most el van ejtve, de előbbeni fennállása biztos emlékezetben áll;¹⁾ a mostan nagyobb számú nemzetségek két csoport közt oszolnak el, mely csoportok *a két ősi*, megoszlás által elszaporodott testvériséget képviselik; e két összevegyült csapattól származik az egész nép. Ama hagyományban, hogy a nép eredetileg két törzsből állott, melyek négy ágra, vagy szukura oszoltak és hogy ezekből, a nép egyik felének kivándorlása által, ismét két törzs képződött, melyek mindegyike két testvériséget foglalt magában, – e hagyományban meg van őrizve annak emléke, hogy két ős-csapat vegyült össze egy néppé, akkép, hogy a külön származás emléke mindamelllett fentartotta magát és hogy utóbb területi elválás által az egyesült népesség ismét két részre oszolt, melyek mindegyikében képviselve volt az ősi két csapat mindegyike, mi által most uégy külön társadalmi létrész lett megkülönböztetve: a két ősi testvériség ivadékai, a szerint, hogy a területileg elvált két törzsnek melyikéhez tartoztak. További terjeszkedés folytán a szukuk még jobban elszaporodtak s összekelhettek olyanok is, kiknek szukui a két őszuku egyikéből keletkeztek megoszlás folytán; de az, hogy az őscsapatok melyikétől eredtek, ennek emlékezte fentartatott a két Iára szerinti beosztás nyomán. Habár később számos törzs és falu alakúit, melyek mindegyike több nemzetséget foglalt magában, a különböző falvakban levő nemzetségeknek azonos-sága közönytudatban maradt, mert Waitz szerint: »a szukuk nem szaporodnak; újon alapított falvak pusztá dependen-

¹⁾ *Waitz i. h.* 141. 1.

ciai maradnak az anyafalunak,¹⁾ azaz a falu szukuinak azonossága az anya faluével nyilván tartatik. Ez látszólagos ellenmondásban áll ugyan a fennebbi adattal, mely szerint a szukuk elágazás, terjeszkedés folytán kettőről szaporodtak fel; az ellenmondás azonban könnyen megfejtető, a szukuknak elszaporodása kettőről hatra vagy többre egy régibb korszak eseménye, míg létszámuk állandósítása újabbkori, szilárdultabb állapot eredménye.

E szervezet horderejének megítélésére fontos, hogy Waitznek bizonyosan helyes nézete szerint Menang-Kabaóban a malájok ősi intézményei tartották fenn magokat, melyek Szumátra egyéb vidékein s Malakkában korábban elenyésztek.

A szuku-szervezet a tulajdonképi malájoknál egykor általános volt; Szumátra különböző vidékein még létezik a szuku, így Moko-mokóban,²⁾ valamint Lebong völgyében, hol a kormányzat azon alapul,³⁾ mely vidékek lakossága a szorosabban vett, mostani Menang-Kabaóból származik; ezt általában a szumátrai összes malájok kiindulási pontjául lehet tekinteni, honnan mint anyaországból, a sziget nagy részét elborították. – Hasonló szervezet nyomai, minő a menang-kabaói és a battaké, Szumátra egyéb népeinél is található. A partvidéken délre Benkuléntől és Króig, hol a falvak élén egy proatin áll, több falu együtt képez egy mergát vagy margát, melynek főnökét a proatinek választják. A lampongoknál körülbelül 10 falu, ritkán több, képez

¹⁾ I. h. 141.1.

²⁾ Waitz, Anthr. 27. és 146.

³⁾ I. h. 147. Waitz idézi Müller állítását, mely szerint a szuku-kormányzat a batta-földtől északon egész Korintheg terjed, azon megjegyzéssel, hogy ennél még messzebb délen is előfordul.

egy margát, melyen egy független főnök uralkodik; e kerületek a törzs után neveztetnek, a melyből népe való; az egyes falvak negyedekre oszolnak (szuka?), melyek élén negyedmesterek állanak. Malakka félszigetén, azaz ázsiai szárazföldön, mely valószínűleg ősfészke a maláj fajnak, a szuku-beosztás még fennáll, de romlottan és lényeges pontjaiban elváltozva. ¹⁾

A szintén maláj fajhoz tartozó batták Szumátra öt főnépének egyikét képezik. ²⁾ Nálók a falvak önállók és függetlenek egymástól, s élőkön egy főnök áll. ³⁾ Léteznek azonban az egyes falvak főnökei mellett olyanok is, kik több falun uralkodnak. Egy régi törvényök elrendeli, hogy a férfi magának feleséget mindig más faluból vegyen, ⁴⁾ a miből kitűnik, hogy a falu itt azonos a törzsszel. A törzset a batták margának nevezik és tagjai vérrokonoknak tekintik egymást és ezért nem kötnek egymás közt házasságot. ⁵⁾ A sok tekintetben velők azonos szerkezetű menang-kabói malájoktól⁶⁾ abban különböznek, hogy a gyermek nálók atyja törzséhez tartozik, míg Menang-Kakaóban az anyához.⁷⁾ Nőknek és gyermekeknek nincsenek politikai jogaik és, úgy mint a rabszolgák is, mindig más hatalmában állanak;⁸⁾ a nők nem örökölhetnek. – Mindannak daczára, mit Waitz forrásai a falvak teljes önállóságáról mondanak, mégis elárul-

¹⁾ I. h. 153.

²⁾ *Waitz Th.*, Anthrop. V. a) 23.

³⁾ I. h. 185 – 86. 1.

⁴⁾ I. h.

⁵⁾ I. h. 187. 1.

⁶⁾ Ezekről alább.

⁷⁾ I. h.

⁸⁾ Mint a rómaiaknál és az indeknél.

ják, hogy létezik azok felett egy felsőbb egység is; mert úgy mondja, hogy több község összelép egy szövetséggé, melynek élén szövetségi tanács áll; ezek valószínűleg azon községek szoktak lenni, melyek férfiai feleségeiket egyik a másikából szedik. Háború mindannak daczára, szövetségi tagok közt is nem ritka, noha a perpatvart mindig a szövetségi tanácsnak kellene kiegyenlítenie. E harcok hihetőleg a vérboszu követelményeiből erednek, mely szövetség eztek békéjét is gyakran szokta zavarni összekötésű népeknél; azonban e zavarok hihetőleg mulékonyak és bevégzeteknek tekintetnek midőn elegendőnek tartott vér folyt. Hogy a batta törzsek közt következettéljes harcok nem igen folyhatnak, ezt egy náluk fennálló, mintegy népjogi tétel bizonyítja, melynek értelmében a község önállósága el nem vesztendő, háború által sem olvasztathatván be másba, sem adófizetővé nem tétethetvén.¹⁾

A Karolin-szigetek Mortloch-csoportjának maláj eredetű benszülötteiről, kik eddig a fehérek befolyásától csaknem teljesen megkímélve maradtak, a következőket olvassuk:

»Törzseik (vagy mint az értesítő akarja: államaik) úgynevezett puipuikra, vagyis testvériségekre³⁾ oszlanak; e név teljesen igazolt, mert pui testvért jelent nyelvökön; a szó megkettőztetése pedig kezdetleges népeknél közönséges kifejezése a többség- vagy összeségnek. Hogy ez utóbbiak, puipuik, a lakosságnak őstörzseit képviselik, kétségkívül kitűnik a jelentésből, melynek következő helyeit szó szerint idézzük:³⁾ A mortlocki fivérét, úgy mint nővérét »pui«-nak nevezi és »pui«-jának tart minden embert, ha anyja ugyan-

¹⁾ I. h.

²⁾ Az értesítő a Bruderschaften szót használja.

³⁾ Ezt az »Ausland« értesítője írja, ki az eredeti jelentésből idéz.

azon vérből való, mint a magáé. Puipui-val jelzi magát a rokoni viszonyt, valamint anyáról való rokonainak összeségét is. Az atyai ágról való rokonok nem is tartoznak a puipuihoz. A puipui tehát megfelel a törzs fogalmának és ez a tulaj donképi alap, a melyből a mortlocki élet minden tünete ered... Egy törzshöz tartoznak azon, mindkét nembeli egyének, a kik származásukat ugyanazon nőhöz tudják kötni. Egy puipunak tagjai, mindkét nembeliek, testvéreknek tekintik egymást, és tilos nekik nemileg összevegyülniök, valamint testileg vagy erkölcsileg ártaniok egymásnak. A törzsrokonság kötelékei, tekintet nélkül távol-ságra és a geographiai megoszlásra, állanak fenn. Az egyes puipuik mindannyian előtaláltatnak a szigetek valamennyi-nyén.¹⁾

Kinyilatkoztatja továbbá értesítő, hogy az olyan törzsek (a melyek alatt itt ismét a puipui értetik) nem állhatnak fenn magokban, mert azok férfainak és nőinek nem szabad egymással házasságot kötniök. Hogy fennállhasson, más törzsszel kell összeköttetésbe lépnie és ekkép igyekeznie, hogy utódokat neveljen. Az egyes törzsek közönségesen egy darab földet bírnak, a melyből a törzs férfi részének utódai ki vannak zárva. E berendezés következtében, mely szerint a törzs a női ágon tartatik fenn és a földbirtok ebben öröklődik tova, a férfiak majd mindig távol vannak hónuktól és más törzsbeli feleségeiknél művelik e törzsnek földét, mely majdan ivadékaikra száll. A férfiak, ha nincsenek jelen feleségeik törzsénél, hanem otthon vannak, mindnyájan együtthálnak a község házában, a főnököt sem véve

¹⁾ Itt egy sziget népessége azon értelemben van fölvéve, a mit a jelentés különben államnak nevez.

ki, míg a körülte fekvő gunyhókban nővéreik alusznak gyermekeikkel és, ha ezek jelen vannak, más törzsbeli férjeikkel.

A község házába, mint háló helyére fivéreiknek, belépni a törzs nőinek tilos.

Könnyen megfogható, hogy ily viszonyok közt az egyetemlegességi érzetnek igen erősnek kell lennie, az ekkép egybekötött törzsek közt; ezért egy sziget törzsei rendszeren egy »államot« alkotnak, akkép, hogy a leghatalmasabbik törzsnek főnöke a főurimat gyakorolja a többi törzs és ezeknek főnökei felett is. f) Mindamellet ezen egyetemlegesség nem elég erős reá, hogy a rokoni érzetet a puipui (saját törzs, mondjuk: testvériség) tagjai irányában elölje, habár azok más államokhoz vagy szigetekhez tartoznának is. Háborúban általános a szabály, hogy csupán a más testvériségbeliek viaskodnak egymással. Ha egy szigetet *a* és *b* lakják és egy másikat ugyanazok népesítenek be, akkor az egyik sziget *a*-ja harcolni köteles a másik sziget *b*-je ellen, az előbbinek 5-je pedig az utóbbinak *a*-ja ellen. Ha *p*. okáért két ilyen – mondjuk helyesen – törzs közt egyenletlenség támad, mely csak háború útján egyenlítettethet ki, a két fél harcosai összejönnek a harcz terén és a viadal megkezdődik. Feltűnő azonban, hogy ez nem vak összeverekedésben áll, hanem ellenfelét mindenki kikeresi. Két szemben álló harcos nem fogja bántani egymást, mihelyt reá ismertek egymásra, mint puipuikra, azaz rokonokra, a kiknek nem szabad egymást megölniök. A puipui tehát erősebb, mint az állam (törzs) fogalma, mint ennek politikai függetlensége.«²⁾

¹⁾ Szó szerint: Több torzs, mely egy állammá egyesült, elismeri a legerősebb törzsnek főnökét mint fejet és vezetőt a külső ügyekben így nevezetesen háborúnak esetében.

²⁾ Stammesverhältnisse der Mortlock-Insulaner. Ausland, 1880.

»Ámbár a mai mortlockiak nagyon békés természetűek, mégis az általok készített vagy régi időkből megőrzött fegyverek bizonyítják, a mi hagyományaikból is nemkülönben kitűnik, hogy egykor harciasabb hangulatúak voltak. Háború e népeknél ezelőtt nem volt szokatlan dolog.«

Hozzáteszi az érdemdús értesítő, hogy a Ruk-szigeteken, a Karolinok egy másik csoportján, a régi törzsgyűlés még virágában áll és hogy ha egy lélekvesztő a rajta utazók iránt nem-barátságos törzsnek partjára vetődik, azok biztosan áldozatul esnek; mint az idézett helyekből biztosan, kitűnik, hogy háború ezelőtt gyakoribb volt. A testvériségek különböző törzsek közti eloszlásának békítő hatása részben tehát véghez ment, és kétségtelen, hogy ezen viszonyok, ha további kifejlődésükre idő engedtetnék, általános szövetkezésére vezetnének e szigetlakóknak, hasonlóhoz mint az irokéz szövetség.

Hasonló beosztás, mint a Mortlock-szigeteken, létezik, Kubary szerint, a többi Karolinokon is és ugyanazon testvériségek vagy nemzetségek (puipui) találatnak elő itt is, ott is, elosztva a különböző törzsek közt. »Természetes, teszi utána az értesítő, hogy a terület, melyen a rendszer kiképződött, eredetileg sokkal korlátoltabb volt, és a népesség, szaporodása mellett, kivándorlás által terjedt el oly tágas vidékeken. A kitérj eszkedés csak akkép létesülhetett, hogy testvériségek összesógorosult töredékei megosztottak az elfoglalt szigetek birtokán.

A Mortlock-szigetibenszülöttek jelenleg fennálló ezen viszonyai világot vetnek az ethnographia némely tünemé-

27. sz. Kubary János, a Museum Godefroy utazójának a »Hamburger Handelszeitungban« kiadott jelentései nyomán.

’írjeinek eredetére, minők a kohhok és a kaziák házassága, a cejloni bina és a szumátrai ambel-anak házasság, a wajanák és némely más délamerikai nép hasonnemű szokásai. Ide tartozik, a mit Livingstone a Zambesi partjain élő banyáikról jegyzett fel: »Ha valamely fiatal ember megkedvel egy más falubeli leányt és ennek szülei nem ellenzik, a vőlegény kénytelen saját hónát otthagyni és a leány falujába költözni, a hol napa számára bizonyos szolgálatokat kell teljesítenie. Ha e hűbéri állapotot megunja és saját családjához visszatérni kíván, gyermekeit sem viheti magával; ezeket ott kell hagynia, minthogy felesége tulajdonát képezik.¹⁾

Továbbá azt, a mit elmondtunk az araukánok beosztása eredetéről, a húsz aylloreguáról, melyeknek mindegyike 10 reguát foglal magában, megerősítést talál a mortiookiaknál és általában a karolinieknél tapasztalható azon tünevényben, hogy itt az egyes területi törzsek eloszolnak mind ugyanazon testvériségekre, melyek itt is mint az araukánok aálj külön területet bírnak, a törzs területének megfelelő hányadát. A. mortlockiaknál az azonos testvériségek neveiket is megtartották és minden törzsük eloszlik a szopun, szór stb. testvériségekre.

Hasonló viszonyok, úgy látszik, egész Micronesiában általánosak. A. lakosság mindenütt nemzetségekre oszlik el azaz olyan csoportulatokra, melyek valamelyikébe születése alapján tartozik minden egyes. Micronesiában túlnyomólag az anja vérét követi a gyermek, noha kivétel létezik; ilyet képez Yap lakossága.

Kuzajében négy osztály említetik; ezeknek jelentő-

¹⁾ A forrást idézve 1. *Morgannál* 372. 1. 2. jegyz.

ségét, mint Meinicke megjegyezte, az eddigi értesítőknél nem sikerült megérteniök, hanem abból, hogy ez osztályok úgy előkelőket, mint köznépet is foglalnak magokban – Kubary megjegyzése szerint – kitűnik, hogy nem rangosztályokról lehet itt szó. Meinicke is azonosítja ez osztályokat a Marschall-szigetek úgynevezett klánjaival,¹⁾ a hol a fiak soha nem tartoznak az atya klánjához, minthogy az anyának mindig más klánból valónak kell lennie.²⁾ Ezzel azonban semmiesetre nincs összefüggésben azon intézmény, mely Ponapében thiamorú-nak nevezetik – mint Meinicke tévesen feltételezi³⁾ – mert azt kivéve, hogy a főnökök, méltóságuk alapján, mind ide tartoznak, mások, a kiket ezek beavatnak, csak hosszú noviciatus és különleges megpróbáltatások után vétetnek be, míg az úgynevezett clan (helyesen testvériség) mindig örökös vagy atyáról vagy anyáról. Ellenben ugyancsak Ponapében léteznek úgynevezett »tip«-ek, melyek Kubary szerint a mortlockiak puipuijaival azonosak.⁴⁾ Kétségtelenül megfelelnek ezeknek a Palau-szigeteken létező, és az európaiak által úgynevezett »club«-ok, a melyek szintén előkelő és közönséges emberekből vannak összetéve és melyeknek központú vagy gyűl helyül bizonyos házak szolgálnak, melyek itt bainek nevezetnek, mely szó a mortlock-szigeteken – mint láttuk – olyan telepet jelez, melyen egy törzsnek egy testvérisége lakik együtt és melynek központja itt szintén egy nagyobb épület, mely a férfiaknak háló helyül szolgál, míg a körülfekvő gunyhókban ezeknek anyái és nővérei hálnak, kiket.

¹⁾ *Meinicke* i. h. II. 381.

²⁾ I. h. 339.

³⁾ I. h. 381.

⁴⁾ *Ausland*, i. la.

ott idegen testvériségbeli férjeik látogatnak meg. Minthogy Palauban a »bej«-ek szintén hálóhelyül szolgálnak a clan férfi-tagjainak, tehát feltehető, hogy az egyéb idevágó viszonyok is hasonlóak a mortlock-szigetiekhez.¹⁾ A Palau-szigeteken e testvériségek mindegyikének külön vezére van, ki itt valószínűleg megfelel a mortlocki szomolnak, azonban Palauban, úgy látszik, mindig egy előkelő családnak tagja ez. A clan tagjai bizonyos közös munkákra vannak kötelezve és háborúban valósággal elkülönített ezredek alkotnak.²⁾ Ez emlékeztet azon nemére a csatarendnek (*κατά ψνλας και κατά πατρίας*, törzsek szerint és testvériségek szerint) melyet az Iliasban Nestor alkalmazni ajánl Agamemnonnak, talán úgy, mint a görögöknél egy még régibb korban szokásost és mely szerint a germánok is sorakoztak.³⁾

A Marsai-szigeteken is található, *Meinecke* szerint,⁴⁾ a Karolinokon tapasztalt beosztása a népnek bizonyos osztályzatokba (a hittérítők által úgynevezett klánokba), a melyeknek tagjai, tekintet nélkül a rangkülönbségekre, rokonoknak és ez által összetartozóknak tekintik egymást és kiknek előljárói némely szigeteken bizonyos uralmi jogokat

¹⁾ Japban szintén nagyobb házakban (nevök beibei vagy febei) hálának a fiatal emberek és Ponapében a főnököknek hálóhelyeik vannak azon házakban, melyekben tanácsozásaikat szokták tartani. (*Meinicke*, II, 371.) Hasonló szokás uralkodott Fidzsiben is, és uralkodik mai napig Niaszban és ez mindenütt azon válaszfalból származik, mely az exogámmá vált testvériség két neme közt volt húzva, míg az exogámiát megelőző korszakban az egész csoport lakott egy közös házban.

²⁾ I. h. 382.

³⁾ *Ta citus*, Germ. 7.

⁴⁾ I. h. 339.

gyakorolnak. A gyermekek rang és törzs szerint itt is anyjukéhoz tartoznak. Ugyancsak *Meinleké* kétesnek tartja idézett munkája II. kötete 340. lapján, hogy a Grilbert-szigeten is fennállana a »clan«; de a következő lapon főlemlíti, hogy a leányok már igen korán eljegyeztetnek és *sohasem rokonokkal*, a mit a »clan« intézményével összefüggőnek tart, á mi iránt kétség valóban nem is marad. Némelyikén e szigeteknek fentartotta magát a mortlockiakéra emlékeztető szokás, hogy a nők külön házakban laknak; ha férfi ilyenbe belépni talál, ez házasságtörésül tekintetik. ¹⁾

A többször idézett jelentésben azon nézetet találjuk nyilvánítva, ²⁾ *a törzseknek államalkotás céljából való összevegyülése* Palauban és Ponapében kifejezettebb, mint Közép-Karolinokon. Erre nézve megjegyezhető, hogy cél-tudatosságról itt nem lehet szó. Az exogamia és így az őstörzsek összevegyülése összetett törzsekké spontán hatású érzet következménye. – A Közép-Karolinok egyrészt és Ponapé és Palauok közt másrészt jelzett különbség, úgy látszik, abban áll, hogy az elsőkn a testvériségek az összetett törzsön belül területileg el vannak különítve, míg az utóbbiakra nézve ez nem állana.

Micronesia népei, mint ez elég biztosan meg van állapítva, ugyanazon fajhoz tartoznak, a melyhez a tulajdonképi malájok és Szunda-szigetek népeinek egy része. Láttuk, hogy az ősi szervezet nyomai ezek egy részénél is fentartották magokat, sőt egy esetben felsőbb fokú fejlődést is értek el.

Az idevágó tünemények közt a legérdekesebbek egyike,

¹⁾ I. h. 341.

²⁾ Ausland; nem tudom, Kubary saját vagy a czikkíró nézete-e ez; de az előbbi látszik valószínűnek.

nézetem szerint, az, hogy Diodor tanúsága szerint, a régi *egiptomiak* a görög római polgárisodás korszakában, még élénk emlékezetével bírtak őskori beosztásuknak. Láttuk, hogy nagy részénél a -népeknek, melyek nemzetségekre oszolnak el, ezek állatok neveit viselik megkülönböztetésül, így a chinaiaknál, tunguzoknál, keletindiai őslakó törzsek-nél, egy dél-amerikai népnél stb. Az észak-amerikai törzsek többségénél is előtaláljuk és itt biztosak vagyunk róla, a mit talán kisebb mértékben másokról is föltételezhetünk, hogy az állat, melynek nevét a nemzetség viseli, bármi legyen is az elnevezés eredete, a nemzetség tagjai részéről bizonyos babonás, ájtatos figyelemben részesül; eredetileg talán tisztán a jelvényt illette az, de átvitetett az állatra is. A totem-állat védszelleme volt az utána nevezett családnak, mely azt szentnek tartotta és nem vadászott reá. ¹⁾ Néhány északnyugati népnél – mint *Waitz* írja – némely állatnak oly magas állása volt, hogy az emberek eredete, sőt a világ teremtése arra vitetett vissza, így az atnáknál, kenaiknál és kolusoknál (thlinkiteknel) a hollóra és a farkasra. Ennek alapján és minthogy a nemzetség algonkin neve, totem, átvitetett annak jelvényére, totemizmus névvel is ruháztatott fel a hitek átalakulásának egy stádiuma, mely a fetisizmus-tól abban különbözik, hogy bálványozása tárgyai (állat-(vagy növény-) *fajok*, míg a fétis *egyén*,²⁾ azaz konkrét tárgy. – Köztudomás szerint a régi egiptomiaknál az állatok tisztelete rendkívüli elterjedésit és belterjességű volt. Ennek eredetéről Diodor, egyéb mondák közt, azt is hallotta, hogy az egiptomiak a táboraikban uralkodó rendet-

¹⁾ *Waitz*, Anthropologie III. 119.

²⁾ *Lubbock*, Prim. Cult. 282. 1.

lenség miatt egykor sok vereséget szenvedtek szomszédaiktól s ezért elhatározták csapataikat ismertető jel által megkülönböztetni; így állat-képeket készítettek (azon állatokról, melyeket most tisztelnek) és dzsidákra tűzték azokat s e jelekről mindenki tudta, hogy melyik dandárhoz tartozik; minthogy pedig az innen származó jó rend győzelemre segítette őket, azt hitték, hogy szerencséjüket azon állatoknak köszönik és hogy irántok hálát kell bizonyítaniuk az által, hogy törvényt alkotnak, mely szerint nem szabad megölni azon állatokat, melyeknek képeit egykor hordozták, hanem szenteknek tartani, ápolni és tisztelni kell őket.«¹⁾

Utóbb még egyszer visszatér e tárgyra, az előbbinél is jelentősbet közölve. »Az állatok tiszteletét végre még következő elbeszéléssel is magyarázzák: Mídon az emberek az állati állapotból áttértek a társas életre, elsőben fel szokták egymást falni és harcoltak egymással, az erősebb mindig legyőzvé a gyengébbet. Utóbb azonban azok, a kik másokkal erőre fel nem értek, előnyösnek találták csoportokba gyülekezni, bizonyos állatokat (melyek később szenteknek tartattak) választva ismertető j elül. Ily en ismertető j el alatt összejöttek oly emberek, a kik előbb folytonos félelemben éltek, most tekintélyes egyesületet képezve üldözőikkel szemben. Minthogy a többiek is ugyanezt tették, az egész, tömeg megoszolt ilyen egyletekre s ezeknek mindegyikében isteni tiszteletben részesült azon állat, mely az illetőket oltalmába vette, mivel a legfőbb jótéteményt köszönhették neki. Innen ered a különbség, mely még most is fennáll az *egiptomi törzsek* közt, és mely szerint mindenki csak azon

¹⁾ *Diodor* I. 86.

állatokat tiszteli, a melyek törzse előtt kezdettől fogva szentek voltak.«¹⁾

Az utóbbi mondatból kitűnik, hogy még Diodor korában nemzetségekre avagy törzsekre osztott Egiptom lakossága és hogy e nemzetségek mindegyike egy-egy állat iránt viseltetett különös vallásos tisztelettel, mely akkoron, midőn a testvériség politikai és katonai egységet képezett, jelképül, czímerül szolgált volt ennek. Az egiptomiak azután Ítéltre, a mit állat-tiszteletökről tudunk, a fennebbiek értelmében a bika, bak, macska, kutya, farkas, ibisz, ichneumon, oroszlán, krokodil, sas, héja és több más állat törzseire osztotak. – Hogy ez állatok egyes társkörökben különleges tiszteletben részesültek, ezzel nem ellenkezik, mit az állatok egy részének általános tiszteletéről tudunk, hogy p. o. az Apis ünnepe országos ünnep volt és hogy egy macskának, habár akaratlanul, megölése is halállal büntetett, benszülöttön úgy, mint idegenen. Az egykor önálló törzseknek egy társadalmi egységgé való összeforrásával a zavartalan béke és egyezés fentartásának követelménye és föltételekép létrejött az összes totem-állatoknak általános tisztelete a kölcsönösség alapján²⁾ és azon fokig, mely szükséges volt reá, hogy az egyes nemzetségek érzete e részben ne sértsék, a mivel teljesen összefért, hogy mindegyik a maga jelvénye iránt különleges szolgálatot egyedül teljesítsen.

Hihetőleg történeti valóságot szabad felismernünk

¹⁾ I. 90.

²⁾ Egyébiránt ez általánosság nem volt kivétel nélküli; így a krokodil, mely Thébában, a Móris tó vidékén (hol Krokodilopolis városa létezett) s néhány más városban szent és sérthetetlen volt és bebalzsamoztatott, másutt megfogható gyűlölettel üldözött. (L. Wilkinson jegyzetét Ramlinson G. Hist. of Herodotusban.)

azon adatban is, hogy a dzsidákon hordozott állatok képei úgy szolgáltak a harcban, mint a római sasok és zászlaink. A totem-állat mindenütt ismertető jelüi szolgál s azon módon, mint czimereink, melyek elég gyakran szintén állatképek, használtatik. – A thlinkitek és nutkák házaikon, hajóikon, pokrócaikon stb. viselik nemzetségek jelképét; más indián törzsek olykor mellökre festik és ha képírásaikban egy egyénnek nemzetségét jelezni akarják, a totemállatot festik le.

A Diodor által följegyzett mondák, nézetem szerint elég hű képet nyújtanak az egiptomiak őskori állapotáról és társadalmi haladásuk első kezdeteiről; az anthropophagiá, illető adat bizonyára nem költött és még ennek korszakába helyeztetik a csapatok képződése és a jelképek fölvétele, mely után rendezettebb és szerencsésebb állapotok következnek. A lépésről lépésre való haladás emléke fentartotta magát. A csapatok vagy törzsek utóbb bekövetkezett egybeolvadását a később elért nemzeti egység bizonyítja és annak módozatait ugyanúgy képzelhetjük, mint másoknál, exogám elvegyülés vagy nőrablás által előkészítve. Egyébiránt ezen egybeolvadás korántsem volt oly tökéletes, hogy a régi törzsi szerkezet nyomait teljesen elmosta volna. Ellenkezőleg, úgy látszik, hogy az úgynevezett nomos-ok (kerületek) lakossága az őskori törzseket képviselte, melyek eredeti sajátságukból istentiszteletökben és egyéb szokásaikban sokat megőriztek.

Érdekes, a mit e tekintetben egy német tudós ír: »A nomok topographikus körülhatároztatása létrejöttét korántsem köszönhető tisztán egy pharaói udvari kancellária közigazgatási parancsszavának, mint ezt a régiek néhány adataból lehetne következtetni; e kerületek, ellenkezőleg, kez-

dettől fogva önmagokban teljesen szervezett részeit képezték az államtestnek és daczára szűken megvont határaiknak, a történet minden változása és esélyei közt oly szívós életképeséget tanúsítottak, hogy közigazgatási formáikkal fennállhattak még a római korszakban. Látjuk továbbá, hogy a régibb időben élőkön többnyire örökös nagybirtokosok és nemesi családok állottak, melyek politikai befolyása ugyan meghajolt erősebb fejedelmek előtt, de a kik, mihelyt a dynastia-alapítók bíborban született epigonjai lazábbra hagyták a kormány gyeplőit, azonnal és eredményyel törekedtek önálló állást foglalni el házi hatalmuk alapján s olykor az ország kormányát is magokhoz ragadhatták.«¹⁾

Az idézett továbbá figyelmeztet reá, hogy a genesis néptáblájában is az egyes vidékek lakói mint egy népnek külön törzsei vannak feltüntetve.²⁾

»Azon politikai megoszlás államokra az államban, megfelel az egyiptomi kultusz elforgácsolt voltának is. Összhangban azzal, mit a görögök jeleztek, az egyiptomi nomlajstromok feltüntetik nem csupán a minden kerülethez tartozó városokat, mezőket, legelőket és csatornákat, hanem ezek mellett az ottan tisztelt istenségek, papjaik, szent fáik és bárkáik megnevezéseit is, valamint azon állatokat, melyeket enni a benlakóknak tilos volt.«³⁾

¹⁾ *Pietschmann*, Der Aegyptische Fetischdienst und Götterglaube. Zeitschrift f. Ethnol. 1878. p. 161.

²⁾ *Genesis* 10., 13., 14. Ludim, Anamim, Leahim, Naphtuhim. Pathruzim és Kaszluhim; összekötetésben e hat egyiptomi törzsszel, a krétaiak és philisteusok (philistim és kaphtorim) is említetnek.

³⁾ I. h. 162. I. Ezen kívül a 165. lapon ismételve reá utal, hogy az egyiptomi istenhitben úgy, mint az állatimadásban nem volt összhang és hogy csupán kerületi s nem országos istenek léteztek. Ha

Mind ebből, azt hiszem, elég biztosan tűnik ki, hogy az egyiptomi államot alkotó nemzet különböző, valószínűleg közös származású, de fejlődésök egy korszakában egymástól teljesen önálló, habár kölcsönösen befolyásolt törzsek egyesüléséből keletkezett.

Sort foglalhat az eddigiek közt azon gallusok társadalmi szervezete is, kik miután Európát bekalandozták Ész.-Görögországot elpusztították, Thrakián át Kis-Ázsiába ütöttek be s ennek közepében letelepedtek, az utánok azóta Galatiának nevezett földön. Ezek három törzse a toktosagok, trokmusok és tolistobogók ugyanazon nyelvet beszélték és külön-külön négy csoportból állottak, melyek ha Strabo 3 ól volt értesülve, külön területen is települtek le; mind-egyiknek élén egy főnök (tetrarcha) állott. Strabo ennek alapján 12 tetrarcháról is szól, de e mellett a következő sorokban feltűnő ellenmondás merül fel; utána teszi ugyanis, hogy ilyen volt a régi szervezet, de hogy az ő idejében az uralom már csak három, aztán két főnök közt oszolt meg, majd pedig egynek jutott és pedig Dejotarusnak, a kit Amyntas követett. Ez a gálatokról általában, nem pedig egy törzsről van mondva s az egyes uralkodó tulajdonnévnek kiírásából kitűnik, hogy nem külön a három törzs főnökeinek száma szállott le 4-ről 3-, 2-és majd 1-re;¹⁾ a 12-ről

utóbb valamely istenség általános jelentőségre emelkedett, ez onnan eredt, hogy a lakosság illető része nagyobb politikai jelentőségre emelkedett (p. o. az által, hogy dynasziát adott a birodalomnak); a legrégibb uralkodók csak kevés istenséghez intézik imaszavukat; lassankint szaporodik a pantheon az egyes vidékek kontingenséből s a fölmerülő új istenalakok csak azért voltak előbb ismeretlenek, mert oly kerületekői voltak, melyek az államéletben addig nem játszottak befolyásos szerepet.

¹⁾ *Strabo* 567.

3-ra való leszállás említését sem mellőzhette volna s így azt lehetne következtetni, hogy a 12 főnök említése későbbi téves interpoláció, hogy mindössze csak négy tetrarcha létezett eredetileg, kiknek mindegyike mind a három törzs egy-egy negyedének volt feje, mi a megfelelő negyedek közös származásával, közelebbi rokonságával volna indokolható.¹⁾ De akár helyes e következtetés, akár nem, az egyenlő négyes beosztás arra mutat, hogy a három törzs olyan őstörzsnek elágazása, mely négy testvériségből állott volt. Nehezen hihető, hogy ez kizárólag a Kis-Ázsiában megtelepült gallusoknál volt így. Ezeknek Galliából való kivándorlását Strabo számuk elszaporodásával, a mellett erejükkel, mely lehetővé tette a népek közt utat törni – hozza kapcsolatba. A tekosagok egy része Galliában vissza is maradt.²⁾ Ezek, valamint egyéb gallus törzsek is, valószínűleg hasonló beosztásúak voltak, mint kivándorolt faj rokonaik.

Hogy a germán törzsek is meg voltak oszolva oly csoportokra, melyek közel vérséget tartottak, ezt bizonyítják Julius Caesar következő szavai: »Neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios, sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum et quo loco visum est agri attribuunt: atque anno post alio transire cogunt.«³⁾ A gensék és cognatiók, melyek közt hatósági személyek

¹⁾ Ez annál inkább lehetséges, mivel a 12 csoport mindegyikének volt egy hadi főnöke (*σνοατοφνλαξ*) és egy bírója. Külön hadi parancsnok és bíró mellett a három külön törzsbeli nemzetség könnyebben ismerhetett el egy közös, örökös főnököt, ki hagyományos tiszteletben részesült, de aránylag kevés funkcióval lehetett felruházva..

²⁾ Strabo 187.

³⁾ Comm. de Bell. Gall. VI. 22.

által évenként kiosztatik a föld, természetesen nem lehetnek sem politikailag különállók, sem elkülönített területtel nem bírnak, hanem csupán úgy képzelhetők, mint alkatrészei a politikai egységnek, melynek élén azon »magistratus et principes« állnak. Haagens-ről föltételezzük is, hogy közös őstől származó családot jelent, amely értelemben a rómaiak használták, de a nagyobb csoport a *cognatio* mindenesetre a testvériség fogalmának felelhetett meg.« Ugyanarra utalnak Tacitus szavai ¹⁾ is, midőn azt mondja, hogy az ékalakú lovascsapatok és hadoszlopok, melyekben eloszolva harcoltak a germánok, nem a véletlen szerint alakultak, hanem családok és nemzetségek képezték azokat. *Propinquitas* itt mindenesetre Caesar *cognatio*jának felel meg.!

Végűi még a jelenkori Európa egy népéről kell megemlékeznünk, mely sok évszázad előtt felvett keresztény hite daczára, híven megőrizte nem csupán ősi beosztását, hanem azzal összefüggő jogszokásait is.

A társadalmi tünemények birodalmában a legmeglepőbbek közé tartozik, hogy a társadalom ősi törzsi szervezetének egyik legtökéletesebb mintaképét, és a fiágot követő népek közt talán a legtökéletesebbet, a mai Európában találjuk fel. A Fekete-hegyekben élő nép, mely hadviselése módjában is a skalpszedő éjszak-amerikai rézbőrűekre emlékeztet, Daniló és különösen Nikita reformjai, tehát pár évtized előtt, politikai szervezetében az ősi törzsrendszert, kifejtett alakjában és a legtisztábban képviselte.²⁾ A Cer-

¹⁾ *Germania* c. 7.

²⁾ *Bogisic*, *Collectio cemsuetudinum juris apud slavos méridionales etiamnum vigentium*. I., 512. Daniló és örököse alatt sok meglett változtatva s a régi intézmények átmenőben vannak területi jellegűekre. U. o.

nagora lakosai eloszolnak törzsekre, melyek »plemé«-nek ¹⁾ nevezetnek; mindegyike saját, elkülönített területtel bír, melynek határai egymás közt pontosan meg vannak határozva. ²⁾ Minden pleme több alosztályt foglal magában melyek bratstvá-nak, azaz testvériségnek (brat = fivér) nevezetnek. A bratstvo kisebb-nagyobb csoportja a családoknak, melyek hitők szerint egy közös ősatyától származnak, a kiről azt tartják, hogy 100, 200 vagy 300 év előtt élt. Fej szám tekintetében az egyes bratstvók nagy különbségeket mutatnak egymás közt, mert míg léteznek egyrészt, a melyek lélekszáma 30–50, másrészt 7 – 800 lelket számlálók is vannak. Egyébiránt Cernagorában nem a lélekszám az, mely eldönti, hogy a testvériség nagy-e vagy kicsi, – teszi utána a jelentés, – hanem amelynek birtokában több a puska, azt tartják hatalmasabbnak; 200 puskát bíró bratstvo magát már a nagyok közé számítja. A kik egy bratstvához tartoznak, egy közös nevet is viselnek, mely a bratstvo neve, és melylyel az egyesek a bratstván kívül különböztetik meg magokat,³⁾ míg azon belül az egyesek és egyes családok az atyáról, nagyatyáról vett nevek alatt.

A bratstvo tagjai Cernagorában, mert az intézmény e név alatt némely fajrokonoknál is létezik – nem kötnek házasságot egymás közt. Noha az orthodox egyház a 9-ik

¹⁾ I. m. 514, A legelő Montenegróban szűk és más, mint a saját pleme területén legeltetni tilos; e tilalom elleni vétség a régibb időben gyakran okozott vérontást szomszédos plemék közt; ilyen a víz miatt is történt, melyet kivájt medenczékben gyűjtenek, mert forrás és patak kevés helyen van; vizükből más plemebelieknek nem adnak.

²⁾ Általános szláv neve a törzsnek.

³⁾ Ha kiletét kérdezik az egyénnek, többnyire csak azon névvel válaszol, melyet bratstvája után visel, p. o. Kovacevic.

ízíg (kizárva a számításból a kérdéses feleket) tiltja vérrokonok közt az összekelést, úgy, hogy egy közös ős unokáinak unokái sem, csak ez utóbbiak gyermekei kelhetnek össze,¹⁾ még sem innen ered a kérdéses szabály. Bogisié értesítőjének szavai szerint soha senki nem hallotta, sem látta, hogy cernagorai legény saját vezetéknevét viselő családból vett volna feleséget, még akkor sem, ha 20. ízben származnának közös ősapától,²⁾ a minek oka azon felfogás, hogy a saját bratstvo-ból nősülni szégyen. Más helyen az mondatik, hogy egy bratstvo tagjai mind vérrokonnak tekintik egymást és hogy ezért nem nősül senki saját bratstvo-jából,³⁾ a mi természetesen nem áll ellenmondásban az elébb mondottal, hogy ezt szégyennek tartják.

A plémén és bratstván alapuló szervezet az, mely Cernagorában eredetileg egyedül pótolta más intézmények hiányát. A helyi falusi község nem volt szervezve, habár valamely út kijavítására vagy a falu vízmedenczéjének kitisztítására közösen vállalkoztak is egy falu lakosai, ha nem tartoztak is ugyanegy bratstvo-hoz.

A bratstvo nagysága szerint egy vagy több falut foglal el, de nem úgy, hogy ezekben egyéb bratstvobeliek házai is ne állnának, de minden ház jól tudja azért, hogy mely testvériséghez tartozik. Ha egy bratstvo házai elszórva van-

¹⁾ I. m. 203.1.

²⁾ Dopiisnik kaze, da nije nikada cuo ni vidio da se momak ozenio od familije svoga prezimena, pa makar i na zoto kcdjeno to spadalo. Íz toga se vidi da nije to sto crkva zabranjuje nego obicaj, jer bi im se cinilo kao neka sramota da se od svoga bratstva zeni. I. li. 203.

³⁾ P. 513, továbbá a 205. 1. H. K. »Bratstvenistvo po narodnom mnijenju« stb.

nak is valamely faluban, a hozzájuk tartozó földek mégis egyik a másik mellett vannak. Harczba menve, a bratstvo-társak gondoskodnak, hogy a mennyire lehet, együtt harczoljanak. A mellett jellemvonása ez intézménynek, hogy a tagok mindannyian kölcsönös segélykötelezettséget ismernek el és idegennek támadása ellen kölcsönösen s egyesüit erővel védik egymást. E szolidaritás kiváltkép emberölés esetében jelentkezik. A megölt bratstvójának minden tagja kötelezve van a boszúra és pedig akkép, hogy, ha nem lehetséges magát a gyilkost ölni meg, úgy valamely »bratstvenik«-je a gyilkosnak, azaz tagja az ő bratstvójának, ejt-hető áldozatul; de e mellett törekeshnek, ha már épen nem lehetséges magán a gyilkoson hajtani végre a boszút, hogy valamely közel vérrokonát, fivérét vagy atyját öljék meg helyette és csupán ha ilyenén is lehetetlen a boszút végrehajtani, akkor teljesítik azt más bratstvo-tagon, a ki sem nő, sem gyenge gyermek, a minőt boszúból leölni szégyennek tartanak. Ha megbékélnek, nem egyén egyénnel, hanem bratstvo bratstvával békél meg. – Úgy látszik, hogy olykor vérpénz elfogadásával is lesz engesztelve az emberölés és ekkor, ha a gyilkos nem képes megfizetni a vérdíjat,¹⁾ az egész bratstvo segíti ebben. Hozzáteszik egyébiránt, hogy mióta Cetinjében szigorú törvényszék jött létre, melynek elég ereje van Ítéleteinek végrehajtására, a boszú gyakorlata nagyobbára, ha nem teljesen, megszűnt. A bratstvenikok vagyon dolgában is minden alkalommal segítenek egymáson; így ha valakinek háza leég, legelébb is bratstvójához fordul; ez segít rajta inkább, mint bárki más. Hasonlóképen ha szegény ember nősülni akar, s az összekelés

¹⁾ Hogy ez 101 aranyat (dukát) terme mint Bogisic sejteni látszik.

költségeit nincs miből fedeznie, ebben is segíti bratstvója. vagy a nőt a magáé. Ingatlan birtokra nézve elővásárlási joga van a testvériség minden tagjának, de csak a közelebbi vérrokonok után. Az élénk szolidaritási érzet folytán a tisztesség vagy dicsőség, úgy, mint a becstelenség, mely egy tagot ér, az egész bratstvót emeli vagy sújtja.

Minden törzsnek van egy közös legelője, melyen annak minden testvériségei legeltetnek és melyet úgy neveznek »musa,« a mi állítólag »közösség« értelmével bír. De másrészt minden bratstvónak is van külön bekerített legelője, melyet » tilalmas «-nak vagy »míveletlen föld«-nek is neveznek, melyben legeltetni kizárólagos jogot tart; más testvériség »tilalmas«-ában való legeltetés gyakran okozott emberölést.

Mint közös legelője, úgy közös erdeje is van minden törzsnek, a hol fát vágnak; a mellett az egyes bratstvónak saját külön vágása is van, de kisebb mint a törzse.

Mint a bratstvónak, úgy a plémének is sajátosága azon szolidaritási érzet, melynélfogva szégyenben vagy dicsben,, melyet egyes kiérdemel az egész is, melyhez tartozik, osztolni vél.

Hogy a Montenegróban még korunkban teljes erőben fennálló intézmények egykor nagyobb kiterjedéssel bírtak azon nép fajrokonainak körében, e mellett szól, hogy egyéb délszláv lakosságú némely vidéken is létezik még bratstvo és pleme, habár nem is mindenben azonosak a rajok vonatkozó jogszokások a Montenegróban tapasztaltakkal. Ezek Budva vidéke, a kottori-i kerület, Antivari vidéke és a zanei kerület, mindannyian Dalmáciában, A bratstvóba nőülés tilalma itt nem említetik és egyik levelezője Bogisicnek, kinek adatai Budva és Kottori vidékeinek lakosságát illetik, hatá-

rozottan kifejezi, hogy a plemebeliek összeházasodnak, a mennyiben az egyház (rokonok közt) nem tiltja; a bratstvo azonossága tehát nem akadály itt, de ennek fennállása mint közösség, mely egy választott főben, a házfők gyülekezeteiben, a vérboszú kötelezettségében és templom-, temető- és legelő-közösségben talál kifejezést, nem hagy kétséget, hogy ez intézmény egykor teljesen egyezett jelentőségében a cer~nagoraival; mint a világutaktól félreeső, e vidéken a legújabb időben behatoló és politikai, igazságügyi stb. reformokban nyilvánuló külbehatás eredmény¹⁾ úgy azon tenger-melléki vidékeken is ugyanazon befolyás vetett véget annak, csakhogy éppen ilyen fekvések miatt azok századokkal korábban kerülhetének alá e befolyásnak.

Ugyanazon levelező igen határozott meggyőződést fejez ki az iránt, hogy nemcsak egy-egy bratstvo származik közös őstől, hanem a pleme is; ennek bizonyítékául nevez egy vidékebeli plemét, melynek 4 bratstvója egy atya négy fiától származott volna. E meggyőződés úgy látszik, mindennütt megszülemlett, a hol a testvériségi intézmény az exogámiával együtt fentartotta magát, a patriarchiai családnak meggyökerezése után is, sőt nőági népeknél is, p. o. az ausztráliai kamilaroi törzseknél egy-egy őszanya ivadékainak tekintettek a testvériségek. Itt újra reá kell utalnunk a hit eredetére, mely összefügg az ősi rokonsági rendszer által létrehozott fogalmakkal, melyek szerint az ugyanegy ízben való ősök minden ízben testvérek voltak, s ezeknek a leszármazási fán felfelé szűkülő köre, egy csúcspontban való vég-

¹⁾ Tek u novije vviijeme pocese nekoja bratstva odstupati od staroga obicaj. I. m. 513.

ződés fogalmára vezetett, létrehozva a gondolatot, hogy az első testvérnemzedék közös szülőtől eredt. Bratstvóik első őseit, kiktől mindig patronymikus nevöket származtatják_T csak egy-két-három százados múltba helyezik, a mi bizonyítja, hogy hagyományaik felette rövid időre terjednek vissza a múltba. Bratstvóik száma összes pleméikben nehezen lesz több 20-30-nál; ha tehát 2-3 század előtt éltek a bratsvók ősei, fajok férfainak száma akkor 20-30 lett volna és 100-200 évvel korábban mindenesetre még sokkal kevesebb; mindamellert tudjuk, hogy a 15. század közepén, midőn egy Csernojevics, Montenegró ura, fegyverbarátja volt Castriota Györgynek a török elleni harcaiban, már nép voltak, habár kis nép is, mint jelenleg. Bratsvóik kétségtelenül fennálltak már akkor, midőn a keresztségét felvették és bizonyára más nevek alatt, mint a mostaniak, melyek az ó-hitű naptár görög szentéitől vannak nagyobbára véve.¹⁾ A testvériség eredete nálok bizonyára nem volt más, mint a többi népeknél, hol még megtaláltuk ez őskori intézményt. A 3-4 bratstvo, melyre minden pleme megoszlik, és melyek most eltérő, a keresztség óta felvett, neveket viselnek, egykor kétségtelenül ugyanazon nevet viselték a törzsek mindegyikében, mint az irokézek, kucsinok, thlinkitek, a munnipuri nép, a niasziak és a karolin-szigeti és más micronesiai népek stb. testvériségei.

A bratstvo előfordulásából Dalmácia különböző vidékein is, minthogy a dalmaták és montenegróiak ethno-

¹⁾ így a hagyomány szerint egy Antivari vidékén élő, Ljubisko nevű pleme négy bratstvora oszlik, a melyek mindegyike ősenek nevét viseli: ez négy fivér lett volna, u. m. Pop, Scepac, Marko és Ilija. (Illés) s a tőlük származó testvériségek a Popovici, Scepevici, Markovici és Iliái neveket viselik.

graphiai egységét a szerbekkel és a Hercegovina lakóival nem lehet tagadni, következtethető, hogy a szerbek törzsei, midőn a 7-ik század első felében az éjszakra fekvő Bjelo Serbiából mostani földeikre ¹⁾ költöztek, általában testvériségekre voltak oszolva, melyek a különböző törzsekben azonos eredetűek voltak. A szláv fajnak nyelvben és fajjellegben oly teljes egysége mellett nem hihető, hogy annak körében a szerb törzs e sajátossága elszigetelt lett volna.²⁾

Egy népnél, mely a keresztény hitet felvette, a fiág, az őskori fejlődés tekintetében semmit nem bizonyíthat. A montenegróiakat azon népek közé valóknak tartjuk, melyek fejlődése békés módú exogámia és törzsvegyülés mellett jött létre.

Még más törzseiről is az európai jelenkornak kell itt szólnunk, melyeknél mai napig fentartotta magát az exogámia és melyekről bizonyosnak tekinthető, hogy idegen törzsek nőinek egyéni tulajdonú ejtésével vagyis rablásával függ össze. E népről Tozer – mint Lubbock többször idézett, művében olvassuk (98. l.) – azt beszéli, hogy soha nem nőülnek egymás közt, hanem minden férfi, akár előkelő akár csekély, ha nőülni akar, a szomszéd törzsekből mohammedán nőt rabol, megkereszteli és elveszi. A leány szülői nem igen búsulnak rajta, mert tudják, hogy egy összeg pénz jár nekik. – Ez elbeszélés így nem helyes; gyanút költ már, hogy kölcsönösség nem említettén, a miridit nők összeségökben mind halálig hajadon életre lennének ekkép kárhóztatva, a mi a föld kerekén még eddig nem tapasztaltatott.

¹⁾ *Kállai B.* A szerbek története. Budapest, 1877., 26 és köv.

²⁾ A szláv törzsek egységére l. a f. id. munkát 24. és köv.

A valódi tényállást egy újabb forrásból tudjuk meg, mely mindenestre sokkal tájékozottabb a Lubbock által idézett tekintélynél; ennek nyomán, miután a kérdést politikai hatása szempontjából tárgyaljuk, a miriditek törzsi beosztásáról kell valamit előrebocsátanunk. A katolikus albánok, kik összeségökben miriditeknek neveztetnek, nyolcz barjából (szó szerint: zászló) vagyis törzsből állanak, a melyek közül öt réginek, három újnak neveztetik; az utóbbiak valószínűleg az előbbieket egyik ének-másikának kirajzása. E törzsek saját határaikban élnek, vagyis pontosan elkülönített területeken, főnökök alatt, a kik barjaktárnak neveztetnek; valamennyi felett azonban egy fejedelmi család áll. E törzsek lélekszáma egyenkint 1500 és 7000 közt ingadozik, valamennyien együtt 28-32,000 lelket foglalnak magokban. ¹⁾

Erkölcseikről beszélvén, értesítő azt mondja, hogy házasságkötés akadályai a rokonságon kívül a név közösége ²⁾ és idegenség. A Kusneni, Orosi és Szpasi ³⁾ törzsek tagjai nem köthetnek egymás közt házasságot, azok férfiai kényszerítve levén feleségeiket más barjakokban keresni. Ellenben senkinek, a ki azon törzseknek nem tagja, nem is szabad nem miridit nőt elvennie. ⁴⁾ A fennevezett három exogám törzs az öt régi barjak közül való és azok többségét képezi; a többi barjak, úgy látszik, nem annyira szigorún veszi ama törvényt, de a három nevezettnek példájából biz-

³⁾ *Gopcevic*, Ethnograph. Studien in Ober-Albanien. Petermann's Mittheilungen, 1880., XXVI. k. 405. 1.

²⁾ A mennyiben a törzsek vagy bajjakok tagjai annak nevét viselik.

³⁾ Magyar ejtés szerint.

⁴⁾ I. h. 409. 1.

ton következtethető, hogy egykor szokásjuk hasonló követett, de azt is, hogy ők nem hasonló hűséggel csüggték az ősin. – A miriditek főnökeinek egykor azon szokásuk volt, hogy feleségeiket török családokból rabolták; így Marcella₇ Prenk Doda, a mostani miridit fejedelem anyja, Bib Doda özvegye, szintén rabolt leánya egy krújai bégnek. A főnökök – kik alatt a fejedelmi családon kívül bizonyosan a szintén örökös méltóságú barjaktárok értetnek – e szokása bizonyosan ősi szokását e törzseknek tükrözi vissza, melyet egymáson gyakoroltak, míg békés viszony nem állott helyre köztük, mint egy fejedelem alatti egyesítésök bizonyítja; az úri rend azonban, mely szívósabban ragaszkodott mindenhez, a mi ősi, fentartotta szokását, de a katolikus albánok közötti állandó béke miatt kénytelenek voltak mohammedán nőkre szorítkozni. Hogy a miriditeknél az exogámia és a nő magántulajdonná válása más törzsektől való kölcsönös rablás által jött létre, e mellett szól az is_T hogy területileg vegyületlenek, azaz, hogy nálók östörzs és testvériség ugyanaz, mint p. o. a chinaiaknál is; a mellett szól az is, hogy az atya megölheti gyermekét, a nélkül, hogy ezért vád érje.¹⁾

Mindenben ugyanaz áll a maljszorokra nézve, kik szintén Albániát lakják, de szláv eredetűek. Nálók is a házasságkötési akadályok élén a rokonság áll. Amaljszorok e fogalomban oly messzire mennek, írja ugyanazon értesítő,²⁾ hogy gyakran az egész törzset rokonul tekintik. A Skreli és Hoti törzs, valamint a Pulati törzs Gjoani barjakja feleségeiket mindig más törzsekből szedik.

¹⁾ I. h. 409.

²⁾ I. h. 417 - 8.

Miután az őskori beosztás iránti szemlénket befejeztük, ígéretünkhöz képest jelezniük kell a befolyást, melyet ez politikai szervek képződésére gyakorol. Bebizonyítani igyekeztünk, a mi különben könnyen elhíhető, hogy egyes egyén, egyedül és közvetítés nélkül, személyes tekintélye, által, nem lesz képes nagyobb tömeget egyesülve tartani és vezetni. A közvetítés szüksége szervezetet kívántat, melyek a vezető szervezet követve, magok részéről vezetőleg hassanak az alattok külön csoportosuló egyedekre. Hogy ezt mikép mozdítja elő az exogamia alapján létrejövő csoportosulás és tagozódás, könnyen belátható lesz, és csupán azt kell előlegesen megjegyeznünk, hogy tervszerű, szándékolt beosztásnak végrehajtása kezdetleges fokon oly kevésbé várható? mint bármely más tervszerű, teleologikus eredetű intézmény és ezért beosztás nem jöhet létre, ha nem önkényti (spontán) módon. Ismerjük már a tényezőket, a viszonyokat, melyek erre, föltett szándok s a szükségnek belátása hiányában is ide vezették az emberiség egy részét, előidézve azon alakulásokat, melyek, a mellett, hogy különböző csoportok közt egyesítő köteléket képeztek s így nagyobb egységeket hoztak létre, egyszersmind azon beosztást is létrehozták, mely alapjává lett olyan politikai szervek fejlődésének, a minők hiányában nagyobb tömegnél egységes cselekvési irány, tehát egység is létre nem jöhet.

Az ekkép létrejött beosztás hatását, szervek képződése tekintetében, a következő példák világosítják meg legjobban: A mortlock-szigeti benszülöttek politikai szervezete teljesen az exogamia alapján létesült törzsi és testvériségi szerkezet nyomán épült fel és felsőbb fokát képviseli a kezdetleges alapon álló politikai szervezeteknek. Az általános epigamia által egybekötött töredékei az egykor endogám

őstörzseknek, alkotják itt a törzset, a melynek élén egy fejedelem áll, ki egyszersmind főnöke azon törzsrésznek vagy testvériségnek, mely az egy politikai egységgé összekötöttek közt népszámra és tekintélyre nézve az első helyet foglalja el. ¹⁾ így p. o. Tä szigetén a szopunok főnöke, egyszersmind fejedelme az egész szigetnek. Czíme »szomol,« mi főt jelent és azonos a Micronesia egyéb részeiben elterjedt, hasonló jelentőséggel bíró »thamol« vagy »tamol«-lal. E cím egyébiránt közös valamennyi főnöknek és a törzsfő e szerint úgy tekinthető, mint első szomol. Ő el van ismerve, mint feje az egész törzsnek és vezetője a külügyeknek. Alatta az egyes testvériségek élén ezeknek főnökei állanak. Az őstörzsek közül, melyek mindannyian, mint ilyen politikai alkatrészek, majd minden szigeten képviselve vannak és következésképp minden politikai egységben szerepelnek – nevezetnek a szopunok, szórok és uék: de úgy látszik, hogy ennél több is létezik. Ezzel azonban még bezárva nincs itten a fejek hierarchiája. Ugyanis a testvériség tagjai, kik a törzs területének egy részét bírják, szétoszolnak apró községek közt, melyek mindegyike saját telepet bír. Az ilyen telepet úgy nevezik, hogy »kej,« a hozzá tartozó földekkel együtt pedig úgy, hogy »bey;« ezen beyk mindegyikének van szomola, mely azt kifelé képviseli. A bejek rangfokozattal bírnak egymás közt, mely úgy látszik, alapíttatásuk idejétől függ; eredetileg korlátozott fej számmal valószínűleg minden nemzetség, csupán egy bejt képezett; a létszám növekedésével a lakosok egy része elvonult valamely távolabb eső részébe a közös vagy a törzsi területnek és új bejt alapít ott s idővel itt ismétlődhetett ugyanazon proccesszus; minden ezen mó-

¹⁾ A legerősebb törzs feje. Ausland, 1880. 529. 1.

don keletkezett kéjek bizonyos alárendeltségben maradnak a legelsőbbben alapított kej irányában, melyet »kej szomol«-nak, azaz fő-kejnek neveznek és ennek főnöke feje egyszersmind az egész testvériségnek, felette állván minden más kej főnökének. Azon kéjek is, melyek anya-kej leányai által alapítottak, úgy látszik, hogy az utóbbiaknak közvetlenül az előbbieknél közvetve rendeltetnek alája.¹⁾

Itt tehát minden apró község egy főember vezetése alatt áll; a mellett az újabban létrejött községek főnökeikkel alája rendelkeznek azon község főnökének, melyből amaz kiágazott, és valamennyien elismerik a testvériség főnökének felsőbbségét, ki egyszersmind főnöke a testvériség legrégibb s egykor egyedüli községének; a testvériségek főnökei felett pedig, mint legfőbb, a törzsfő áll.

Niaszban, mint láttuk (375. 1.), az ős-törzseknek exógám töredékei, melyek együtt községet képeznek, saját főnökön kívül egy közös főt ismernek el; itt is tehát testvériségfőket találunk egy törzsfő alatt.

Menang-Kabaóban a különböző testvériségek összeházasult töredékei által alkotott község e részttestvériségek főnökeinek együttes vezetése alatt áll; ugyanezeknek, a falvak panghuluinak gyülekezete alkotja kormányát a törzsnek, és törvényhozó testületét az egész államnak, melynek fejedelme és miniszterei cselekvésükben korlátozva vannak a testvériségek (szukuk) képviselője által.

Hasonlón a testvériségeknek képviselőtén – noha itt ezeknek törzsközi összefüggése elveszett – alapít Számoa politikai szervezete. Az aiga élén a tulafalék álltak, kik bár tekintélyt gyakoroltak s az aiga földbirtokával rendelkez-

¹⁾ *Kubary* jelentése után. Ausland. 1880. 525. és köv.

tek, ¹⁾ de kötve voltak akkép rendelkezni, minden tekintetben tenni, mint az aiga tagjaira nézve kívánatos volt, ellenkezőleg ezek elmozdították polczáról. A község főnöke, az alii, a tulafalék tanácsával vezetett és általok gyakorolta tekintélyét; a községi földdel rendelkezhetett, de csupán a községet képviselő tulafalék helyeslésével, mert ezeknek szintén jogában állott a főnököt méltóságától megfosztani és azt családjának egy más tagjával betölteni, ha irányával nem voltak megelegetve.²⁾ Több, egy adat szerint tíz községből állottak a szigetecsoport kerületei, melyek élén egy felső főnököt találunk, ³⁾ az úgynevezett tuput, ki a községi alii felett állott, noha ez utóbbi név, mely a polynésiai nyelvekben – habár különböző formákban, általános – úgy látszik, a főnököket általában is jelezte. Ennek hatalma szintén korlátozva volt az alii és a tulafalék gyülekezete által, melynek tárgyalásain leginkább az utóbbiak vitték a nagy szót, mert a főnökök ritkán szóltak nyilvánosan és helyettök egyike a tulafaléiknak szónokolt; ilyen minden főnök mellett létezett egy, a ki segédje volt minden teendőiben és tanácsadója is.

A tupuk felett, *Meinleké* szerint, még »tui«-k állottak,, mely cím Óceániában másutt is fordul elő és »király«-lyal fordítatik.⁴⁾ Ezek kétségtelenül azonosak a *Gerland* által

¹⁾ Teljesen helytelen, ha némely jelentés azt mondja, hogy a tulafalék voltak a főnökök mellett az egyedüli földbirtokosok. A földbirtok közös volt részben az aigában, melyek mindegyike külön darabot birt, részint pedig a községben; a községi föld az összes aigák közös birtoka volt.

²⁾ *Turner* i. h.

³⁾ Ez Gerlaud szerint az alii közül választatott.

⁴⁾ I. h.

említett elsőrendű fejedelmekkel, kiknek befolyása az egész szigetsoporra kiterjedt és kiknek számát kettő-háromra teszi. ¹⁾ Ezek szintén kénytelenek voltak tupuik tanácsára hallgatni, kik magok részéről kerületek befolyása alatt állottak. ²⁾

Montenegro politikai szervezete a jelenig az ősi törzsi beosztáson alapú. Minden pleme élén, úgy, mint minden bratsvóén, egy főnök áll, az utóbbiak természetesen alá lévén rendelve azon pleme főnökének, a melynek az illető bratsvók alkatrészeit képezik. A bratsvó főnökéül jobb házból való és jóra való embert szoktak választani, olyat, a ki már annak előtte befolyást és tekintélyt élvez s így hatalmat is gyakorolhat az emberek felett. ³⁾ Czíme eredetileg glavar, ebből: glava, a mi fejet jelent; glavar tehát szó szerint főnök = Häuptling, chef, chief, szomol stb. Újabban bratsvójának jelentősége szerint kapetannak, serdarnak, vojvodának is nevezik. Béke idején a glavar ítél, bírságot, begyűjti az adót, háború idején pedig vezeti bratsvóját. A törzs (pleme) főnökét ezelőtt szintén önállóan ennek tagjai választották, közönségesen az illető törzsnek legerősebb bratsvójából; a forrás szavai szerint ez »oktrojálta« a pleme főnökét; valószínűleg mindig a saját glavarját, mert ilyenekül, nézetök szerint, a legerdemesebbet választották, a kinek fölébe mást, saját keblekből is, nem emelhettek. ⁴⁾ A törzsfőnek címe vojvoda, azaz hadvezér. Hatalma, a forrás szerint, nagy volt úgy béke, mint háború idején;

¹⁾ Anthropol. VI. 166.

²⁾ Meinleké i. li.

³⁾ Bogisi'i. m. 514.

⁴⁾ A legerősebb testvériség főnöke mindig törzsfő volt a mortlock-szigetieknél is.

béke idején a rendet tartja fenn, békít, bíraskodik, birsá-gol, a bratstvá-főnök által begyűjteti az adót; ez utóbbi által elintézett ügyekben a törzsfőhöz van felelősség. Há-ború idején élethalál jogot gyakorol. ¹⁾ Ezenkívül némelyik vojvoda tagja a cetinjei szenátusnak.

A törzsfők felett áll, mint tudva van, a fejedelem és kormánya, és itt tehát a testvériségekből összetett törzsekei egyesülve látjuk olyan politikai egységgé, mely az ősi ala-pon létrejöttek közt a legfelsők közé tartozik.

Hasonlóképpen politikai egységgé összeforrva, a mennyi-ben egy közös uralkodót és kormányt ismernek el, látjuk a miridit törzseket is, a mit valószínűleg az egyes törzsek közti sokszoros vérrokon kapocs hozott létre itt, melynek eredete idegen törzsű nőknek rablás útján egyéni tulajdo-núni ejtésében lelte első gyökerét. Montenegro és kisebb mér-tékben a miridit fejedelemség is, az előbbeni 192,000, az utóbbi mintegy 30,000-nyi lakosságukkal, kiterjedés tekin-tetében is messze előhaladt fokot képviselnek az ősi csapat-hoz, a politikailag elszigetelt községtelephez képest, mely a társadalmi egység legősibb formáját képviseli.

Minthogy a nutka-törzsekben a törzsfőn kívül még más főnökök is említettek, kik részben örökös méltósá-gúak ²⁾ és minthogy egy fenn idézett forrás szerint, mely-nek hitelességében kételkedni nincs ok, e nép törzsei exogám testvériségekre oszlanak, melyek a különböző törzsekben ugyanazon neveket viselik, e tények összevetéséből és a más népeknél talált analógiák alapján következtethetjük, hogy

¹⁾ *Bogišić* kifejezése szerint a »jus gladii«-val van felruházva. 515. lap.

²⁾ *Bancroft* i. h. 193., 194.

a törzsfő alatt álló főnökök első osztálya a testvériségfőket foglalja magában.

A thlinkit és kucsin törzsek közt, a testvériségi szervezet – noha itt ellene hat a törzsek közti háborúknak, a nélkül, hogy azokat teljesen meggátolhatná – politikai szervek teremtésében nem nyilvánít hatást. A források csak az egyes törzsek vagy csapatok főnökeiről tesznek említést? noha ezek különböző nemzetségbeli egyéneket foglalnak magokban.

Az irokéz törzsek szövetségének legfőbb hatóságát alkotó és ötven főnökből álló gyülekezetben¹⁾ a törzsek egyenlő szavazattal bírtak, tekintet nélkül az azokat képviselő főnökök számára; hogy azonban e főnökök a törzs mellett, melyhez nemzetségek tartozott, a nemzetséget is képviselték, ez kitűnik *Morgan* azon adatából, hogy a főnöki hivatal »örökös volt a testvériségben.« E szövetségi tanács eredete kétségtelenül más volt, mint a hagyomány s ennek nyomán *Morgan* is tartja. Szerinte a szövetség alapításakor 50 állandó szahemi állás rendszeresített (were created). Azonban önkényes megállapításokat, kezdetleges művelődésű népek jogtörténetében (ha szabad e kifejezést használni) nem könnyű elhinni; az alakulás itt mindig önkénti. Valószínűleg akkép kell tehát azon 48 szahemség létrejöttét képzelnünk, hogy a szövetség alapításakor a különböző törzsek élén ugyanannyi tekintélyt és befolyást gyakorló egyén állott, kiknek mindegyike talán egy önálló hordát vezetett s kinek utódául rendszeren legközelebbi vér-

¹⁾ Az ötven főnöki állás közül kettő csak egyszer, a szövetség-alapításakor, volt betöltve; voltaképp tehát csak 48 szahemből állott a szövetségi tanács.

rokonát szokták elismerni. – Hogy tényleges viszonyokon alapúit a szervezet e részben, nem pedig kigondolt rendszeren, ezt bizonyítja a szahemeknek a különböző törzsekben eltérő száma is; ha ugyanis az irokézek megállapították, hogy a szövetségi tanácsban minden törzs egyenlő szavazattal bírjon, ezzel természetes kapcsolatban a törzsek szahemeinek számát is egyenlően állapították volna meg, ha ezek száma nem lett volna adva a létező vezetőké által; nehogy a törzs, mely számosabb főnök alatt eloszolva élt, ez által túlsúlyban legyen, minden törzs főnökeinek, bár hányan voltak, együtt egy szavazat adatott, s így a jog-egyenlőség biztosítva volt a nélkül, hogy a vezető egyének valamelyikét ki kellett volna hagyni.

A Morgan által közölt kimutatásából a szahemi állásoknak kitűnik, hogy a mohawk és oneida törzsekben mind három nemzetség (teknőcz, farkas, medve) három szahem által volt képviselve. Az onondaga törzs 14 szahemi állása közül kettőről, úgy látszik, nem képes közölni, hogy mely nemzetségben voltak örökösök; a többig tizenkettő öt nemzetség közt oszlik meg ¹⁾ s így ha föltételezzük is, hogy a két hiányzó más két nemzetséget képviselt, egynek a nyolcz nemzetség közül még sem lehetett képviselője. Hasonlókép a kajuga-törzs 10 szahemsége közül 9 öt testvériségre esik, ²⁾ a tizedikről nincs tudva, hogy melyiket illette s így az itteni 8 nemzetség közül is legalább kettő képviselő nélkül volt. A szenekék nyolcz szahemsége öt nemzetséget illett; ³⁾ itt tehát három volt képviselő nélkül.

¹⁾ Medve 3, szalonka 1, teknőcz 4, farkas 1, szarvas 3.

²⁾ Szarvas 1, gém, medve, teknőcz, szalonka kettő-kettő,

³⁾ Teknőcz 2, szalonka 3, sólyom, medve, farkas egy-egy.

Ez anomáliákat szükségesnek tartottam megemlíteni, mivel ellentétben látszanak állani azon nézetünkkel, hogy az irokéz szövetséget politikai szerveivel a társadalmi őselem, a nemzetség látta el, természetes úton megkülönböztődött vezetőben. Az anomália megmagyarázhatóvá lesz, ha föltételezzük, hogy a szahemmel nem bíró testvériségek az illető törzsben csekély számú tag által voltak képviselve, minélfogva nem emeltek igényt külön főnökre, hanem egy testvértestvériség főnökét ismerték el a magokénak.

Az iménti öt irokéz törzs közel fajrokonai, a *hurónok* vagy *ivaiendotok* szervezetében a nemzetségi beosztás hatása tökéletesebb alakban nyilvánul, mint azon törzseknel; a törzs élén álló nőágon örökös legfőbb főnök alatt, a 8 nemzetség ugyanannyi nőágon szintén örökös béke- és ugyanannyi választott hadi főnök által lévén képviselve. A többi észak-amerikai törzs eredeti politikai szervezete iránt gyéribb az adatok, semhogy a nemzetség politikai jelentősége felismerhető lenne azokból.

Dél-Amerikában az *araukánok* szövetsége valódi mintaképe egy, az ősi vérségi viszonyokon alapuló politikai szervezetnek. A falu kiterjedésével bíró regua egy ulmen alatt állott, tíz-tíz falu alkotott egy ayllureguát, melynek közös kormánya volt, a mennyiben az egyes réguák ulmenei meghatározott rend szerint váltották fel egymást az elnöklésben, mely idő alatt az illető főnök apoulmennek neveztetett. – Eddig az alakulás a vérségi kötelék eredménye volt. A négy uthalmapuról, melybe a húsz aylloregua ötével be volt osztva és az élén álló toki iránt a szükségeseket már fenebb elmondtuk. ¹⁾

¹⁾ 425. és köv. lap.

E példák nem nagyon számosak, de mindenesetre bizonyítják, hogy a művelődésnek kezdetleges fokain álló népek közt egy hordánál vagy falunál nagyobb társadalmi képletet alkotni és összetettebb politikai szervezetet fejleszteni, egyedül csak olyan népeknek sikerült, a melyek exogamia folytán létrejött tagozást bírtak. Ezekhez kell számítanunk az imént felsoroltakon kívül a rómaiakat, az ión és dór görögöket, valószínűleg a többit is, továbbá az árja indeket; mind e népekkel a második kötetben bővebben foglalkozunk. – Hogy nem mind azon népek, melyek ily tagozást bírtak és bírnak, érkeztek el felsőbb politikai kifejlődésre, mint p. o, a kucsinok, a niasziak és mások, ez sem bizonyít ellenkezőt. Ha ugyanis föltételezzük, hogy saját polgárisodásunk öt századdal gyorsabban haladt volna minden tekintetben és Amerika is ennyivel korábban fedeztetett volna fel, az irokézek sem alkothatták volna meg szövetségöket; ha másrészt mindebben az ellenkező történt s Amerika ötszáz, évvel később fedeztetett volna fel, talán azóta a thlinkitek és kucsinok is rájöttek volna, hogy a helyett, mikép törzseik dulakodásaiban más-más testvériségek verekedjenek egymással, mint rokonalkatrészü törzsek egyesüljenek és küzdenek közös erővel közös ellenségeik ellen. Ezentúl nehezen lesz rá idejük. – A polgárisodás általában nagyon különböző gyorsasággal halad s a mi ebben határoz, az ezerféle,, a mit lehetetlen latra tenni; lehetne ugyan a fajok eltérő képességeire hivatkozni, de itt megint egy *kérdés* előtt állunk, mert hinnünk kell, hogy az emberi nem egyeredetű,, ha nem is egy emberpártól származó; honnan ekkor az, eltérés és mi állapította meg a faj jelleget? Körülmények,, viszonyok, élmények, a melyeket nem ismerünk.

Egyébiránt határozottan lehet állítani, hogy azon

emberfajok közt, a melyek sarjai államokat alapítottak és kultúrát neveltek, – talán a szémi fajt kivéve – egy sincs, a melynek elemei ne mutatnák nyomait azon intézményeknek, ¹⁾ melyek az exogamiával kapcsolatosan jönnek létre. Az úgynevezett indogermán, de helyesebben indoeurópai faj minden ágának ősi korszakában feltaláljuk a nyomokat. A germánokat illetve, e fejezet folyamában Caesarra és Tacitusra hivatkozhatunk az iránt, hogy törzseik testvériségekre oszoltak; de egy, mondhatnám, élő példára is hivatkozhatunk: a schweiczi kantonok eredetileg önálló törzsek területei voltak; közülök Schwytz, a melytől az egész ország nyerte nevét, négy negyedbe volt beosztva s ezek valamelyikébe minden polgár be volt írva; költözhetett, a hová akart, mégis mindig ugyanazon negyedhez tartozott. »Ez még az ó-kor intézményeinek maradványa« teszi utána *Niebuhr*, a kinek nyomán ez adatot közöljük, ²⁾ Hogy a gyermek is mindig atyja negyedébe íratott be, ennél egyéb nem is képzelhető. Schwytz lakosságában tehát egy régi törzset ismerhetünk fel, mely négy testvériségre oszolt. Több mint valószínű, hogy a kantonok legalább egy részének hasonló beosztása volt hajdan. A fríz az egyetlen német törzs, a melynél menyasszonyrablás emléke tartotta fenn magát és valószínűleg az egyetlen is, melynél az gyakoroltatt; valószínű továbbá, hogy eredetileg több, habár egyszármazású törzsolvadt itt egybe. A keltáknak három törzséről tudjuk, hogy azok egyformán négy-négy csoportra oszoltak; a skót klán intézmény a legújabb időkig fentartotta magát; a skót kel-

¹⁾ Törzsek, melyek testvériségekre oszlanak és törzsek, melyek bebizonyíthatólag nőrablást gyakoroltak egymással szemben s utóbb-összeolvadtak egy nemzetté vagy állammá.

²⁾ Vorträge über Kömische Alterthümer. Berlin, 1858. 90. k

ták egykori közösnejségét szemtanú bizonyítja, az írekét Strabo s ezenkívül törvénykönyveik erős nyomait mutatják annak, hogy utólag a skót és ír törzsek közt nőrablás folyt, erre nézve az ötödik fejezetben elmondottakra utalok. A szlávok között az oroszok, lengyelek és litvánok törzseinél a nőrablás még történeti időben napirenden volt (lásd ugyanazon fejezetet); a montenegróiak törzsekre és ezek exogám testvériségekre oszlnak el s a szintén szláv maljsorok néhány törzse szintén mai napig hódol a szokásnak, hogy csupán idegen törzsből vesz nőt. Az ókori mívelődés dicső képviselői, a görögök és rómaiak, nem képeznek kivételt, mint látni fogjuk e mű második kötetében, melyre fentartjuk a phyle és phratría, a tribus és curia jelentőségének tárgyalását, mivel kívánatos, hogy e népek egyéb őskori viszonyaival kapcsolatban vegyük azokat szemügyre. Ugyanez áll az indo-európai népcsalád ind ágára is, mely egykor négy nagy államot alkotott és jogi, valamint költői irodalmával, az építő és szobrász művészet kifejlődésével, valamint műiparával is a mívelődésnek önállólag nagyon ritkán elért fokára emelkedett. – Dravida népek Kelet-Indiában államokat alkottak, a hol művészet és irodalom virágoztak. A chinai nemzet, tartozzék az a mongol fajhoz, vagy legyen az magában egy faj – mindenesetre a legszamosabb az egész földön – a chinai nemzet, ezen egyik harmada az emberiségnek, 4-5000 éves, teljesen független és valóban magas kultúrájával és óriási államalkotásával úgy áll a földgömbön, mint egy páratlan csoda. A mongolok, kiknek nevével egy emberfaj jeleztetik, egyszer megrengették a világot és majd egész Ázsiát s Európa egy nagy részét hajtották kancsukájok alá, ezen kívül még kétszer alkottak óriási birodalmakat. Egiptom népe alkotta meg az első

államot és az első kultúrát, a melyekről tudomásunk van. És ez állam negyedfélezer évig állott fenn – bár nem -i- 500 éves félbeszakítás nélkül – a kultúra pedig negyedfélezer évig félbeszakítás nélkül, mert Felső-Egiptomban, úgy látszik, fentartotta magát az egyiptomi uralom s a nomád törzsek sem tiporták el azt, hanem befolyása alatt polgárosodtak. Még az inkák birodalmát és a mejicoi törzseket kell említenünk, melyek azon amerikai fajhoz tartoztak, melynek egységét senki nem vonhatja kétségbe és mely annyi példáját az exogamiának mutatja fel.

Peruról semmi nem jegyeztetett fel, amiből egykori exogamiára következtetni kellene; ezzel különben a lehetőség nincs kizárva. De föl kell említenünk, mert kultúrája bizonyítja a fajnak, melyhez tartozik, kultúraképességét. Az aszték törzs, mely eredetileg egység volt, utóbb megoszolt, három erős államot alkotva, melyek mindegyikében képviselve volt a négy csoport, melynek tagjai egymást mind fiágon vérrokonoknak tartották és a területnek megfelelő részét közös földbirtokul bírták, a mely alapon testvériségeknek tarthatók.

TARTALOM.

	<i>Lap</i>
I. A főnöki s ezzel a királyi hatalom eredetének kérdése	1
II. Őskori állapotok hagyományai és maradványai	13
III. Az őskori állapotokból való kibontakozás kezdetei	43
IV. A nőági rend kiterjedése és jelentősége	70
V. Törzsidegen nők rablása, szokásának fontossága a korai fejlődés tekintetében	104
VI. Rokonsági fokok felfogása összokású népeknél s annak jelentősége	133
VII. A dravida-rendszer különösen s ebből járó következtetések	148
VIII. Rendszerek, melyek hasonló eredetűek, mint a dravidáké	164
IX. A vérfertőzet fogalmának eredeti hiánya és annak fokozatos kifejlődése	205
X. Békés eredetű exogámia	245
XI. A főnöki állás eredete	268
XII. A társadalmi sejt története	313
XIII. Politikai tagozódás kezdetleges alapon s általa politikai szervek fejlődése	337